

The background of the cover is a composite image. In the upper right, there is a detail from a historical manuscript showing a portrait of a woman with a blue and white headdress. The main part of the background is a large, aged parchment page with a circular diagram. The diagram consists of several concentric circles and radial lines, with some text written in a historical script. The parchment is yellowed and shows signs of wear, including a large circular hole at the bottom right.

RAŠT

REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA

LETNIK XVI, DECEMBER 2005, št. 6 (102) ISSN 0353-6750, UDK 050 (497.4)

Dov
82
RAS

VSEBINA

str. RAST št. 6 (102)

LITERATURA

Poezija	Šest pesmi	558	David ŠUŠEL
	Čas monsuna	560	Helena CRČEK
Prevod	Pesmi	562	Sergej JESENIN Prevod: Tone PAVČEK
Proza	Moja muca	567	Nejc GAZVODA
	Obračun	570	Nataša GAŠI
	Kdo jih kodra, valove	575	Jože SEVLJAK
	Dedova ura	581	Jože PRIMC
	Na sejem		
	Pogreb		
	Pogovori narave	584	Smiljan TROBIŠ

D2007/1985

KULTURA

Slovenski muzeji, muzejstvo in matičnost	587	Zdenko PICELJ
Stanovanjska oprema gradu Grm v 18. stoletju	593	Maja LOZAR ŠTAMCAR
Sončne ure Slovenije	598	Bojan FRANTAR
Kozolci v Mirnski dolini	602	Dušan ŠTEPEC DOBERNIK
Ekonomski položaj Janeza Trdine in njegovi pogledi na gospodarstvo	609	Maja SMOLE ĐORĐEVIĆ
Povezanost dr. Marijana Zadnikarja s stiškim samostanom	615	Anton NADRAH

NAŠ GOST

"Sem pač človek, ki mu je bilo delo v veselje"		
Pogovor z Zvonkom Rusom	620	Marinka DRAŽUMERIČ

DRUŽBENA VPRAŠANJA

Resnica med resnico in resnico	533	Martin LUZAR
Čas prostosti v knjižnici	635	Silva NOVLJAN

ODMEVI IN ODZIVI

Knjižnica – igrišče znanja in zabave	645	Jadranka MATIĆ ZUPANČIČ
Novomeška deklaracija		
Na rob razstavi in katalogu Novomeška trgovina in trgovci	651	Marjan BREZOVAR
Spomini na deda	652	Bojana MEDLE
"Jesulus pragensis"	654	Nataša POLAJNAR FRELIH
Barvna svetloba minimalističnih pokrajin	655	Tatjana PREGI KOBE
Janez Trdina in svet pod Gorjanci	657	
Poudarki v barvitih detajlih	660	Boris GORUPIČ
Mojca Zlokarnik: Neslišno	661	Katja CEGLAR
Auerspergi. Po sledih mogočnega tura	662	Majda PUNGERČAR
Gorjanske bajke – Tales from the Gorjanci Hills	664	Tomaž KONCILJA
Še nekaj o gledališkem bontonu		
Diznilend	667	Rasto BOŽIČ
Novo mesto – glasbeni center?	669	

SKRITI ZAKLADI KULTURNE DEDIŠČINE

Samostanske knjižnice na Dolenskem – kapucini in kapucinski samostan Krško	673	Stanislav BAHOR
September – oktober 2005	892	Lidija MARKELJ

KRONIKA

NASLOVNICA: ZVONE PELKO: Plastenje 5 (izrez)

David Šušel **ŠEST PESMI****angel ženski**

čakam da te prsti noči odložijo
na roso jutra vso toplo in puhtečo.
čakam in pijem tenke trenutke sreče
preden odpreš oči in se zaljubiš vame.
čutim ko stopaš vame z negotovim
korakom otroka in zaprtimi očmi.
čutim te v kotanji dlani. med ljudmi.
vse več jih je. ti manj in manjša si.
za tvojimi sanjami je temno nebo.
ki od bolečine ne temni temveč
od teže milosti. in vedno sem tu
v medeni gostoti telesa. kot spomin
na prehojeno morje ali kot mili zvok
rumene svetlobe

glagol

preoblekel sem najino posteljo
in opral umazano posteljnino.
želim si spoštovanja ko je zate
najteže. neznosna tišina je skrivnost
ki jo želim deliti s teboj. razumi
svet je odvisen od naju od moje
in tvoje svobode. kopalnica je svet
prostor in pralni stroj je oltar
kamor polagam daritev. besede
ki jih izrekam v sebi so glasnejše
od prepira. v meni si glagol. oblika
spoštovanja ki mora biti vzdolžna
in prečna kot ljubezen radost dom.
v vozičku ki ga je med igro najina
hči pustila v kopalnici spi punčka
kot speči angel ki je pozabil na naju.
vztrajno prosim zvonove da ga zbudijo
in na balkonu razobešam zastave
belih rjuh

zaman zapiram oči

josipu ostiju

*tvoje osti so me pripele na križ knjige.
tako ptičji ščebet prebije oko noči.
tako dvigne dnevu zlepljene veke.
zaman zapiram oči. za njimi je vsa lepota
padle vedute mesta in prestreljene duše
(v tomajskem vrtu cvetijo v drugo pomlad)
za njimi je sarajevo kot ob prvem poljubu
vsaka ženska kot bi se pravkar ljubila
prijatelji kot bi se nikdar ne poslovili
in se vpisali v knjigo mrtvih. berem
ost križanja je obenem most vstajenja
in očaran gladim z mirto prepojene
strani na katerih si se ljubil pred smrtjo*

prožno

*mora pa že biti prožno telo
da se tesno prileže duhu. in
gotovo je votlo srce da se vanj
natočijo tolake duše ki plovejo
v nebesa zemlje
a jezik ta je nemara najprožnejši
da pregiblje vse te misli in besede
da zmore in zdrži in zadrži
tišino ki diha med njimi*

ključ

*brez ključa ne moreš zakleniti večera
ne zjutraj odkleniti soncu oči in ne laži.
v roki leži s težo odgovornosti s težo
ki greje kot spomin ali skodelica čaja
kadar odklepa besede med nama
enkrat srebrne drugič zarjavele
a vselej takšne ki sedajo ena v drugo
se z vrsto svojih zob mehko zagrižejo
v naju in odklenejo dolg niz naključij
potem jih grejeva nad plamenom tišine
za čas ko sva gluha za vsakršne molitve.
izguba ključev me vedno vznemiri
takrat je dobro če odklenem grenivko
in ugriznem v sočno meso hvaležnosti*

začasno popoln

*vsaj začasno sem popoln.
kot lepe matematične sanje.
hčerina roka v snu pripoveduje
o dotiku večnosti. tolikokrat sem
se že zbudil in še vedno spim. dež
poje tudi gluhim (tega nisem vedel) in
(dežek pada trava raste gora zeleni)
me topi kot hostijo pod jezikom.
mehka modro zelena je postelja
ljubezni. kot kairosov smeh
kadar izplavam po dih*

I.

*Pletem dneve
Kot gole vestalkine prerokbe.
Z zastekljenimi očmi
In velikimi radovednimi pogledi.
Z dlanmi, ki so prazne,
Hlastam za sončnimi kepami
In si domišljam,
Da sem oblečena v rdečo obleko.
Okno sem,
Ki ga že stoletja niso odprli.
Pajki so si spletli svoj oranžni brlog
V njegovih nedrih.
Noč čaka.*

II.

*Plašijo me.
Sence posušenih sončnic.
Poletja, ki so bila nagubana,
Še preden se je zavesa na odru odgrnila.
Padam in brezno nima dna.
Brez utripa, brez ugovorov,
Brez nasmehov.
Ne bo več feluk
In ladijskih parnikov.
Babilonski stolp je porušen
In za zamreženimi stopnišči se ne skrivajo več
Sence sončnih vzhodov.
Odejo hočem.
Spanec Zlatolaske.
Skodelico kamiličnega čaja na nočni omarici.*

III.

*Tisto poletje je deževalo.
Kot včasih dežuje poleti.
Slano,
S prizvokom morja in oljčnih vejic.
Ne, niso bile oljke!
Umazana reka je bila
In kokosovi orehi.
Z mavrico okoli pasu sem se sprehajala
Med monsuni.
In se spotaknila.
Rjave oči vzhodnega vetra.*

IV.

*Z mokrimi trepalnicami.
Ogledala na vseh straneh
In zmaličene podobe feniksa
Na razgaljenih prsih.
Ugrabili so me v molk,
Iz katerega se ne morem več prebuditi.
Legije rimskih vojakov
Korakajo skozi oglušele puščave.
Dežele so izginile
In jutra ne bodo več
Pripadala prerokbam.*

V.

*Vzeli so mi otroka.
Sama sem.
Na peronu.
Čakam na vlak,
Ki pripelje s severa.
Imej svoja jezera.
Moje so puščave
In veter sredi peska.
Lotova žena.*

VI.

*Ariel,
Smehljala sem se ti izza oblaka,
Pa me nisi opazil.
V tvoji deželi sem in ti mežikam.
Brez kolesa in brez solz
Se potepam naokoli.
Travniki so marelični
In cesta je rumena.
Kot kobra se mi ovija
Okoli gležnja in čaka
Na Kleopatrin poljub.
Ariel, sonce imam v roki.
Vrgla ga bom med oblake.
Odpri okno.*

VII.

*Ležijo na travi
In ne razumejo mojega imena.
Vroči in marogasti so,
Jaz pa sanjam o polarnem siju.
Tvoje deželo imam,
Pa te ni tu.
Kot indijska nevesta pozvanjam
Z zvončki okoli gležnjev.
Toliko ogledal,
A nobeno ne spregovori.
Kdaj že cvetijo akacije?*

Sergej Jesenin PESMI

Prevod: Tone Pavček

Letošnje leto prinaša kar dve okrogli obletnici – rojstva in smrti velikega ruskega pesnika Sergeja Jesenina. Sto deset let mineva, kar se je v vasi Konstantinovo blizu Rjazana rodil v revni kmečki družini, osemdeset od njegove tragične smrti v zadnjih dneh decembra 1925 v sobi leningrajskega hotela Anglifer. Trideset let življenja je napolnil s pesmimi, sam bi dodal, in s škandali, z veliko priljubljenostjo in s slavo zadnjega ruskega kmečkega pesnika, s slavo, ki ni in ne bo nikoli minila. Ni sodil med moderniste, tudi ne med novatorje ruskega verza, četudi je podpisal nekaj manifestov literarnih struj, bil je pesnik po milosti božji in po naravni legi svojega glasu: vse mu je bilo v čistih, zvonečih tonih. Pri nas bi rekli lirik primarnega navdiha. Pisal je pesmi od svojega devetega leta, tiste, ki so nastale pri njegovih petnajstih letih, pa so že zastopane v izbranih pesmih ruske poezije dvajsetega stoletja.

Če je Jesenin začel s kmečko tematiko v duhu narodne pesmi, je bilo v tej poeziji vse polno izvernih, še neslišanih podob, ne manj vzorcev iz mnogoobrazne cerkvene in religiozne simbolike, če je kasneje v Bežniški Moskvi pisal huliganske in vagabundske, je v njih bridka tožba človeka, ki so ga razočarali stihija revolucije, v katero je verjel, mesto, kjer se ni udomil, in življenje, ki mu ni bilo naklonjeno. Edino, kar je zmeraj, ves svoj kratki človeški vek imel, je bila govorljiva, zvoneča, rusko besedo sloveča pesem, njegova, jeseninovska, tožeča kot baker lista jeseni, ko se poslavlja. Zbirke zadnjih let življenja, ki so se množile z naglico bližajočega se odhoda. O Rusiji in Revoluciji, Sovjetska Rusija, Perzijski motivi, Ana Snjegina, Črni človek so visoki dosežki poezije, ki se ni prsila ne z novatorstvom, ne z levíčarstvom, ne s kakršnokoli stilno ali vsebinsko naprednostjo, ampak je žarela z emotivnim tonom, z naivno, izvorno in nenavadno živo neposrednostjo verza.

Sergej Jesenin je bil prvi ruski pesnik, ki sem ga prevajal že v gimnaziji. Tiskal sem več knjig prevodov njegovih pesmi. Bil mi je in ostal ljub. Je, če smem reči, moj pesnik.

Tone Pavček

LITERATURA

Rast 6 / 2005

Xxx

*Beli sneg trosi krhlika,
rože se v rosi blešče.
V polje, med žita velika,
trumoma vrane lete.*

*Venejo svilnate trave
in diši smolnati bor.
Oj, ve ravnine, dobrane,
jaz od pomladi sem nor!*

*Zdaj vesele srce moje
svetle skrivnostne vesti.
Zdaj o nevesti le pojem,
v mislih sem zmeraj pri nji.*

*Trosi, krhlika, sneg, trosi!
Polni se, gozd, s petjem ptic!
V polje v drncu znosim
in nežnih zasejam cvetic.*

1910

Xxx

*Spet tukaj sem, spet sem doma,
kjer vse zamišljeno je, nežno.
Za holmom kodrasta tema
mi maha z roko belosnežno.*

*Sivine čadastega dne
razkuštrano drsijo mimo,
večerna žalost nehote
vznemirja me nepremagljivo.*

*Nad kupolo cerkvenih glav
je senca zarje zmeraj večja.
O znanci iger in zabav,
nikoli vas ne bom več srečal!*

*V pozabo leta so odšla
in bogvekam še mi za njimi
in samo voda brbota
kot prej pod delavnimi mlini.*

*In često na večer v megli
ob zvenu zlomljenega šaša
prst molim zanje, ki jih ni,
ki čas jih v nepovrat odnaša.*

1915

Xxx

*Marčni dež odplesal je, odpenil,
odvihral vihar.
Dolgočasno je, Sergej Jesenin,
biti tebi par.*

*Dolgčas je poslušati pod nebom
tlesk nevidnih kril:
Spev tvoj, da zbudi grobove dedov,
ne premore sil.*

*Zagradila je beseda, vzela
daljo tvojih dni.
Ne v vetrovih, v težkih knjigah dela
sen tvoj zazveni.*

*Nekdo sede, drug povesi rame
in izproži dlan.
Koga tvoj večer rdeči gane,
ti vse manj in manj.*

*Vzburi kdo Brjusova in Bloka,
druge vzvalovi,
toda dan enako pride z vzhoda
in enako hip mini.*

*Lik sveta ne spremenijo pesmi,
list ne pade z vej.
Z usti rdečimi pripet zares si
k nebu za vselej.*

*Za vselej nad tabo roke zganil
zvezdni je Pilat ...
Eloi, Eloi, lama sabaktani,
daj, umrem naj mlad.*

1917

Jordanska golobica

I

*Dežela moja zlata!
Jesenski svetli hram!
Gosi gre glasna jata
z oblaki bogvekam.*

*To vojska duš človečjih,
določenih za smrt,
je vstala iz jezer spečih,
leti v nebeški vrt.*

*Labod je bel pred njimi.
V očeh mu muka-križ.
Tako mar v bolečini
ti, Rusija, ihtiš?*

*Ne joči, leti, vztrajaj,
vse čas ima in breg.
Vetrove pesem spaja,
a pesem kane v vek.*

2

*Nebo – je ko zvon,
jezik je – ščip.
Domovina mi – mati dom,
jaz – boljševek.*

*Zaradi vesoljnega
bratstva vseh nas,
za tvojo smrt zdaj
dvigam svoj glas.*

*Močan in silen
za tvoj polom
z mesecem bijem
ob sinji bron.*

*O, bratje – ljudje,
moja pesem gre vam.
V megli vest slišim že
svetlo kot ditiramb.*

3

*Glej – golobica čarna
vetru je sedla v dlan.
Dimi kot jutranja zarja
spet se moj Jordan čez plan.*

*Sinja, slavim ti sinjine,
zvezde – žebliji jih drže.
Znova v raj očevine
stezam uboge roke.*

*Vidim vas, kraji plodni,
s čredo konj osorej.
S frulo pastirsko blodi
skoz vrbje apostol Andrej.*

*In polna muke in gneva
tam, na robu vasi,*

LOJZE ADAMLJE: risba, tuš

Sergej Jesenin *Mati, Prečista Deva
šibo nad oslom vihti.*

4

*O, ljudje, ljudje, o bratje!
Vsi mi, prav vsi, kar nas je,
bomo šli v te blage kraje,
koder Rimska cesta gre.*

*Ne objokujte odhajajočih,
ki odhajajo vsak čas –
tam na šmarnicah cvetočih
lepše je, kot je pri nas.*

*Varh ljubezni – usoda skoporitec
s srečo malo gre v korak.
Kdor je danes bil ljubimec,
bo že jutri siromak.*

5

*O novi, novi, novi
dan, ki prebijaš oblak!
Kot otrok sončen priplovi
k meni in sedi na prag.*

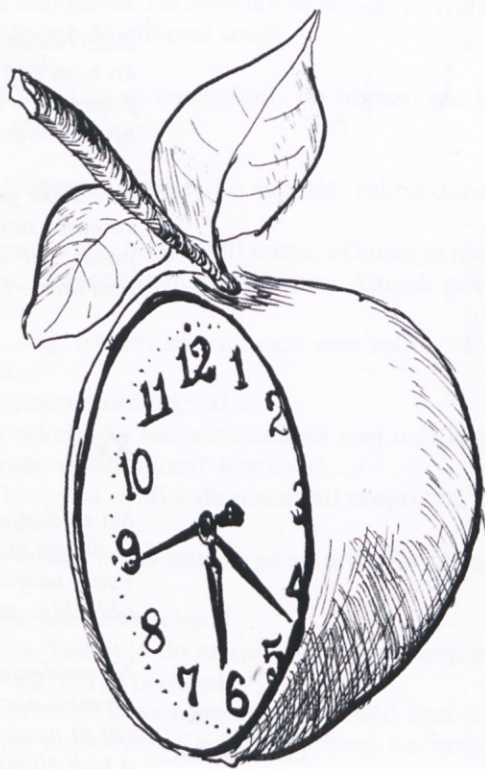
*Naj ti z luno glavnikom
počешem pramene las,
taka je stara olika
sprejemanja gosta pri nas.*

*Mavrikina senca biva
z nami sredi poljan,
kot dežek po zlatih njivah
k nam je prišel Abraham.*

*Sedi na prag, tu v bližino,
stisni se tiho v objem.
Kot svečo zvezdico sinjo
tokrat pred tabo prižgem.*

*K tebi bom molil in klical,
pel tvojemu Jordanu psalm ...
Glej, tu je ta golobica,
vetru je sedla v dlan.*

1918

Xxx

*Preostala mi je zabava:
prsta v usta in radosten žvižg.
Raznesla se je grda slava,
da kvantač sem in škandalist.*

*Kakšna zguba v aboti prešerni!
Smešnih zgub je v življenju preveč!
Sram me je, da bil sem veren,
grenko, da ne verujem več.*

*O daljave, ve zlate v dalji!
Vse izniči vsakdanji pepel.
In kvantal sem in sem škandalil
zato, da bi bolj silno gorel.*

*Pesnikov dar – nežnost, dobroto
zaznamuje usoden pečat.
Belo vrtnico s črno kroto
na zemlji poročil bi rad.*

*Niso se ujeli, razpleli načrti,
skrite nakane rožnatih dni.
A če gnezdili v duši so črti,
so torej živeli tudi angeli v nji.*

*Zato hočem nemirne čudi,
ko bom zapuščal tuzemski kraj,
poprositi v zadnji minuti
nje, ki bodo z mano tedaj –*

*da za vse grehe na poti težaški,
za mojo nevero v blagodat,
polože me v ruski rubaški
pod ikone za zmeraj spat.*

1923

Xxx

*Na svidenje, preljuba, srečno, srečno.
O draga moja, v srcu si z menoj.
Vsem usojena ločitev mi za večno
obljublja znova snidenje s teboj.*

*Na svidenje molče, brez roke, a v trpljenju
ne mrši obrvi, zatri bridkost –
saj ni novo umirati v življenju,
a tudi živeti, bogme, ni novost.*

1925

Nejc Gazvoda MOJA MUCA

Prispevek je prejel prvo nagrado za kratko zgodbo na letošnjem Študentskem kulturnem festivalu ŠTUNF.

Še preden sem odprl oči, sem pomislil: »Močna je, ta moja muca. Pa ne zgleda. O ne.«

Če povem po pravici, oči tudi nisem hotel odpreti. Lahko sem si dovolj živo predstavljal prizor pred mano. Sestavil sem si ga iz mnogih let, ki sem jih preživel v tem zatohlem stanovanju, pa iz zvokov, ki so prihajali iz sosednjih stanovanj skozi tanke stene. Na levi strani dve stari sestri, ki nista nikoli ugasnili televizije. Nad nama neki propadli glasbenik, katerega zvok flavte je v poznih večernih urah včasih zavel do najine spalnice.

»Uboga, trpinčena flavta,« je ponavadi rekla moja muca in zasmejala sva se ter objela.

Na levi strani je doma Franc, star možak z velikimi ušesi in povešenimi očmi. Včasih je delal na davkariji, ampak odkar se je upokojil, zapusti stanovanje samo vsako jutro, ko pokadi cigareto pred vhodom v blok. Ko ga pozdraviš, ne odzdravi z besedami. Samo rahlo pokima, našobi ustnice. O njem je moja muca rekla, da »ga pri življenju ohranja samo vsakodnevno branje davčnih poročil«. Sam sem ga imel na sumu, da je zdavnaj umrl in da mi pokima samo zato, ker se meni zdi, da prikima, ker sem ga tako vaje, ker že vse življenje živim poleg njega – v resnici pa trohni na postelji v svojem malem stanovanju in nihče ga ne pogreša.

»Saj bi zavohala, če bi umrl,« me je moja muca potolažila.

V tem trenutku sem vohal samo svoj pot. In slišal TV iz sosednjega stanovanja. Mogoče je bila tudi flavta. Na hodniku so se odprla vrata. Topot po stopnicah. Mogoče je kdo odnesel smeti.

»Odpri oči,« je muca siknila.

»Ah, muca moja,« sem rekel in se nasmehnil. Po obrazu me je oškropila njena slina.

»Odpri oči, prasec.«

»Ne bom,« sem rekel. »Nočem te gledati, ko se jeziš. Takrat dobiš gubast, grd obraz.«

»O ne,« je rekla. Slišal sem, kako hodi okoli mene. »Danes je moj obraz ves sladek. In srečen. Mogoče malce neprespan. Ampak poln zadovoljstva. In veš zakaj?«

»Preden ti odgovorim...daj, odveži me, muca,« sem rekel. »Če me odvežeš, bom odprl oči.«

Zarežala se je. »Pa imej zaprte, dol mi visi.«

»Povej mi, muca,« sem rekel. »Si me privezala na moj najljubši stol? Tisti usnjeni, z rumenim naslonjalom? Ker če si...«

Klofutnila me je s tako hitrostjo in silo, da nisem bil prepričan, iz katere strani je priletelo.

»Ubila te bom, če mi še enkrat rečeš muca,« je siknila. Tik poleg mojega ušesa.

»Smrdi ti iz ust,« sem rekel in se zahehetal.

Še enkrat me je klofutnila. Takrat je do mene zavel še en vonj, ki mu nisem znal določiti izvora. Bil je prešibak.

»Povej, kaj se greš,« sem rekel in se nasmehnil. Odločil sem se, da je ne pogledam, dokler me ne odveže. Kar pa me gotovo bo, muca moja. Tu ni vprašanja.

»Čez... čez deset minut...si zmenjen z njo, a?« je rekla. Glas se ji je zatresel.

»S čim si me sploh udarila, mu... oprosti, deklica moja?«

»Tudi deklica tvoja nisem, idiot!« je zavreščala.

Tup, tup tup – stena na levi.

Zahehetal sem se. »Pizdi stari.«

»Briga me!« je zarulila in slišal sem, kako je odšla do stene in divje ropotala po njej s pestjo.

»Evo ti, kurba stara!« je vreščala, »vsa ta leta sem bila tiho zaradi vaju, zdaj mam pa dost! Dost mam!« Prenehala je razbijati, sledilo je šuštenje, ko se tkanina drgne ob steno – vedel sem, da se je usedla, ne – da se je sesedla ob steno. Bil sem čisto tiho. Čez nekaj časa je začela hlipati.

»S... s svečnikom sem te udarila,« je naposled rekla.

»S poročnim darilom tvojega očeta?« sem rekel in se zarežal.
»Freud bi znal o tem...«

»Tiho bodi,« je mirno rekla. »Tiho bodi, prosim. Dosti mam tega tvojega besedičenja. Počakala bova tisto tvojo kurbo in pokazala ji bom, kako sem trpela vsa ta leta. Ko sem delala, ti pa si jo fukal... v najini postelji... samo kaj ko sem bila tako... butasta...«

»Lahko čakava ves dan in vso noč ... vse življenje, ljuba,« sem rekel. »Videla boš, da ne bo nikogar. Samo ti in jaz. Kot vedno. Vedno je bilo tako. Od začetka. Prvič. In saj veš, kako pravijo – svojega prvega...«

»O, prekleto lepo te bom pozabila,« je zarenčala. Takrat se je jeza začela nabirati v meni. Nisem maral, če moja muca renči, to se ne spodobi. Muce predejo, ne pa renčijo.

»Poglej... odveži me,« sem rekel. »Nič ne bo hudega. Skupaj se bova usedla na sedežno. Objel te bom. Čakala bova. In videla boš, da ne bova nikogar dočakala. Potem mi boš dala led za moj tilnik.«

»Te zelo boli?« je vprašala.

Muce predejo.

»Ni hudega,« sem se zlagal.

Nekaj časa sva bila tiho. Zaznal sem, da nisva edina v tišini – tudi vsi drugi so bili tiho. Včasih se je slišalo mrmranje davkarja, ko je naglas bral davčna poročila. Pa opravljanje starih kuzel na levi. Flavta od zgoraj. Sedaj tega ni bilo. Vsi so poslušali, kaj se dogaja. Nihče pa ni nič rekel. Nihče ne bo prišel pogledat. Pri nas je bilo vedno tako. Vsi čakajo, da se nekaj zgodi. Ampak potem, ko se... jim nekako uide, sosedom mojim ljubim.

Predstavljal sem si mojo muco, kako sloni ob steni, objokano. Obraz ji zakrivajo gosti, rjavi lasje in drobne prefinjene roke. Spomnim se, kako so me odrivale stran, ko sem prvič prodrl vanjo. Nikoli si ni prišla na jasno, ta muca moja, kaj točno se je zgodilo takrat. O tem se nisva nikoli pogovarjala. Drugič, tretjič in vsakič dalje je bilo čisto prostovoljno in moja muca je predla. Samo prvič... samo prvič je tudi malo - mijavkala.

»Odveži me,« sem rekel. »Dosti je bilo. Nobene kurbe ni. Vse je v redu. Rad bi že enkrat odprl oči. Lačen sem. Odveži me.«

In samo misel na njeno kazen, ki bo sledila, me je pomirila, da sem lahko dodal še: »Prosim.«

»Nisi bil moj prvi,« je tiho rekla.

Oh, ta muca moja. Rada se heca.

»Upirala sem se zato... ker si bil grd. Grozen. Ogaben. Smrdel si. Tvoj pot me je zalival. Vse me je bolelo, ker me nisi znal pripraviti. In trpela sem. Ampak ne samo takrat,« je rekla in slišal sem, da je

svetala in se mi približala. Zopet sem čutil njeno sapo na svojem obrazu.

»O ne... tudi drugič. Pa tretjič. Vedno sem trpela. Ampak sem potrpehla. Veš zakaj?«

»Ne vem, muca,« se rekel.

Oh, odveži me. Kako boš mijavkala. Samo odveži me.

»Zakaj?«

Takrat je zazvonil telefon. In jaz sem odprl oči.

Svetloba me je najprej zaslepila. Steklena stena pred mano je bila kriva. Kupil sem jo na željo muce, ker je hotela navidezno povečati najino stanovanje. Priznam, razgled je bil res lep. Stanovanje je bilo poleg reke, ki je bila sicer rjave barve, ampak z malo domišljije si jo začaral v smaragdno. Bil sem čisto blizu okna in lahko sem videl breg. Rulet ni bilo, ker so pred kakšnim tednom padle dol, za nove pa nisem imel denarja. Drage so, te velike, lesene rulete.

In postalo mi je žal, da sem odprl oči.

Na bregu so namreč stali vsi. Stari kuzli. Davkar. Flavtist. In še dva, ki ju nisem poznal. Gledali so skozi okno v stanovanje. Gledali so vame.

Začutil sem roko na ramenu.

»Že kar nekaj časa so tu,« je rekla muca.

Zvoki stanovanja so udarili nazaj. Telefon je še vedno zvonil.

»Oglasi se,« je rekla muca in mi ga prislonila na uho.

»Halo,« sem izdaval, ona pa ga je že umaknila. Slišal sem nerazločen, frekvečno porezan glas iz zvočnika telefona. Glas moje kurbe.

Stari kuzli sta strmeli vame. Brez sramu.

Flavtist je zmajal z glavo.

V telefonu je škrtnilo.

»Sporoča ti, da danes ne more. Ne danes... ne nikoli več,« je rekla muca za mojim hrbtom.

»Poslušaj... obrni me, prosim, da ne bodo tako strmeli vame... to ni normalno...«

»Grem, mucek,« je rekla. Slišal sem šumenje tekstila. In zapiranje kovčka.

»Kam?« sem zavpil. »Kam, prasica? Brez mene si nič. Nimaš denarja, nimaš doma. Vsakega se bojiš, samo name se lahko zaneseš! Grd in umazan, pa kaj!« Skušal sem obrniti glavo, pa me je tako zabolelo, da sem samo otrpnil.

Slišal sem, kako je škrtnila kljuka na vhodnih vratih.

»Nikoli me ne boš pozabila! Nikoli! Nazaj pridi! Nazaj!«

Vrata so se zaprla.

Sosedje so bili še vedno na bregu. Še vedno so me gledali. Kar stali so tam, kot da gre za gledališko predstavo.

Najprej je zmajala z glavo prva kuzla.

Nato druga.

Nato davkar.

Nato flavtist.

Pa še tista dva nepoznana.

Počasi so se odpravili stran in se vneto pogovarjali med sabo.

In zavonjal sem tisto, kar sem vonjal prej. Samo da je sedaj bil vonj močnejši. Po zažganem. Zato sem tudi bil lačen. Ker me je moja muca udarila, medtem ko sem si pripravljaj jed. In plin je, kako po njeno, pustila kar prižgan.

Z desne je naenkrat prišlo tiho mrmranje. Franc je bral.
Z leve. Kuzli sta debatirali ob prižgani televiziji.
Gor. Flavta. Vesela, živahna melodija.
Nihče ne bo prišel. Vsi so se vrnili v svoja stanovanja.
Mogoče se bo pa pogasil, sem pomislil, kar sam od sebe. In potem
bo nekdo prišel in vse bo v redu. Mogoče bo prišla muca nazaj. Škoda
le, da moram čakati.
V odsevu stekla sem videl plamene.
Zavpil sem.
Stari kuzli pa sta samo potolkli po steni.
Tup. Tup. Tup.

Nataša Gaši OBRAČUN

Prispevek je prejel drugo nagrado za kratko zgodbo na letošnjem Študentskem kulturnem festivalu ŠTUNE.

Sedla je na vlak. Z narejenim veseljem. Sama sebe je prepričevala, da gre zdaj končno po tolikih letih domov. Usedla se je k oknu. Na vlaku vedno sedi pri oknu, da lahko gleda bežeče pokrajine in se nasmiha sončnim žarkom. Čudno. Vedno, ko potuje, sije sonce.

Kaj pa govorim, z vlakom je potovala samo enkrat. Takrat, pred davnimi leti, ko je odhajala iz domačega mesta. In nikoli več. Potem je vedno imela toliko dela. Pa učenje pa težki izpiti pa bolezen pa spet učenje, težki izpiti, bolezen pa ... no, saj že poznate vrstni red. Ne, res nikoli ni bilo časa. Pa še pot z vlakom je tako utrujajoča in draga. Saj je redno pisala za praznike ... Ja, to pa res. V tem pogledu je res zgledna hči. Nikoli na nikogar ne pozabi in vedno vsem sporoča svoje pozdrave. Potem njen oče veselo kokodaka po mestu, kaže hčerkino pismo in pretaka solze sreče.

Zdaj sedi čisto sama v kupeju. Tišči se k oknu in gleda na železniško postajo. Ljudje mahajo, si kričijo še zadnje pozdrave in želje za dobro pot. A nobena teh želja ni namenjena njej. Nihče je ni spremil na postajo. Ni je imel kdo. Saj ne pozna nikogar. Noče poznati nikogar. Sicer pa, kdo naj bi se ukvarjal z njo. Saj so poskušali. Na primer neka njena sošolka, ki jo je vedno vabila na ples. Pa se je čez nekaj časa utrudila. S tako čudakinjo človek nima časa zapravljati svojega življenja. Ona je sošolko zaznavala kot nezatno motnjo in si je naravnost oddahnila, ko je ta šum izginil iz njenega življenja.

Torej: odsotno je gledala skozi okno, čakala, da se vlak premakne, ker res ni več prenesla turobnega pogleda na zarjaveli tovorni vagon. Pregledala je že vse rjaste madeže na njem, se trudila razbrati, kateri železnici pripada in kaj prevaž.

„Oh, kako sem pogrešala svoj dom in očeta in naše mirno, majhno mestece ...

Lažeš! Sama sebi lažeš! ...

Ne, ni res, prav želim si videti očeta, gotovo je zdaj že osivel. Toliko časa sem odlašala. Oh, ubogi očka ...

Ja, pa kaj še. Kot da mu je kaj mar zate!

Seveda mu je mar zame, ko sem odhajala, ni prišel pogledat ...

No, vidiš. Klinc pa tak fotr!

Oh, kako pa govoriš. Nikoli, nikoli se ne boš poboljšala! Moj oče se je tistega dne poslovil od mene že zgodaj zjutraj...

Saj, kasneje bi zaradi tebe moral za nekaj minut proč od svojih večnih poslov. To bi ga drago stalo!

Ni res! Bilo mu je tako hudo. Se je videlo v njegovih očeh. Vem, da se je ...

Ha, ha, ha. Se je videlo v njegovih očeh. Ta je pa dobra! Ha, ha, ha. Ne, tega ne bom preživela ...

No, kaj ... vem, da se je videlo v njegovih očeh. Bom pa že vedela

...

Ja, ja, seveda, ker si tak ekspert! Pf! Kdaj si pa še ti znala koga po očeh pogruntat? Ti še za froca, ki ga samo scat tišči, misliš, da se mu je zgodilo nekaj hudega. Potem začneš pa komplicirat, namesto da bi mu kahlo prinesla.

Ni res.

Seveda je!

Ne, ni!

Zakaj pa potem tistega nisi prebrala iz njegovih oči? A?

Psssssssst! Ne! Ššššš. Saj ni bilo nič. Nič se ni zgodilo!"

Kar naenkrat je trznila in z izbuljenimi očmi pregledovala kupe, kot da ne bi prav vedela, kje je. Vlak je že umirjeno drdral. Oddahnila si je, nikogar ni bilo v njenem kupeju. Na hitro je pobrskala po ročni torbici in iz nje potegnila karto. Pomencala jo je v rokah, jo živčno obračala, nato pa prebrala:

„Izstopna postaja Goga.

Seveda, Goga. Kaj si pozabila, kje si bila rojena, kje so te pestovali, kje si se naučila govoriti, kje si sanjerala o ljubezni ...?

Tiho bodi! Kakšna ljubezen? Nikoli nisem sanjerala o ljubezni. Moški se mi gnusijo ...

Pa ne od vedno. Si, si, sanjerala si o lepem mladeniču, na koncu pa si dobila ...

Nehaj, nehaj! Ničesar nisem dobila.

Reče se nikogar, ti razvajena avša!

No, pa nikogar. Vse to govoriš, da bi me užalila. Vedno me žališ. Sploh ne vem, zakaj se še družim s tabo in zakaj sem te vzela s sabo. Nikoli mi ne daš miru. Nikoli ne greš kam drugam, vsaj za nekaj časa. Ti si posebljena mora. Saj tudi ne moreš nikamor iti. Kdo te bo pa prenašal!?

Opa! Nekdo se je razjezil. Si že pozabila, kakšna si prišla v internat? Kdo je takrat skrbel zate in poslušal vse tiste štoriije? A? Takrat sem bila dobra, zdaj pa ... jaz samo skrbim zate. Vse svoje življenje žrtvujem zate, ti pa tako.

Oprosti, nisem hotela. Samo malo sem živčna. Predstavljam si, po tolikih letih ... spet domov. Bogve kako je zdaj tam. Verjetno se je mesto čisto spremenilo. Toliko let ... Nekateri so verjetno umrli...

Ja, pa ne ta pravi.

Kako misliš ta pravi?

Ti prav dobro veš. Ni umrla prava oseba. Bi ti verjetno sporočili, saj konec koncev dela pri tvojem očetu. Gotovo bi ti sporočili ...

Že spet začenjaš. Nehaj, prosim. Se dovolj že sama mučim.

Aha! Torej priznaš. Priznaš, da te je strah vrniti se v rodno mesto. Priznaš, da se je nekaj zgodilo. Nekaj se je moralo zgoditi ...

Ne! Nič se ni zgodilo! Psssssssst. Psssssssst! PSSSSSSSST!"

V kupe je vstopil sprevodnik. Živčno je trznila, takoj zatem pa se je na široko nasmehnila in mu brez besed podala karto. Sprevodnik je preluknjal vozovnico in prebral, kam je gospodična namenjena. Še trenutek prej bi z njo veselo poklepetal. Gospodična je bila kajpak zala, samo malo bledeča. A to je verjetno od utrujenosti. Ko pa je na voznem listku prebral, da je namenjena v Gogo, si je naglo premislil. Še enkrat jo je premeril z očmi. Ona se je še kar smehljala, kot da bi otrpnila. Kar zmrazilo ga je, zato se je obrnil na petah. Prisluhnila je njegovim urnim korakom, nato pa z obraza snela narejeni nasmešek. Pogledala je na uro. Skozi okno je gledala sivino.

„Čudno, še prej je bilo sonce. Tako prijetno me je ščegetalo po obrazu, zdaj pa ta sivina, to jekleno nebo, ki te pritiska k tlom.

Ni čudno, saj veš, kam greva. Kolikokrat si mi pravila o vremenu v Gogi. Vedno ta sivina, si rekla, sonce bi bilo že dogodek. Če ne kaj drugega. Pa a res ni bilo nič drugega?

Oh! Spet začenjaš. Saj bova kmalu tam in potem, potem se boš lahko prepričala. Tako dolgo je že tega ... ne spomnim se več prav dobro. Vem samo, da sem morala proč. Zato sem šla. To tako ali tako že veš ... vse veš, pred tabo nimam skrivnosti.

Zakaj potem nisem prepričana, da je nekaj bilo. Jaz mislim, da je nekaj bilo. Če pa ni, pa še bo.

Glej, se že vidi. Goga se že vidi. Ah, Goga. A res moram?

Zdaj se ne smeš vdati. Po tolikih letih, po tolikih letih, ne to sploh ne.

Ne to sploh ne.“

S čelom se je naslonila na mrzlo šipo in gledala, kako se ji mesto grozeče približuje. Vlak je upočasnil vožnjo. Mimo je zdrsnil črno-beli napis GOGA na pročelju železniške postaje. Postaja je bila prazna. Pobrala je svoje kovčke in odšla proti izhodu. Vlak je ustavil in železničar je odprl vrata. Najprej je pogledala na vse strani, kot da ne bi bila čisto prepričana, da je v pravem mestu. Nikjer ni bilo nikogar, malce je postala, nato pa hrabro zakorakala proti mestu.

„Čudno, da ni nikogar.

Stari ne more iz svoje kože. Biznis je biznis. Hči imaš za vedno, biznisa pa ne.

Lahko bi vsaj koga poslali.

Si nora. Kočija stane. Služabniki tudi nič več ne naredijo zastoj.

Ja, prav imaš. Vsepovsod je kriza. Nekaj se pripravlja.

No, to pa res.

Ne mislim tega. Vsi časopisi pišejo o zaostrovanju nekakšne krize, ljudje so zdolgočaseni, obupani.

Eni so obupani, enim je pa samo dolgčas ...

Nekje sem prebrala, da bo vojna ...

Kaj že ni? Gotovo je nekje že ...

Glej, naša hiša!“

Natančno si jo je ogledala, pristopila k masivnim vhodnim vratom in nalahno pobožala stikalo za zvonec. Nekaj časa je stala pred vrati s prstom na stikalu, potem pa je zamižala in pozvonila. Čez čas je zaslišala korake. Stisnilo jo je pri srcu, oddahnila si je šele, ko je zagledala presenečeno služkinjo, ki je, mencajoč roke v predpasnik, govorila nekaj o tem, da je oče rekel, da vlak pride šele čez dve uri in oh in sploh, no, skratka, glavno, da je prišla. Kar naj gre v svojo sobo, ki je že pripravljena. Povedala je še, da je oče prav v njeno čast na večerjo povabil nekaj pomembnih ljudi in da jo prosi, naj se

slavnostno uredi. Sama pa mora še okrasiti jedilnico, a ji še vedno niso prinesli rož, ti malomeščani, in preveriti mora, kako napreduje kuha ... Mrmrajoč je služkinja odšla v kuhinjo. Ostala je sama. Spet jo je stisnilo pri srcu. Urno je stopila do svoje sobe, odprla vrata, planila v sobo in zaloputnila za sabo. Nekaj časa je samo globoko dihala sloneč na vratih. Potem je na hitro zaklenila, pri tem pa pazila, da ključ v ključavnici ni preveč zaškrtal. Stopila je do komode. Pričela se je slačiti. Spustila si je lase.

„Tako. Moram se urediti.

On pride.

Ne, na večerjo grem. Oče bi rad, da se lepo napravim. Moram se lepo napraviti, da bo ponosen name.

Zanj se lišpaš. Veš, da bo prišel. Po tolikih letih ...“

Gledala se je v veliko ogledalo in se česala. Čez čas je otrpnila. Zazdelo se ji je, da je slišala korake na hodniku. Drobne, hlapčevsko pukljaste. Obrnila se je proti vratom. Počasi je vstala in tiho stopila na sredo sobe. Videla je, kako je nekdo potisnil kljuko navzdol.

„Psst! Prihaja.

Kako pa veš, da je on. Potem se je takrat le zgodilo. Ti veš ...“

V ključavnici je zaškrtal ključ. Vstopil je, ne da bi jo pogledal in na hitro zapahnil vrata. Za nekaj trenutkov je otrpnila, ko pa je spregovoril, se je pričela umikati. Še vedno je ni pogledal. Govoril je o vseh teh letih, ki so minila, da je ni nikoli pozabil in kako težko je prenašal to, da se mu nič ne javi. Saj vendar ni mogel spraševati šefa o njegovi hčerki. Lahko bi se mu bila javila, po vsem, kar sta imela. Stopil je proti njej. Nenadoma jo je objel in ji pričel šepetati, kako jo je pogrešal, da je še vedno ista, samo njegova ... Med hlastnim dihanjem in nadušno pohotnim hropenjem se ji je zagrizel v vrat in jo pričel potiskati proti postelji. Spraševal jo je, če se še spomni, kaj vse sta počela na tej postelji. Pričel ji je trgati kombinežo. Ona je brez upora omahnila na posteljo. Njegove roke so bile vsepovsod. Pričel ji je očitati, da je takrat davno tega preburno odreagirala na vse skupaj. Saj ni bilo tako grozno. On jo je ljubil. Ne bi ji bilo treba ravno zboleti takrat. Za nameček je še vsa vročična odpotovala. Vseeno pa je vedno vedel, da se bo vrnila ...

„Ne, to ne more biti res.

Pa je, pa je. Kaj boš storila? Stori vendar nekaj!“

Ker prvega ne pozabiš nikoli. Bila je ves čas tiho. Med njegovimi hlastnimi poljubi je poskušala doseči nočno omarico. Uspelo ji je ravno, ko ji je razgalil prsi.

„Ne, prvega res ne pozabiš nikoli. Prve pa tudi ne!“

Močno je zamahnila in ga zvalila s sebe. Napadel jo je živčni smeh. Šele zdaj se je zavedala vse groze, ki ji je pretila.

„Kaj pa zdaj? Kaj naj zdaj storim?

Poberi svečnik in obriši z njega kri.

Ja, ja, svečnik je treba dati na isto mesto. Si videla, kako lepa je moja soba?

Zdaj ni časa za to. Treba je poskrbeti za truplo.

Truplo, truplo, trupelce, nikomur več ne boš sile delalo. Ha, ha, tralala.

Nehaj! Zberi se! Kaj boš s truplom? Tu vendar ne more ostati.

Ah, mu tudi ni mesto tu. Zavila ga bom v to zeleno preprogo, ki mi ni nikoli bila preveč všeč. Joj, kako je težak. Klada pohotna. A zdaj pa nič več ne hropeš in sopihaš?

Kaj pa zdaj?

Za začetek pod posteljo, potem pa skozi tista vrata ven na ulico. Bom naredila, kot da je bil umor.

Saj je tudi bil.

Ne, bil je silobran. Ah, to bi morala že takrat narediti. Kako lahko zdaj diham! Nič, zdaj se bo treba pripraviti na večerjo. Očka ne mara, da zamujam.

Se ti nič ne smili?

Kdo?

Tisti v tepihu.

Zdaj nimam časa za te zadeve. Hočeš, da kdo pride gor?

Ne. Kaj boš pa oblekla?

Tisto svetlovijolično obleko, ki sem jo kupila za posebne priložnosti, pa potem nobene ni bilo. Zdaj pa končno je.“

Urno se je oblekla in naličila ter veselo stekla iz sobe. V jedilnici jo je že čakal oče. Stekla mu je v objem in se močno prižela k njemu. Starec jo je jel spraševati, od kod takšno veselje, ona pa je odvrnila, da je srečna, ker je končno spet doma. Povabil jo je k mizi, kjer se je kar ni mogel nagledati. Vsa je žarela. Oče je menil, da je to zaradi mladosti in meščanskih izkušenj. Njena prešernost je presenetila tudi služkinjo, ki pa je menila, da je bila prej tako mrka zgolj zaradi potovanja. Kmalu so na večerjo začeli prihajati gostje. Tudi oni so opazili njeno razigranost. Ona pa je še naprej pristrčno čebljala. Kmalu so sedli za mizo. Oče je venomer živčno pogledoval proti vratom in tresel žepno uro, misleč, da se je ustavila.

„Kaj mu je zdaj? Nekoga čaka.

Mogoče je presenečenje.

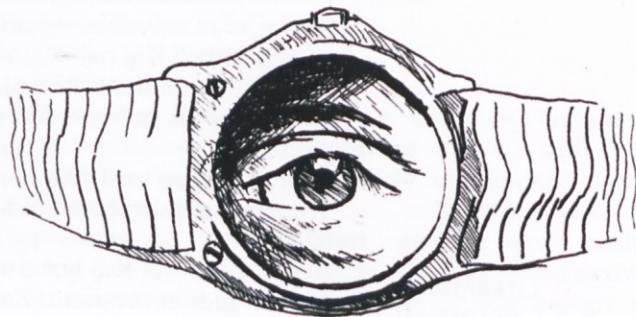
Kdo bi še lahko prišel. Saj so vsi pomembneži že tu.

Oh, pa kaj se zdaj sprenevedajo, jaz sem že pošteno lačna. Po takem dnevu človek dobi apetit. Je treba nahraniti živce. Tako pravi moj zdravnik.“

Oče se je končno odločil in pričel z večerjo, vendar mu še vedno nekaj ni dalo miru. Naposled se je le opogumil in vprašal služkinjo, kje za vruga je Prelih, saj vendar nima navade zamujati. Kolikor se spomni, se je Prelih te večerje prav veselil. Čudno, čudno, da ga ni. Nekaj se je moralo zgoditi.

„Ja, prav res. Nekaj se je moralo zgoditi.

Nekaj se je zgodilo.“

Jože Sevljak **KDO JIH KODRA, VALOVE**

Širok hodnik se končuje s podolgovato sprejemno pisarno. Ob stenah sedijo, podprti s palicami, nekateri naslonjeni na zid, in čakajo.

Sneg se topi, s streh drsijo kaplje, odblesk vode iz odtočnega jaška poplesuje po sestrinem obrazu. Vsa je zatopljena v računalnik, prsti ji nervozno plešejo po tipkovnici.

Vsake toliko časa se odpro kakšna vrata. Bela halja zapleše pred obrazi, ko pokliče novo ime. Klicani se dvigne, malo se opoteče, še ves trd od dolgega sedenja, počasi se zravna in odpravi v smeri vrat.

Vražje me zbada v rami. Trikotna ruta mi gre na živce, zaradi vozla na vratu se ne morem niti nasloniti, še obračam se težko.

Zaprem revijo in spustim veke. Toliko, da sem sam s seboj. Da poiščem pozabljene slike v sebi, da izbrskam glasove, ki so ostali tam zadaj. Vidim zasneženo cesto, ki se vije med dolenjskimi njivami, vidim psa, ki se nenadoma požene pred avto, da močno zavrem in sunkovito zavijem v levo. S celotnim telesom zaniham, da me zaskeli v rami in v trenutku postanem ves moker.

Slišim, da je nekdo sedel na prazen stol zraven mene, pa se delam, kot da spim.

- Smem pogledati? se pritipa glas do moje zavesti.

Zdrznem se, kot da so me zasačili pri kraji.

Odprem oči in jo pogledam.

- Oprostite, se v zadregi nasmeji. Nisem vas hotela vznemiriti.

V kotičkih ustnic se ji delajo jamice. Gosti, kratko pristrizeni lasje ji polegajo na zatilje.

- Nič hudega, rečem. Izvolite!

Obrne se k meni. Šele tedaj opazim, da tudi njena roka počiva na ruti.

Oba se nasmehneva.

- Rama?

- Ne, pravi. Komolec. Kompliciran zlom. Pa vi?

- Poškodba rame. Prometna.

Sočutno kimava drug drugemu.

Pride sestra in znova pokliče. Pričakujoče gleda po hodniku.

Starejši možakar se zdrzne, ko ga soseda dregne. Zadremaal je in zdaj ne ve povsem natanko, kaj se dogaja. Kratko se odkašlja, nastavlja palice, da se opre nanje, ziblje se naprej in nazaj in se končno le spravi pokonci. Drsajoče se nameri proti njej.

- Ubogi ljudje, zmajuje z glavo, ko lista po reviji.

- Ja, dodajam jaz, starost je res težka. In nadležna.

Odpro se vrata sosednje ambulante. Pokliče me moj zdravnik:

- Gospod Obršan ...

- Izvolite, reče in mi vrača revijo.

- Kar berite, jo bom že potem vzel.

- Ne vem, če bom še tu, prikupno nagne glavo.

- Saj bo počakala. Če pa ne, pa tudi nič hudega.

Prijazno ji pokimam in se odpravim.

Predno vstopim, se še enkrat ozrem. Vidim, kako si poravnava pramen las. Zdaj zgleda kot kakšno dekle.

Že naslednji trenutek mi jo zakrijejo vrata ordinacije.

Zdravnik razstavi moje rentgenske slike na zaslon.

- Grda poškodba, pravi, ko se zazre vanje, ampak dobro so vas

Prosi, da napravim nekaj gibov.

Ogleduje si ramo, tipa mišico, s posebnim ravnilom nekaj meri in si zapisuje v karton.

- Malo se bova razgibala, zaključim, utrdila mišice. Kot nov boste, se zasmeye, da se mu zatresejo košati brki. Šli boste k sestri, da se dogovorita za urnik terapije. Pa srečno, mi poda roko. Tako močno mi jo zatrese, da sem vesel, da je desnica zdrava.

Zunaj ni več sosede. Tudi nekaj drugih stolov je že praznih. Moje revije tudi ni. Nič zato, bom pa malo zadremal, si rečem in odidem v sobo.

*

- Že nekajkrat sem te klical, pravim in strmim v konice prstov.

- Ne morem vedno tičati doma, prihaja z druge strani. Nekaj prepirljivega je v teh besedah.

Z dvorišča se dvigajo glasovi pravkar prispelih gostov. Okno imam odprto, slišim, kako preletavajo golobi, kako se zapirajo avtomobilska vrata in kako kovinsko udari zapornica, ko se spusti v svoje ležišče.

Kmalu nato se na hodniku odpre dvigalo. Nagajivi smeh udari med podboje.

- Pri vas je pa veselo! pravi sarkastično.

Sedem si let ljubila me, sedem si let tolažila me! prihaja iz nekega tranzistorja. Namenoma počakam, da mine nekaj trenutkov, da se izteče napev, da zadonijo zaključni akordi ... ko zacvetel na pomlad bo cvet ... takrat se v neznane globine spet potopijo basi ... pa se bom spomnil vseh sedem let!

- Ni te bilo, še posloviti se nisem mogel! rečem končno. Pesem se izteče.

Čutim, kako grbanči čelo, kako postaja nejevoljna, kako vse hitreje diha. Končno udari.

- Saj nisi dojenček! Vse sem ti pripravila, k riti ti pa res ne bom nosila!

- Ne gre za to, pravim in spet obmolknem.

Ležim čisto pri miru, ruto sem si snel z vratu, zdaj mi roka počiva na telesu, z desnico prekladam slušalko od enega k drugemu ušesu.

- Za kaj pa gre? postaja vse bolj zajedljiva. Ne bi smela k svojim staršem? Jim ne bi smela pomagati? Mi boš še to očital? Lepo, vsak dan lepše!

- Kdaj sem ti pa branil? zdaj porasem še jaz. Če si pa vsak dan po trikrat tam, pa presega vse meje! Se ti ne zdi?

Zajema sapo, v prsih ji kar piska.

- Veš kaj! Tole ti bom povedala. Dobro, da me imate, da vam kidam in da vam strežem spredaj in zadaj!

- Emilija, hej, Emilija! Skušam jo ustaviti, pa slišim samo, kako škrtne v slušalki, kako se oglasi tu, tu. Roka postane težka, kot da sem jo potopil v svinec.

Nisem je utegnil povprašati po Ireni, nič ne vem o njenem kolokviju, ga je opravila ali ga ni, in o mnogih drugih stvareh tudi ne!

O mnogih drugih stvareh, mrmram, ko vstajam, si natikam copate, ko zapiram okno, ko si oblačim srajco, si z eno roko zavezujem kravato. O mnogih stvareh, razglabljam, ko se spuščam po stopnicah, ko po dolgi, marmornati veži zavijem v lestenčno dvorano.

O mnogih stvareh, preudarjam, ko me sprejme šef strežbe, se rokuje z mano, mi dodeli mizo, za katero bom sedel vse te dni, o mnogih

stvareh, vedno bolj sem jezen, ko si razgrinjam prtiček, popravljam jedilni pribor in se jedilnica vse bolj polni.

- O, dober večer! se nekdo iskreno razveseli. V modri obleki, s srebrno broško na prsih, z uhani enake oblike stoji pred menoj. Nisem vedela, da imava isto mizo.

Ves presenečen vstanem.

- O, vi ste! odmaknem stol in jo povabim, naj sede. Pa predstavil se tudi še nisem, kajne? Janez Obršan sem.

- Sabina Tominec, mi ljubko poda roko in sede. Revijo sem vam prinesla, nisem je hotela pustiti na stolu. Saj veste ...

- Zelo ste prijazni, pravim. Bi kaj spili? Kozarček rdečega?

- Hvala. Raje bi malo soka.

Pomignem natarkarju in diskretno naročim.

Med večerjo, ki jo kmalu nato začno streči, se nama pridruži starejša gospa. Čez tri dni, pravi, se bo poslovila. Njeno bivanje tu, v zdravilišču se izteka. A sobotni koncert bo še poslušala, o ja, zborovsko glasbo ima vendar tako rada, nekoč je tudi sama vodila zbor, bila je učiteljica, zdaj pa je že petnajst let v pokoju. Koketno se še prikloni kot kakšna igralka in doda:

- Drugače sem pa Mary!

- Dobro se držite, gospa! ji laskam. Ne bi vam prisodil teh let, res ne!

- O, vi navihanec! mi žuga. Vi pa znate z ženskami. Smeji se in gleda Sabino.

Ves večer prijetno kramljamo in se zabavamo.

Jedilnica se počasi prazni, tudi mi se dvignemo, čeprav se nikomur preveč ne mudi.

- Lahko noč! mi v veži želita dami.

- Lahko noč! jima voščim jaz.

Sabinine oči mehko sijejo v polmraku.

V sobi, še predno snamem kravato in se slečem, izključim prenosni telefon in ga odložim na polico.

- Ne bom te kmalu rabil. Iz muzeja me pa tudi ne bodo klicali.

In stopim pod tuš.

*

Sobotni dopoldnevi v zdravilišču so kot po pravilu nostalgični. Nekako izpraznjeni. Amputirani. Nič velikega se ne dogaja. Terapije ni, lahko pa se plava, gre se kam na izlet, ali pa se enostavno ostane v sobi. Pravi dolgčas!

Z ramo je že precej bolje. Roke ne nosim več na ruti, podzavestno jo še vedno držim pokrčeno, stiskam jo k sebi in pazim nanjo.

Zjutraj sem najprej poklical Ireno. Nisem vzdržal. O, kako se me je razveselila!

- Očka, ti si? Uf, si pa zgođen. S kolegico še spiva. Sinoči sva bili v Študentu na večeru španske poezije. Imeniten dogodek, ti rečem. Potem sva pa malo posedeli. S kolegi, veš.

- Vse v redu? me zaskrbi. Nenavadno zgovorna je. Ponavadi moram vse izvleči iz nje, zdaj pa zvem toliko naenkrat.

- Seveda, očka, kaj pa misliš. Mi smo solidna firma! Tako prisrčno se zasmеji, da se moram nasmehniti tudi sam.

- Kolokvij si opravila? previdno poizvedujem. Čudno se mi zdi, ker nič ne omeni. Kako si oddahnem, ko pravi:

- Valjda, kaj si pa mislil!

- Kako pa kaj mami, se ti kaj oglasi?

- Bolj poredko.

Se mi samo dozdeva ali ji je glas res zazvenel za odtenek bolj žalostno?

Posloviva se z vljudnostnim vprašanjem, kdaj pridem domov, pošlje mi še poljub in pogovor je končan.

Veliko breme spolzi z mojih ramen.

Pri kosilu se s Sabino dogovoriva, da greva popoldne plavat v veliki bazen, gospa Mary bo v sobi brala.

Pride še nekoliko prej, kot je bilo zmenjeno, komaj toliko časa imam, da zagotovim dvojce belih ležalnikov in jih postavim k veliki stekleni steni.

Sleče nežno moder kopalni plašč, v bikinkah čudovito izgleda, pogrne pisano brisačo in leže.

Skobacam se na stol zraven nje in zapredem kot kakšen maček.

- Je pa kar zadušljivo, pravi.

Ja, kljub veliki dvorani. Voda ima tu preko trideset stopinj.

V bazenu se v tistih malih separejih stiskata dva mlada in si izkajeta nežnosti.

Razumevajoče se jima nasmihava.

- Nekaterim ni ravno dolgčas, duhovičim.

- Blagor jim, sramežljivo spusti pogled.

- Mož ni hotel z vami? vprašam nenadoma in se že naslednji trenutek zavem, da sem ga polomil. A beseda je izrečena in ne morem je vzeti nazaj.

- Mož mi je umrl. Pred dvema letoma, tiho doda.

Nad obrvmi se ji zareže drobna gubica.

- Oprostite! Ne bi smel spraševati.

- Je že v redu, pravi komaj slišno. Zdaj o tem že lahko govorim, bilo pa je zelo hudo. Če ne bi imela hčerke Kristine, ne vem, kako bi zdržala ...

Utihne in se bori s spomini.

Ko se zbere, brž spremeni temo.

- Bi zaplavala?

Z obema rokama pograbim ponujeno priložnost.

- Z veseljem!

Greva pod tuš, se oprhava in počasi lezeva v vodo. Malo še zajemava zrak, predno se spustiva. Preplavava bazen in se zatečeva pod vodni top. Kako dobro nama dene, ko se prepuščava božajočim curkom.

Nehote se dotaknem njene roke.

- Je že kaj bolje?

- O, seveda. Bolečine so izginile, pa tudi gibljivost se je izboljšala.

- Pa z vami?

- Vidno napredujem. Zlasti masaža mi dobro dene, samo premalo je je!

Navihano me pogleda.

- Vas bo pa žena doma malo pocrkljala!

Spomnim se na najin včerajšnji telefonski pogovor. Kako me je užalila in prizadela! In spet sem jezen.

- Ne vem, če si to želi. Če si je sploh kdaj želela! nejevoljen dodam.

Negotovo me pogleda. Začuti, da nekaj ni v redu.

- Oprostite, reče, nisem hotela biti osebna. In že se odpravlja iz vode.

Tudi meni ni več do namakanja.

Ko sva spet na ležalnikih, Sabina si je pred tem preoblekla kopalke in si otrla lase, rečem:

- Le kdo jih kodra?

- Koga?

- Valove. Nikogar ni več v bazenu, gladina pa se še kar naprej giblje in preliva čez rob?

Pogleda me.

- Iz globine prihaja. Vedno znova in znova. Prinaša moč in toploto. Pradavni izvir.

- Včasih me tako zebe, rečem.

- Pogosto je mraz, pravi.

Stegnem roko, lovim sončne žarke, ki se prebijajo skozi ogromna stekla, spletam jih v kite, na srce si jih polagam.

Morda se le ogrejem!

Voda iz rež pa teče, kar naprej teče.

*

Po večerji obsedimo, samo stole obrnemo nekoliko v levo, da lahko vidimo na oder.

Moji dami sta nocoj prelestni. Sabina v umirjeni turkizni obleki, z ogrlico, ki se spušča globoko v dekolte, gospa Mary pa v temnem krilu in beli bluzi. Sklenjeni roki tišči na prsi in se kakor otrok veseli.

Prostor se zatemni, osvetli se majhen oderček, na katerega se povzpnejo člani moškega pevskega zbora. Vsi so v črnih oblekah, z metuljčki za vratom, vznemirjeno pogledujejo proti dirigentu, ki dviga roke.

Imel sem ljubi dve, pa eno sem izgubil, naj bo, naj bo! se oglasijo glasovi. Visoko pod strop se dvigne pesem, tam zakroži in se spušča mehko navzdol, ovija nas v mehak pajčolan, nam lega na srce.

Pozabil bom, oj te, dekle, pripovedujejo tenorji, priključujejo se mu baritoni, da bi se na koncu, tam nekje globoko, kjer domujejo basi, združili in izveneli.

Skrivaj opazujem Sabino, ki vsa zamaknjena strmi v soj luči, na ustnicah ji lebdi skrivnosten smehljaj. Ko začuti moj pogled, se za trenutek obrne, odpre torbico in poišče robček. Najine oči se srečajo, za trenutek povasujejo, se potem spet odmaknejo in odpotujejo z novo pesmijo. Oj, zbogom, rožmarin!

Razmikajo se stene, v zvezdnato nebo se dviga mila prošnja ... ne jokaj, ljubica ... čez dolgih sedem let se bova videla spet! Kakor šepet, kakor tolažba!

Znova se pogledava.

Dušo mi napolnjuje upanje. Kakor mlado vino se mi toči po žilah. Izginjajo leta, ko sem bil betežen in bolan, ko so me žalili in poniževali, me lepili na pročelja, se mi rogali.

O, da veste, ne klecajo mi več kolena, ne sklanjam več glave, ne tresejo se mi roke, zdaj sem močan, resnično močan! V škrjančkova polja pojdeva, draga, rože bova nabrala in rose se bova napila za spomin!

Ko zazveni zadnja pesem in se prižgo luči, bučen aplavz izsili novo pesem. Sedem si rož porezala mi.

Sabina sije v neki posebni milini, Mary je srečna kot že dolgo ne. Zbor se priklanja, mi ploskamo, dokler se ne poslovijo.

Dvignemo kozarce in si nazdravljamo.

- Tako lepega večera pa že dolgo ne! vzdihne Mary, ko postavi kozarec nazaj na mizo.

- Enkratno! se nasmehne Sabina.

- Zdaj bosta šla pa plesat! se smeji Mary, ko na oder pridejo glasbeniki.

Poletna noč je prva pesem, ki jo zaigrajo. Plesišče oživi, tudi midva s Sabino greva.

- Če bom še znala! se plaho opravičuje.

Nežno se me oklene, primem jo okoli pasu, svojo belo roko spusti v mojo in spustiva se po parketu.

Čutim, kako voljno se mi predaja.

- Dober plesalec ste! mi zadihano šepne.

- Saj plešem z najboljšo plesalko. In najlepšo, dodam.

Prsti ji zatrepetajo, za trenutek se celo zmede.

- Pa šaljivec ste tudi. V službi, kadar imamo zabavo, plešemo samo ženske med seboj. Hčerka pravi, da bom morala spet v plesni tečaj ...

- Če boste potrebovali plesalca, se vam z veseljem pridružim.

Tako nežno me pogleda, da se mi zvrtil.

Kako opojno ji zadehtijo lasje, ko prislonim glavo k njenemu licu. Velika dvorana se vrtil, v velikih, opojnih krogih se vrtiva z njo tudi midva.

Takrat pri vratih nekdo zakliče in divje zakrili z rokami.

- Mami, mami! S stricem sva te prišla obiskat. Pridi, gremo v mesto, se bomo zabavali. Za njo stoji okrogel pleško in se dela prijaznega.

Sabina je čisto zmedena, šele čez čas se zave, potem si radostno planeta v objem.

- Kristina!

Sredi plesišča obstojim kot vkopan. Sam in zapuščeni.

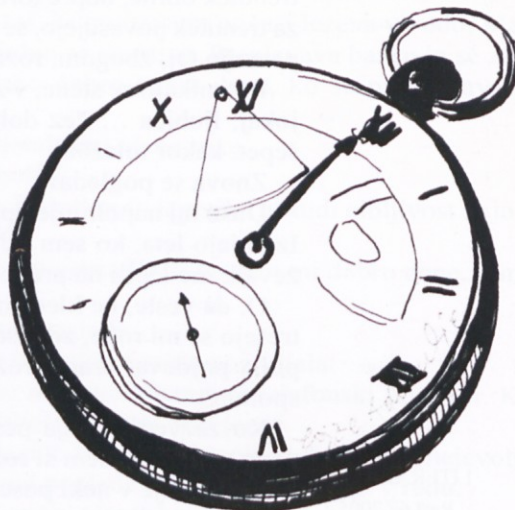
Ko jo potiska proti vratom, se Sabina še enkrat s hrepenenjem ozre k meni in nemočno dvigne roko.

Sedem si rož porezala mi, zapoje dvorana, pojejo rdeče zavese, poje moje razbolelo srce, ko se kakor mesečnik tipam po stopnicah.

V gluho noč.

Plesa je konec. In večera tudi!

Mary pa kar naprej zmajuje z glavo.

Jože Primc DEDOVA URA

Kupili so jo nekako takrat, ko je začel vlak voziti mimo vasi. Prej je niso potrebovali, ker so jih zjutraj budili petelini, da so pešačili na delo ali k maši v mesto, zvečer pa še niso hodili na plese, v kino in gledat igre, ampak so šli spat, brž ko se je sonce skrilo za Babji zob.

Uro je nekoč ded pricijazil iz mesta, kjer je bil na sejmu. Izvlekel jo je iz slame, navil in postavil na omaro, kjer stoji še danes. Ded je bil takrat še mlad, vsak večer jo je navijal in ura je veselo tiktakala z omare. Kadar ga je malo preveč spil, se je ura ustavila.

Dedovi otroci so ga spoštovali, njegovo težko roko in uro. To je bila lepa, srečna mladost naše ure. Kadar so prišli fantje k dekletom, jim je skopo merila trenutke ljubezni, in ko jim je bilo najlepše, je rekla: »Za danes je dovolj. Spat!«

Ubogali so jo. Takrat je bila še ona gospodar.

Težje pa je bilo z vnuki. Tistemu razgrajaču Janezku so kupili žogo in jo je lump pomeril prav v uro. Šipa se je razbila, ura se je zamajala in padla na tla. Odletel ji je sekundnik in ustavila se je. Paglavec je pobegnil, ded pa je pobral uro, jo stresel in spet je šla. Od takrat je zaostajala po pol ure na dan. Ljudje so govorili: »Naši uri se je zmešalo. Po pol ure na dan zaostaja.«

Res ji v glavi ni bilo vse v redu, šla je pa le. Ded je poizkušal vse, da bi šla spet prav. Položil jo je na hrbet, pa ni nič pomagalo. Položil jo je na številčnico, pa spet ni bilo nič. Končno ji je noge zvezal s trakom in jo obesil pod križanega Kristusa. Zdaj je zaostajala le še četrť ure na dan. Stara, nadložna je visela tam in številčnica je bila črno-rjavo pobarvana z mušjimi kakci, da se številke skoraj niso več videle.

Nekaj let je tako visela, potem pa je prišla vojna. Od nekod je priletela krogla in odbila uri nogo, da je padla na tla. Zdaj je postajala bolj in bolj nora: včasih je zaostajala za uro, potem prehitevala za dve pa spet zaostajala za tri. Šla je, kakor jo je prišlo.

Kasneje jo je dobil v roke drugi vnuk Francek – tisti, ki se je nažrl popra, da je komaj ostal živ – jo odprl, pobral koleščke ven in notri natlačil krpice, saj je bila njegova mama šivilja in je za tovarnarja doma šivala srajce. Ded je mladega delavca primerno nagradil, žalostno pobral ostanke ure in jih spravil na omaro.

Tam je samevala spet nekaj let. Pa jo je nekoč primahal v vas neki pijanček, ki je popravljajl škarje, lonce, čevlje, bogce, mamke božje in ure. Zamišljeno je pogledal ostanke ure, ki mu jih je prinesel ded, potem pa zini: »Večerjo, liter vina in prenočišče na kozolcu ali v skednju pa bo spet šla.«

Danes ura spet gre. Sicer res ne več tako kot takrat, ko je bila nova, gre pa le. Tiste koleščke, ki so pijančku ob sestavljanju ure ostali, so otroci že zdavnaj zgubili. Kar nas je dedovih otrok in vnukov, že zdavnaj ne gledamo več njegove ure, ker imamo že vsak svojo ročno ali žepno. Le ded jo še vsak večer vztrajno navija, da se ne bi ustavila, kakor da se boji, da bi se potem ustavilo tudi njegovo življenje ...

Jože Primc NA SEJEM

Majhen pogreb se vije po mestnih ulicah proti sejmišču. Spredaj gre sključeno ded, opirajoč se na svojo skrivljeno palico, s starim klobukom, ponošenim površnikom in stokrat zakrpanimi hlačami. Žveči tobak in pljuje rjavo brozgo po mestnem tlaku. Na vrvi vleče kravo. Zadaj pa gre vnuk in jo poganja. Na glavi ima pomečkan, zamazan in preluknjan klobuk. Bos je. Na njem visijo hlače, ki niso ne dolge ne kratke in hlačnice so na koncu oguljene. S palico poganja kravo in radovedno opazuje velike, lepe mestne hiše, vse drugačne, kot so na vasi.

Mestni paglavci se ozirajo za njima in vpijejo: »Kmetavz! Kmetavz!«

Vnuk jih pogleda postrani in nehote udari kravo, da bi stopila hitreje. Lepo oblečeni in lepo rejeni mestni paglavci pa vpijejo: »Kmetavz! Kmetavz!«

Ded vleče kravo, vnuk jo poganja, nekje izza okna lepe mestne hiše pa odmevajo zvoki angleškega valčka.

Ded pa žene kravo naprodaj. Davke je treba plačati. Drugače pridejo rubit. Vleče kravo, ki se upira, in vnuk jo poganja. Vse tri pa poganjajo davki, poganjajo jih mestni paglavci in poganja jih angleški valček.

Globoko sključeni ded žene naprodaj kravo – del svojega srca. On ji je pomagal na svet, on jo je hranil. Prirasla mu je v srce, postala je del njega samega. Zdi se mu, da žene košček svojega srca naprodaj.

Vzredil je mnogo krav – vsak nekaj let. S kravami je meril čas. Kadar je govoril o svoji preteklosti, je rekel: »To je bilo takrat, ko smo imeli Sivko, to pa takrat, ko smo imeli Lisko, in to, ko smo imeli Šeko. Prodajal je krave, prodajal je koščke svojega življenja.

Z denarjem, ki bo ostal po poplačilu davkov, bo najstarejšemu vnuku kupil čevlje, a ta bo dal svoje, ki ga že tiščijo, mlajšemu bratu, če pa bo kaj ostalo, mu bo kupil tudi obleko, saj je sedanjo že prerasel. Sam ne potrebuje ničesar. Star je. Smrt bo kmalu prišla ponj. Kakšen litrček ga bo pa še vseeno spil, da bo lažje prebolel kravo. Dobra mlekarica je bila. Otroci so imeli vedno dovolj mleka. Sam pa je bil zadovoljen s črno kavo. Da so bili le otroci siti. Sedaj pa bo moral mleko jemati pri drugih ljudeh. Trdo je življenje.

Davki. Hudič naj jih vzame, kakor oni jemljejo kravo. Za te davke kupuje gospoda radijske aparate, da igrajo angleške valčke, ko žene kravo prodajat. Z davki kupujejo orožje, s katerim mu bodo v vojni ubijali sinove in vnuke, porušili hišo, opustošili polja; z davki gradijo zapore, v katere vtaknejo kmeta, če ne more plačati davkov.

Pogreb se vije po mestnih ulicah. Spredaj gre sključeno ded in vleče kravo, ki jo poganja vnuk. Za njima vpijejo mestni paglavci; nekje z okna visoke mestne hiše pa odmevajo zvoki angleškega valčka ...

Jože Primc **POGREB**

Zadaj na voz, kjer so imeli ob ponedeljkih naložen kurnik, v katerem so vozili prašiče na semenj – semnji so bili takrat ob ponedeljkih – so naložili krsto s pokojnim Janezom. Za vozom se je zvrstila kolona žalujočih in drugih pogrebnikov, voznik je počil z bičem in krenili smo proti dobro uro hoda oddaljenemu pokopališču. Voz je poskakoval po prašni makadamski cesti. Babnice in otroci, ki so še malo prej smrkali, so že pozabili na pokojnika, pogovarjali so se o vsakdanjih zadevah in srečno pritavali do tretje vasi, kjer jih je običajno na križišču pod velikim križem s Križanim ob pogrebih čakal duhovnik s cerkovnikom. Danes ga ni bilo, zato so babnice krenile ponj, možakarji so zavili v bližnjo gostilno, otroci pa so čakali pri križu, kot da varujejo pokojnika.

Potem so se vrnile babnice z duhovnikom in cerkovnikom, možakarji so prišli iz gostilne, sprevod se je spet uravnal in krenili so proti pokopališču. Ko so Janeza spuščali v grob, je bilo le malo več smrkanja in jokanja. Potem so krsto zagnili z zemljo in jo mahnili v bližnjo gostilno, kjer so pripovedovali zgodbe o pokojnem Janezu in svojih pokojnikih, saj je vsakemu že kdo umrl, žalostne spomine pa so zalivali z vinom.

Pijača jim je razvozljala jezike in starejši možak je začel tožiti: »Tudi mojega sina Franceljna ni več. Tisto hudičevo srbsko ga je vzelo (pri vojakih je namreč dobil malarijo in umrl). Sem bil žalosten kot sto hudičev ... žena je jokala ko tristo hudičev ... in maše so brali ko tавžent hudičev ... No, zdaj sem pa sam, milijon hudičev ...«

Spet nekdo je dodal svojo žalostno zgodbo, včasih pa tudi bolj smešno ... in vse so zalivali s pijačo. Potem jih je prijelo, da bi zapeli ... kakšno žalostno ko sto hudičev. Pa niso. Šli so. Možakarje, ki zaradi let in pijače niso mogli hoditi, so naložili na voz. Spredaj so naložili še pijanega voznika. Vajeti so privezali za zavoro in pognali proti domači vasi ... saj kljuse je pametno, pred domačim hlevom se bo že ustavilo ... Babnice in otroci pa so bolj ali manj trezno pešočili proti domu ...

Smiljan Trobiš **POGOVORI NARAVE**

ZAJČKA

»Strah me je, ker bo kmalu noč,« je rekel zajček. »Bojim se teme, ker je takrat vse polno nevarnosti!«

»Ampak zdaj je še dan,« mu je rekla zajklja. »Zakaj si delaš skrbi? Te so tema in nevarnost že zdaj, ko jih še nikjer ni. Pojdi še malo na travnik. Tam blizu je zeljni vrt in se malo posladkaj. In še meni prinesi kakšen list.«

Zajček je veselo skočil preko travnika na vrt in jedel. Najlepši list je stisnil med zobe in ga prinesel zajklji. Bil je ves srečen.

»Joj, kako lep dan, na poti sem gledal sončni zahod. Zdaj se že veselim noči, saj se moram naspiti in spočiti.«

Zajklja se je smehljala in si mislila: »Le zakaj je toliko skrbel, ko še ni do konca preživel dneva? Noč bo že imela svojo skrb.«

VRBA

»Tako sem nesrečna,« je rekla vrba ribi, ki se je skrivala v njenih koreninah v potoku. »Zdi se mi, da nisem prav nič vredna, samo vodo iz potoka izkoriščam, da lepo rastem, in tukaj sama šumim v vetru.«

Še bolj je povescila svoje veje in žalovala zaradi svoje ničvrednosti in nepomembnosti.

»Zakaj misliš, da bi morala biti nekaj vredna in pomembna?«

»Jaz sem potomka najstarejše in največje vrbe ob tem potoku in jaz sem navsezadnje vendarle jaz!« Je ogorčeno zašumela vrba in ob korenini se je odvalila mastna kepa potočnega blata, da je skoraj ranila ribo.

Riba je odskočila in se vrnila.

»Kdo si? Si kaj več kot druga drevesa, živali ali trave in travne rožice? Ali nisi še spoznala, da si prav to, kar si, zato in za to, kar si? Nič posebnega nisi in ti tudi ni treba biti!«

»Jaz sem pa mislila ...«

»Kaj ti misliš, nikogar ne zanima. Samo nesrečna si zaradi tega, ker hočeš biti več kot drugi; to ni mogoče, in to te tako boli, saj zahtevaš preveč od sebe.«

Vrba je še bolj povescila veje in rekla: »Ja, samo neumna nečimrna vrba sem, zdaj ko sem to spoznala, bom lažje živela tukaj, skupaj s potokom in drugimi vrbami, pticami in ribami, nebom in oblaki, dežjem in soncem!«

POLH

»Toliko imam še narediti, ne vem več, kje se me drži glava, samo nekaj ur ima dan vsak dan, kar naprej je nekaj treba, hiteti moram, ničesar ne smem zamuditi,« je polh živčno tekal po votlini, ves se je tresel in umiril se je samo toliko, da je naredil svoj naslednji spisek, na katerem je imel napisane svoje obveznosti.

»Da, toliko imam še danes opravkov in vse mi je zoprno. Najprej moram na banko žira, da se preskrbimo za naslednji teden, pa je tam

toliko drugih, čakati bom moral v vrsti in mi bo spet življenje tako zoprno! In le malo veselja bom imel, ko bom vse pritovoril domov, saj me bodo potem spet čakali drugi opravki!»

Ptica, ki je že ves dan pohajala po gozdu, se mu je nasmejala: »Zakaj si tako živčen? Res misliš, da lahko s svojo prenapetostjo kaj storiš? Prav tako bi lahko vse, kar je potrebno, opravil sproščeno in z zadovoljstvom. Samo sebe vidiš. In to je tvoj problem.«

»Kako, samo sebe vidim? Jaz ne gledam okoli, jaz moram toliko narediti v življenju, dokler še lahko!«

»Saj, prav tvoj jaz je tvoj problem. Če bi tvoje oči videle še kaj drugega, bi bil mnogo bolj sproščen! Poskusi pogledati ven iz sebe!«

Polh je zagledal ptičko in ji rekel: »Ti si srečna, ker ti je vse to tako jasno. Meni pa ni nič jasno, čeprav se dan in noč ukvarjam sam s seboj in s svojimi opravki.«

»No, zdaj veš. Pa se boš poboljšal?«

»Da, obljubim ti, da bom pogledal tudi okoli sebe.«

MEDVED IN PTIČKA

»Ne počutim se dobro,« je rekel star medved sam sebi, ko je v brlogu ves dan sedel, jedel in premišljeval.

»Kar naprej sem lačen in vse mi je že zoprno. Nered imam po brlogu, vse polno gnilega zelenja in razcefranih miši. Prijatelji me čakajo zunaj, jaz sem pa tako len, samo na varnem bi sedel in godrnjal.«

Spuščal se je večer.

»Dobro, da bom šel kmalu spat, da mi ne bo treba prenašati samega sebe,« je modroval stari medved in se držal za trebuh.

»Kakšen nemir je to?« je zagodrnjal, ko se je vesela ptička pojavila pri vhodu v brlog.

»Zakaj ne greš ven? Zunaj je tako lepo, ti pa bi samo sitnaril in jedel!«

»Ne da se mi,« je rekel medved. »Zunaj je toliko vsega, jaz pa imam rajši mir.«

»Smešen si. Ali ne veš, da boš mir našel šele v nemiru gibajoče se narave? In da boš takrat, ko boš pozabil nase in šel k drugim, zaživel čisto na novo? Saj sploh nisi utrujen. Samo veselja potrebuješ, ki ga da tveganje ...«

»Morda res. Toda zdaj je že večer in grem spat. Tako me tišči v trebuhu!« je rekel medved, ptička pa je veselo odskakljala k svojim prijateljicam.

Zdenko Picelj

SLOVENSKI MUZEJI, MUZEJSTVO IN MATIČNOST

Z referatom *Matičnost v slovenskem muzejstvu* sem predstavil svoje poglede na delovanje matične službe na področju premične kulturne dediščine na 8. zborovanju slovenskih muzealcev v Portorožu, ki je potekalo od 20. do 22. oktobra 2005 v organizaciji Slovenskega muzejskega društva in Pomorskega muzeja Sergeja Mašere iz Pirana.

Z izrazom *matičnost*, *matično vedno* mislimo na nekaj osnovnega, izhodiščnega, glavnega, najpomembnejšega. Teoretično bi moralo biti tako tudi na muzejskem področju, vendar tu pametujemo vsi in vsak posebej, a v praksi to nikakor ne deluje in *matičnosti* v slovenskem muzejstvu pravzaprav ni. Vsak si jo razlaga po svoje, vsak hoče biti glavni, nihče noče prisluntniti drugemu in se dati podučiti, kaj šele, da bi bil od koga odvisen, vsak je najpomembnejši in najpametnejši, zato pa tu *matičnost* ne deluje. Čeprav je pravzaprav glede na pojem to povsem enostavno. Določiti je potrebno le, kdo je tisti, ki oskrbuje, kdo je glavni, in nekdo mora biti, kdo je odvisni oziroma oskrbovani, postaviti strokovno sprejemljiva in utemeljena pravila igre, ki jih lahko napredek in razvoj stroke sčasoma in po potrebi tudi spreminja in *matičnost* bi morala začeti delovati tudi v muzejstvu. Vendar kljub lahko razložljivemu in razumljivemu pojmu tako enostavno v slovenskem muzejstvu spet ni, ker smo vsi sposobni stopicati na mestu v nedogled, se kregati za oslovo senco, prisluntniti in pritrčiti drugemu pa bi bil višek samozatajevanja. Zato se vse, česar se lotimo, vleče leta in desetletja in za mnoge bi bilo še vedno najbolje, da se ne bi nič spremenilo, da bi čim dlje ostal status quo, kar je za večino še naprej najbolj zadovoljivo stanje. Tako pa bo vse dotlej, dokler bo Ministrstvo za kulturo prenašalo to stanje, ga po svoje tudi podpiralo in ne bo poseglo v dogajanje na muzejski sceni s kakšnim »carskim rezom« in vzpostavitevijo prepotrebne hierarhije. Poseg v slovensko muzejsko realnost je poskušala urediti uredba o mreži muzejev, ki pa prakse ni spremenila. Menim, da je zagotovo tudi ne bo, dokler ne bomo rešili osnovnega problema na področju nacionalnih, državnih muzejev in bomo imeli kar deset oziroma trinajst nacionalk, ki so med seboj enakovredne, a povsem nepovezane in vsaka bolj matična od druge.

Vzpostaviti bi morali enotno muzejsko politiko (odkar obstajajo muzeji, je še ni bilo) in muzejsko *matičnost* na ravni države ob dejstvu, da imamo po uredbi o mreži muzejev in v praksi deset nacionalnih-državnih muzejev, devet pokrajinskih muzejev, šest pokrajinskih galerij z enakim statusom kot pokrajinski muzeji, sedemnajst medobčinskih in občinskih muzejev in z verskim muzejem v Stični šest posebnih muzejev, od katerih bi Arhitekturni, Pomorski in Verski morali imeti enak status kot večina nacionalnih, saj so edini muzeji,

ki skrbijo za točno določeno vrsto dediščine v državi, arhitekturo in oblikovanje, pomorsko zgodovino, solinarstvo ter ribištvo in sakralno dediščino. Če imamo Kinoteko pa Slovenski šolski in Slovenski gledališki muzej, potem ne vidim razloga, da tudi omenjeni trije ne bi bili nacionalni, kot tudi Mednarodni grafični likovni center, ki je po uredbi nacionalen za grafično zbirko 20. stoletja, čeprav bi lahko brez problema in težav deloval v okviru oziroma sestavi drugega muzeja oziroma galerije. Torej imamo v osnovi celo štirinajst nacionalnih, pojavljajo pa se želje po ustanavljanju še novih nacionalnih specialnih muzejev, ker se pojem nacionalna zbirka enači s pojmom nacionalni muzej. Ali je to res smotno in potrebno, naj pove politika, strokovno pa menim, da prav gotovo ne, vsaj v takšnem stanju ne, v kakršnem trenutno deluje oziroma ne deluje celotni muzejski sistem.

Zato moramo priti do skupne matične hiše za vse muzeje in morda še za galerije, kjer bi vsekakor moral biti osnovni, glavni matični muzej Narodni muzej Slovenije (v nasprotnem bi se moral preimenovati v Slovenski arheološki in kulturno-zgodovinski muzej). Še posebej bi to moralo veljati za pokrajinske in druge kompleksne muzeje, kajti ti niso sestavljeni iz več samostojnih muzejev, zato jim tudi ne more biti matičnih več nacionalnih muzejev, ki poleg tega delujejo še vsak po svoje. Narodni muzej Slovenije, kot glavni slovenski matični muzej, bi po mojem prepričanju moral pod svojo streho združevati vsa osnovna področja muzejskega dela oziroma premične kulturne dediščine, ki se nahajajo tudi v večini pokrajinskih in drugih kompleksnih muzejih – arheologija, etnologija, zgodovina, kulturna zgodovina, novejša zgodovina in umetnostna zgodovina. Zato ne vem, zakaj bi za ta področja morale delovati še posebne nacionalne institucije, kot sta to Slovenski etnografski muzej (SET) in Muzej novejšje zgodovine Slovenije (MNZS). Oba muzeja lahko sicer še vedno delujeta kot samostojna, če se država ne odloči za spremembe, vendar nikakor kot samostojna matična muzeja za njuno področje, temveč bi matično službo morala opravljati v okviru Narodnega muzeja Slovenije z enotnimi izhodišči, standardi in merili ter dokumentacijsko službo, povezane pa bi lahko imeli tudi druge muzejske službe (npr. fotografsko, pedagoško, konservatorsko-restavratsko in službo za stike z javnostjo), kot je to v vseh kompleksnih muzejih po Sloveniji. MNZS bi lahko kot specialni muzej – nacionalka sicer ostal tudi zavoljo dveh samostojno delujočih muzejev na Štajerskem, vendar matičen samo za Muzej novejšje zgodovine Celje in Muzej narodne osvoboditve Maribor, dokler in če bosta ta dva muzeja še vedno delovala kot samostojna zavoda. Glede na to, da delujeta samo za območje Štajerske, druge regije pa tovrstnih muzejev nimajo ne glede na gradivo, ki ga hranijo, sta glede praktičnosti in racionalnosti slovenskega muzejstva po mojem prepričanju povsem nepotrebna in bi tako, kot delujejo kustodiat za novejšo zgodovino v drugih regijah, lahko tudi ta delovala v sklopu obeh obstoječih pokrajinskih muzejev. Prav tako menim, da bi morali tako v Narodnem muzeju Slovenije kot tudi v pokrajinskih in drugih kompleksnih muzejih prenehati z delitvijo zgodovinske dediščine na tako imenovano kulturno zgodovino (KZ), zgodovino in novejšo zgodovino pa še kaj in vse skupaj postaviti kot zgodovinski kustodiat, v primeru KZ, kjer gre tudi za umetnostni del dediščine in tako imenovano uporabno umetnost, pa še v sklopu umetnostno zgodovinskega kustodiat. Znotraj obeh pa se lahko glede na lažjo organizacijo dela in količino

ter vrsto gradiva muzeji sami odločijo za interne delitve. Za vse pa bi moral biti matični muzej Narodni muzej Slovenije (NMS). Le-ta bi moral dobiti status vodilnega nacionalnega muzeja, nacionalne muzejske institucije in središče slovenskega muzejstva, vsi drugi sedaj nacionalni muzeji, ki se ne ukvarjajo z osnovnimi področji muzejske dediščine, pa status specialnih nacionalnih zbirk, le redki pa bi še ostali kot samostojne institucije. Vsa matičnost, tudi specialnih nacionalk kot samostojnih zavodov, pa bi morala biti usklajena z Narodnim muzejem kot glavno slovensko matično muzejsko hišo, s čimer bi tudi muzejstvo veliko lažje delovalo, saj bi imeli enega točno določenega nadrejenega, vodilnega, ena oziroma enotna navodila za vsa področja, en zbirni center - register, eno ustanovo, na katero bi se obračali po pomoč. Tako znotraj posameznega pokrajinskega in drugih kompleksnih muzejev ne bi več prihajalo do tega, da ima vsak kustodiat svoj matični muzej, z drugačnimi navodili, pogledi in delovanjem matične službe oziroma da imajo več samostojnih in neodvisnih enot, ki jih združuje le isto ime muzeja in ista uprava, kot je to sedaj v praksi. Izjema je lahko morda le Narodna galerija (NG), ker obstajajo tudi specialni muzeji, galerije kot samostojni zavodi, in prav je, da ti imajo tudi svojo matično hišo. Drugače pa bi moralo vse delovati po enotnih standardih in merilih za vsa osnovna področja delovanja muzejske službe, kjer je še posebej občutljivo področje dokumentacije, tako da ne bi prihajalo znotraj iste hiše – pokrajinskega ali kakšnega drugega kompleksnega muzeja do razlik, kot je to praksa sedaj. Zato bi morala biti v pokrajinskih in drugih kompleksnih muzejih vsa dokumentacija enako vodena, kjer se osnovni podatki vpisujejo za vse enotno, program pa takšen, da omogoča tudi vpisovanje specifičnosti, ki jih prinaša posamezna vrsta premične dediščine oziroma muzejskega področja. Pomembno je, da so osnovna izhodišča enaka za vsa področja in da ima posamezni kompleksni muzej enoten celoten sistem dokumentacije. Z današnjim stanjem to ni mogoče, kajti vse preštevilne enakovredne nacionalke imajo vsaka svoj pogled na dokumentacijo in s tem povezano matično službo.

Strinjam se, da je lahko vsaka stroka zase matična zaradi določenih specifičnosti, ki jih prinaša posamezna vrsta premične dediščine, nikakor pa ne bi smela biti posamezna stroka svoj neodvisni nacionalni zavod, saj v tem primeru pokrajinski in drugi kompleksni muzeji nimajo ene matice in se ne napajajo iz ene, temveč različnih, med seboj neodvisnih in nepovezanih matičnih ustanov, s tem pa bi v teh muzejih ostali pri starem »tozdovskem« sistem. Kaj to v praksi pomeni, pa občutimo v muzejski stroki že desetletja. Že star pregovor pravi, da več kot je babic (v našem primeru matičnih hiš), bolj kilavo je dete – muzejska stroka in slovensko muzejstvo. Praksa to več kot očitno potrjuje. Zato nujno potrebujemo red na vrhu, pri glavi, ki bi osnovna muzejska področja morala združiti v eni ustanovi, ki bi bila matična za vso Slovenijo. Nenormalno je, da imajo pokrajinski in drugi kompleksni muzeji teoretično po sedaj veljavni praksi štirinajst matičnih hiš, praktično pa vsaj šest, če vemo, da ima večina le-teh muzejev arheologijo (NMS), etnologijo (Slovenski etnografski muzej), zgodovino (NMS), umetnostno zgodovino (NG in Moderno galerijo), kulturno zgodovino ali uporabno umetnost (NMS), novejšo zgodovino (MNZS), nekaj še tehniško dediščino (Tehniški muzej Slovenije). Če pa ima posamezen muzej slučajno še kakšno vrsto dediščine, jih je lahko v praksi še več. Na ta način pokrajinski in

drugi muzeji zagotovo ne morejo dobro delovati. Zato tudi imamo takšno stanje na področju dokumentacije, ko niti znotraj iste ustanove ni osnovnega poenotenja. Zato tudi ni registra na državni ravni in ga še dolgo ne bo, če ne bo za osnovne muzejske stroke poskrbel NMS, kamor bi tudi pošiljali podatke, tako da bi NMS postal pravi center za premično dediščino Slovenije in slovenskega muzejstva. Večno deljenje, nepreglednost, nedostopnost, nesodelovanje, izogibanje pa tudi prikrivanje podatkov oziroma predmetov znotraj muzejske stroke in posameznih muzejev je za 21. stoletje nedopustljivo in nerazumljivo. Prav tako je nerazumljivo tudi dejstvo, da ne moreš do podatka, koliko enakih ali podobnih predmetov hranijo vsi slovenski muzeji oziroma, s katerimi razpolaga slovenska država, katere last so. Tovrstne nacionalne raziskave za celotno državno ozemlje ali pa samo za njen del so prava utopija in so odvisne le od dobre volje posameznikov - strokovnih delavcev, če so pripravljeni in pod kakšnimi pogoji na sodelovanje, prepotrebne osebne poznanstva in dobrih medmuzejskih in osebnostnih povezav. Če tega ni, se podatki preprosto zatajijo ali pa z različnimi izgovori odkloni sodelovanje in pomoč. Zaenkrat je še vedno največ odvisno od osebnih stikov in poznanstev, čeprav smo vsi v isti službi istega financerja in vsi skrbimo za isto državno oziroma nacionalno dediščino. Zato je nerazumljivo, da nekateri predmete še vedno raje vidijo pri sebi v depojih, ker so njihovi, kot pa da bi jih posodili drugemu muzeju za občasno ali pa tudi stalno razstavo, kar je nenehno prisotno v naši muzejski srenji. Če eden od muzejev pripravi razstavo, v katero sodi katerikoli predmet, ki ga hranijo slovenski muzeji, bi ga le-ta moral posoditi brez velikih razprav, če ga le ima v depojih in je prostor, kjer bo razstavljen, ustrezen. To stanje lahko spremeni le register premične dediščine, kjer bi osnovni podatki o predmetih (osebna izkaznica) bili na voljo vsem in bi se takoj vedelo, v katerih muzejih se nahajajo. S tem ne bi moglo več biti izogibanja, sprenevedanja, preprečevanja in nesodelovanja, še posebej v primeru pripravljanja razstav, kjer so tovrstni problemi in težave najbolj prisotne in opazne. Kot skrbniki in varuhi premične kulturne dediščine, ki je last vseh državljanov, so določeni muzeji kot institucije in ne samo izbrani posamezniki, ki za to delo dobivajo redno mesečno plačo. »Sedenje na predmetih« in njihovo skrivanje, s tem pa tudi v določeni meri privatizacija nacionalne dediščine, ne bi bila več mogoča.

Matična služba bi morala kot servis za oskrbovanje muzejske stroke, dejavnosti poskrbeti tudi za enotna izhodišča za vse muzeje po klasifikaciji in hierarhični lestvici, kot jo prinaša še vedno veljavna uredba o mreži muzejev. Na tem področju bi morala poskrbeti za enotne temelje za vse muzeje, ki sestavljajo in bodo še sestavljali mrežo muzejev v Sloveniji in skrbijo za slovensko premično dediščino ter opravljajo javno službo na ozemlju celotne naše države – osnovni kadri, spremljajoče nujne službe, depoji, prostori za razstavljanje. V praksi pa vsi pokrajinski muzeji nimajo niti pedagoga ali dokumentalista, kaj šele druge, v nekaterih muzejih že delujoče službe, ki pa so prav tako financirane s strani resornega ministrstva. Dokumentacijska, pedagoška in restavratsko-konservatorska služba bi morale biti nujne v vseh pokrajinskih in drugih kompleksnih muzejih in k temu bi slovenska muzejska politika morala težiti, kajti le tako bi lahko za celotno državo opravljali vsi ti muzeji kvalitetno javno službo. Šele ko bi bil ta standard zagotovljen, pa bi si z državnim

denarjem lahko privoščili tudi nadstandard, ki pa ga država nekaterim muzejem – kljub temu da mnogi še osnovnega standarda ne premorejo - že zagotavlja. To pa med muzeji povzroča velike razlike, ki so opazne tudi med regijami, kjer so muzejske ustanove, financirane s strani države, prav neenakomerno posejane, kar enako velja tudi za število muzealcev, ne glede na teritorij, količino in pomembnost muzejskega gradiva posameznega območja. Pri tem še posebej izstopa prav naša jugovzhodna regija, ki ima poleg pomurske regije najmanj tovrstnih institucij. Za našo regijo pa velja še zaskrbljujoč podatek, da od vseh dvanajstih statističnih regij zaseda deseto mesto po prihodu sredstev, namenjenih celotni kulturi iz proračuna Ministrstva za kulturo Republike Slovenije. Manj jih dobijo le še notranjsko-kraška in zasavska regija. Kot primer kadrovske zasedenosti delovnih mest v slovenskih muzejih je na eni strani Pokrajinski muzej Kočevje s samo dvema zaposlenima, in bi ga zato morali nujno ali ukiniti in povezati z drugim muzejem ali pa ga kadrovsko okrepiti, na drugi strani pa imamo nekatere specialne in tudi kompleksne regijske muzeje, ki se kar bohotijo od različnih profilov in si izmišljajo nove in nove poklice. Kot velik problem se kaže tudi očitien neenakopraven in celo podrejen položaj kompleksnih muzejev (razen dveh izjem) v primerjavi s specialnimi muzeji (vsi nacionalni muzeji in dva na Štajerskem), kljub temu da prvi pokrivajo več področij muzejskega dela, imajo zato večji obseg dela in odgovornosti pa tudi veliko boljše rezultate, imajo drugi več spremljajočih služb in posledično kadrov ter zato veliko lažje in hitreje (tudi s pomočjo države) dosegajo nadstandard ter so pri dodeljevanju sredstev iz državnega proračuna velikokrat na boljšem. To se kaže tudi pri primerljivosti podobnih projektov (razstav), ko regijski in drugi lokalni muzeji za njihovo realizacijo dobimo mnogo manjša sredstva od specialnih nacionalnih muzejev v naši prestolnici. Zato bi morali vsi, ki črpamo državni denar in nas financira Ministrstvo za kulturo, delovati pod enakimi pogoji, ki bi jih predpisal financer skupaj s kriteriji, kaj in koliko bo financiral, pod kakšnimi pogoji in kakšni so pričakovani rezultati, ter tudi predpisal ukrepe v primeru nerealizacije. Prav pomanjkanje slovenske muzejske politike pa omogoča takšno stanje, v katerega se nihče ne upa poseči, ker je to za marsikoga povsem normalno, da bi le še ostalo tako naprej, pa si misli vsak, ki brani svoj »kurnik« ali »vrtiček«, kar je tipična slovenska navada oziroma karakter.

Pregleda nad celovitim stanjem v slovenskem muzejstvu na območju celotne države nima nihče in zato tudi ne more zadovoljivo usmerjati razvoj muzejske dejavnosti v državi, kar pa bi bilo nujno potrebno. Tu bi vsekakor morala nastopiti matična ustanova (NMS) in služba, ki bi čimprej vzpostavila pregled nad muzejskim dogajanjem in potrebami za celotno muzejsko dejavnost in poskrbela za vse muzeje, ki so v sistemu in opravljajo javno službo, enako, jim zagotavljala vso podporo in pomoč pri uresničevanju skupnih ciljev ter kontrolirala in nadzirala izvajanje muzejske službe, vključno z realizacijo programov in porabo proračunskih državnih sredstev, kjer pa bi morala sodelovati tudi s službami Ministrstva za kulturo. Samo s transparentnostjo, ki je v slovenskih muzejih na splošno ni, bi se pokazali dejanski učinki glede na vložena državna sredstva, sredstva lokalnih skupnosti, sponzorjev in lastnih sredstev posameznih muzejev.

Dokler ne bomo uredili vseh elementarnih muzejskih zadev, premika na bolje ne bo. Zato menim, da bi si - glede na situacijo in

neke vrste »pat pozicijo« med obstoječimi nacionalnimi muzejskimi ustanovami na področju matičnosti v slovenskem muzejstvu - država morala vzeti več pravic pri skrbi za premično dediščino in tudi z uredbami ali nemara celo s samostojnim zakonom o varovanju premične kulturne dediščine in podzakonskimi akti določene stvari postaviti na pravo mesto. Drugače bo stanje status quo - kar prav gotovo mnogim še najbolj ustreza - trajalo še prihodnja desetletja, muzeji, predvsem izven Ljubljane, pa bodo odvisni še naprej od lastne iznajdljivosti posameznih direktorjev in strokovnih delavcev ter na lokalni ravni prepuščeni na milost in nemilost trenutnih oblastnikov, ki imajo – velikokrat pa tudi nimajo – posluš za muzejsko dejavnost, kar se najbolj kaže že samo pri ustanavljanju muzejev v skladu z Zakonom o uresničevanju javnega interesa za kulturo.

Vsi obstoječi muzeji in muzealci skrbimo za nacionalno premično dediščino, zato bi moralo biti delovanje muzejskih ustanov povezano na skupnem imenovalcu, torej skupnih izhodiščih, kriterijih, standardih in normativih ter terminologijah za posamezna muzejska področja, ki bi jih morala vzpostaviti matična služba. Država pa bi z zakonodajo morala poskrbeti za normalen hierarhični odnos med muzeji, od glavnega matičnega muzeja, preko pokrajinskih in specialnih muzejev do ostalih lokalnih muzejev, ki so glede na opravljanje javne službe prav tako pomemben člen pri pokrivanju celotnega slovenskega ozemlja.

STANOVANJSKA OPREMA GRADU GRM V 18. STOLETJU

¹ Ivan Stopar: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. Dolenjska. I. Porečje Krke*, Ljubljana 2000, str. 80 (vse str. 68-81).

² AS 309 Zap. inv., lit. M, šk. 70, št. 56 (15.4.1709); AS Gr. Al. Dol, fasc. 132 Gallenberg V (3.6.1745); in AS 309 Zap. inv., lit. G, šk. 37, št. 100 (15.3.1751). Inventarja iz sredine 18. stoletja se le delno prekrivata, ker morda v nobenem iz najrazličnejših razlogov niso bili popisani vsi predmeti. Morda je prihajalo do premeščanja predmetov iz sobe v sobo ali celo odvažanja z gradu.

³ Marko Štuhec: *Rdeča postelja, ščurki in solze vdove Prešern*, Ljubljana 1995, str. 99; Maja Žvanut, *Grad Grm in Mordaksi*, *Rast*, 12, št. 2 (74), 2001, str. 195-203.

⁴ V knjigi Majde Smole *Graščine na nekdanjem Kranjskem* (Ljubljana 1981, str. 175) zasledimo ime Sigmund, v drugih tekstih pa tudi Sigfrid.

⁵ Barbara Jaki, O nekaterih štukaturah 17. stoletja na Kranjskem, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 23, 1987, str. 85-99. Iz tega časa je tudi ohranjeni tramovni strop z žličastim okrasom v vrhnji etaži vhodnega stolpa.

⁶ Žvanut 2001 (op. 3), str. 199.

⁷ Obstajata dve risbi, ki naj bi upodabljali grad Grm: sl. 262 z imenom *Stauden* (= Grm) in sl. 294 z imenom *Stauben*. Skicirko hranijo v Metropolitan-ski knjižnici v Zagrebu. Glej faksimile: *Skicirna knjiga za Topografijo Kranjske (1678-79) Janeza Vajkarda Valvasorja*, Ljubljana 2001.

⁸ Janez Vajkard Valvasor: *Topographia Ducatus Carnioliae modernae, 1679*, sl. 248.

⁹ Tam je tudi umrl. V popisih iz njegovega časa nobena soba ni poimenovana po kakem članu grofove družine, pač pa so pripadale oskrbniku, gozdarju, upravitelju in celo rekrutom. Morda so v gradu urili vojake. »Velika soba« se imenuje tudi jahalnica, morda je bila opremljena z lesenimi konji za vadbo.

Kakšno pohištvo so imeli na gradu Grm¹ v 18. stoletju? Iz tega stoletja so se ohranili trije inventarji grajske stanovanjske opreme. Prvi inventar je nastal po smrti lastnika Volfa Ferdinanda grofa Mordaksa leta 1709, druga dva nekaj desetletij pozneje in le nekaj let narazen, leta 1745 v zvezi s sodnim procesom med Žigo grofom Gallenbergom in upniki aktualnega lastnika gradu Sajfrida Boltežarja grofa Gallenberga in leta 1751, ko je ta umrl.² Iz popisov je mogoče izluščiti dragocene podatke o običajnih in izjemnih kosih opreme. Okvirno lahko razberemo, kako sta si svoje domovanje uredila premožna in kultivirana Volf Ferdinand grof Mordaks in njegova žena Ana Rozina,³ in kaj so našli v gradu v lasti njenega dediča, grofičinega nečaka Sajfrida⁴ Boltežarja grofa Gallenberga nekako štiri desetletja pozneje.

Tako kot mnogi drugi plemiči po deželi sta se tudi grof in grofica Mordaks v sedemdesetih letih 17. stoletja resno lotila polepšanja slabo stoletje prej postavljenega gradu in njegove okolice. Najprezentančnejšo stolpno sobo sta dala okrasiti z imenitnim štukiranim stropom z grboma njunih družin, z izpisanim grofovskim imenom in njegovimi posestmi.⁵ Na Grmu sta menda delala štukater in slikar, ki sta se prej mudila na gradu Soteska, kjer je gospodaril grofičin brat.⁶ Upodobitev zunanjsčine na novo prezidanega gradu najdemo v skicirni knjigi za Valvasorjevo *Topografijo Kranjske*⁷ in v natisnjeni *Topografiji*.⁸ Grofovski par je gotovo poskrbel tudi za ustrezno pohištvo, ne samo po količini, ampak tudi z izbiro kvalitetnega lesa, usnja in blaga in s kvalitetno izdelavo.

V naslednjih desetletjih je na tem gradu, pa tudi na sosednjih dveh, na Grabnu in Zaborštu, gospodaril Sajfrid Boltežar grof Gallenberg, stalno pa je verjetno živel na gradu Brdo pri Kranju in se zato ni kaj prida posvečal opremi na Grmu.⁹ Kmalu po njegovi smrti so bili vedno bolj zadolženi Gallenbergi prisiljeni precej posesti, tudi grad Grm, prodati bogatemu Michelangelu Zoisu.

Pohištvena in druga stanovanjska oprema, popisana v inventarju iz leta 1709, je večinoma gotovo nastala v zadnjih desetletjih 17. in morda tudi prvih letih 18. stoletja, tista popisana v letih 1745 in 1751 pa je bila verjetno delno še iz Mordakovega časa, delno pa sodobna iz prve polovice 18. stoletja. Do danes se na gradu ni ohranilo nič prvotnega historičnega pohištva ali druge opreme,¹⁰ ostali so le razsežni hodniki in sobe, katerih okna še vedno gledajo na prijazni park.

V inventarjih je popisana oprema v nekako desetih sobah in nekaterih drugih prostorih, ki so bili večinoma ali pa morda vsi v gosposkem prvem nadstropju, in sicer v bivalnih zahodnem in severnem traktu. Verjetno so nekateri prostori tudi izpuščeni, ker je bila v njih oprema, ki ni bila predmet s popisom povezanega pravnega posla. Sklepamo, da so prostore popisovali drugega za drugim, kakor so si sledili od jugozahodnega do severnozahodnega vogala v zahodnem traktu in od severnozahodnega do severnovzhodnega vogala v severnem, reprezentativnem traktu z najimenitnejšo štukirano stolpno dvorano nad glavnim vhodom. V začetku 18. stoletja je popisovalec te prostore imenoval mala soba ob altani,¹¹ velika soba, soba zraven

Za zamisli o razrešitvi marsikatero uganke v popisih grajske opreme in za prijazne spodbude pri pisanju tega članka se zahvaljujem kolegici mag. Marinki Dražumerič z DE Zavoda za varovanje kulturne dediščine v Novem mestu, ki ima sedež prav na grmskem gradu.

¹⁰ V štukirani stolpni dvorani je danes najti nekaj starega pohištva iz obdobja okrog leta 1900, ki pa ni povezano z nekdanjo grajsko opremo.

¹¹ *Altan* je preveden z »mostovž, balkon« (glej Anton Janežič: *Deutsch-slovenisches Hand-Wörterbuch*, Klagenfurt 1905, str. 25) in *Altana* z »zaprt balkon ali zaprta terasa v nadstropju« (*Slovar slovenskega knjižnega jezika* 1, str. 32, Lj. 1970) in jo je možno identificirati na upodobitvi gradu v Valvasorjevi skicirni knjigi kot vrsto petih odprtih arkad v zahodnem traktu. Danes so tam navadna okna in uganka je, zakaj pri sondiranju v osemdesetih letih 20. stoletja sledovi arkad niso bili najdeni.

¹² Pri razumevanju poimenovanja sob je precej nejasnosti. *Hofmeisterzimmer* bi bila lahko upravnikova soba ali soba domačega učitelja. Je bila velika soba, imenovana tudi *Raithery*, jahalnica?

¹³ Ta beseda še ni razjasnjena, v inventarju iz leta 1745 je uporabljena tudi v zvezi s kavno mizico, imenovano *Coridon*, v inventarju iz leta 1751 pa v zvezi s 14 enakimi, črno luženimi naslonjači. Morda gre le za napačno zapisani, sicer uveljavljeni izraz *Corador*, ki označuje okrasno stisnjeno in pozlačeno usnje za openjanje sten, sedežnega pohištva in podobno.

¹⁴ *Trübsamet mit Rösselein* je morda strižen žamet, okrašen s konjički.

velike sobe, jedilnica, mala soba poleg jedilnice, štukirana soba, soba poleg štukirane sobe oziroma zraven stolpa, dnevna soba gospoda Mordaksa, modro prepleskana soba. V sredini 18. stoletja so imena prostorov delno spremenjena:¹² velika soba (jahalnica), majhna soba ob jedilnici, jedilnica, mala dvorana pri stopnicah v stolp, poslikana dvorana (stolpna soba), gozdarjeva soba, upravnikova soba, velika kaminska soba, mala kaminska soba, soba rekrutov, ključarjeva soba, garderobna soba ob altani. Gotovo gre v obeh popisih večinoma za iste prostore, ki pa jih z gotovostjo na modernem tlorisu gradu vendarle ne moremo določiti.

V začetku 18. stoletja se omenjajo v gradu le štiri turške preproge (ena prek igralne mizice). Drugi prostori so imeli najbrž večinoma le gol leseni pod. V štukirani sobi so bile stenske obloge iz okrasno stisnjene in poslikanega usnja, drugod so bile stene najbrž preprosto pobeljene, razen v sobi, ki je bila modro pleskana. V sredini 18. stoletja se spet navaja štiri oziroma pet starih turških preprog, zato lahko z veliko verjetnostjo domnevamo, da gre za iste preproge kot v starejšem inventarju. Stenske obloge – iz neznanega materiala – so zdaj omenjene v veliki kaminski sobi. V nobenem inventarju ni omembe peči, pač pa za sredino 18. stoletja izvemo, da sta bila vsaj v dveh sobah kamina, ker sta se imenovali po njiju. Iz sredine 18. stoletja imamo tudi podatke o okenskih zavesah, in sicer o treh zavesah v veliki sobi, izdelanih iz rumenega graškega platna. O načinih razsvetljave v inventarju iz začetka 18. stoletja ni niti besede, za sredino stoletja pa izvemo več: v veliki sobi so bili štirje struženi in luženi dolgi svečniki, imenovani *Coridon*,¹³ v srednji sobi med veliko sobo in jedilnico dva stružena in lužena dolga svečnika, v upravnikovi sobi prav tako dva taka, v zadnji ošpalirjeni kaminski sobi štirje taki in v mali kaminski sobi dva taka velika svečnika; pred dvorano je visela steklena laterna in še ena je morala biti v rabi nekje drugje na gradu. Ker so našeti svečniki označeni kot luženi in struženi, so bili gotovo leseni, običajnih baročnih balustrskih, prstanastih ali zavitih oblik in morda narejeni za več sveč. Precej natančno smo v starejšem inventarju poučeni o urah, ki so jih imeli pri hiši: v mali sobi poleg jedilnice so imeli tabernakeljsko uro, ki je bila; torej je šlo za tipično baročno namizno uro s kvadrastim lesenim in zasteklenim ohišjem, medeninasti mehanizem je imel ornamentirano tolčeno številčnico. V grofovi dnevni sobi sta bili velika in majhna stenska ura, najbrž v obliki okrasno tolčenega medeninastega ali posrebrenega krožnika; v modri sobi pa je bila še repetirna ura. Zanimivo je, da je štiri desetletja pozneje popisovalec zabeležil le bijočo uro v stolpu.

Kar se tiče sedežnega pohištva, je bilo v začetku 18. stoletja na gradu nekaj garnitur (enakih) stolov, in sicer v veliki sobi, sobi zraven nje, jedilnici, štukirani sobi, sobi gospoda Mordaksa in modri sobi. Pričakovano za to obdobje je imelo precej stolov – približno polovica (okrog trideset) – z usnjem opete sedeže in morda tudi naslonjala, nekaj pa jih je bilo tudi z lesenimi naslonjali. Gotovo je šlo za ravne lesene opore s pravokotnimi prerezi in ogrodja, ki so imela le sem in tja rezljan okras, medtem ko je za relativno udobje poskrbelo le opeto usnje. Drugi stoli so bili oblazinjeni z blagom, npr. z rdečim suknom, v najimenoitnejši štukirani sobi pa z vzorčnim žametom.¹⁴ Posebej je omenjen počivalnik, ki je imel verjetno dodan podstavek za noge. Okrog štirideset let pozneje je bilo v gradu še vedno precej stolov oziroma naslonjačev, okrog petinpetdeset, in še vedno so bili mnogi,

¹⁵ S trdim lesom so mišljeni bolj ali manj listavci, predvsem orehovina in hrastovina, z mehkim lesom pa iglavci, predvsem jelovina in smrekovina.

Podoba Grma v Valvasorjevi skicirni knjigi, 1678–9

ne samo stari, ampak tudi novejši, opeti z usnjem; ena izmed garnitur je bila opeta z zelenim platnom. Les štirinajstih stolov je bil črno lužen. Najbrž so bili novejši stoli in naslonjači bolj razgibanih oblik in so imeli ukrivljene noge. Zofe, ki bi jih v tem času lahko pričakovali, niso omenjene, pač pa je v mali kaminski sobi omenjeno z usnjem prevlečeno sobno stranišče.

V jedilnici so bili stoli v začetku stoletja razporejeni okrog »mize s krili« iz trdega lesa,¹⁵ torej take, ki se je dala s stranskimi preklopnimi ploščami povečati; v sredini stoletja pa so v istem prostoru verjetno uporabljali drugo mizo, ki je opisana kot »ovalna jedilna miza iz mehkega lesa«. V začetku stoletja so imeli na Grmu še tri igralne mizice in tri druge mize, večinoma iz trdega lesa, v sredini stoletja pa jih je bilo precej več, skupaj okrog dvajset. Za razvedrilo so v sredini stoletja uporabljali dve igralni mizici za igro trik-trak, ohranili pa so še že trhlo biljardno mizo. Druge mize in mizice iz mehkega ali trdega lesa so bile pogosto črno lužene ali pa so bile črno lužene le njihove noge. Verjetno so imele vsaj nekatere stružene noge, druge pa moderne, bolj ali manj ukrivljene. Leta 1751 je bil najdražje (8 florintov) ocenjen par furniranih in pozlačenih miz iz trdega lesa s kiparskim okrasom v veliki sobi. Predstavljamo si lahko tipično baročni rezljani in pozlačeni podnožji, morda s kakimi mitološkimi figurami, akantovjem in rogovi izobilja, in s furnirano mizno ploščo, morda poživljeno s tračnim okrasom. V mali sobi ob jedilnici je, zanimivo, zabeležena kavna mizica ali »koridon«.

V jedilnici so imeli v začetku stoletja strežno omaro iz navadnega lesa, ki je morda tam še stala tudi štirideset let pozneje, ko je bila opisana kot »stara, zeleno barvana strežna omara«. Po različnih prostorih je bilo razporejenih šest skrinj, ki so bile iz navadnega in trdega lesa, ena je bila zeleno pobarvana, in dve železni skrinji, od katerih je bila ena modro in rdeče pobarvana. Imeli so tudi pet omaric in omar, in sicer dve črno luženi. Med omare so prištevali tudi gotovo imenitno »veliko pisalno omaro z vložnimi figurami s podstavno mizico in križem«. V sredini 18. stoletja bi pričakovali več skrinj in še več omar, vendar ni ne enih ne drugih veliko. Skrinj je bilo šest, posebej sta omenjeni stari potovalni skrinji iz mehkega lesa. Omenja se tudi železna blagajna. Omar je bilo še vedno pet in med njimi je bila najvišje ocenjena tista, v kateri so bili hranjeni cerkveni predmeti. Imeli so tudi omare za perilo in obleko.

Postelje so bile v začetku 18. stoletja na Grmu razporejene po skoraj vseh prostorih, tudi v jedilnici. Našteti je enajst postelj, večinoma iz trdega lesa. Nekatere so imele »nebo«, torej baldahin, precej pa jih je imelo za zaščito pred preprihom zavese iz platna, svile ali damasta. V sredini 18. stoletja je navedenih dvanajst postelj iz trdega in mehkega lesa. Kar štiri so bile v veliki sobi, po ena pa v mali in veliki kaminski sobi, v sobi pri jedilnici, v gozdarjevi, upravnikovi in ključarjevi sobi in v upravni pisarni.

Iz popisov pohištva in druge stanovanjske opreme lahko razberemo, da so v začetku 18. stoletja prav posebno pozornost posvečali posteljам in pripadajoči posteljnini. Podrobno so bile našete žimnice, slamnjače, blazine, prešite in navadne odeje, pregrinjala in zavese, ki so bile tudi svilene ali damastne. V najimenitnejših grajskih prostorih, v štukirani in modro prepleskani sobi, sta bila izjemna kosa opreme tudi ogledali: v štukirani sobi »lepo veliko beneško ogledalo s črnim okvirjem«, v modro poslikani sobi pa »osemkratno s pozla-

čeni okvirjem«. Oglejala so nedvomno sodila med luksuzno blago, ki je rabilo v reprezentančne namene. V našem delu Evrope so bila najbolj v čisljih tista, narejena v svetovljanskih Benetkah. Ker ni posebej omenjeno, ti dve ogledali na Grmu najbrž nista imeli rezljanih baročnih okvirjev, ampak bolj preprosta, pa še vedno elegantna profilirana ali morda nabrazdana okvirja. Nekaj posebnega je bila gotovo tudi štirikotna miza iz trdega lesa s kamnito ploščo.

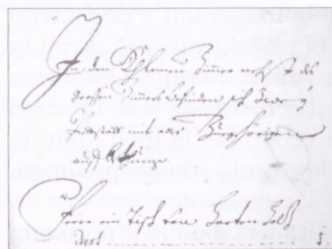
V štukirani sobi se pomudimo še pri veliki pisalni omari z »vloženimi figurami« in s podstavno mizico, na kateri je stal Križani. Ta opis si lahko razlagamo kot veliko kabinetno omarico, tipičen kos shrabno-pisalnega pohištva 17. stoletja z mnogo predalčki in razdelki in s preklopno ploščo; navadno je stala na mizi s struženimi nogami. »Vložene figure« so bile verjetno figuralna intarzija, ki je krasila površine. Grof Mordaks je moral imeti v njej pod ključem spravljene dokumente in dragocenosti, na preklopni pisalni plošči je sestavljal uradna in zasebna pisma. Pisalna omara je bila vidni simbol njegove družbene moči. Tudi v sredini 18. stoletja so imeli na gradu pisalno pohištvo, in sicer v sobici pri jedilnici pisalno mizo, na kateri je stala omarica iz lesa z lepim lesnim vzorcem,¹⁶ ki je bila ovrednotena na visokih 14 florintov, in nizko pisalno mizico iz trdega lesa s štirimi predalčki, ovrednoteno na več kot 3 florinte. V sredini 18. stoletja bi vsekakor pričakovali vsaj en vodilni kos pisalnega pohištva iz tega obdobja, namreč tabernakeljsko omaro, sestavljeno iz spodnjega, velikega predalnika s tremi ali štirimi predali, srednjega, pisalnega dela, zaprtega s poševno preklopno ploščo, in zgornjega dela z manjšimi predalčki okrog osrednje omarice z enokrnlnimi vratci. Vendar zgoraj navedena opisa temu ne ustrezata, prej lahko sklepamo, da gre za že staromodni kabinetni omarici, ki stojita na mizi.

Pohištvena oprema, ki je bila popisana kot last rajnega grofa Mordaksa leta 1709, ni bila obsežna, če pomislimo na velike bivalne prostore, vendar je najbrž zadostila vsemu, kar so potrebovali grajski. Uporabljalo so skromne stole in omare, le nekateri kosi so bili posebno okrašeni in dragoceni. V začetku 18. stoletja je bilo v prostorih še veliko usnja, ki so ga posebno veliko uporabljali pri opremljanju stanovanj že v stoletjih poprej. Z njim so opeti stoli in naslonjači, njihovi sedeži, hrbtna naslonjala in naslonjala za roke, pa tudi stene v štukirani sobi. Te so bile opete s »koradorjem«, s sešitimi kvadratnimi, reliefno vzorčno stisnjenimi, živo pobarvanimi in pozlačeni kosi usnja. Neuporabljeno usnje je bilo spravljeno tudi v skrinjah. Sedežno pohištvo in postelje, pa tudi skrinje in omare iz zadnje tretjine 17. in prvih desetletij 18. stoletja, vsaj tiste iz trdega lesa, je moralo biti vsaj malo okrasno rezljano. V tem času je bilo še vedno običajno črno luženo pohištvo, npr. postelje, omare, mize, stoli in tudi okvirji za slike, mlajša popisa pa dokazujeta, da je bilo tako še vedno tudi v sredini stoletja.

V sredini stoletja bi moralo biti med stanovanjsko opremo uglednega gradu tudi precej furniranega oziroma intarzirane pohištva, vendar je bilo po inventarjih sodeč na Grmu izrecno tako označenih le nekaj kosov, v veliki sobi par, najbrž sijajnih, furniranih in pozlačeni miz s kiparskim okrasom in klečalnik iz trdega lesa »z vložnim delom«, kar pomeni okrasno furniranje ali intarzijo (les v les), v mali kaminski sobi pa še furnirani okvir z bakrorezom Marijine poroke.

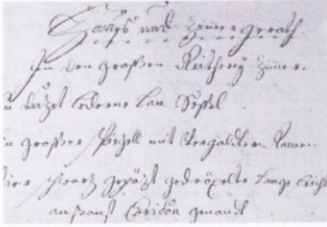
Zanimiv je vrstni red popisa v sredini 18. stoletja (1751), ki morda kaže na odličnost in dragocenost najprej popisanih predmetov, v tem

¹⁶ Flader je žila, maroga v lesu ali kamnu (glej Anton Janežič: *Deutsch-slovenisches Hand-Wörterbuch*, Klagenfurt 1905, str. 236).

Detajl zapuščinskega inventarja iz leta 1709 (str. 69): v mali sobi poleg velike sobe sta postelji z vso pripadajočo posteljnino, dalje miza iz trdega lesa

Detajl popisa grajskega inventarja iz leta 1745 (str. 384): v veliki jahalni sobi ducat usnjenih naslonjačev, veliko ogledalo v pozlačenem okvirju, štirje črno luženi, struženi dolgi svečniki, imenovani Coridon

¹⁷ V popisu iz leta 1709 ni posebej omenjena nobena slika bitke, v popisih iz let 1745 in 1751 pa se v jedilnici omenjata dve podolgovati sliki bitk in ena velika bitka, vse v pozlačenem okvirju. V štukaturi na stropu glavne dvorane je danes najti štiri enako velike podolgaste prizore bitk v pozlačenih okvirjih, vendar ta soba zelo verjetno ne more biti enaka jedilnici in tudi opisi slik se ne skladajo.

Del nekdanjega glavnega trakta gradu Grm, 2005; vse foto: MLŠ

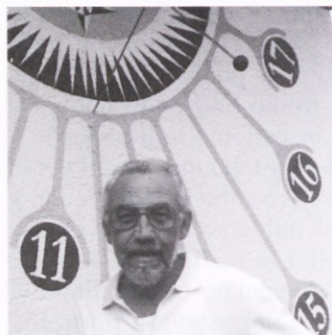
primeru – takoj za slikami – ogledal, ki so bila ovrednotena zelo visoko v primeri z drugimi kosi, po 9, 12 oziroma 15 florintov.

Slike so se tako kot pohištvo najbrž nabirale skozi več generacij. Nekatero so bile delo poklicnih mojstrov, druge izpod ljubiteljskega čopiča. Kot v začetku jih je bilo tudi v sredini 18. stoletja na Grmu še vedno okrog osemdeset, in medtem ko so bile prej večinoma v črnih okvirjih, so bile v sredini stoletja večinoma v pozlačenih. V Mordakovih časih so bile le skopo opisane, toliko bolj podrobno pa v sredini stoletja. Tedaj je bilo največ slik in verjetno tudi najlepše – domnevamo, da gre predvsem za oljne slike – v tako imenovani veliki sobi, imenovani tudi jahalni, v sobi med veliko sobo in jedilnico in v sami jedilnici. Manj, pa še vedno nekaj, jih najdemo v stolpni (štukirani) sobi, v upravnikovi, gozdarjevi, veliki in mali kaminski sobi. Kot v drugih gradovih tistega časa so bili obvezni portreti prednikov; naravnost imenitnih je moralo biti deset celopostavnih portretov prednikov v veliki sobi. Pri nekaterih slikah morda pravilno preberemo, da so bile »portalne«, torej naj bi bile pritrjene nad vrati v prostore. Leta 1709 se posebej omenja tudi par portretnih slik cesarskega para. Stene so v sredini stoletja krasile dekorativne krajine, prizori lova in bitk,¹⁷ tihožja z motivom minljivosti »vanitas«, s cvetjem, slaščicami, sadjem ali divjačino; zanimivi so morali biti živalski prizori, npr. upodobitev kamele. Številne so bile nabožne podobe: Mati Božja in novozavezni prizori Marijin beg v Egipt, Marija Magdalena, ki umiva noge Kristusu, Svatba v Kani Galilejski, Križanje, Snemanje s križa in Obglavljanje sv. Janeza; pa tudi starozavezne osebe: Adam in Eva, Tobija, David, Lot, Suzana, Judita in Holofern. Najti je bilo nekaj upodobitev grških in rimskih bogov in boginj, Bakha, Venero, Diano in Floro. Manj običajne so bile žanrska slika kmečke svatbe, miniaturni portreti in nürnberške grafike, med kiparska dela pa lahko uvrstimo mavčni portret enega mladih Mordakov

Pohištveno opremo sta na Grmu določala okus in finančno stanje gospodarja, čeprav je je veliko vedno ostajalo iz prejšnjih časov in smemo le nekaj izbranih kosov šteti kot moderni dodatek. Ker vemo, da sta imela grofa Mordaksa bistveno drugačen odnos do gradu kot grof Gallenberg, se je to gotovo odražalo tudi na načinu opremljanja grajskih prostorov. Podoba je, da je bil grad v začetku 18. stoletja dosti skrbneje in tudi moderneje opremljen kot štirideset let pozneje. Zanimivo bi bilo še nadaljevati s primerjavo, tako da bi analizirali tudi morebitne pisne vire o grmski stanovanjski opremi v drugi polovici 18. stoletja, v času lastništva družine Zois.

Bojan Frantar; foto: Zvone Pelko

Kaj je čas?

Provokativno vprašanje. Kvantni fiziki si še ne upajo postaviti končne definicije časa. Sicer se mi smrtniki vsak trenutek in povsod srečujemo s časom. Rekli bi lahko, da je to dobrina, ki nam je dana v neomejenih količinah, vendar samo do konca življenja (osnovna človekova časovna enota). Čeprav si domišljamo, da ga imamo neskončno veliko, nam ga vedno primanjkuje, ker z njim ne znamo ravnati. Narava nam je dala samo dve časovni enoti, in sicer leto z vsemi svojimi spreminjanji – letnimi časi in dan, ki je razdeljen na svetlobo in temo, delo in počitek. Leto je potem človek razdelil na mesece in tedne, ki so tudi naravne časovne enote, saj se ravna po luninih menah. Od tu dalje pa je že začel človek posegati v čas in ga krojiti po svoje. V tednu je določen sedmi dan kot dan počitka. Tako je zapisano v Bibliji. Tudi vsa druga verstva poznajo tako razdelitev in se ravna po tem vzorcu. Dan je bil prvotno razdeljen samo na dnevni in nočni čas. Ti dve enoti še danes upoštevajo vsa živa bitja na zemlji, razen človeka. Ker pa je človek razumno, opazujoče in razmišljajoče bitje, si je čas podnevi razdelil na jutro ob sončnem vzhodu, dopoldan pred najhujšo pripeko, poldan, ko je sonce v zenitu, popoldan, ko se dan prevesi v drugo polovico, in večer, ko sonce zaide. Noč pa je bila od nekdaj namenjena počitku. Da pa smo danes obsedeni s časom, nam pove podatek, da imamo v avtu, v katerem se vozita dva potnika najmanj pet ur. To sta dva mobilna telefona, dve ročni uri in ura na avtomobilski armaturni plošči. Seveda drvi ta avto s 150 in več kilometri na uro, da bi mogoče prehiteli nekaj časa in čim prej prišli na konec poti. V kartuziji Pleterje, kraju, kjer čas še teče naravno pot, sem slišal menihov zaključek: V veselju je nek vrag, ki se mu pravi čas.

Merjenje časa in sončne ure

Merjenje časa je nastalo zaradi človekove potrebe po časovni organizaciji svojega življenja. Prvotno so zadostovale naravne časovne enote. Ko pa se je človek ustalil na enem kraju, je začutil potrebo po boljši organizaciji življenja. Niso mu zadostovali samo jutro, dopoldan itd. Ker je dobro opazoval, je videl, da senca drevesa preko dneva potuje v polkrogu in da v določenem delu dneva kaže vedno v isto smer. Uporabil je svoje prvo in najosnovnejše orodje, palico, jo zasadil v zemljo in s kamni v krogu na tleh označil določen čas, ki ga bo potreboval naslednji dan. Tako je nastala prva sončna ura, ki je kazala potek in ritem ponavljajočih se dogodkov preko dneva. Podobne sončne ure še danes uporabljajo avstralski domorodci in nekatera plemena v Afriki in Južni Ameriki.

Opisani način merjenja časa človeku kmalu ni zadostoval, potreboval je natančnejšo, matematično razdelitev časa. Da je lahko prišlo do preskoka iz naravnih v matematične časovne enote je moralo preteči kar nekaj tisočletij, v katerih si je človek pridobil matematična in astronomska znanja. Najstarejšo dokumentirano sončno uro z enakomerno – matematično razdeljenimi časovnimi enotami so našli v Egiptu iz 15. stoletja pred našim štetjem. Babilonci so svoje sončne ure razdelili na osem delov. To so prve dokumentirane sončne ure v današnjem smislu besede. Maji so kot sončne ure uporabljali stop-

ničaste piramide, ki so bile istočasno sončne ure za merjenje dnevnega in letnega časa. Običajni koledar je bil 365-dnevni in razdeljen na 18 mesecev po 20 dni in dodatnih 5 dni in svečeniški koledar z 260 dnevi in razdeljen na 13 tednov po 20 dni in so ga uporabljali svečeniki za svoja prerokovanja. Podobno vlogo je imel *Stonehenge* v Angliji. Tudi pri nas se za kamen iz Krkavč s podobo sončnega boga domneva, da bi bila to lahko tudi sončna ura. Mistika in čas si podajata roke. Babilonsko časovno razdelitev dneva na osem enot so povzeli stari Grki in po njih Rimljani. Tudi najstarejša sončna ura, izkopana v Sloveniji, je tako razdeljena. Ta ura sodi v prvo stoletje naše dobe. Izdelali so jo v oglejskih delavnicah in je umerjena na zemljepisno lego Neaplja. Goriški muzej jo danes razstavlja v Tolminu.

Grki in tudi Rimljani so gnomon – senčno palico že nagibali glede na zemljepisni položaj sončne ure.

Leta 1582 so z bulo papeža Gregorja XIII. prešli iz julijanskega (prirejenega egipčanskega koledarja) v gregorijanski koledar, ki ga uporabljamo še danes.

Razvoj sončnih ur glede točnosti in njihove večfunkcionalnosti zaključujem na koncu 19. stoletja z dvema kartuzijskima urama, ki ju je izdelal opat Antoine Berthiaud v času svojega službovanja v Peronnasu (1873–1881). Ena od ur se nahaja v kartuziji Salignac v Franciji, druga pa je naša pleterska. Obe uri sta konstrukcijsko enaki. Razlikujeta se v tem, da sta umerjeni vsaka na svojo zemljepisno lego. V Pletenje je bila prinesena ob ponovni naselitvi s francoskimi menihi leta 1904. To sta lečni sončni uri, ki omogočata merjenje krajevnega sončnega časa do minute natančno. S pomočjo analemne osmice kažeta koledar in upoštevata odmike sončnega časa od matematično izračunanega, torej kažeta matematični čas. V prvih letih po drugi svetovni vojni so kmetje iz okolice Pletenja in Šentjerneja naravnavali svoje ure po pleterski sončni uri. Ker stoji pleterska ura manj kot pol stopinje vzhodno od petnajstega poldnevnik in tam sončni čas prehiteva srednjeevropski čas le za 1 minuto in 35 sekund je bila točnost ure za tiste čase zadovoljiva.

Kaj pa danes? Ker ta sončna kronometra stojita v kartuzijskih samostanih in nista dostopna javnosti, smo se namenili s kostanjeviško Galerijo Božidarja Jakca postaviti v sklopu njihove Forme vive funkcionalno repliko pleterske ure kot leseno skulpturo. To je zame velik izziv, tako po astronomski, tehnološki in seveda likovni plati. Umeritev smeri ure sem že opravil na mestu postavitve z vsemi potrebnimi izračuni in upoštevanjem vseh odstopanj. Potrebno je preveriti samo še točnost smeri po zvezdi severnici. Ura bo izdelana iz hrastovega lesa, vdelane marmorne analemne plošče, kovinskih nosilcev in ležajev in steklene leče. Zaradi tako različnih materialov nastane problem njihove uskladitve, zaradi njihovih različnih razteskov, ko bodo izpostavljeni vsem vremenskim prilikam in neprilikam. Učenci kostanjeviške osnovne šole bodo s to uro dobili lep učni pripomoček.

Danes so sončne ure le še del naše kulturne dediščine, okras stavb, parkovne skulpture kot nostalgičen spomin na umirjen ritem poti sonca po našem nebu.

Tipi sončnih ur

Ko slišimo za sončno uro, pomislimo na sončne ure na stenah cerkva. To je najpogostejši in po značilni obliki najbolj prepoznaven

tip ur. Vendar poznamo zelo različne tipe ur, tako da jih je zelo težko pregledno razvrstiti. V osnovi so samo navpične, vodoravne in nagnjene vzporedno ali pravokotno na ekvator. Imamo vzhodno, južno, in zahodno in tudi severno orientirane ure. Največkrat vidimo ure, ki imajo vrisane urne, polurne in redkeje še četrturne razdelke. Redke so ure, ki imajo vrisane analemne ali izenačevalne krivulje ali osmice in nam kažejo tudi koledar. Ene so umerjene na krajevni sončni čas, druge upoštevajo srednjeevropski ali pa jim je vodilo ničelni ali londonski čas. Zanimive so vodoravne analemne ure, ki kažejo čas tako, da se opazovalec pomika po analemni skali sredi ure in mu lastna senca kaže čas. Tako uro sem postavil na aleji mladih v BTC. Veliko ur nam omogoča čitanje krajevnega sončnega časa v posameznih mestih po svetu. Drugod vidimo sončne koledarje z razporeditvijo mesecev in zodiakovih znamenj. V poznem srednjem veku so bile zelo popularne majhne potovalne sončne ure z vdelanim kompasom in sončne ure v obliki prstana, ki so bile istočasno ure in nakit. S pomočjo lečnih sončnih ur so tudi streljali z majhnimi topiči in tako oznanjali poldan. V Trbovljah sem v eni kamniti skulpturi predstavil vse konvencionalne oblike sončnih ur. Kako oblikovno različne so lahko sončne ure istega tipa, kažeta primera sončne ure na Šancah na Ljubljanskem gradu in pleterska sončna ura. Obe uri sta sončni uri ekvatorialnega tipa. Sam sem sončne ure razdelil še na ure, ki kažejo čas s senco, in ure, ki kažejo s svetlobo. Ene so negativno in druge pozitivno energetsko umerjene.

Oblikovanje in poslikava sončnih ur

Z umetnostnozgodovinskega stališča so sončne ure bela lisa. Leta 1992 je dr. Bučičeva v Narodnem muzeju pripravila razstavo in edicijo ob razstavi. Predstavljene so bile predvsem male potovalne sončne ure iz fundusa in še nekaterih slovenskih muzejev. Z vidika tehnične dediščine sončne ure niso bile obdelane. Sončne ure so bile redkokdaj delo priznanih slikarjev in kiparjev. Avtorji so bili največkrat duhovniki, ki so imeli ustrezna astronomska znanja. Najeli so podobarja, da jih je po njihovih zamislih naslikal. V Kobaridu na stari kaplaniji in v Cerknem na farni cerkvi imamo štiri sončne ure, ki so delo istega avtorja. Luka Sarf je poslikal notranjost kobariške stare kaplanije, in ker je likovni izraz na poslikavah v kaplaniji in na sončnih urah podoben, se domneva, da so tudi ure njegovo delo. Ve se, kdo je skonstruiral in izdelal pletersko uro. Poznamo tudi avtorja sončne ure v Mariboru na Taboru. Oskar Kogoj je uporabil staro pastirsko sončno uro z Velike planine kot predlogo za svojo sončno uro. Od priznanih svetovnih umetnikov je kipar Henry Moore postavil v Londonu pred poslovno stavbo Timesa veličastno bronasto skulpturo v obliki sončne ure. Vse kaže, da sem edini v Sloveniji, ki se še resno ubada s sončnimi urami. Obnovil sem veliko cerkvenih sončnih ur in jih tudi dokumentiral. Mojim sončnim uram, ki stojijo po parkih po vsej Sloveniji, pravim sončnočasovne skulpture in upam, da spodbudijo nostalgichen spomin na minule sončne čase. Sončne skulpture postavljam v intimne koticke urejenih vrtov. Vrt s sončno uro pridobi dimenzijo vesoljskega ravnovesja.

Pisna sporočila na sončnih urah

Zanimiv del sončnih ur so tudi napisi na njih. Z njimi so sončne ure dobile močno filozofsko vrednost. Ti napisi so največkrat v latin-

skem jeziku in poudarjajo minljivost časa in našega bivanja. To so kratke, duhovite in jedrnate misli s pomenljivo vsebino, kot na primer: *Ultima latet – Za zadnjo uro se ne ve. Sam na svojih skulpturah uporabljam reke s spodbudno vsebino: Sol omnibus lucet – Sonce sveti vsem ljudem ali V soncu je moja pot. Na sončnočasovno skulpturo na Ljubljanskem gradu pa sem napisal skoraj preroške besede: Sine sole sileo – Brez sonca molčim. Marca letos so to uro huligani razbili in še sedaj molči. S temi napisi so sončne ure ob svoji likovni lepoti dobile globlji filozofski pomen, skoraj mistično vsebino. Veliko napisov na sončnih urah vsebuje kronograme, kot so letnice nastanka ure ali izgradnje cerkve. Izpisani so z rimskimi številkami, ki so skrivnostno skrite v latinskih rekih.*

Koledar Govorica sončnih ur

Da bi predstavila lepoto slovenskih sončnih ur in del njihove zgodovine, sva s fotografom Zvonetom Pelkom pripravila stenski koledar za leto 2006 z naslovom *Govorica sončnih ur Slovenije*.^{*} Sprehodiha sva se od krkavškega sončnega boga, preko samostanskih sončnih ur v Žičah, Stični in Pleterjah, do starih in novejših cerkvenih ur. Predstavljena moja dela pa segajo od sončne ure, ki sem jo podaril Dalaj lami, preko sončne ure za slepe, trboveljske memorialne ure, do sončno časovne skulpture na Ljubljanskem gradu. Na naslovnici koledarja je z zahajajočim soncem obsijana sončna ura, ki označuje 15. poldnevnik na Vrhtrebnju. Zaradi Pelkovega poetično občutljivega fotografskega očesa in njegovega pretanjenega občutka za vsebino in obliko je nastalo čudovito novoletno voščilo s široko sporočilno vrednostjo, učinkovito predstavitev Slovenije skozi prizmo njenih sončnih ur. Slovenci nimamo knjige o svojih sončnih urah. Upam, da nam bo nekoč uspelo zapolniti to praznino s pozitivno energijo vseh, ki se čutijo poklicani.

V soncu naj bo vaša pot!

* Fotografsko gradivo in umetniške obdelave, platenja, ki jih je opravil Zvone Pelko, smo uporabili za likovno opremo te številke revije Rast

KOZOLCI V MIRNSKI DOLINI

Tesarski mojster Janko Gregorčič iz Slovenske vasi pri Šentrupertu in njegovi kozolci

Namen pričujočega prispevka je prvič celovitejše predstaviti življenje in delo tesarskega mojstra Janka (Ivana, Janeza) Gregorčiča iz Slovenske vasi pri Šentrupertu. Gregorčič je bil v preteklosti priznan tesar in odličen izdelovalec kozolcev v Mirnski dolini. Njegovo delo je tudi najbolj znan dolenski kozolec - Simončičev toplar v Bistrici pri Mokronogu, ki ga je tesarski mojster izdelal leta 1936. Zaradi kvalitetne izdelave kozolcev je bil znan tudi širše, zato so ga za različna tesarska dela najemali v okolici Trebnjega, Dobrniča, Trebelnega, Radeč, Sevnice in celo v okolici Šmartna pri Litiji. Janko Gregorčič velja za zadnjega iz generacije tesarskih mojstrov, ki so v Mirnski dolini izdelovali in postavljali v celoti lesene kozolce.

Kozolec – prepoznavna in v preteklosti nepogrešljiva sušilna naprava na Dolenjskem

Kozolec je naprava za sušenje nekaterih poljskih pridelkov, zlasti žita v snopih, sena, detelje, fižola in koruznice. Tam, kjer je imel kozolec v svoji konstrukciji vgrajeno tudi dero, so ga uporabljali še za sušenje koruze, lanu in konoplje. V zadnjih dveh desetletjih postajajo kozolci zaradi spreminjajoče se kmetijske politike manj uporabni in vse bolj izključeni iz dejavnosti kmetijskih obratov. Počasi a vztrajno propadajo. V vse več primerih jih njihovi gospodarji uporabljajo zgolj še za shrambo kmetijske mehanizacije.

Značilnost kozolca je, da se je na svoji zgodovinski poti spreminjal, tako kot so se spreminjale druge kulturne sestavine našega vsakdanjega življenja, kar se kaže v njegovi pestri tipologiji.¹ Na Slovenskem se je razvilo več tipov kozolcev. Tipološko jih lahko v grobem delimo v tri skupine: enojni, dvojni in prislonjeni kozolci.² Med enojne prištevamo enojne kozolce z okni v eni vrsti, enojne kozolce z dodatnim nadstreškom - plaščem in kozolce z vzporedno vezanima enojnima kozolcema. Med dvojne kozolce prištevamo kozolce, ki imajo okna v dveh vrstah in sta obe vrsti pokriti z enotno skupno streho, kozolec na kozla oz. psa, nizki dvojni kozolec in dvojni kozolec - toplar. Samostojno, tretjo skupino kozolcev predstavljajo prislonjeni kozolci, ki so praviloma vzdolž daljše strani vgrajeni v gospodarska poslopja, najpogosteje k skednju (npr. v Beli krajini je primer tega belokranjski skedenj) ali vrhhlevnemu gospodarskemu posloju.

Strokovno zanimanje za kozolec na Slovenskem je staro že več kot sto let. O njihovem razvoju, času nastanka in tipologiji so doslej pisali predvsem geografi, etnologi, arhitekti in dialektologi, ki so v različnih časovnih obdobjih z različnih zornih kotov poskušali predstaviti pojav in pomen kozolca, njegov zgodovinski razvoj ter poimenovanje njegovih sestavnih delov. Prvi jih je temeljitejše raziskal geograf Anton Melik leta 1931.³ V zadnjem desetletju posvečata kozolcem večjo strokovno raziskovalno pozornost zlasti arhitekt Borut Juvanec⁴ in etnolog Vito Hazler⁵.

Življenje in delo tesarskega mojstra Janka Gregorčiča

Med tesarji, ki so izpričani v Mirnski dolini, je najbolj znan Janko Gregorčič iz Slovenske vasi pri Šentrupertu. Rodil se je očetu Alojziju

¹ Bogataj, Janez 2004: »Kozolec je najlepši, kadar je poln!« V: Slovenski kozolec včeraj, danes, jutri. Prispevki posvetovanja, Turistična zveza Slovenije. Ljubljana, str. 19.

² Hazler, Vito 2004: Tudi kozolci so slovenska razpoznavnost! V: Slovenski kozolec včeraj, danes, jutri. Prispevki posvetovanja, Turistična zveza Slovenije. Ljubljana, str. 9.

³ Melik, Anton 1931: Kozolec na Slovenskem. Razprava znanstvenega društva etnografsko-geografskega oddelka. Ljubljana.

⁴ Juvanec, Borut 2001: Ohranimo slovenski kozolec. Ustanova »Poti kulturne dediščine«, Radovljica.

⁵ Hazler, Vito 2004: Tudi kozolci so slovenska razpoznavnost! V: Slovenski kozolec včeraj, danes, jutri. Prispevki posvetovanja, Turistična zveza Slovenije. Ljubljana, str. 7-18; Hazler, Vito 2004: Kozolci na Slovenskem. Ljubljana.

Gregorčiču in materi Apoloniji Sluga 10. maja 1908 na domačiji Okrog 5 (prvotno Zaloka 8) v zaselku Maček, približno 1,5 kilometra severozahodno od Šentruperta. Po domače se je pri domačiji reklo pri Miklavžinu. Po socialnem statusu so Miklavžinovi sodili med kmete nižjega kmečkega sloja - bajtarje. Jankovi starši so kmetovali, z obrtjo se niso ukvarjali. Leta 1934 se je Janko Gregorčič poročil z Pavlo Breznikar, po domače Borštnarjevo z Drage. Na začetku druge svetovne vojne sta se leta 1941 naselila v takrat novozgrajeni hiši v Slovenski vasi pri Šentrupertu, kjer je danes hišna številka 2. V zakonu so se jima rodili štiri otroci, dva fanta in dve dekleti. Najstarejši med njimi, sin Ivan (1936), je že v zgodnji mladosti začel pomagati očetu pri tesarstvu. Občasno jima je pomagal tudi Alojz, Jankov najmlajši otrok (1955). Z očetom so skupaj na terenu delali vse do Jankove upokojitve leta 1973. Janko Gregorčič je umrl 20. novembra 1984, pokopan je na šentruperškem pokopališču.

Poklicna pot Janka Gregorčiča se je začela s triletno vajeniško dobo konec dvajsetih let 20. stoletja. 12. julija 1932 je uspešno opravil izpit za tesarskega pomočnika, vendar mu takratna Zadruga tesarskih mojstrov iz Ljubljane še ni podelila dovoljenja za opravljanje samostojne tesarske obrti, ker še ni izpolnjeval vseh zahtevanih pogojev.⁶ To dovoljenje si je pridobil štiri leta kasneje, ko mu je Sresko načelstvo v Krškem 4. januarja 1937 izdalo dovoljenje za opravljanje tesarske obrti v takratnih občinah Šentrupert, Tržišče in Šentjanž za dobo dveh let. Od njega pa je zahtevalo, da v tem času opravi tesarski izpit in prijavi tesarsko obrt.⁷ Podatka o opravljenem mojstrskem izpitu doslej ob pregledovanju obstoječega arhivskega gradiva še nisem zasledil, zaradi tega ostaja odprto vprašanje, kdaj natančno in pri kom je Gregorčič opravil mojstrski izpit. Po ljudskem izročilu naj bi se Janko Gregorčič izučil tesarske obrti pri Francu Urbiču, po domače Bajšču z Drage pri Šentrupertu, ki je bil takrat v tem delu doline že uveljavljen tesarski mojster. Vsekakor je Janko Gregorčič moral opraviti mojstrski izpit pred letom 1937, saj je bil kot tesarski mojster s svojim pečatom takrat že izpričan na gradbenih načrtih za kozolca v Gradiških Lazah pri Šmartem pri Litiji⁸ in v Praprečah pri Šentrupertu⁹. Tesarsko obrt je uradno lahko začel izvajati šele leta 1939. O tem priča dopis Sreskega načelstva v Krškem, v katerem ga pooblašča, da sme izvajati manjšo tesarsko obrt.¹⁰ Od takrat dalje je Gregorčič pri sebi zaposloval tudi tesarske vajence. Leta 1940 je začel pri njem delati tesarski vajenec France Krajšek z Vrha pri Šentrupertu.¹¹

Janko Gregorčič je s svojimi pomočniki izdeloval in popravljaval ostrejša na hišah in gospodarskih poslopih, opravljal zahtevnejša tesarska opravila na strehah cerkva in njihovih zvonikih ter drugih javnih stavbah. Izdeloval je lesene gospodarske stavbe. Naredil je številne lesene mostove čez Mirno in njene pritoke. Prevezal je tudi izdelovanje in popravila lesenih korit in koles pri mlinih in žagah. Pozimi se je ukvarjal z izdelovanjem železniških pragov. V prvih povojnih letih je sodeloval z gradbenim podjetjem iz Trebnjega - Planobnova, okrajno gradbeno podjetje in projekt biro Trebnje, pri katerem je bil zadolžen za tesarska dela. Opravljal je popravila in nova dela pri večjih javnih stavbah, ki jih je poškodovala ali uničila vojna.¹² Sprejemal je dela tudi v bolj oddaljenih krajih, kot na primer v Trebnjem in okolici, na Trebelnem, v okolici Dobrniča ter na desnem bregu Save v okolici Litije, Sevnice in Radeč.

Najbolj znan je bil po izdelovanju kozolcev. Izdeloval je toplarje

⁶ Dopis Zadruga tesarskih mojstrov v Ljubljani št. 209/32 z dne 19. julija 1932. Dokument hranijo Gregorčičevi v družinskem arhivu.

⁷ Dopis Sreskega načelstva v Krškem z dne 4. januarja 1937. Dokument hranijo Gregorčičevi v družinskem arhivu.

⁸ Leta 1937 je Janko Gregorčič ob pomoči devetih sodelavcev v 21 dneh izdelal in postavil toplar na štiri pare oken na Šuštarjevi domačiji, Gradiške Laze 2. Pri hiši še hranijo originalni načrt za gradnjo njihovega kozolca.

⁹ Kozolec na štiri pare oken je Gregorčič postavil na domačiji Prapreče pri Šentrupertu 9. Po drugi svetovni vojni je kozolec zgorel v požaru. Načrt zanj hranijo Gregorčičevi v družinskem arhivu.

¹⁰ Dopis Sreskega načelstva v Krškem z dne 9. oktobra 1939. Dokument hranijo Gregorčičevi v družinskem arhivu.

¹¹ Vprašalna pošta za zdravniško preiskavo vajenca Franca Krajška z Vrha pri Šentrupertu z dne 2. junija 1940. Dokument hranijo Gregorčičevi v družinskem arhivu.

¹² Gregorčičevi hranijo v družinskem arhivu gradbeni načrt za obnovo in adaptacijo stavbe Krajevnega ljudskega odbora v Tržišču iz leta 1947.

¹³ Dopisa tovarne opeke bratov Bohn iz Velike Kikinde z dne 22. oktobra 1938 in 30. maja 1946. Dokumenta hranijo Gregorčičevi v družinskem arhivu.

Janko Gregorčič pri izdelavi ostrēja za prezbiterij pri šentruperski cerkvi, okoli leta 1975. (Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

¹⁴ Obrtni register od 1940 dalje. Hrani Območna obrtna zbornica v Trebnjem.

in kozolce na kozla («cvitarje»). Eden njegovih najzgodnejših kozolcev, ki se je ohranil do današnjih dni, je Avščev toplar na domačiji Bistrica pri Mokronogu št. 38. Kozolec je datiran z letnico 1934.

Že pred drugo svetovno vojno se je Janko Gregorčič razvil v kvalitetnega in podjetnega tesarja. Svoje kozolce je kril izključno z opečno kritino, ki jo je kupoval pri parni opekarni bratov Bohn iz Velike Kikinde.¹³ Od tod po vsej verjetnosti tudi njegov posebno skrben način vezave kozolcev. Ta je poleg lesenih klinov in žebeljev obsegala tudi uporabo kovanih spojk za dodatno statično okrepitev nosilnih in nošenih konstrukcijskih delov kozolca. To je bilo potrebno zaradi težke opečne kritine, s katero so bili kriti vsi njegovi kozolci. V času izvajanja tesarske obrti je imel stalno ali občasno zaposlenih več pomočnikov. Večina med njimi so bili priučeni tesarji. Organizirani so bili v dveh, občasno tudi v treh delovnih skupinah - »kompanijah, partijah«. Skupino so sestavljali najmanj štirje delavci. Eno je vodil Gregorčič osebno, drugi dve pa Martin Urana, po domače Urbičev Martin in Jože Bartolj, po domače Rantahov Jošk. Od leta 1951 je bil delovodja tudi Dim Franc iz Brezovice, po domače Jermoslov France. Janko Gregorčič je redno nadzoroval delo posameznih skupin na terenu. Seznam njegovih pomočnikov se je zaradi sezonskega načina dela nenehno spreminjal. Gregorčič vsem svojim pomočnikom ni mogel nuditi delo skozi vse leto. Najdlje so z Gregorčičem poleg že omenjenih delovodij sodelovali naslednji: Tone Cimerman iz Šentruperta, France, Anton in Peter Golob s Homa, Jože Možina st., Jože Možina ml. in Jože Okoren z Drage, Ivan Breznikar iz Straže, Lojze in Vinko Gregorčič z Okroga, Ivan Gregorčič iz Slovenske vasi, Branko Mavec in Anton Pravne iz Rakovnika, Jože Brcar iz Šentruperta, Henrik Urbič iz Hudej.

Janko Gregorčič je posle z naročniki navadno sklepal sam, v izjemnih primerih lahko z njegovo vednostjo tudi delovodje. Delovni teden je za tesarje trajal od ponedelja zjutraj do sobote do 12. ure. Ob sobotah popoldne in ob nedeljah niso delali. Zasluzek, ki so ga dobili z delom, je Gregorčič s svojimi sodelavci ponavadi poravnaval ob nedeljah po jutranji maši v gostilni pri Jakliču v Šentrupertu. Janko Gregorčič je imel obrt do upokojitve 1973. leta.¹⁴

Izdelava in postavitvev kozolca

Janko Gregorčič si je pri izdelavi kozolca pomagal z načrtom kozolca, ki ga je predhodno izdelal in potrdil na pristojni občinski službi. Delovodjem takšnih načrtov Gregorčič navadno ni priskrbel, zato so si morale same skicirati načrt, po katerem je nato skupina izdelala in postavila kozolec. Navadno se je izdelave lotila vsaj štiričlanska skupina. V primeru večjih kozolcev toplarjev na štiri in več parov oken je lahko skupina štela tudi do devet članov. Izdelava in postavitvev je bila sestavljena iz štirih delovnih faz: odbiranje primerne lega, tesanje, vezanje in postavljanje kozolca. Gregorčič in naročnik kozolca sta že v zimskem času odbrala primeren les v gozdu, saj je bil čas po mali maši pa vse do začetka marca najbolj primeren za pripravo lesa za izdelavo kozolca. Odbrani les je potem naročnik sam podrl in iz gozda pripeljal do lokacije, ki je bila predvidena za postavitvev kozolca. Lokacijo je navadno izbral gospodar sam. Takoj spomladi, ko se je nekoliko ogrelo, se je Gregorčič s pomočniki že lahko lotil izdelave kozolca. Skupina je najprej začela s tesanjem

grobega lesa. Vse dele kozolca je bilo potrebno najprej ročno obtesati s sekirami »cimerankami«. Pri posameznih delih so si pomagali tudi z ročnimi žagami. Posebno zamudno delo je bilo izdolbsti luknje za late (»rante«) s pomočjo posebne sekire »puntahe«, oblikovati podporne ročice (»pante«) ter izdelati dekorativno oblikovane prezračevalne line na obeh zatrepih. Po končanem tesanju je sledilo vezanje konstrukcije. Tesarji so na tleh zvezali vsak par nosilnih stebrov posebej s podpornimi ročicami, spodnjim (»rigelnom«) in zgornjim prečnim tramom (»greda«, »skončnik«). Tako zvezani konstrukciji so rekli »stol«. Potem ko so vse »stole« zvezali na tleh do konca, so začeli s postavljanjem vsakega posebej. Začeli so s prvo čelno stranjo in nato nadaljevali s postavljanjem »stolov« vse do zadnjega, ki je predstavljal zadnjo čelno stran kozolca. Postavljene »stole« so med seboj sproti vezali z vzdolžnimi legami. Potem ko je bil kozolec v grobem postavljen, so na njem nadaljevali delo z vgradnjo drugih konstrukcijskih delov. Pri postavljanju kozolca so tesarjem pomagali še gospodar z družino in vaščani. Pri postavitvi kozolca je bilo ponavadi potrebnih čez trideset ljudi.

Janko Gregorčič je imel za različno velikost kozolcev izračunan potreben čas njihove izdelave: na dva para oken je bilo potrebno 200 »šihtov«¹⁵ oz. približno štiri tedne, za kozolec na tri pare oken 300 »šihtov« oz. približno šest tednov in za kozolec na štiri pare oken 360 »šihtov« oz. do devet tednov dela skupine 6 do 8 tesarjev. Pri izdelovanju kozolcev so Gregorčič in njegovi pomočniki uporabljali predvsem hrastov in smrekov les, ki so ga vedno ročno obdelovali. Ponekod na Trebelnem so pri posameznih konstrukcijskih elementih uporabljali tudi bukov, v Trebnjem z okolico pa tudi topolov les. Trši les (hrast) so uporabljali predvsem za nosilne konstrukcijske dele (nosilne stebre, grede, podporne ročice, sprednje in zadnje brane), za druge dele so uporabljali mehkejši les iglavcev.

Na delo se je Janko Gregorčič navadno vozil z vozom, s katerim je prišel ponj naročnik kozolca. Na voz sta naložila tudi vso potrebno tesarsko orodje: teslo, dleto, sekiro »cimeranko«, navadno sekiro, sekiro »puntaho«, »žnoro« (konoplina vrv z barvo za označevanje lesa) in več različnih žag (npr. »pantarco«, »r'bid'nc«, »zug žago« in »švajferco«). Njegovi pomočniki so prihajali na delo peš ali s kolesom. V bolj oddaljenih krajih je skupina med izdelovanjem kozolca bivala kar na domačiji, kjer je gradila kozolec. V primeru, da lokacija ni bila preveč oddaljena, so se dnevno vračali domov, drugače pa le ob vikendih.

Drugi tesarski mojstri – Gregorčičevi konkurenti

V Gregorčičevem času sta na območju Mirnske doline poleg njega delovala še dva tesarska mojstra. Prvi je bil Janez Karlič mlajši, po domače Kranjčev, z Velikega Cirnika, drugi je bil Jože Kafol iz Radne vasi pri Trebelnem. Za prvega je znano, da je deloval bolj ob Savi, med Sevnico in Radečam¹⁶ in je na območju Mirnske doline zato delal manj. Drugi je bil manj podjeten od Gregorčiča in je deloval predvsem na Trebelnem. Za oba velja, da sta bila izredno kvalitetna tesarska mojstra. O tem nas prepričujejo njihovi izdelki. Izmed njunih del velja omeniti zlasti Karličev toplar na Riflovi domačiji Trstenik št. 20 in Kafolov toplar na Jurgličevi domačiji Prelesje št. 25. Ob natančnejši primerjavi Karličevih, Kafolovih in Gregorčičevih kozolcev med seboj lahko ugotovimo, da so se tesarji med seboj

¹⁵ Janko Gregorčič se je z gospodarjem dogovoril za čas izdelave kozolca v pavšalu na eno osebo ne glede na to, koliko jih je potem na kozolec dejansko delalo. Tu je bilo všteto tudi morebitno slabo vreme in težko obtesljiv, grčast ali počasi rastoč trd les.

¹⁶ Omenja ga Vito Hazler v svoji razpravi o kozolcih ob Savi iz leta 1987.

razlikovali po posameznih detajlih, kot na primer v izbiri motivov za prezračevalne line v zatrepih, v obliki in obdelavi izrezljanih spodnjih in zgornjih podpornih ročic, v izdelavi gankov in stebrov na ganku ter v izdelavi spodnjih delov nosilnih stebrov. Njihova skupna značilnost pa je, da so vsi težili h kvalitetni izdelavi konstrukcijskih delov kozolca, k izredni dovršenosti posameznih detajlov in k likovni okrašenosti zunanje podobe kozolcev. Še posebej so se potrudili pri toplarjih, ki jih je naročal višji kmečki sloj ali gostilničarji oziroma zahtevnejši naročniki, ki v kozolcu niso videli samo funkcionalno, temveč tudi estetsko vlogo.

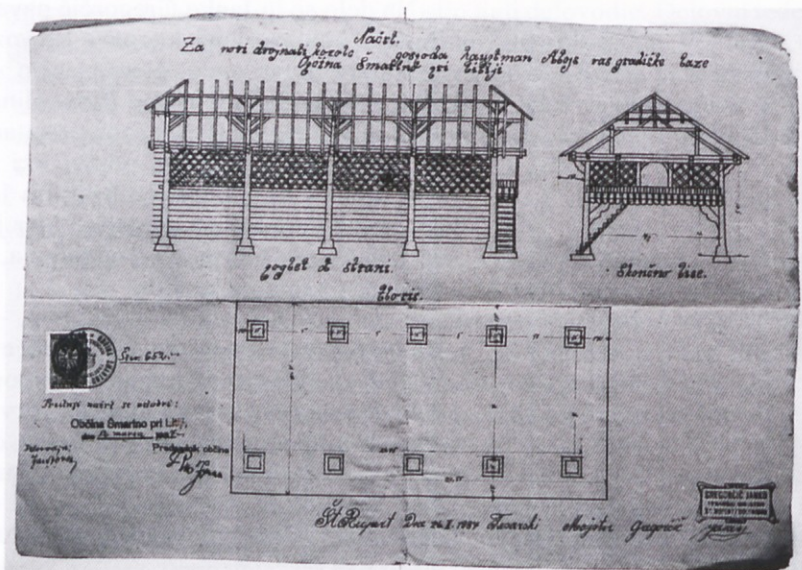
Simončičev toplar v Bistrici pri Mokronogu – Gregorčičev najznamenitejši kozolec

Simončičev toplar stoji na jugovzhodnem robu Bistrice pri Mokronogu, ob regionalni cesti med Mirno in Mokronogom. Ima tri pare oken in na južni strani ornamentiran gank s stopnicami, s katerega je dostop v nadstropni osrednji hodnik. Pokrit je z dvokapno streho s slemenom, ki je na obeh koncih zaključen na čop. Odlikujejo ga kvalitetno izdelani detajli in južni čelni zatrep, ki je ornamentiran z prezračevalnimi linami, ki posnemajo rastlinski motiv. Tik pod čopom je prezračevalna lina z izrezljanimi inicialkami tesarskega mojstra G J (Janka Gregorčiča). Kozolec je dal postaviti Jože Simončič,¹⁷ po domače Blažetov, gospodar srednje velike kmetije iz Bistrice pri Mokronogu leta 1936, na mestu starejšega kozolca, ki ga je leto pred tem uničil požar.

Po ljudskem izročilu naj bi Simončič z zavarovalnino kupil les ter ga sam dostavil na parcelo, potem pa prepustil izdelavo kozolca Gregorčiču in njegovim pomočnikom. Izdelovanje kozolca je trajalo en mesec. Po navodilih mojstra so ga hkrati ročno tesali trije tesarji, občasno pa tudi več.¹⁸

¹⁷ V preteklosti je bil kozolec predstavljen pod napačnim imenom Župančičev toplar. Pod tem imenom je še vedno razglašen za spomenik državnega pomena, kljub našemu večkratnemu opozorilu Ministrstva za kulturo, da je potrebno ime v razglasitvi popraviti.

¹⁸ Lesar, Ladislav 1985: Lesene harfe, str. 89 - 90.

Načrt za izdelavo toplarja. Kopijo hrani Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto.

Zaradi svoje izpostavljene lege in bogate dekoracije je kozolec kmalu postal izmed vseh Gregorčičevih del najbolj poznan. Od konca sedemdesetih let 20. stoletja je postal prepoznaven tudi v širšem slovenskem prostoru, ko je spodbudil zanimanje mimoidočih,

¹⁹ Čudesna Jugoslavija, četrto izdanje (več urednikov), Sarajevo 1986, str. 194 - 195. Prva izdaja Ljubljana 1982.

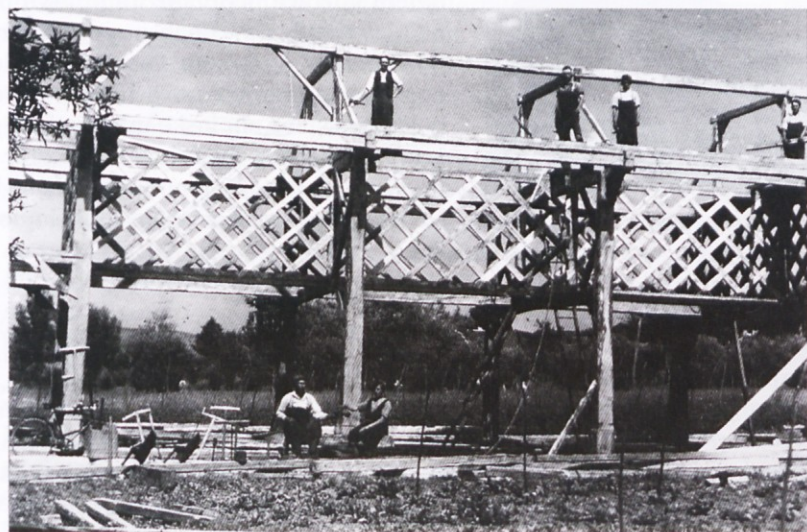
²⁰ Strgar, Dušan 1994: Bistrica pri Mokronogu – Župančičev toplar. V: Po poteh ljudskega stavbarstva Slovenije (ur. Jerneja Batič). Ljubljana, str. 78.

²¹ Cevc, Tone; Čop, Jaka 1993: Slovenski kozolec. Žirovnica. Simončičev toplar je s fotografijo predstavljen na naslovnici in na strani 7. Knjigo je izdala Ustanova »Poti kulturne dediščine Slovenije« v okviru projekta Slovenski kozolec, ki se je začel ravno pri Simončičevem toplarju na Bistrici pri Mokronogu.

²² Uradni list Republike Slovenije, št. 66/2001, str. 6731 - 6732.

Izdelava Simončičevega toplarja na Bistrici pri Mokronogu leta 1936. Pred toplarjem sta tesarski mojster Janko Gregorčič in gospodinja Olga Simončič, po domače Blažetova. (Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

predvsem fotografov in novinarjev. V začetku osemdesetih let 20. stoletja ga je opazila tudi etnološka stroka. Etnolog Ivan Sedej je nanj opozoril v turistični monografiji o lepotah nekoč skupne države Jugoslavije.¹⁹ V začetku devetdesetih let je nanj postala pozorna spomeniškovarstvena služba med izdelavo evidence kulturne dediščine za potrebe občinskega prostorskega planskega dokumenta. Leta 1994 je bil kozolec prvič strokovno predstavljen v knjigi z naslovom Po poteh ljudskega stavbarstva Slovenije.²⁰ Posebej je kozolec zaslovel z izdajo knjige Toneta Cevca in Jaka Čopa z naslovom Slovenski kozolec.²¹ Leta 2001 ga je Vlada Republike Slovenije na podlagi strokovnih podlag Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Novo mesto razglasila za kulturni spomenik državnega pomena.²² Do danes ostaja edini primer kozolca na Slovenskem, ki je kot samostojen objekt razglašen za kulturni spomenik državnega pomena.

Sklep

Tesarskega mojstra Janka Gregorčiča lahko uvrščamo med najkvalitetnejše tesarje na Slovenskem. Njegovi najbolj dovršeni kozolci predstavljajo vrhunske izdelke slovenske tesarske dediščine in so primerljivi z najpomembnejšimi kulturnimi spomeniki v državi. V njegovih kozolcih je moč razbrati vsaj dvestoletno tesarsko znanje, ki se je v Mirnski dolini prenašalo iz roda v rod. Kljub vsem spoznanjem in strokovnim utemeljitvam za njegove kozolce ni tako poskrbljeno, kot bi si želeli. Zaradi premajhnega zavedanja pomena kozolca kot posebnosti v svetovnem merilu, delijo Gregorčičevi kozolci usodo številnih drugih kozolcev po Sloveniji – počasi, a vztrajno propadajo. Celo Gregorčičev najbolj prepoznaven kozolec – Simončičev toplar v Bistrici pri Mokronogu, je bil v letu 2002 močno ogrožen. Njegova lastnica ga je želela zaradi socialne stiske neizogibno prodati najboljšemu kupcu. Obstajala je resna nevarnost, da bi ga morebitni kupec prestavil v neustrezno okolje in ga uporabil za kakršnekoli namene in s tem nepopravljivo prizadel njegove spomeniške kvalitete. Uveljavljanju predkupne pravice so se takrat odpovedali Ministrstvo za kulturo, Občina Trebnje in Krajevna skupnost Šentrupert. Na srečo se je na javni poziv spomeniškovarstvene službe

Simončičev toplar.

po reševanju kozolca še pravočasno odzvala nevladna ustanova Poti kulturne dediščine Slovenije, ki je v njem prepoznala izjemen pomen za slovensko narodno identiteto. V okviru svojega projekta Slovenski kozolec je uspela v letu 2003 organizirati projektno skupino, ki je do sedaj uspela zbrati prvi del potrebnega denarja za odkup kozolca, da bi na ta način prispevala k ohranitvi kozolca na mestu njegovega nastanka. Drugi del potrebnih sredstev ima projektna skupina namen pridobiti od sponzorjev in Ministrstva za kulturo. Upamo lahko, da ji bo to čim preje uspelo. Medtem pa bi bilo potrebno razmišljati o tem, kako Simončičev toplar približati obiskovalcem Mirnske doline. Potrebno mu bo dati turistično in vzgojno-izobraževalno namembnost, za kar pa v Bistrici pri Mokronogu še ni urejene ustrezne infrastrukture. Ni urejenega primerne parkirišča, ni informativnih in usmerjevalnih panojev, kozolec ni označen kot kulturni spomenik, hitrost na cesti v bližini kozolca ni ustrezno omejena. Zaradi tega potekajo ogledi kozolca neorganizirano. Avtobusi in avtomobili so parkirani na neurejenih površinah in pogostokrat ogrožajo prometno varnost udeležencev v prometu. Poseben problem predstavlja leta 2005 začeta neustrezna gradnja nove hiše v neposredni bližini kozolca, ki je posledica slabe občinske urbanistične politike. Ta novogradnja je degradirala njegov funkcionalni prostor in mu s tem prizadejala nepopravljivo škodo. Upamo lahko, da se bo stanje kmalu začelo izboljševati in da kozolec čakajo lepši in bolj spodbudni časi.

VIRI IN LITERATURA:

- Blaznik, Pavle 1961: Enote kmetijskih gospodarstev na Slovenskem. V: Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino, IX/3. Ljubljana, str. 129 - 134.
- Baš, Franjo 1970: Gospodarska poslopja. V: Družbena in gospodarska zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog, Zvezek 1. Ljubljana, str. 595 - 610.
- Bogataj, Janez 1989: Domače obrti na Slovenskem. Ljubljana.
- Čop, Jaka; Cevc, Tone 1993: Slovenski kozolec - Slovene hay-rack. Žirovnica.
- Gole, Rupert 2003: Kozolec toplar na Bistrici otet. V: Glasilo krajanov skupnosti Šentrupert, V/4, 23. december 2003, str. 9.
- Hazler, Vito 1987: Kozolci ob Savi. V: Traditiones 16. Ljubljana, str. 97 - 134.
- Hazler, Vito 2004: Kozolci na Slovenskem, Hayracks in Slovenia. Ljubljana.
- Lesar, Ladislav 1985: Lesene harfe. Ljubljana.
- Markelj, Milan 2002: Kulturna dediščina: Župančičev toplar v Bistrici. Bo znameniti kozolec še stal v Mirnski dolini? V: Dolenjski list, št. 8, 21. februarja 2002, str. 11.
- Melik, Anton 1931: Kozolec na Slovenskem. Razprava znanstvenega društva etnografsko-geografskega odseka. Ljubljana.
- Obrtni register od 1940 dalje. Območna obrtna zbornica Trebnje.
- Smole, Vera 1995: Tesarska terminologija v Mirnski dolini. V: Jezikoslovni zapiski, št. 2. Ljubljana, str. 227 - 240.
- Smole, Vera 1996: Poimenovanja za kozolec ter njegov steber, late in stol v slovenskih narečjih. V: Traditiones, št. 25. Ljubljana, 309 - 319.
- Status animarum, St. Rupert. Brez navedbe od kdaj je knjiga vodena. Župnijski urad Šentrupert.
- Status animarum parociae ST. Rupert ab anno 1906. Župnijski urad Šentrupert.
- Slovenski kozolec, včeraj, danes, jutri. Turistična zveza Slovenije, Prispevki posvetovanja. Ljubljana 2004.
- Štepec, Dušan 1999: Evidentiranje in inventariziranje nepremične etnološke dediščine v občini Trebnje, ZVNKD Novo mesto, tipkopis. Novo mesto.
- Štepec, Dušan 2002: Simončičev toplar v Bistrici pri Mokronogu. V: Glasilo občanov občine Trebnje, leto XI/3. številka, 15. marec 2002, str. 6.
- Štepec, Dušan 2002: Kozolci v Šentrupertu in njegovi bližnji okolici. V: Korenine naše preteklosti (ur. Jože Zupan). Šentrupert, str. 159 - 174.

EKONOMSKI POLOŽAJ JANEZA TRDINE IN NJEGOVI POGLEDI NA GOSPODARSTVO

*Jaz spadam med tiste mnogobrojne zemljane, ki znajo
bolje gospodariti z malimi nego z velikimi dohodki.¹*

1 Janez Trdina, Zbrana dela, III. knjiga (Moje življenje), DZS, Ljubljana 1951, str. 557 (v nadaljevanju ZD)

2 Janez Trdina med zgodovino, narodpisjem in literaturo, Jubilejna monografija, Novo mesto: Goga, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005, str.7

3 ZD III, str. 428

4 ZD I, str. 9

5 Ibid, str. 259

6 ZD III, str. 481

7 Ibid, str. 483

Malo kateri opus slovenskega književnika nudi toliko gradiva za raziskovanje različnih področjih življenja v določenem času, kot ga ponujajo zapisi Janeza Trdine (literarni, dnevniški, korespondenca ...). Marijan Dovič v jubilejni monografiji ob stopetinsedemdeseti obletnici njegovega rojstva in stoletnici smrti zapiše, da se ob tem *ponuja priložnost, da Trdino vnovič vzamejo v pretres različne stroke ...*² Zanimiv je pogled na njegov materialni položaj, kakršnega je imel kot prezgodaj upokojeni profesor. Da je imelo gospodarstvo v njegovem opazovanju in zapisovanju življenja tako na Kranjskem kot na Hrvaškem pomembno mesto, pričajo tako njegovi stiki z različnimi ljudmi kot njegovi zapisi.

Rodil se je v Malem Mengšu kot tretji od osmih otrok pri hiši, ki se ji je po domače reklo pri Drmavovih; starša Andrej in Marija, roj. Kcel, sta imela kmetijo, o kateri pisatelj pravi: *Naša hiša ni bila imovita. Spadala je k njej resda poldruga kmetija (21 oralov), ali je bilo na nji precej dolga.*³ Hiša je bila premožna, a *sčasoma je zelo propadla zavoljo mnogih otrok, ki jih je rod za rodom imel.*⁴ Tako je bila prodana leta 1869 na javni dražbi.⁵

Kaj lahko si je predstavljati, kakšne so bile v tistih časih kmetije v Mengšu, saj stoletje in pol ni doba, v kateri bi prav vse izginile. Bile so pritlične in lesene, krite s slamo, prav tako so bila gospodarska poslopja, ki jih tudi v naših krajih še lahko vidimo, čeprav včasih samo v muzeju na prostem. Trdina se v kasnejših zapisih spominja tudi socialnega življenja na kmetih, ki je bilo pogojeno s premoženjsko oz. stanovsko in razredno razslojenostjo: *Vaščani so se delili na dva sovražna si tabora. V enem so bili graščaki, njihove družine in podrepniki njihovi, v drugem velika večina kmetov, grajskih podložnikov, ki so morali tlako delati, dajati desetino in še druge davščine, nekoliko tudi v denarjih. Ni mogoče popisati strašno sovrašтво, katero so kazali Mengešani ob vsaki priliki proti gospodi. S to besedo so razumevali takrat ljudje graščake in cesarske uradnike, njih verne zaveznike.*⁶ Bodoči pisatelj je bil doma samo do svojega desetega leta. Najprej se je vpisal v frančiškansko glavno šolo v Kamnik, a se je po nekaj tednih prešolal na ljubljanski licej. Stanoval je pri dijaški materi, Idriječanki Mariji Tandler, v Ljubljani in se je domov vračal le med počitnicami. Iz kmečkega okolja so sinovi odhajali v šole pretežno le z namenom, da postanejo duhovniki, to je bilo sprva namenjeno tudi Trdini, čigar teta Česnovka iz Lukovice, pobožna ženska brez otrok, ki se preživljala s krčmarstvom in trgovino, je želela, da postane "gospod". *"Naša žlahta je tako velika, pa v njej ni nobenega mašnika. Naj študira za duhovnika tvoj sin!"*⁷, tako si je njene besede, ki so odločale o pomembni življenjski odločitvi, zapomnil Trdina. In res ga je podpirala v času desetletnega šolanja v Ljubljani (sprejet je bil v drugi razred nižje gimnazije, nato je hodil še v višjo), hrano pa so mu pošiljali starši. *Teta*

8 Ibid, str. 488

9 Ibid, str. 488

10 Janez Trdina, Spomini, 2. del,
Ljubljana 1948, ZD 2

11 Mengeški zbornik I, 1954, str. 160

12 ZD III, str. 524.

13 Ibid, str. 524

14 Ibid, str. 524

15 Ibid, str. 525

16 ZD XII, str. 547 - 548

17 Ibid, str. 297

*Česnovka pa je začeni od druge šole plačevala zame stanovanje in mi kupila tudi kako suktnjo ali drugo oblačilo.*⁸ Materialni položaj si je izboljšal s štipendijo in inštrukcijami. *V četrti šoli sem dobil ustanovo (nekaj čez 60 gold. na leto), s katero sem si omišljjal knjige, opravo in druge potrebščine. Marsikak goldinar sem tudi prislužil, v spodnji gimnaziji s korepeticijami, v zgornji z inštrukcijami. Prihranil nisem mnogo, ali brez denarja nisem bil nikoli.*⁹

Upoštevajoč poreklo in socialno ekonomske razmere primarne družine je pomenilo šolanje zanj vzpon na socialni lestvici, s tem da je imel poleg podpore tudi lastna sredstva, pa se je tudi ekonomsko osamosvajal. Nedvomno se je zavedal, da je stopnja svobode v soodvisnosti od ekonomskega položaja. Ne le ljubezen do Francke Stare, tudi občudovanje njenega očeta Mihaela ga je povežalo z mengeško družino Stare. Mihael Stare, kmečki sin, ki se je iz mešetarja na sejmi in kramarja povzpel do posestnika, pivovarja, industrialca, kupil Gašperinijevo graščino in Ravbarjev grad, je bil eden prvih slovenskih kapitalistov v dobi prvotne akumulacije kapitala v prvih dveh tretjinah 19. stoletja.¹⁰ Tudi zanj Trdina navaja številčne podatke o imetju: *Iz pogovorov sem uvidel (dasi mi naravnost tega ni povedal), da se mu je nabralo že leta 1855 preko 300.000 for. premoženja.*¹¹

Po maturi leta 1850 je šel na filozofsko fakulteto na Dunaj študirat zemljepis in zgodovino. Tudi ta del življenja prav nadrobno opiše ne le glede na to, kaj je bral, kako je gledal na razvoj narodne zavesti, uveljavljanje slovenskega jezika in na književnost, ampak tudi povsem ekonomsko: *Ko sem se pripeljal tja, sem imel v žepu še 80 gold., dovolj za začetek.*¹² V spominskih zapisih je skrbno zabeležil, koliko je zaslužil s kakšnim delom (*z inštrukcijo na mesec 10 gold., pri Dolencu na mesec 10 gold., Miklošič (...) mi je trud prav dobro plačeval ...*)¹³ Za bivanje in študij si je služil z inštrukcijami, poleg tega je pomagal v pisarni odvetnika dr. Dolenca, sodeloval je kot zapisovalec besed pri slovenskem slovarju Frana Miklošiča, nato je za Janežiča skupaj z Valjavcem in Žepičem prevajal v slovenščino iz nemščine nabožne knjige. V tem času je prejel tudi prvi honorar za svoje delo (*Janežič mi je poslal za neko novelo 25 gld. nagrade.*)¹⁴ Poleg tega je v drugem letniku prejel malo ustanovo 60 goldinarjev. Tretje leto je imel največ dohodkov, ki jih je zaslužil s poučevanjem zgodovine Lina Legiša, ki je bil domači učitelj pri neki bogati družini. O tej plati življenja v dunajskem obdobju govorijo naslednje pisateljeve besede: *Po takem sem imel na Dunaju dovolj prihodkov za vse svoje potrebe, dasi nisem prejel od nikoder nobene podpore. Ali prvo leto sem pa živel tudi na vso moč varčno. Potrošil sem samo 120 gld. Lačen nisem bil nikoli, ali na zabave seveda nisem mogel misliti. Drugo, še bolj pa tretje leto sem si smel privoščiti tudi že kak priboljšek.*¹⁵ Pogosto Trdina piše o hrani in pijači, tako v dijaških letih, v katerih je najboljšje jedel pri teti, kot v študentskih, ko je s prijatelji zahajal na deželo, pa v reških in tudi v novomeških časih.

Hrana je pač osnovna človekova potreba in njen izbor tudi kazalec materialnega statusa. Trdina pogosto omenja, kaj je jedel in pil, tudi izdatke si je zapisoval. Na strani 44 druge knjižice Dnevnika¹⁶ navaja vrstno izbiro jedi in pijače, v prvi knjižici pa npr. naletimo tudi na cenike: *Ribe prodajajo se skoraj po nič – sardele po 2, oslički po 5 soldov. Govedina je v mestu po 22, unstran mosta na Baniji pa 12 soldov, zato prinese se vsaki dan skrivaj veliko mesa na Reko.*¹⁷

18 ZD III, str. 536

19 Ibid, str. 536

20 Ibid, str. 538

21 Ibid, str. 448

22 Ibid, str. 564

23 Ibid, str. 556

24 Ibid, str. 549

Poleg tega je beležil tudi izdatke za knjige in obiske kulturnih ustanov.

Po zaključnem izpitu 1. februarja 1854 je bil Janez Trdina potrjen za poučevanje zgodovine in zemljepisa v vseh razredih ter slovenščine v nižjih. Ponujena mu je bila služba v Trstu, ampak tam bi moral učiti v nemščini, zato se je odločil za poučevanje na varaždinski gimnaziji, naslednje leto pa je postal profesor na reški gimnaziji. Pogosto v Spominih navaja, kako je stanoval (*s stanovanjem često nisem bil mogel biti zadovoljen*¹⁸), ni mu bila všeč zabela (*... je olje, kar mi ni prijalo*¹⁹), pogosto je potoval in hvalil hrvaško gostoljubje: *Kdor je le količkaj znan s kakim župnikom ali graščakom, bi se mu hudo zameril, ako se ne bi pri njem oglasil. V njegovi hiši dobi tako izborno jed, pijačo in posteljo, kakor komaj v najboljši mestni gostilnici*²⁰. Tudi kasneje je Trdina pogosto gostoval. Najbolj znani so njegovi obiski pri prijatelju Rudežu na Gracarjevem turnu, s katerim je prijateljeval še v šoli in s katerim *sta imela enake poglede na slovensko politiko, družila ju je skupna vseslovanska, slavjano-filska usmerjenost*²¹.

V času reškega službovanja se je poročil osemindvajsetleten leta 1859 z enajst let mlajšo Frančiško Volšak, ki je umrla tri leta kasneje na Reki. Umrla sta jima obe hčeri, zakon ni bil srečen, za to krivi Trdina sebe in o tem obdobju, v katerem je bil prvič in zadnjič v življenju zadolžen, zapiše: *Ker se mi je zdelo doma pusto, sem iskal razvedrila v čitalnici, na izprehodih po primorskih hribih in, žal, tudi v krčmah. Trošil sem več, nego so mogle zmagovati moje financije, in zabredel sem v dolgove, katerih sem se bal in varoval prej in pozneje bolj nego kuge in ognja*²².

Leta 1863 so se začeli z ravnateljem Antonom Mažuraničem spori, ki so se končali po štirih letih s Trdinovo upokojitvijo (neredi na zaključni slovesnosti, razlage hrvaške literature v 8. razredu; spremenjene politične razmere, boj proti absolutizmu, centralizmu, mračnijaštvu). Disciplinski postopek in sodna obravnava sta trajala več kot leto dni in v tem času je dobil le del plače: *Ves ta čas sem bil suspendiran od službe in sem dobival samo tretjino svoje plače*²³. Ob tem dogajanju Trdina zapiše, *da je državna služba prava, le slabo prikrita sužnost, v kateri vladata strah in protekcija, ne pa zasluga in vestno izpolnjevanje dolžnosti*²⁴. Prezidij k.c. šolskega sveta na Dunaju je predlagal kazensko premostitev, ban, da naj ga odpustijo, hrvaška dvorna administracija ga je upokojila s prejemki, ki mu po službeni dobi pripadajo. O upokojitvi piše Srečko Baraga v razpravi Problem Trdinove upokojitve (DS, 1943, Zbornik I, str. 83 do 105), kjer postavlja tezo, da si je bil za to dejanje sam kriv, saj da ni razumel ne muzike ne politike, nekaj razlag o nameravani Trdinovi reaktivaciji leta 1874 pa podaja Davorin Majcen (Donesek k življenjepisu Janeza Trdine, LZ 1911, str. 477 do 542). Na podlagi dejstev in na osnovi Trdinovega leposlovja je možno z vso verjetnostjo sklepati, da se Trdinovi življenjski ideali (boj proti absolutizmu in mračnijaštvu pa škodljivemu vplivu nemške kulture ter prizadevanje za razumevanje med slovanskimi narodi) niso mogli skladati z Bachovimi birokrati.

Sedemintrideset let star je bil upokojen. Dodeljena mu je bila skromna pokojnina, ki mu je po službeni dobi pripadala, a se je z njo zaradi varčnosti lahko preživljal: *Moja pokojnina je bila precej beraška, samo 315 gld, na leto, ali jaz spadam med tiste mnogobrojne*

25 Ibid, str. 557

26 Ibid, str. 557

27 ZD XII, Pismo Gregorju Trdini,
24. 5. 1894, str. 96

28 ZD XII, Pismo Franu Levcu, 6. 9.
1885, str. 128

29 ZD XII, Pismo Gregorju Trdini 17.
1. 1889, str. 100

30 ZD, VII, str. 341

31 ZD VIII, str. 37

*zemljane, ki znajo bolje gospodariti z malimi nego z velikimi dohodki. S svojo pokojnino sem zadovoljil povse lahko svoje nevelike potrebe.*²⁵

Po upokojitvi se je začel skoraj štiridesetletni novomeški del njegovega življenja. Najemodajalec njegovega stanovanja, Florijan Virk, si je kupil hišo v Bršljinu in pisatelj je odšel z njim jeseni leta 1876. (*Moj reški gospodar Florijan Virk si je bil kupil takrat v Bršljinu pri Novem mestu. Jaz sem šel z njim in sem prebival štiri leta v Bršljinu, potem pa sem dobil mnogo udobnejše stanovanje v Novem mestu, kjer živim še danes.*²⁶) Stanovanjsko vprašanje je dokončno rešil s poroko z Uršo Jerman, h kateri se je priselil na Streliško ulico 13 leta 1882. Da razen o svoji mladostni ljubezni Radoslavi (Francki Stare) o ženskah ni imel ravno visokega mnenja, pričajo njegovi zapisi o novomeških gospodičnih, izrazi kot so "okikljani spol" pa tudi navedki o izbiri žensk: *Poglavitna reč je, da je človeku všeč, če je stara tudi sto let in grda kakor strašilo v prosu. Ali se ve, da take, ki nima cvenka, ne maram.*²⁷ Lastnosti, ki jih je cenil pri svoji ženi, so razvidne iz epitafa, ki ga je dal na njen grob: *Tukaj počiva pobožna kristijana, skrbna Gospodinja in zvesta hči slovenskega naroda. Vera, dom in domovina torej, pri čemer je profesor zgodovinskih in filoloških znanosti dal besedo gospodinja zapisati z veliko začetnico. Gospodinja pa je morala biti tudi varčna: Da si je ona jako varčna, ji ni prav nič žal tistih 140 gold., katere sva potrošila.*²⁸ Tudi premoženje je bilo pri izbiri žene silno pomembno, kar je razvidno tudi iz njegovega razmišljanja o tretji ženitvi: *Kmalu potem pa sem se seznanil s tako ljubo nedolžno stvarco, /.../ Imela bo tudi nekaj drobiža, in to se ve, da bo prinesla k hiši tudi par koščenic žlic, novo ribniško rešeto in velik lesen krožnik "za trančiranje."* (razrezovanje mesa, op.p.)²⁹

V mnogih Trdinovih zapisih so gospodarske notice, ki so zlasti takrat, kadar piše o kmetih, socialno obarvane. Kako pomembno je umno gospodariti in varčevati, se morda najbolj nazorno vidi v pri-povedi Dva zakona,³⁰ kjer bralec dobi na vpogled gospodarski načrt v malem (kako si prav izbrati zakonca, kaj sejati, kako delati, kuhati, predelovati obleke, praznovati, kupovati "železno gladilo" (likalnik, op.p), kako izučiti otroke za trgovce in obrtnike ... Morda ni nepomembno tudi dejstvo, da je leto po marčni revoluciji kot srednješolec obiskoval kot predmet po izbiri (kot bi rekli danes) tudi gospodarstvo in vrtnarstvo s sadjarstvom na ljubljanski kmetijski šoli. Zgoraj je že opisano njegovo občudovanje kamniškega povzpetneža Stareta, v zgodbi Vrtilničar³¹ pa občuduje Slovence, ki si znajo svoj kruh služiti na tujem in si z zvitostjo, pridnostjo in podjetnostjo pridobijo premoženje (Gregor Blaž, njegov brat France, kupec Kandut). Tudi v Dolenjih ter Sprehodu v Belo krajino analizira stanje gospodarstva ter občuduje podjetneže, kmete, ki so si z obrtjo ali delom na tujem, tudi krošnjarstvom, opomogli.

Profesorska pokojnina je bila nizka kot pokojnina nižjega držav-nega uradnika, nudila pa je relativno neodvisnost, svobodo: *Moja pokojnina je bila precej beraška, samo 315 gl. na leto, ali jaz spa-dam med tiste mnogobrojne zemljane, ki znajo bolje gospodariti z malimi nego z velikimi dohodki. S svojo pokojnino sem zadovoljil povse lahko svoje nevelike potrebe. Prekrasno tolažbo pa so mi dajali tudi moji idealni pridobitki. Svoboda, ki sem jo zdaj užival, je bila med brati vredna vsak mesec vsaj 5000 gl. in zlasti mir, ki sem ga*

32 ZD III, Moje življenje, str. 557

33 ZD, XII, Pisma, str. 114

34 Ibid, str. 118

35 Ibid, str. 115

36 Ibid, str. 104

37 Ibid, str. 119

38 Rast, letnik XVI, april 2005, št. 2
(98), str. 177

39 Ibid, 558

40 ZD III, str. 564

41 Dolenjske novice 1. avgust 1905

imel, pa še posebej 1000 glđ. na mesec. In tako so narasli vsi moji prihodki do 72.000 in 315 glđ. a leto. To ne prejemljejo niti ministri največjih držav.³² Upokojitev mu je torej pomenila svobodo, ki jo je šaljivo tudi ocenil: vredna je več kot dvestokrat toliko kot pokojnina, ki so mu jo dodelili.

Trdina je imel poleg pokojnine tudi dohodke od objav. Iz njegovega dopisovanja z urednikom Ljubljanskega zvona Franom Levcem (ki je pri urednikovanju nasledil Josipa Jurčiča) izvemo, da potrjuje prejem različnih vsot za svoje pisanje (*Potrjam, da sem prejel od Vas trideset goldinarjev,*³³ *potrjam, da sem prejel za piruhe petdeset goldinarjev*³⁴ ...) ali celo tarna o svoji revščini (*Tukaj je vsak birič večji gospod nego jaz s svojo borno pokojnino 300 for.*³⁵). Vendar ves čas ostaja poštenjak; Levcu piše, da mu je Jurčič izplačal predujem: *Ranjki Jurčič poslal mi je menda še meseca Marcija 20 forintov "na račun honorara" kakor je pisal. To Vam javljam zato, ker tega morda ni nikomur povedal in nikjer zabeležil.*³⁶

Trdina je v slovenskih revijah objavljajl od leta 1881 do 1888, doživljajl napade v Slovanu (pismo Levcu z dne 29. 9. 1884³⁷). Levec, urednik LZ, pa je moral zaradi Bajk in povesti o Gorjancih prenesti marsikatero kritiko in jih je prenehal objavljati leta 1888, o čemer je v tej reviji že pisal Jože Škufca.³⁸

Kakor na Hrvaškem je Trdina tudi po Dolenjskem rad potoval in opazoval življenje. Zaradi skromnih premoženjskih razmer, pa tudi zaradi varčnosti in verjetno tudi takratnih gostinskih zmogljivosti je pogosto prenočeval, kjer je nanese: *Jako mnogo zabave pa so mi dajala tudi moja mnogobrojna potovanja. Obhodil sem prva leta malone vse dolenjske kraje ... Prenočil sem često v kmetijskih krčmah na slami ali na senu, užival dolenjsko gostoljubje v premnogih hramih in zidanicah ...*³⁹

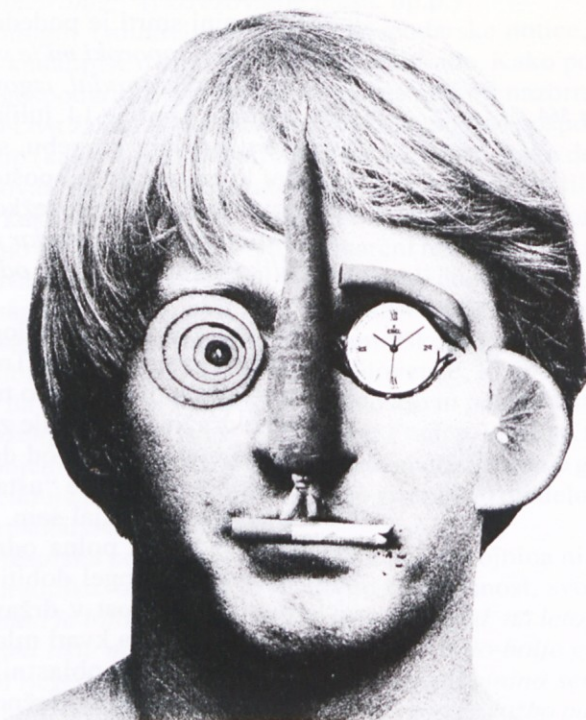
Po ženini smrti je podedoval hišo (*Druga soproga mi je umrla 1890. leta. V oporoki mi je volila svojo hišo v Novem mestu, ki sem jo čez deset let prodal, izgovorivši si v njej brezplačno stanovanje do smrti.*⁴⁰). Umrl je 14. julija 1905, in ko so Dolenjske novice poročale o njegovem pogrebu, so ob velikem številu udeležencev pogreba, ki je pričalo o spoštovanju do njega, in ob kratkem opisu njegovih lastnosti in dosežkov navedle tudi: *Dasi je sam živel v zelo skromnih razmerah, vendar je ostavil v gotovini imovino, znašajočo nekoliko nad 6000 K /.../ od hiše pa je polovico volil v dobrodelne smotre.*⁴¹

Vidikov Trdinove avtobiografije je mnogo. Enega izmed njih skuša odkriti ta zapis. Janeza Trdino je poleg narodnostnega vprašanja, praznoverja ipd. zanimalo tudi gospodarstvo. Izhajal je iz številne kmečke družine, s kmetije z veliko dolgovi. Kljub temu da je imel skromno oporo (hrana od doma, tetina podpora, dokler je kazalo, da bo duhovnik, nizke "ustanove"), je izbral drugačen študij in se od mladega preživljajl sam. Misliti si moremo, da je bila njegova mladost težka in polna odrekanj. Zaradi svojega narodnostnega prepričanja ni mogel dobiti službe v slovenskih deželah, solidno ekonomsko varnost v državni službi je bil izgubil zaradi sodno dokazanih laži, da kviri mladino, za čimer je tičalo nasprotovanje tedanjih hrvaških oblastnikov njegovi narodnostni dejavnosti. Življenje ga je naučilo varčnosti, iz njegovih literarnih in spominskih zapisov pa izhaja, da se je zavedal, kako pomembna je ekonomska neodvisnost za svobodo, pa tudi napredek slovenskega življa.

Kritiziral je vse, kar je tem idealom nasprotovalo (pijančevanje, slabe delovne navade, praznoverje, izkoriščanje ...) in občudoval podjetnost. Sicer nizka pokojnina mu je nudila minimalno osnovo za ustvarjanje; vprašanje je, ali bi bil lahko toliko napisal, če je ne bi bilo. Imel je nekakšen status "svobodnega umetnika" in s tem čas in priložnost, da je opazoval življenje in pisal o njem. Ves čas je ohranil brezkompromisno držo, poštenost, skromnost in varčnost, čeravno bi zaradi boljših dohodkov, pridobljenih tudi s pisateljskim delom in ženitvijo, lahko bolje živel. Iz njegovega zadnjega volila pa tudi izhaja, da je bil naklonjen revežem. Bajke, ki so vzbujale pri sodobnikih prizanesljiv posmeh, zlasti pa Podobe prednikov, ki so izšle šele leta 1987, so ostre kritike lica in naličja takratnega življenja. Faktografska pripoved, ki med drugim razkriva materialni položaj kmečkega dijaka in študenta ter kazensko upokojenega profesorja – narodnjaka, pa je poleg tega prispevek k slovenskemu realizmu, kot to ugotavlja Marjan Dolgan⁴², ter je neprecenljiv vir za raziskovalce različnih področij, ne le literarno-zgodovinskega in folklorističnega.

42 Marjan Dolgan, Janez Trdina – realist s folklorno masko, Jubilejna monografija, Uredil Marjan Dovič, Goga, Novo mesto 2005, str. 106

Anton Nadrah

POVEZANOST DR. MARIJANA ZADNIKARJA S STIŠKIM SAMOSTANOM

Marijan Zadnikar (1921–2005)

S pokojnim umetnostnim zgodovinarjem in akademikom dr. Marijanom Zadnikarjem sem se poznal in bil z njim prijateljsko povezan več kot štirideset let. Tesneje pa sva sodelovala, odkar sem leta 1979 sprejel predstojniško službo v stiškem samostanu. Bil pa je dobro povezan tudi z mojima prednikoma, opatoma dr. Avguštinom Kostelcem in Rafaelom Ašičem. Bil je odkrit in prijeten sogovornik, bolj ali manj povezan z vsemi prebivalci samostana.

Večkrat sem ga obiskal v njegovi dolgi in težki bolezni, ko si je želel smrti, ki bi ga rešila mučnega trpljenja in osamljenosti, ki je dostikrat usoda sicer slavnih mož in žena. Spremljal sem ga na njegovi zadnji poti ob pogrebu, ki ga je 7. oktobra 2005 vodil ljubljanski nadškof in metropolit Alojz Uran.

Če sem Zadnikarja prosil ali samo namignil, da bi o našem samostanu kaj napisal, je bil takoj pripravljen in se je kmalu spravil k pisanju. Običajno je pisal s svinčnikom, besedilo pa je natipkal ali vstavil v računalnik kdo drug.

S predavanjem je sodeloval tudi pri dveh monastičnih simpozijih, ki sta med drugim obravnavala Stično in Pleterje. Prijateljsko je bil povezan s takratnim pleterskim priorjem patrom Janezom Hollensteinom, ki je tudi znal dobro sukati pero. Marijan je bil zelo hvaležen za njegova spodbudna pisma v času svoje dolge bolezni.

Zadnikarjeva povezanost s stiški menihi je zelo vidna v njegovih spisih. On ni bil suhoparen znanstvenik, ki bi ga zanimala samo gola dejstva, starodavni kamni in iz njih zgrajene stavbe. Bil je človek s srcem in je globoko doživljal in za kamni zaznaval človeško roko in srce. Zato je razumljivo, da so ga pri raziskovanju stavbne zgodovine stiškega samostana pozitivno spodbujala srečavanja s prebivalci samostana, pa tudi misel na nekdanje prebivalce starodavnih stavb ter na graditelje le-teh. O njem veljajo besede svetega Bernarda, največjega svetnika cistercijanskega reda in cerkvenega učitelja: »Biti navdušen za kako stvar je mnogo več, kakor samo nekaj vedeti o tisti stvari.«

Znamenje dobrih odnosov med Zadnikarjem in samostansko družino je dejstvo, da si je sodelavce za svoje raziskave dobil kar v samostanu. V stiškem jubilejnem zborniku Stična ob jubilejih 1098 – 1898 – 1998 je o svojih srečanjih s posameznimi člani samostanske družine med drugim povedal: »V Stično sem namreč vedno rad prihajal, saj je vedno bolj postajala moja velika ljubezen. Ni mi tega žal, ker si je to zaslužila. Navadno sem prihajal sam, oborožen z beležkami in s fotografskim aparatom in sem kar v kloštru dobil sodelavce za svoje raziskave. Veliko mi je pomagal mladi pater Avguštin, ki je rad prijel za vsako delo, saj je celo sam pleskal streho na visokem cerkvenem zvoniku. Odkrivala in odpirala sva zazidane stare vhode v križnem hodniku in še marsikaj.«

V istem prispevku omenja tudi srečavanja s patrom Simonom Ašičem: »Zelo sva se razumela in vedno mi je takoj prinesel iz svoje domače lekarne zdravilo za bolezen, o kateri sem mu tožil (...) Zadnja

leta sva se že tako zblížala, da sva si prijateljsko rekla 'ti', kar mi je veliko pomenilo (...) Bil je velik človek, prijeten sogovornik, nikoli jezen ali potr, tudi takrat ne, ko sta ga človeška zloba in pokvarjenost klicala na zaslišanje in ga celo zapirala, v imenu 'svobode' seveda.«

O upokojenem župniku in profesorju Jožetu Gregoriču ugotavlja: »Ko sem prihajal v Stično, sem ure in ure presedel v njegovi sobi, polni knjig, ki jih je moral poprej pospraviti celo s stola, da sem lahko sédel. Pretresala sva mnoga kulturna vprašanja in kakor očetu ali spovedniku sem mu lahko zaupal vse svoje osebne težave, ki jih v življenju nikoli ne manjka. Potrpežljivo in pozorno me je znal poslušati, kar ni vedno odlika sogovornikov, in mi dal tudi kakšen pameten nasvet, saj je bil v pogledih na življenje in na naše domače politične razprtije zelo tolerant in pameten. Zdaj, ko ga ni več, ga zelo pogrešam in tudi Stična je z njim izgubila dragocenega umskega sodelavca. Zelo ga je škoda, saj je takih ljudi vedno manj. Zdaj tudi on počiva med železnimi križi na redovnem pokopališču in vsakič, ko pridem v Stično, obiščem njegov grob s toplo mislijo in vdano zahvalo.«

Nekoliko naprej je ob grobu profesorja Jožeta Gregoriča zapisal: »Prvič sem ga srečal, ko je župnikoval na Krki, potem pa sem ga rad obiskoval v Stični, kjer me je sprejemal že kot starega prijatelja. Kar preveč dobrega je napisal o meni, ko se me za 60-letnico nihče drug ni spomnil. Proglasil me je kar za 'pesnika Stične'. Če je pri tem mislil, da sem vse svoje knjige o Stični pisal tudi s srcem, potem se ni zmotil. Z njim sem izgubil dobrega prijatelja in svetovalca, samostan pa zanesljivega in široko razgledanega kulturnega sodelavca, ki ga bo težko pogrešal, saj je takih ljudi vedno manj.«

Drugje je o povezavi s pokojnimi sobrati lepo izpovedal: »Na redovnem pokopališču vselej obiščem sobrate, ki sem jih poznal in zdaj mirno spijo pod železnimi križi. Brat Norbert, ki vzorno skrbi za rože na samostanskih oknih, oskrbuje tudi cvetje na njihovih grobovih. Vsakega posebej se spomnim in mnoge imam še živo pred očmi v njihovih najznačilnejših kretnjah in izrazih in celo njihove glasove še slišim.«

Z veliko toplino in hvaležnostjo se dr. Zadnikar spominja dveh velikih prijateljev, dobrotnikov in familiarov (častnih članov) stiškega samostana, zakoncev Huberta in Inge Patzelt iz Nemčije, s katerima ga »prav zaradi Stične že vrsto let veže tesno in iskreno prijateljstvo. V neki težki življenjski stiski sta se kot praktična kristjana zaobljubila, da bosta Stični po svojih močeh pomagala, in to svojo obljubo že vse od leta 1974 več kot zvesto izpolnjujeta.«

Znamenje ne le dobrih, ampak tudi prijateljskih odnosov med Zadnikarjem in samostansko skupnostjo je dejstvo, da ga je samostanska skupnost 4. oktobra 1978 »zaradi dolgotrajnega, neumornega in z ljubeznijo prežetega dela pri raziskovanju samostana – v znamenje velike hvaležnosti«, kakor je zapisano v listini, sprejela med častne člane – familiare samostanske družine v Stični. Sam je leta 1998 zapisal: »Vesel sem bil tega priznanja in ponosen sem nanj, saj sem se s tem tudi človeško še bolj zblížal s stiškimi samostanom in z njegovimi prebivalci. Odtlej smo še večji prijatelji in se v Stični počutim kot doma.«

Drugo priznanje, ki ga je dr. Marijan Zadnikar prejel s cerkvene strani, je bilo od slovenske Cerkve, in sicer odličje sv. Cirila in Metoda. Sam je v zvezi s tem zapisal: »Zame nepozabna je bila slovesnost, ko mi je ljubljanski nadškof in slovenski metropolit dr. Alojzij Šuštar

dne 17. junija 1991 v obnovljeni 'opatovi kapeli' izročil odličje sv. Cirila in Metoda, najvišje slovensko cerkveno priznanje za moje življenjsko delo pri raziskovanju starejše krščanske umetnostne kulture na Slovenskem, ki mi ga je namenila Slovenska pokrajinska škofovska konferenca. Nobena skrivnost ni, da je dal pobudo za to redko cerkveno odlikovanje prav stiški opat Anton. Na njegov predlog in po njegovi vztrajnosti sem dobil leta 1992 tudi nagrado Republike Slovenije za znanstveno-raziskovalno delo, to je za življenjsko delo na področju umetnostne zgodovine. S tem je opat Anton ponovno potrdil najino prijateljstvo, kar še prav posebno cenim.«

Rast Zadnikarjevih spoznanj o stiškem samostanu

V svojih spisih dr. Zadnikar omenja Stično kot svojo prvo, veliko in življenjsko ljubezen. Že na začetku si je ob srečanju s tem najpomembnejšim romanskim spomenikom pri nas zastavljajl vprašanje, kaj se je od prvotnih samostanskih zgradb še ohranilo v naš čas in kakšen je bil samostan ob njegovem začetku v 12. stoletju. Pri tem sta ga gnala, kakor je v stiškem jubilejnem zborniku napisal, »mladostni nemir in znanstvena radovednost«.

Začetek znanstvenega dela v Stični je bilo za Zadnikarja leta 1950, ko se je priključil profesorju Marjanu Mušiču in njegovim študentom. Od takrat naprej je pogosto prihajal v samostan. Že leta 1957 je nastala njegova prva samostojna knjiga, ki je bila posvečena prav stiškemu samostanu, Romanska Stična.

Raziskoval je dalje. Zelo pomembno odkritje je prineslo leto 1975. Bilo je poleti, ko smo kopali v tako imenovani 'stari zakristiji'. Dr. Zadnikar je hotel odkriti temelje gotske turjaške kapele sv. Jurija. Pri kopanju in metanju odkopanega materiala skozi okno smo sodelovali tudi mlajši menihi. Tudi sam sem bil med njimi. Dobro se spominjam, kako veliko veselje je navdalo dr. Zadnikarja, ko je na nekem mestu, kjer je bil prekinjen tlak gotske turjaške kapele, zaslutil, da gre pod kapelo za ohranjene ostanke skrajne desne romanske apsida. Tako je odkril, da stiška bazilika v romanski dobi ni imela le treh okroglih apsid, ampak pet. Povedal je, da od velikega navdušenja nad tem odkritjem več noči ni mogel spati. To odkritje mu je dalo pobudo, da je napisal svojo najpomembnejšo knjigo o Stični, Stična in zgodnja arhitektura cistercijanov, ki je izšla leta 1977 pri Državni založbi. Doživela je velik odmev doma in v tujini.

V knjigi spominov Z mojih poti je zapisal: »Stična je moja prava življenjska ljubezen. Z njo sem začel svoje znanstveno delo, ko je leta 1957 izšla o njej pri SAZU moja prva, še vsa neobgljena razprava, in Stični sem spet posvetil svojo 21. samostojno knjigo Stična in zgodnja arhitektura cistercijanov. Do novih spoznanj se je bilo vedno znova treba dokopati z novim raziskovalnim delom, s študijem literature in evropskih primerjalnih spomenikov, predvsem pa seveda v Stični sami z vrsto manjših izkopavanj in sondiranj, ki so prinesla nekatera nova odkritja.«

V monografiji Stična in zgodnja arhitektura cistercijanov je dr. Zadnikar stiško romansko cerkev takole označil: »Kot cistercijanska cerkev pa je Stična med vsemi ohranjenimi spomeniki iz zgodnjega obdobja reda, to je iz časa tako imenovane cistercijanske romanike, edina s tlorisnimi posebnostmi clunyjsko-hirsauske reforme in zato za cistercijansko arhitekturo edinstven evropski spomenik, njena prava inkunabula.« Stična je po Zadnikarjevi ugotovitvi »ne le eden najsta-

rejših ohranjenih, temveč tudi močno svojevrsten primer v vsej cistercijanski arhitekturi, kar jo dela v evropskem okviru še vidnejšo in smo zato doma še toliko bolj ponosni nanjo.«

Vedno znova je prihajal v Stično, ki je bila zanj otok miru sredi nemirnega sveta. Posebno globoko je doživljal križni hodnik. Napisal je knjigo Križni hodnik pripoveduje, ki je izšla pri Državni založbi Slovenije leta 1988. Avtor pripoveduje, kako je prišlo do nastanka te knjige: »V Stično še vedno rad zahajam. Najraje se sam sprehajam po križnem hodniku in ga doživljam v različnih letnih in dnevnih časih. Ker je ohranil v svoji arhitekturi ter kiparski in slikarski opremi še mnoge spomine na davno minula stoletja, sem se nekoč, ko je opoldne vanj sijalo sonce in so se šilasta gotska okna v različnih oblikah risala po tleh, v hipu odločil, da njegovo umetnostno pričevanje nekoliko literarno opišem v posebni knjigi. Dal sem ji naslov Križni hodnik pripoveduje.«

Leta 1990 je pri Družini izšla knjiga Stična kot povzetek njegovih dolgoletnih raziskovanj v stiškem samostanu. V knjigi Z mojih poti je o tej monografiji povedal, kako je knjigo pisal, kar v veliki meri velja tudi za druge knjige o Stični: »V kloštru sem ostajal tudi po več dni, z menihi jedel in molil, v samoti svoje celice preživil dolge večere in razmeroma zgodaj vstajal. Tako sem se prisilil k pisanju. V sončni in mirni sobici, ki gleda na vrt in proti soncu, sem napisal uvod in splošna poglavja, vse drugo pa tako, da sem si ogledoval poslopje za poslopjem, njegove prostore in posebnosti in kar stojé oblikoval že dokončno besedilo.«

Zadnje večje Zadnikarjevo raziskovalno delo v Stični je bil bratovski dormitorij, ki ga razodeva še dobro ohranjena zunanja romanska stena z ustreznimi odprtinami. Svoja spoznanja o tem je na kratko vključil v svojo zadnjo knjigo Samostan Stična in njegove znamenitosti, ki je izšla leta 2001 pri Družini in je razširjena in predelana izdaja prejšnje knjige Stična. Zaradi bolezni pa ni mogel več sodelovati pri obnavljanju križnega hodnika, čeprav smo ga k temu vabili. Delo v njem je bilo zaključeno eno leto pred Zadnikarjevo smrtjo.

Čeprav je akademik Zadnikar o stavbni zgodovini stiškega samostana razjasnil mnogo vprašanj, se je zavedal, da v Stični še ni vse odkrito in razvozlano. V stiškem jubilejnim zborniku iz leta 1998 je zapisal: »V resnici še prav malo vem in koliko je še skrivnosti, ki jih stiški klošter hrani še za mlajše raziskovalce in nove radovedneže.«

Če ne bi bilo dr. Zadnikarja, bi danes o Stični vedeli mnogo manj, kakor vemo zdaj. Tudi v evropski literaturi bi je ne poznali, saj je on ponesel ime Stične v znanstveni evropski prostor. Kot človek pa nam bo ostal še posebej v prijetnem spominu. Ob srečavanju z njegovimi z ljubeznijo prežetimi spisi in s samostanskimi stavbami, ki jim je znal vdihniti dušo, vedno znova zaživi lik vzornega in podjetnega znanstvenika ter prijetnega sogovornika. Takšni ljudje se ne rodijo prav pogosto.

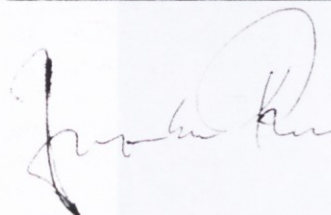
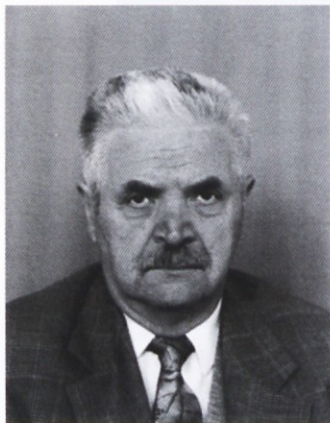

**Marinka
Dražumerič**

»SEM PAČ ČLOVEK, KI MU JE BILO DELO V VESELJE«

Pogovor z Zvonkom Rusom, profesorjem in dolgoletnim ravnateljem Belokranjskega muzeja v Metliki.

Zvonko Rus je Belokranjec in Metličan v najbolj zlahtnem pomenu besede: v Metliki je bil rojen leta 1933, tu je živel in delal, si ustvaril družino in pozidal hišo ter leta 1996 kot ravnatelj Belokranjskega muzeja v Metliki dočakal zaslužen upokojitev. Rodno mesto je zapustil le zaradi šolanja na gimnaziji v Črnomlju in študija geografije na Filozofski fakulteti v Ljubljani, služenja vojaščine v Dalmaciji in prvega delovnega mesta, ko je nekaj let poučeval na osnovni šoli v Podzemlju. Beli krajini in Metliki je posvetil tudi vse svoje strokovno pedagoško in muzejsko ustvarjalno ter raziskovalno delo. Že kot študent si je leta 1956 za temo seminarske naloge izbral Drašiče v Beli krajini. Metliki in njenemu gospodarskemu področju je bila posvečena diplomatska naloga, za katero je leta 1957 prejel študentsko Prešernovo nagrado. Kot profesor geografije je sodeloval pri projektu SAZU o kvartarnih sedimentih in obdelal njihovo pojavljanje v vzhodni Beli krajini (1963), v Dragatuško-viniškem podolju (1964), v dolini Kolpe od Dola pod Starim trgom do Osilnice (1965), v okolici Brežic in na sotočju Krke, Save in Sotle (1966). Sodeloval je pri Krajevnem leksikonu Slovenije (1971), v katerem je pripravil gesla za občino Metlika, in pri pripravi osnovnošolskih učbenikov. Kot muzealec je izdal Partizanska letališča in spuščališča v Beli krajini (1979), 100 let gasilskega društva Črnomelj (1981) in Vodnik po belokranjski partizanski poti (1984) ter sodeloval pri Enciklopediji Slovenije. Rusovo ustvarjalno in raziskovalno delo ni presahnilo niti v letih po upokojitvi. Tako je kot upokojenec pripravil knjižico 50 let lovske družine Metlika (1996), bil vključen v projekt o Engelbertu Ganglu, svojemu rojstnemu mestu pa je postavil trajen spomenik v kar monumentalnem delu Kronika mesta Metlika (1999, 2003).

Za svoje strokovno geografsko delo je leta 2002 prejel zlato plaketo Zveze geografskih društev Slovenije, kot priznanje za udejstvovanje v javnem življenju v Metliki pa leta 2001 za življenjsko delo plaketo občine Metlika.

- Metlika je zaznamovala vaše življenje in ustvarjalno delo. Ali je bilo s tem belokranjskim mestom tako tesno povezano tudi življenje vaših prednikov?

Oče izhaja iz kmečke družine iz bližnje Lokvice. Toda že pred prvo svetovno vojno je kot 14-leten fant odšel na Koroško, kjer se je učil soboslikarstva in opravil mojstrski izpit. Na Koroškem se je tudi oženil in se po vrnitvi s fronte kot prostovoljec pridružil koroškim borcem. Že po plebiscitu pa so fantje na gori Žingarici za dan sv.

Marinka Dražumerič
»SEM PAČ ČLOVEK, KI MU JE
BILO DELO V VESELJE«
Pogovor z Zvonkom Rusom

Cirila in Metoda kurili kres. Ogenj se je razširil in zažgal gozd. Žandarji so seveda izvedli preiskavo in očeta, ki je tudi sodeloval pri kresovanju, izgnali v Jugoslavijo. Zaposlil se je pri železnici in stanoval v Hrušici pri Jesenicah. Ker je na Koroškem pustil družino, je oče vsako soboto odhajal ilegalno čez goro domov v Strugo ob Dravi. Med prvo svetovno vojno sta se mu rodila sin in hči, po vojni pa še dva sinova, najmlajši leta 1923. Leta 1924 mu je zaradi jetike umrla prva žena. Oče je prišel v Metliko leta 1931. Tu je odprl svojo obrt in se drugič poročil. V tem zakonu sta se mu rodila sin in hči, s seboj pa pripeljal tudi otroke, rojene na Koroškem. Tako je bilo v »metliški« družini kar šest otrok.

- Trideseta leta preteklega stoletja so bila tudi leta gospodarske krize in preživetje tako velike družine verjetno ni bilo lahko.

Tiste čase dobiti delo in preživeti tako številno družino ni bilo enostavno. Sprva smo bili najemniki v neki stari hiši, nato pa je oče kupil hišo v Metliki na današnjem Partizanskem trgu. Pri tem se je zelo zadolžil. Da je lahko odplačeval dolg, smo morali živeti zelo skromno. Dolg je izplačal šele leta 1942.

- Vi niste sledili očetovi poklicni poti, saj ste se podali v šole.

Leta 1944 je bila v Metliki ustanovljena partizanska gimnazija (1.-5. razred), pa sem se vpisal. Opraviti je bilo treba celo sprejemni izpit: narek iz slovenščine in rešiti tri uporabne naloge iz računstva. Po končani nižji gimnaziji se nisem več hotel učiti mizarstva, ker je obrti zelo slabo kazalo. Vpisal pa sem se na višjo gimnazijo v Črnomlju, nato pa sem vpisal študij geografije na takratni prirodoslovno-matematični fakulteti. Imel sem srečo, da se je ravno v tistih letih začelo urejati štipendiranje, saj brez tega ne bi bilo nič z mojim študijem. Tako pa sem preko študentskega kluba, ki je študentom nakazoval denar, dobljen od okraja Črnomelj in kasneje okraja Novo mesto, dobil štipendijo, ki mi je pokrila bivanje v študentskem naselju in tri obroke na dan, kar je bilo razmeroma dobro. Za vse ostale potrebe sem si denar sproti zaslužil. Dogajalo pa se je, da sem moral, če sem hotel v kino ali gledališče (na galerijsko stojišče), prodati blok za večerjo, kar je ravno zadostovalo za vstopnico.

Maturanti črnomaljske gimnazije leta 1952

NAŠ GOST
Rast 6 / 2005

Marinka Dražumerič
»SEM PAČ ČLOVEK, KI MU JE
BILO DELO V VESELJE«
Pogovor z Zvonkom Rusom

Črnomaljski dijaki ob odhodu na poletno potepanje leta 1950

Med študenti na strokovni ekskurziji na Pohorju leta 1956.

Ob koncu 1. gimnazije v Metliki, junij 1945.

- Izbrali ste študij čiste geografije. Kaj je bil razlog takšne odločitve?

Kaj me je vleklo v geografijo, bi težko povedal. Nekaj je gotovo tega, da sem se kot otrok rad potepal. Tudi šiba, s katero so nas tiste čase vzgajali, ni nič zalegla. Drugi vzrok je bil pa najbrž ta, da sem hotel čim prej do svojega kosa kruha, saj sem videl razne študente tehnike in prava, ki nikakor niso mogli zaključiti študija. Kaj sem pa takrat vedel, kako stvari pri njih v resnici stojijo! Nikoli mi ni bilo žal, da sem zajadral v geografijo. Imel sem ambicije po raziskovalnem in znanstvenem delu, čeprav si tega nisem znal prav predstavljati, saj nam ni nihče povedal, kako poteka študij in kakšne so zahteve. Tudi moj prihod v Ljubljano je bil nekaj posebnega: v kovček sem spravil nekaj perila in še kakšno malenkost pa sem šel. Kovček sem spravil pri nekdanji sošolki, sam pa sem začel po predmestjih iskati stanovanje. Nekaj noči sem prespal na železniški postaji, bil sem sumljiv in zato aretiran, nato sem naletel na znanca, ki je bil član komiteja zveze študentov Slovenije in ta mi je omogočil bivanje v študentskem naselju. Na geografiji sem imel odlične profesorje, na primer dr. Ilesiča, dr. Antona Melika. Bili so odlični kot ljudje in kot strokovnjaki. Imel sem srečo, da sem našel skupino fantov in deklet, s katerimi smo skupaj študirali. Študijske obveznosti sem redno opravljal in ob koncu četrtega letnika sem imel opravljene že vse izpite in obranjeno diplomsko nalogo. Ko pa sem se že pripravljal na diplomu, sem zbolel in prekinil študij. Zato sem izgubil status študenta, in ker sem dobival štipendijo, sem moral v službo, da sem jo »odslužil«. Diplomiral sem šele leta 1960. Tako od mojih ambicij ni prav veliko ostalo.

- Diplomsko naloga je bila zelo dobra, saj ste zanjo prejeli študentsko Prešernovo nagrado. Kaj je takrat pomenila ta nagrada?

Dala mi je potrditev, da stroko obvladam. Študentska Prešernova nagrada mi je prinesla 14.000 dinarjev. To je bila tudi višina ene učiteljske plače. Ker sem se malo pred tem poročil, sem za denarni znesek nagrade kupil električni kuhalnik na tri grelne plošče, kar je bila takrat velika pridobitev za najino gospodinjstvo. Nekaj let kasneje je dr. Anton Melik, ki je bil moj mentor, želel, da bi dopolnjeno in popravljeno nalogo objavil v Geografskem zborniku. Očitno sem bil preveč kritičen ali premalo samozavesten in sem z objavo odlašal. Med tem je dr. Melik umrl in se dela na objavi nisem več lotil.

- *Toda prva zaposlitev vas ni usmerila v raziskovanje, ampak v poučevanje.*

Prvo delovno mesto mi je okraj Novo mesto določil na osnovni šoli v Podzemlju, kjer sem učil vse, celo petje, in to v kombiniranem oddelku. Tista prva pedagoška leta so bila zelo prijetna. Tam sem se veliko naučil o tem, kako se poučuje, kako se dela z otroki. Resda sem opravil vse izpite iz pedagoške skupine, vendar se teorija in praksa hudo razlikujeta. Leta 1960 sem diplomiral, nato sem moral k vojakom in po odsluženi vojaščini še eno leto poučeval v Podzemlju. Nato se je odprlo mesto na osnovni šoli v Metliki, kjer sem ostal do leta 1978, ko sem prišel v Belokranjski muzej.

- *V šoli ste preživel polovico svoje delovne dobe. Kaj je za vas pomenilo poučevanje?*

Moja službena leta v Podzemlju so bila dobra šola in vedno se rad spominjam tistih let. Mnogim se je čudno zdelo, kaj delam v Podzemlju na nižje organizirani šoli, kjer sem moral poučevati vse predmete, razen nemščine, in to v oddelku, kjer se je zbralo 40 otrok od 5. do 8. razreda. Žena, ki je že imela nekaj let prakse na takih šolah, je bila moj mentor in me naučila, kako se poučuje istočasno na najmanj dveh, pogosto pa kar na treh nivojih. Spoznal sem tudi, kako pomembno je poznati otroka in okolje, iz katerega izhaja. Naučil sem se upoštevati otroka kot osebnost. O teh zadevah smo se veliko pogovarjali, ne toliko na uradnih konferencah kot pri osebnih stikih s starejšimi kolegi, zlasti Zornovimi, ki sem jih zaradi njihove humanosti zelo cenil. Spoznal sem, da je treba učence iz različnih socialnih okolij različno obravnavati. Tu ne sme biti šablon, kakor so si jih izmislili nekje tam zgoraj. Pri poučevanju sem seveda delal začetniške napake. Potrebno snov sem obladal, nisem pa si bil na jasnem, koliko obširno smem snov obravnavati. Rad sem bil s tistimi otroki in še danes, po tolikih letih, se poznamo in si izmenjamo dobre želje. Delo na osnovni šoli v Metliki je bilo na drugačen način težje in zahtevnejše.

- *Kakšne so bile razlike? Kakšno védenje ste kot profesor in kot človek želeli posredovati učencem?*

Kmalu sem spoznal, da nisem naredil najboljše, da sem se vrnil v službo v Metliko. Saj veste – nihče ni v svoji domovini prerok. Tu sem moral vedno dokazovati, da nisem več tisti pobalin, kot so me

Kot učitelj na osnovni šoli Metlika ob koncu šestdesetih let preteklega stoletja.

poznali pred trinajstimi, štirinajstimi leti. Tudi pred kolegi sem moral stalno dokazovati, da vendar vem tudi kaj več od njih. To je bilo velikokrat utrudljivo. Menim, da bo tisti, ki v učiteljskem delu vidi svoj poklic, delal drugače kot tisti, ki pride na šolo samo vedrit. Kakšno védenje naj bi posredoval učencem, je določal učni načrt, vsekakor pa sem dal poudarek znanju, ki ga je mogoče uporabiti v življenju. Kot razrednik sem se vedno zavzemal za čim boljše odnose z učenci, učil sem jih strpnosti, tovarštva in medsebojnega spoštovanja. Poskušal sem doseči njihovo zaupanje in jim biti dober svetovalec takrat, ko so se znašli v težavah. Danes imajo šole kar svetovalno ekipo: pedagoga, sociologa, psihologa. Takrat je vse to moral opravljati razrednik. Učence sem najbolje spoznal takrat, ko smo v osmem razredu izdajali razredno glasilo Osmošolec in se je vsakdo lahko angažiral pri delu, ki mu je ležalo (pisanje člankov, uredniško delo, akvizitersko delo, nabiranje sponzorjev itd.), nekateri pa so stali tudi ob strani. Takrat je razredniško delo zahtevalo celega človeka.

- Toda kot pedagog in profesor geografije se niste zadovoljili le s poučevanjem. Sodelovali ste tudi pri pripravi učbenikov za zemljepis. Kaj vas je nagnilo k temu?

Opazil sem, da se šolarji iz obstoječega učbenika ne znajo učiti. Zato sem želel narediti tak učbenik, da ga bodo učenci lahko z lahkoto uporabljali in se iz njega v sili tudi sami kaj naučili. Ker je ravno takrat republiški zavod za šolstvo objavil razpis za pisanje učbenika za 6. razred osnovne šole, sem se na razpis javil. Pri pisanju učbenika sem sodeloval z dr. Mavricijem Zgonikom. Prevezel sem pisanje prvega dela, to je obče geografije, in pri tem izhajal iz svojih učnih priprav. Vse, kar sem napisal, je bilo preizkušeno v razredu. O zasnovi učbenika zemljepisa sva imela v začetku z dr. Zgonikom dokaj različna mnenja, ki so izhajala iz tega, da sem jaz prihajal iz prakse, on pa, sicer dober teoretik, ni nikoli učil na osnovni šoli. Ta različna stališča sva po obširnih diskusijah in dokazovanjih toliko zbližala, da ni bilo več opazne razlike med mojim in njegovim delom. Učbenik je bil zelo uspešen, saj je bil kar sedemkrat ponatisnjen.

- Pri pripravi učbenikov za poučevanje zemljepisa ste sodelovali tudi kasneje, a usoda jima ni bila naklonjena.

Sodeloval sem pri projektu učbenikov za zemljepis za 6., 7. in 8. razred, ki ga je vodil dr. Jakob Medved. Njegov namen je bil poenotiti učbenike zemljepisa za osnovno šolo. Tudi takrat sem pripravil gradivo za 6. razred. Med delom pa je dr. Medved umrl, zato projekt ni bil realiziran. Tretji učbenik sem pripravil v sodelovanju s profesorjem Francijem Fortunom iz Črnomlja. Pri delu sva lepo sodelovala in si razdelila teme obravnave. Učbenik je sicer izšel, a ne v taki obliki, kot sva ga napisala. Ta učbenik je brez najinega soglasja doživel čudne predelave. V tožbo se sicer nisva spuščala, sva pa odpovedala vsako nadaljnje sodelovanje z Zavodom za šolstvo republike Slovenije.

- Omenili ste, da so vas pri izbiri študija vodile tudi raziskovalne ambicije. Ste se z raziskovanjem seznanili že v gimnazijskih letih?

Dijaki, ki smo bivali v črnomaljskem internatu, smo pisali ilegalno dijaško glasilo Belokranjec. V drugem letniku 1949/50 smo si zadali nalogo, da bomo pisali o ljudskih običajih, pripovedkah, priimkih in podobno. To so bile etnološko zanimive teme. Po šesti gimnaziji se nas je pet kolegov udeležilo desetdnevnega izleta po Beli krajini.

Marinka Dražumerič
»SEM PAČ ČLOVEK, KI MU JE
BILO DELO V VESELJE«
Pogovor z Zvonkom Rusom

Nastop metliških folklornikov na mimohodu narodnih noš v Kamniku leta 1964

Merjenje granulacije akumuliranega materiala v dolini Sušice leta 1963

Takrat smo spoznavali ljudi in pokrajino. Mogoče me je to malo potegnilo v raziskovanje. Med študijem geografije smo kot pomožni predmet poslušali tudi predavanja prof. Vilka Novaka iz etnografije.

- Čprav ste bili dolga leta vezani na poučevanje zemljepisa na metliški osnovni šoli, niste zanemarili raziskovalne dejavnosti.

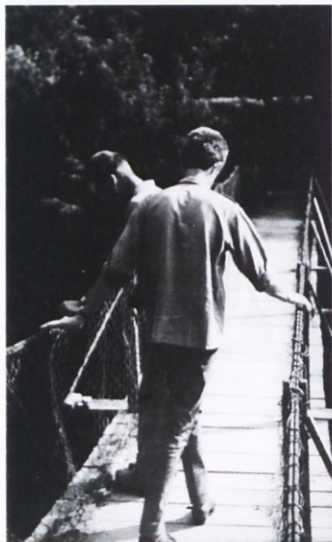
Doktor Milan Šifer me je v šestdesetih letih prejšnjega stoletja povabil k sodelovanju pri projektu kvartarne sedimenti v Sloveniji, ki ga je prevzel SAZU v Ljubljani. Našel me je, ko sem v diplomski nalogi obdelal tudi geomorfološki problem Bele krajine, pretočnost pritokov Kolpe in Lahinje. Za projekt SAZU sem obdelal kvartarne sedimente ne le v Beli krajini, ampak tudi v okolici Brežic in na sotočju Krke, Save in Sotle. To je bilo predvsem terensko delo, ki je zahtevalo določene meritve in vrtanje v diluvialni material celo do deset metrov globine. Za to delo sem moral prej preštudirati poenoteno znanstveno metodologijo, ki smo jo nato uporabljali vsi sodelujoči v projektu.

- Raziskovalnemu delu ste se lahko v polni meri posvetili šele po letu 1978, ko ste pedagoški poklic zamenjali z muzealstvom. Kako to, da ste se poklicno preusmerili?

V Belokranjski muzej sem prišel na povabilo profesorja Jožeta Dularja. Najprej sem sicer odlašal, a so se razmere v šolstvu takrat tako čudno sukale, da sem želel oditi. Kandidiral sem namreč za ravnatelja osnovne šole v Semiču, a ker nisem bil član partije, nisem dobil zelene luči. Muzealsko delo je bilo zame več ali manj popolnoma

Marinka Dražumerič
»SEM PAČ ČLOVEK, KI MU JE
BILO DELO V VESELJE«
Pogovor z Zvonkom Rusom

Raziskovanje kvartarnih sedimentov v dolini Kolpe. Viseči most čez Kolpo leta 1965.

Na Kleku leta 1972.

novo, a imel sem srečo, da je bil profesor Dular dober pedagog in mi je pustil čas, da se malo orientiram, to je, da sem pregledal gradivo, ki ga je takrat hranil muzej, arhiv in dokumentacijo.

- Na katero področje je bilo usmerjeno vaše muzejsko delo? Kateri je bil vaš prvi muzejski projekt?

Pokrival sem novejšo zgodovino. Najprej sem moral postaviti oddelek NOB. V muzej sem prišel 1. septembra, za občinski praznik, v novembru pa je bila že otvoritev. To je bila težka naloga. Nekaj sem poznal, v pomoč mi je bil tudi material, ki ga je zapustil Tone Štampohar, kustos Dolenjskega muzeja, ki ga je pred mojim prihodom povabil k sodelovanju profesor Dular. Razstavo sem moral sam oblikovati, zlasti vojaški del, o katerem med Štampoharjevimi zapisi nisem našel nič. Zanimivo, da je bila prenovitev oddelka NOB tudi moja zadnja razstava v Belokranjskem muzeju.

- Se je vaše delo ustavilo le pri pripravi muzejske postavitve?

Iz tega je zrasel Vodnik po belokranjski partizanski poti, ki je izšel leta 1984. Še pred njim je leta 1979 izšla brošurica o partizanskih letališčih in spuščališčih v Beli krajini, katere nastanek je bil povezan z veliko proslavo ob 35-letnici partizanskih letališč

- Po upokojitvi profesorja Dularja ste leta 1981 prevzeli vodenje Belokranjskega muzeja. Kakšna je bila vizija vašega dela? Čemu ste dajali poudarek?

Ravnatelj Belokranjskega muzeja sem bil od leta 1981 do upokojitve leta 1996. Imel sem posebno željo, da Belokranjcem predstavim uveljavljene belokranjske umetnike. V Ganglovem razstavišču smo tako predstavili likovne opuse slikarjev Josipa Germa, Cite Potokar, Tince Stegovca, kiparja Josipa Papiča ... Želel sem predstaviti tudi mlajše ustvarjalce, na primer slikarko Marijo Rus, a njeni pogoji za sodelovanje so bili previsoki, saj ob razstavi nismo mogli izdati kataloga. Pripravili smo tudi razstavo Bela krajina - 40 let na svobodi, v kateri smo predstavili sodobno zgodovino, s katero se ni pred tem ukvarjal noben muzej. Z veliko razstavo smo obeležili tudi 80. obletnico belokranjske železnice.

- V letih vašega ravnateljavanja je Belokranjski muzej vodil zelo intenzivno razstavno politiko. To so bila tudi leta sprememb v organiziranosti slovenske muzejske mreže.

Vedel sem, da če ne bo o Belokranjskem muzeju ničesar slišati, ga bodo ljudje pozabili. Zato smo v tem muzeju za časa mojega ravnateljavanja pripravili skupno 92 razstav, nekaj naših domačih, nekaj pa izposojenih in gostujočih. To je bil naš prispevek za afirmacijo muzeja. To je bilo obdobje, ko je Zveza muzejev Slovenije pripravljala predlog za uzakonitev mreže muzejev v Sloveniji. Potrebno je bilo veliko dokazovanja na vseh nivojih, da Belokranjskemu muzeju pripada status pokrajinskega muzeja, saj je Bela krajina tako svojska pokrajina kot malokatera v Sloveniji. Doživljali smo različne pritiske za združitve Belokranjskega muzeja z Dolenjskim muzejem, a nismo klonili kakor tudi pred domačo politiko ne, ko je poskušala muzeju obesiti kino, knjižnico, kulturni dom, javne prireditve ali pa ustanoviti javni zavod s skupnimi službami in direktorji.

Marinka Dražumerič
»SEM PAČ ČLOVEK, KI MU JE
BILO DELO V VESELJE«
Pogovor z Zvonkom Rusom

Počitek doma leta 1986.

- *Delovanje Belokranjskega muzeja je vezano na Belo krajino kot celoto in ni omejeno na posamezne občine. To usklajevanje pa verjetno ni bilo vedno lahko.*

Belokranjski muzej ima resda sedež v Metliki, a vedno smo strogo pazili, da ni bil samo metliški. Vedno smo poudarjali, da je to belokranjski muzej. So pa bile težave z njegovim financiranjem, saj bi morali takrat metliška in črnomaljska občina zagotavljati financiranje njegove dejavnosti. Pa ni bilo tako, saj je črnomaljska občina običajno nakazala manj denarja, kot bi ga morala glede na njen obseg in število prebivalcev. Če pa ni denarja, je težko uresničevati program.

- *V letih vašega vodenja Belokranjskega muzeja niste delovanje muzeja usmerili le v razstavno dejavnost. Takrat so se pričela tudi obsežna obnovitvena dela na Metliškem gradu. Mogoče bi malce osvetlili tudi to plat vašega ravnanja.*

Da smo lahko predstavili ustvarjalni opus belokranjskih umetnikov, smo morali urediti Ganglovo razstavišče. Obnovili smo tudi vhodni stolp, uredili dvorišče in odprli zazidane arkade v pritličju in nadstropju gradu. Denar za obnovo je prihajal iz takratne republiške kulturne skupnosti, svoj delež pa bi morali zagotavljati tudi obe belokranjski občini. Toda nista najbolje izpolnjevali svojih obveznosti. Za obnovo vhodnega stolpa sem moral denar dobesedno naberačiti. Uredili smo grajsko dvorišče, kjer je še nedavno rasla trava, in pomagali pri organizaciji poletnih kulturnih prireditev na tem dvorišču, ki so potekale pod različnimi imeni, Beseda pod oboki, Noči do jutra, Pridi zvečer na grad, in so postale nepogrešljivi del metliške poletne kulturne ponudbe s kvalitetnim, celo mednarodnim programom. Začeli smo sanirati tudi južni vogal grajske zgradbe, ki je resno grozil, da se bo speljal v Obrh. Na žalost je vsako resnejše in obširnejše obnovitveno delo zavrlo pomanjkanje denarja. Iz republike bi bilo denar že mogoče dobiti, ko bi občina prispevala svojo polovico.

- *Poleg službenih obveznosti ste nekaj časa kot predsednik vodili tudi Belokranjsko muzejsko društvo. Kaj je najbolj zaznamovalo vaše vodenje?*

Predsednik društva sem bil samo eno leto. Ko sem prevzel ravnanje muzeju, je SZDL ugotovila, da naj bi ravnatelj ne bil član društva. Tako je predsedniško funkcijo v društvu za eno leto prevzel Tone Bezenšek, toliko, da društvo ni odmrlo. V času mojega predsedniškega mandata smo poskušali organizirati podružnico društva v Črnomlju - ta letos spet oživlja. Vlado Vardjan, takratni predsednik podružnice društva v Črnomlju, je organiziral tudi postavitev lokomotive pred črnomaljsko železniško postajo, prav tiste, ki je v letih 1944–1945 dajala Črnomalcem elektriko.

- *V Črnomlju ste zasnovali tudi koncept mestne muzejske zbirke.*

Da je črnomaljske kulturnike vedno pestila nevoščljivost, ker ima Metlika muzej, Črnomelj pa ne, mi je bilo znano. Vedel sem tudi, da bo nekaj treba narediti, vendar se je v Črnomlju vedno zapletlo pri zagotovitvi primernih prostorov in sredstev. Ker je Črnomelj želel leta 1984 slovesno proslavljati 40-letnico zasedanja SNOS-a, je bilo treba postaviti primerno razstavo, ki naj bi postala stalna, dokler se stvari ne obrnejo na boljše. V kulturnem domu v Črnomlju so skupaj z občinsko kulturno skupnostjo izkoristili malo izkoriščeno zgornjo

Marinka Dražumerič
»SEM PAČ ČLOVEK, KI MU JE
BILO DELO V VESELJE«
Pogovor z Zvonkom Rusom

Ob praznovanju 90-letnice Janka Jarca.

avlo in tu uredili razstavní prostor z razstavo, ki jo je bilo mogoče v nekaj urah preurediti v razstavišče za druge namene. Ker je Zavod za izobraževanje in kulturo nujno rabil tisti prostor za svojo učilnico, je propadel še ta poskus, da bi se iz tega razstavišča kaj razvilo.

- Kljub temu da postavitev razstave v črnomaljskem Kulturnem domu ni prerasla v stalno muzejsko zbirko, pa se niste predali. Nekaj let kasneje ste postavili novo zbirko, tokrat v Črnomaljskem gradu.

Na bolje se je obrnilo šele leta 1995, ko je imel v črnomaljskem občinskem svetu močnejšo besedo Jože Strmec. V Belokranjskem muzeju smo izdelali osnutek mestne muzejske zbirke Črnomelj. Kazalo je namreč, da se bo sprostilo prvo nadstropje v Črnomaljskem gradu in to bi pomenilo solidno osnovo za muzejsko dejavnost v Črnomlju. Smatral sem, da mora biti glavno težišče te zbirke na arheologiji in dogajanju v Črnomlju v letih druge svetovne vojne, ko je bil Črnomelj središče osvobojenega ozemlja v Sloveniji, kjer se je porajala naša slovenska državnost. Zbirko sva postavila skupaj z arhitektko Marijo Prašin. Odprta je bila februarja leta 1997, takrat, ko sem bil že v pokoju. Nato je minilo kar nekaj let, da sta našla Belokranjski muzej in občina Črnomelj skupni jezik glede ustanovnih dolžnosti, upravljanja, financiranja. To se je poznalo tudi pri delovanju te zbirke.

Ob otvoritvi prenovljenega oddelka
novejše zgodovine leta 1996.

NAŠ GOST
Rast 6 / 2005

Marinka Dražumerič
»SEM PAČ ČLOVEK, KI MU JE
BILO DELO V VESELJE«
Pogovor z Zvonkom Rusom

Srečanje sošolcev z razrednikom prof. J. Dularjem leta 1998.

Trije ravnatelji Belokranjskega muzeja 1996: Zvonko Rus, Andreja Brancelj Bednaršek, Jože Dular.

Srečanje v gostišču Müller v Črnomlju ob odhodu v pokoj leta 1996.

NAŠ GOST
Rast 6 / 2005

Marinka Dražumerič
»SEM PAČ ČLOVEK, KI MU JE
BILO DELO V VESELJE«
Pogovor z Zvonkom Rusom

- *Ko ste leta 1996 odšli v pokoj, niste pretrgali vezi z raziskovalnim delom. Rezultat »upokojskega« dela je obsežna Kronika mesta Metlika v dveh knjigah, ki ju je izdalo Belokranjsko muzejsko društvo.*

Knjigi sta rezultat dolgoletnega dela in zbiranja materiala. Ko sem prišel v Belokranjski muzej, sem začel zapisovati sprotne dogodke. Zbiranja gradiva za kroniko sem se lotil zato, ker je zmeraj kdo telefoniral in spraševal, kdaj se je kaj zgodilo. Zato sem se odločil, da ne bom kar naprej brskal po papirjih, in sem začel pripravljati pregled najpomembnejših dogodkov. Ko sem šel v pokoj, sem nadaljeval z iskanjem po arhivih in literaturi. Veste, to človeka prime, to je kot alkohol, zasvoji. Mogoče sem se preveč angažiral, saj je zaradi tega zastajalo drugo delo. Zbiranje gradiva je bilo več ali manj privaten posel. Moram povedati še to, da ne menim, da je moja Kronika edino veljavna. Poskušal pa sem biti verodostojen. Ko sem bil že globoko zakopan v to delo, mi je postajalo vse bolj jasno, da se dela ne bi smel lotiti sam. Poskušal sem dobiti sodelavce, pa povabljeni »niso imeli časa«. Zato so izpadli celi sklopi podatkov in opisi dogajanj. Zato pa sem bil deležen vrste očitkov. Prvi korektor in recenzent je bila moja žena Ivanka, kroniko pa je lektoriral prof. Jože Zupan iz Šentruperta. Posebnost kronike je, da je bila v celoti napisana z vsemi popravki in dopolnili le z dvema prstoma in oblikovana na domačem računalniku.

Predstavitve knjige Kronika mesta Metlike I. leta 1999.

Govornik na prvem prazniku mesta Metlika 29. aprila 1997.

- *Razmišljate o tem, da bi nadaljevali s tretjim delom Kronike in vanjo zajeli metliške dogodke po osamosvojitvi Slovenije?*

Priganjajo me, da bi izdal še tretji del. Čeprav imam tretjo knjigo tako rekoč že napisano, pa je ne bom izdal za časa svojega življenja. Je časovno preblizu in, kot je rekel moj profesor slovenščine v gimnaziji: Vsak tekst mora dozoreti, zato ga je treba za nekaj let odložiti, pregledati in korenito popraviti. Sem pa dogovorjen s svojim sinom Matjažem, da bo po mojem odhodu prevzel neobjavljena besedila, in če se mu bodo še zdela vredna objave, naj jih objavi.

- *Imate še kakšne načrte, pripravljate še kakšno delo?*

Nimam več dosti načrtov. Imam pa napisano besedilo o metliškem grbu. Bil sem skoraj prisiljen, da sem ga napravil. V njem sem se zavzel za obstoječi metliški grb mesta, saj ker so ga nekateri člani občinske komisije za simbole skušali spremeniti. Toda grb mesta je star 600 let. Četudi ni likovno in heraldično idealen, je pa zgodovinsko najboljši. To zgodovinskost pa smo dolžni spoštovati in jo braniti. Že dalj časa me vznemirja misel, da bi svoje delo zaključil z geografsko razpravo o vzponu in padcu Metlike, čemur sem bil priča in imam ohranjenih nekaj beležk. S tem bi potrdil, da sem kljub vsemu, kar mi je prineslo življenje, še vedno geograf.

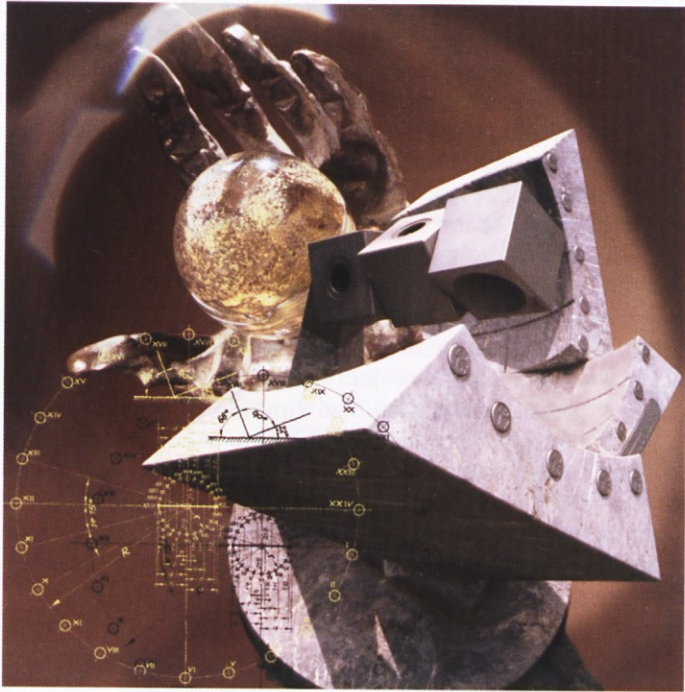
- *Sva v najinem pogovoru kaj izpustila ali pozabila, pa bi želeli povedati bralcem?*

Za zaključek še to: vesel sem, da ste me povabili na razgovor, čeprav nisem ne politik, ne umetnik, ne znanstvenik, ne gospodarstvenik, za kar se vam lepo zahvalim. Sem pač človek, ki mu je bilo delo v veselje. Prepričan sem, da bi takih ljudi lahko še našli in poklepetali z njimi, saj vsakdo nosi s seboj drugačno usodo. Nekomu je bila naklonjena, drugi smo dobivali polena pod noge in se spopadali s tisoč težavami. Ker gre leto 2005 h koncu, si dovolim, da uredništvu in bralcem Rasti zaželim vse dobro, reviji pa uspešno pot med bralce in uspešno izpolnjevanje njenega kulturnega poslanstva.

Metliški rotarijanci.

PELKO ZVONE: Plastenje 9

PELKO ZVONE: Plastenje 11

Martin Luzar

RESNICA MED RESNICO IN RESNICO

Novinarstvo in novinarji so se letos v Sloveniji znašli v središču dogajanja in pozornosti, kar je tudi razumljivo, saj je naknadni zakonodajni referendum o Zakonu o Radioteleviziji Slovenija potegnil v vrtinec razprav najširšo javnost. S tem se je tudi razgrnila široka pahljača tem in dilem o fenomenu mediji. Družbeno komuniciranje, v katerem zelo vplivno sodelujejo prav množični mediji, je prezapleteno in preveč zakonitosti v njem so vzpostavila dosedanja razvojna obdobja, da bi ga omenjeno slovensko dogajanje položilo na nove temelje. Toda ravno zaradi tega nasprotja dejstev, namreč da se je Slovenija pregrevala v polemikah o (svoji) medijski svobodi in da svetovna pravila igre ne izginevajo čez noč, je prej omenjeno slovensko vrenje vendarle dalo nekaj zapuščine – miselne, politične in še katere – ter ponudilo nekatere nastavke za nova/stara razmišljanja.

V naravi stvari je, da so v družbi mediji opazovalci, razlagalci in kritiki dogajanja, še zlasti ravnanja oblasti, in da si oblast prizadeva nadzorovati sredstva javnega obveščanja. Kako so pri tem uspešni mediji, kako spretna je oblast? Komu zaupati? Kaj početi z resnico? Ali mogoče obstaja resničnost, neka druga od tiste, o kateri so vas v stanovanje obvestili mediji? In ne nazadnje, kako doživljati prej omenjeni slovenski referendumski spektakel in Zakon o RTV Slovenija?

O tem tokrat razmišljamo z Novomeščanko Ireno Vardijan, ki medijsko dogajanje opazuje skozi akademski študij medijev.

Vardijanova po uspešno opravljeni diplomji z naslovom Stanje medijske svobode pri nas preučuje javno družbeno komuniciranje v svoji magistrski nalogi Postmodernizem, človekovo dostojanstvo in etično novinarstvo, in sicer pri prof. dr. Juhantu na ljubljanski teološki fakulteti.

Po mnenju Vardijanove so novinarjevi zapisi zelo odvisni od njega samega, kar bi nekateri drugi pisci razložili tako, da je novinar pač samo človek z značajskimi posebnostmi, vrednotami, pričakovanji, s čimer gre svojo posebno pot skozi življenje. "Čeprav so torej te posebnosti in čeprav različni različno razlagajo, kaj je resnica in resničnost, mora veljati, da je ena temeljnih novinarjevih moralnih vrednot resnicoljubnost. Ta je tudi tesno povezana s točnostjo, poštenostjo in nepristranskostjo poročanja. Resnicoljubnost je po Sruku definirana kot ljubezen do resnice, do spoznanja ..., resnicoljubnež pa je človek, ki se trudi, da bi čim več in čim globlje, čim popolneje in celoviteje spoznaval, se torej čim manj motil. Novinar se s svojim delom resničnosti lahko le približuje, in sicer tako, da posreduje izključno informacije, do katerih pride z ustreznim raziskovanjem in zanesljivim preverjanjem," meni Vardijanova in se ob tem spomni

na dr. Tineta Hribarja, ki pravi, da "resnica o resnici je, da ni resnice o resnici in zato z resnico ne razpolaga nihče".

Resničnosti ni, vsaj ne ene same, torej trdijo družboslovci, s katerimi se je pri pisanju diplome o novinarski svobodi začela strinjati tudi Irena Vardijan. Po teh trditvah že več kot sto let velja, da je resničnost "mešanica domišljije, informacij, fikcije in simbolov". Mediji pač ne delajo ničesar drugega, kot da javnost seznanjajo s tako resničnostjo. In tako so se sodobne, medijsko razvite družbe znašle v času, ko po mnenju Vardijanove ljudje nekako verujejo v informacijo kot nosilko smisla in komunikacije. In, če dodamo, zaradi take informacijske religije imajo uvodoma omenjeni številni pogovori o slovenskem medijskem zakonu v sebi neko silovitost.

Vardijanova se kot mlada študentka ob pisanju diplome in ob poznejšem preučevanju družbenega komuniciranja ni mogla otresti misli, da v sodobni družbi "mediji manipulirajo v vseh smereh". Kako bodo bralci, poslušalci in gledalci pri tem sprejemali medijska sporočila, je po njenem mnenju odvisno tudi od medijske pismenosti, in večja ko je ta, lažje se javnost "zaveda, koliko lahko vplivi posamičnih interesov popačijo novinarsko besedilo".

Ob tem je po prepričanju Vardijanove zelo pomembna novinarska etika. Te po njenem zagotavlja več novi zakon o RTV Slovenija. "In sicer že s tem, ko jasno prepoveduje imenovanje v programski svet ljudi, ki so bili najmanj pet let pred predlaganjem kakorkoli vpeti v politiko (člani političnih strank in njihovih organov itd.). To zagotovo preprečuje možnost imenovanja politikov posredno preko raznih društev – primer Kocjančič preko olimpijskega komiteja. Takšen način, ki je bil v veljavi doslej, zagotovo ni etičen, trdi Vardijanova.

Glede svobode novinarjevega dela: tudi tukaj sedanja hierarhija vodenja natančno določa pristojnosti in odgovornosti posameznega vodstvenega delavca. Generalni direktor dobiva več pristojnosti in odgovornosti. Doslej so bili primeri, ko je posamezni urednik neposredno vplival na novinarjevo delo tudi med oddajo, in čeprav je novinar zoper to protestiral in celo odklonil nadaljnje vodenje oddaje, se nobenemu odgovornemu ni zgodilo nič, ker je dosedanji zakon odgovornosti določal tako zamegljeno, da, rečeno poenostavljeno, ni bil za nič nikoli nihče odgovoren," pravi Vardijanova v luči dogajanja, ki je pred časom tako zaposlilo slovensko javnost.

Če naj bi zdaj razmišljanje o medijih privedli h koncu, se utegnemo razočarati, kajti znova ali še vedno smo na začetku. Na tej točki je tudi priložnost za vprašanje, do katerih "resnic" se bodo naposled prikopali politični praktiki in filozofsko vznoseni, ki so ob omenjenem slovenskem medijskem referendumu zanosno klicali v imenu nove slovenske demokracije dokončno smrt nad "anciene regime". Ali vendarle ni nad vsem skupaj in nad vsemi samo večno vprašanje, katero resničnost bodo mediji predstavili v danem trenutku, in ne večno vprašanje, kaj resničnost je? Ali ni tudi najbolj nevtralni mnenjski/medijski vodja na najbolj osebni ravni zgolj zagovornik točno določenih političnih interesov in bo zato medij vodil tja, proti taki in v podporo taki resničnosti? Vsakokratna politična oblast vzpostavi resničnost po svoje in zase in hočeš nočeš ta shema sooblikuje celoten splet ustanov in odnosov, tudi družbeno komunikacijo.

Uvod

O prostem času lahko razmišljamo kot o možnem pozitivnem in negativnem elementu človekovega bivanja, o vlogi knjižnice v njem pa kot o dejavniku, ki lahko razvija njegove pozitivne učinke oziroma zmanjšuje negativne. Prizadevanja knjižnic segajo na področje ugotavljanja potreb ljudi v prostem času in na načrtno razvijanje knjižnične zbirke in storitev, ki prispevajo, da se prosti čas posameznikov povečuje in koristno (aktivno) preživi. Knjižnica ta čas, ki je namenjen predvsem sprostitvi, prepoznava za pomemben dejavnik razvoja posameznika in okolja. Povezuje ga z uspešnim in učinkovitim opravljanjem določenih obveznosti, še posebej pa z raziskovalno dejavnostjo in ustvarjalnostjo posameznikov, ki ju dramatično spodbuja in razvija oziroma omogoča. To pa so koristi, ki ne prinašajo zadovoljstva samo posamezniku, ampak tudi okolju. Ker se knjižnica zaveda pomena posameznika, njegove moči pri oblikovanju in razvoju okolja, se prostemu času načrtno posveča in oblikuje knjižnično zbirko in storitve tako, da povečuje število posameznikov, ki v prostem času raziskujejo, ustvarjajo, pri čemer poudarja spoštljiv odnos do okolja in ohranjanja različnosti.

V nadaljevanju si bomo pogledali, kako knjižnice obravnavajo prosti čas, kako zadovoljujejo potrebe prostega časa v knjižnici in zunaj nje. Pri tem se bomo naslanjali na podatke o uporabi knjižnice in poskušali iz analize izluščiti predloge za razvoj.

Prosti čas, knjižnična tema?

Brez težav najdemo na spletnih straneh urada za statistiko podatke, da so splošne knjižnice najbolj obiskani javni zavodi, bolj kot kinematografi, muzeji, gledališča, športni zavodi. V zadnjem poročevalskem letu 2003 so imele 8.492.742 obiskovalcev,¹ na državljana v povprečju 4,25 obiskov. Koliko bi jih šele bilo, če bi dosegle svoj cilj in povečale članstvo iz sedanjih 25,38 odstotka včlanjenih prebivalcev na 40 odstotkov?! Člani kar pogosto obiščejo knjižnico, vsak v povprečju 16,83-krat, pri vsakem obisku pa si izposodijo v povprečju 2,55 enot knjižničnega gradiva iz knjižnične zbirke splošnih knjižnic, ki obsega 8.147.747 enot, ali pa se udeležijo katere izmed 13.296 njihovih prireditev. Za to imajo kar precej priložnosti, saj jih vsako izposojevališče pripravi povprečno 56 na leto (izobraževalnih, kulturnih, pa tistih s ciljem razvijanja bralne kulture in za posebne skupine uporabnikov), na eni pa je okoli 40 obiskovalcev. Če bi se tem izposojevališčem pridružilo še manjkajočih, približno, 70 izposojevališč, 10 bibliobusov in če bi vsa dosegla razvitost, kot jo predvidevajo standardi,² potem, recimo, bi imeli manj problemov s prostim časom.

Ali je prosti čas sploh problem, tema za knjižnice, ki ji je potrebno nameniti posebno pozornost? Bi knjižnice morda z rastjo prostega časa dosegle svoje cilje brez izboljšanja svoje dostopnosti, bi se z izboljšanimi zmogljivostmi lahko uspešno prilagodile potrebam sodobnega časa tudi brez posebne strokovne obravnave prostega časa? Ko se prosti čas kot tema izpostavi, takoj natrosi kopico vprašanj: kaj je danes prosti čas, je dolgčas prosti čas, imamo pravico do brezdelja, kdo ga ima, kako ga uporabi, ga potrebujemo, koliko, kaj pomeni za posameznika, okolje, gospodarstvo, potrošnjo, kulturo ...

1 Novljan, 2004

2 Standardi, 2005

3 Kocjan, 1974, str. 9

za medsebojne odnose, koliko je prosti čas res prost, je potrebna in mogoča meja med prostim in obveznim, med družbeno priznanim in osebno hotenim, je nedelo, lenarjenje v prostem času priporočljivo, opravičljivo, ga imamo preveč, ga ne znamo uspešno izrabiti pa nas pahne v depresijo, in podobno, ki nakazujejo širino problematike, s katero se srečajo knjižničarji, ko načrtujejo storitve za njegovo uspešno in učinkovito preživljanje. Posameznik ima do njega zmeraj osebni odnos in pogosto zelo osebno opredelitev, npr. Peter Weibel pravi: »Prosti čas je edina resničnost našega življenja« (Pesnitve na razstavi 1973), ki se veže predvsem na posameznikovo svobodo pri opredeljevanju potreb in želja. Prosti čas je bil nekoč čas, ko si lahko počel, kar si želel, in bilo naj bi ga vsaj toliko, da si se spočil. Kocjan³ pravi, da je to »čas, ki nam ostaja po opravljenem nujno potrebnem delu«. Ugotavlja, da se je povečal in da obstaja težnja, da bi postal izredno pomembna sestavina pri oblikovanju človekove osebnosti. Obstaja ta težnja še danes, je pomembna sestavina načrtovanja knjižnične dejavnosti?

4 Kocjan, 1974, str. 20

Prosti čas vsekakor ni samo geslo v katalogu knjižnic, vsebina knjižničnega gradiva, ampak tudi tema, s katero se morajo knjižnice spoprijeti in v organizaciji knjižnice in storitev predvideti tudi tiste za prosti čas njihovih uporabnikov. Načrtovati morajo njihovo kakovost, da jih bo posameznik zaznal kot osebno korist, ki mu prinaša zadovoljstvo. Ponudba knjižnic je lahko kar široka. Ponujajo možnosti za načrtovanje, izrabo prostega časa, pomagajo pridobiti prosti čas, spodbujajo rast prostega časa na račun skrajševanja časa za obveznosti, preprečujejo dolgčas, spodbujajo pestrost preživljanja prostega časa, preprečujejo osamljenost, ki jo lahko povzroča, ponujajo možnosti za učinkovito sprostitvev, za njegovo skrajševanje z iskanjem možnosti za vrnitev izgubljene delovne obveznosti. Kako to počnejo danes, za koga, s kakšnim ciljem, kako uspešne so pri tem, s čim merijo svojo uspešnost, ne vemo kaj dosti. Francoski knjižničarji so poročali o porastu izposoje knjig ob zmanjševanju obveznega delovnega časa. Kocjan pa poroča⁴, da bi pri nas leta 1972 32,6 odstotka anketiranih bralo, pa nimajo časa. V naših splošnih knjižnicah se izposoja knjižničnega gradiva od leta 1990, kot poroča Novljan, povečuje zelo izrazito,⁵ a študije o morebitnem vplivu prostega časa na porast izposoje nimamo. Ne vemo, ali je porast posledica vedoželjnosti, povečane dostopnosti knjižnic, ali povečane količine prostega časa oziroma česa drugega.

5 Novljan, 2004, str. 19

Prosti čas je nedvomno pomemben element posameznikove uspešnosti in videti je, da je pomemben tudi za uspešno delovanje knjižnic, za uporabo njihovega gradiva in storitev. Tako upravičeno pričakujemo, da se bodo knjižnice trudile za njegovo povečanje tudi tako, da bodo posameznikom pomagale učinkovito dosegati njihove cilje, ki izhajajo iz delovnih in študijskih obveznosti. To se v resnici že dogaja in tako delovanje označuje knjižnico za prijazno ustanovo; kaže pa se npr. v pomoči za hitro izbiro gradiva, v informacijskem opismenjevanju, v oblikovanju študijskega prostora, v oblikovanju prostora za sprostitev, ki jo študirajoči potrebuje med študijem, in podobno. Strokovna priporočila za delo splošnih knjižnic upoštevajo prosti čas kot pomembno postavko pri načrtovanju njihove odprtosti. Bile naj bi odprte, kadar imajo prebivalci čas za njihov obisk, tudi v nedeljo, če je potrebno. Ob takem priporočilu pa se pojavijo še druga vprašanja: Kaj pa prosti čas knjižničarjev? Kako so motivirani za

delo, ko imajo drugi prosto?, ki so povezana s kakovostjo opravljanja storitev in jih vodstvo knjižnice ne more zanemariti.

Kot vidimo, tema spodbuja razpravo o nalogah knjižnic in načinih njihovega izvajanja, o prioritetah pri omogočanju in zadovoljevanju potreb, ki izhajajo iz prostega časa. Vsekakor pa dostopnosti dobro delujoče knjižnice ne moremo izključiti iz aktivne izrabe prostega časa: vse več posameznikov jo uporablja in vse bolj pogosto. Vzroki so raznoliki in se vežejo na spodbujeno zanimanje za njihovo ponudbo, na povečano količino prostega časa ali na kaj drugega, celo na pomanjkanje denarja za izbiro druge dejavnosti. Indeks števila enot knjižničnega gradiva na prebivalca je od leta 1990, ko so knjižnice imele 2,4 enote gradiva na prebivalca, zrasel v letu 2003⁶ na 170 (4,08 enote knjižničnega gradiva). Izposoja na člana ima v tem obdobju podobno rast, indeks 172, obisk članov v knjižnici tudi (indeks 168), izposoja na obisk pa le indeks 127. Člani knjižnic so postali redni obiskovalci knjižnice, obiskali so jo 6,83-krat več v letu 2003 kot leta 1990, ko so jo obiskali 10-krat, k čemur je pripomogla tudi ponudba knjižničnega gradiva in storitev, ki je omogočala izbiro za potrebe obveznega in prostega časa, ob vsakem obisku pa so si izposodili le 0,55 več enot kot leta 1990. Člani so dvignili tudi povprečje izposoje na prebivalca iz 4 enot na 10,84 enote (indeks 271), ker se je povečalo tudi število članov (indeks 157). K tej rasti pa so prispevale knjižnice še s povečano ponudbo prireditev (indeks 210), s katerimi so vabile k branju in obiskovanju knjižnice.

Potreba po obiskovanju knjižnice se razvija v zelo zaželeno navado, za katero si prizadevajo knjižnice. Znotraj nalog na področju prostega časa bosta v prihodnosti v ospredju dve, ki ju bodo morale knjižnice razvijati še naprej za učinkovito pripravo storitev in uspešno zadovoljevanje potreb njihovih prebivalcev po aktivnem preživljanju prostega časa, ki bo razveseljevalo posameznika, ga osebno in osebno bogatilo ter mu omogočalo, da svoje zadovoljstvo, dognanja in spoznanja deli z drugimi. To sta:

- razvijanje pismenosti, še zlasti bralne,
- vzdrževanje in razvijanje tradicionalne knjižnice ob elektronski.

Prva naloga je pogoj za sprejemanje večine sporočil, ki jih ponuja knjižnica. V šolski knjižnici osnovne šole Milojke Štrukelj v Novi Gorici imajo napis »Najprej se učimo brati, potem beremo, da se učimo«, ki nas spomni, da je lahko vsako branje učenje in da je branje še zmeraj osnovni pogoj za kulturne in socialne aktivnosti, tudi za kakovostno preživljanje prostega časa. Zato ni nenavadno, da mu knjižnice posvečajo trajno posebno skrb in da intenzivno sodelujejo pri njegovem razvijanju. Je tudi temeljni pogoj za uporabo elektronskih virov, s katerimi knjižnice povečujejo dostopnost svojih knjižničnih zbirk in storitev za preživljanje prostega časa v varnem in spodbudnem okolju, kakršno ponujajo njihove spletne strani na medmrežju, dragoceno pa je branje tudi, ker daje močne spodbude za druženje.

Prav druženje, osebna komunikacija, pa je drugo pomembno področje, ki bogati prosti čas posameznika in okolje, in knjižnice ob naraščajoči individualizaciji, življenju znotraj zidov (delo na domu, izobraževanje na daljavo, nakupovanje na daljavo, uporaba knjižnice in drugih javnih zavodov na daljavo in podobno) še posebej skrbno razvijajo pogoje in storitve za aktivno osebno srečevanje posameznikov, skupin znotraj knjižnice ali z njeno pomočjo. Nobena dobra knjižnica ne spregleda svoje moči pri odpravljanju socialne izklju-

čenosti, še zlasti med otroki. Z njeno pomočjo in storitvami, kjer so še posebej pomembne prireditve, kjer se srečujejo bogati in revni, otroci iz različnih družbenih okolij, se lahko posameznik iz ranljivih socialnih skupin vključuje v aktivnosti brez diskriminacije, z občutkom sprejetosti krepi svojo samozavest in izraža ustvarjalne in socialne zmožnosti.

Preživljanje prostega časa s pomočjo knjižnice

Poglejmo si možnosti, ki jih knjižnica ponuja za branje kot najpogostejše prostočasne aktivnosti v knjižnici ali spodbujene z njeno pomočjo zunaj nje. Pomagali si bomo kar s Proustovim razmišljanjem o branju,⁷ ker ponuja opredelitev namena branja, ki se navezuje na knjižnične storitve, načelno namenjene spodbujanju aktivnosti pri prebivalcih: »Dokler je branje za nas spodbujevalec, čigar čarobni ključ našim najglobljim jazom odpirajo vrata bivališč, v katera sicer ne bi znali vstopiti, je njegova vloga v našem življenju odrešilna. Po drugi strani pa branje, kadar nas ne prebudi za osebno življenje duha, ampak ga skuša nadomestiti, kadar se nam resnica ne kaže več kot ideal, ki ga lahko uresničimo samo skozi intimni razvoj svoje misli in trud svojega srca, ampak kot nekaj materialnega, shranjenega med listi knjig kot sladkost, ki so jo pripravili drugi in po kateri moramo samo seči na polico v knjižnici ter jo pasivno zaužiti ob popolnem mirovanju telesa in duha, postane nevarno.«

Branje kot spodbuda je sprejeto v okolju knjižnice kot tisto, ki je kakovostno takrat, kadar ne nadomešča osebne dejavnosti, ampak jo vzdrži za aktivnost. Lahko je spodbuda v obliki ideje za drugo (nebralno) aktivnost, lahko je branje, ki aktivira naš razum, čustva. Koliko prostega časa namenimo takemu branju, lahko ocenimo po izposoji knjig v splošnih knjižnicah, ki so bolj kot druge knjižnice namenjene preživljanju prostega časa. Za tako oceno pa je morda še najbolj primerno leposlovje. Velja namreč za tipično branje v prostem času in je pogost način izrabe prostega časa. Najpogosteje sta bralka in bralec izbrala za branje leposlovje tudi iz založniških programov za leto 2000. Med trinajstimi vsebinsko in namembnostno različnimi področji v teh programih je izposoja leposlovja v splošnih knjižnicah v letu 2001 dosegla najvišji odstotek, 29,99.⁸ Odrasli so si izposojali predvsem nezahtevno leposlovje (84,17 odstotka), ostalo leposlovje občutno manj: sodobni roman (9,68), poezijo (3,91) in klasike (2,23). K temu so jih spodbujale knjižnice, ki so ponudile največ nezahtevnega leposlovja (52,10), poezijo malo nad njihovimi pričakovanji (23,53), precej manj pa sodobni roman (15,13) in klasike (9,2). Struktura izbire ne kaže na pretirano aktivno preživljanje prostega časa, na aktivno sprostitev, prej na pasivno sprostitev, ki jo ponuja šablonska zgodba, zavita v nezahtevno besedilo.

Odrasli so si v letu 2001 izposodili v splošnih knjižnicah 243.764 leposlovnih knjig,⁹ koliko ur prostega časa jim je prineslo branje teh knjig in komu je bil tak način preživljanja prostega časa najbolj potreben? Na prvo mesto so izposoja leposlovja uvrstile vse kategorije bralcev: študenti, zaposleni, srednješolci, nezaposleni, upokojenci. Med temi skupinami pa so največji bralci leposlovja po številu izposojenih enot zaposleni člani, ne pa tudi po deležu leposlovja med drugimi izposojenimi knjigami. Tu so prednjačili upokojenci s 67,5 odstotka, sledili so jim zaposleni člani s 37,6, nezaposleni s 34,1, srednješolci z 31,6, študenti z 29,8 odstotka. Pri slednjih dveh

7 Proust, 2004, str. 1517.

8 Novljan, 2005, str. 146

9 Novljan, 2005, str. 135

skupinah članov bi lahko nekaj njihovega branja prišteli tudi med študijsko obveznost.

Člani naših splošnih knjižnic imajo torej radi leposlovje in mu dajo prednost v načinu preživljanja prostega časa z branjem. Ta ljubezen pa ni brezpogojna. Če ni knjižnice ali če je daleč, premagajo člani knjižnic pot do nje v primeru šolskih obveznosti, ko si želijo izposoditi učbenike, potrudijo se tudi do knjig s področja ekonomije in prava, ne pa za obisk knjižnice za aktivno preživljanje prostega časa s knjigo s področja umetnosti, religije, leposlovja, matematike, še zlasti ne na podeželju.¹⁰ Knjižnice so imele usklajeno nabavo s povpraševanjem pri leposlovju,¹¹ večjo ponudbo od povpraševanja pa pri družboslovju, umetnosti in religiji. Znotraj religije pa so člane pritegnili posamezni naslovi nadpovprečno. Bolj usklajeno ponudbo z željami so imele knjižnice pri priročnikih, ki so tudi priljubljeni med uporabniki splošnih knjižnic. Kar nekaj teh bi lahko povezali z aktivno uporabo prostega časa, vse več pa se uporabljajo tudi pri formalnem izobraževanju. Lahko pa bi imele knjižnice večjo ponudbo na področju medicine, po kateri posegajo člani tudi takrat, ko ni v priročniški obliki.

Taka nabavna politika ne spodbuja ravno pestrosti preživljanja prostega časa. Knjižnica nedvomno sodeluje pri človekovem izobraževalnem, intelektualnem in sprostitvenem življenju s tem, ko z nabavno politiko oblikuje strukturo branja. Pri tem mora delovati v javnem interesu. Ta se vsaj sedaj kaže, če pogledamo dokumente ministrstva za kulturo¹², v spodbujanju kakovosti branja. To pa ni vselej usklajeno z liberalno usmerjeno knjižničarsko doktrino »ljudje naj berejo, kar želijo, samo da berejo«. Oblikovana je verjetno na ugotovljenem nivoju bralne pismenosti. Knjižničarji dajejo prednost pri zadovoljevanju bralnih potreb tistim, ki izhajajo iz želja, pa ne samo zaradi potreb prostega časa, ampak tudi zaradi upoštevanja bralnih zmožnosti svojih članov. Zadnje čase pa že srečujemo v njihovi dejavnosti prireditve za ciljne skupine, s katerimi poskušajo dvigniti bralno pismenost¹³ in tako pripomoči k pestrejši izbiri gradiva in s tem h kakovostnejšemu načinu preživljanja (tudi prostega) časa.

Nabavna politika naj bi skupaj s storitvami pomagala posameznikom načrtovati prosti čas v skladu z njihovimi željami, zmožnostmi in možnostmi, kje in kako ga naj preživijo, ponudi lahko izbiro načinov. V to izbiro pa se vse bolj vključuje neknjižno gradivo, ki povečuje pestrost preživljanja prostega časa in razvija druga področja pismenosti (npr. vidno, slušno), posameznikom s posebnimi potrebami pa je pogosto tako gradivo tudi edina pot do avtorjevih sporočil. Avdiovizualno gradivo, za uporabo katerega potrebujemo tehnično opremo, pa privabi uporabnika, da svoj prosti čas preživi v knjižnici, kadar sam nima opreme.

Preživljanje prostega časa v knjižnici

Knjižnica daje veliko, ko omogoča neomejeno izbiro pri zadovoljevanju raznolikih potreb, tudi za lenarjenje, branje brez slabe vesti, načrtovanje preživljanja prostega časa, za pozabo, začasen odmik iz realnosti z berilom, ki po koncu branja omogoči vstop v realni svet brez popotnice, kakršno ponuja kakovostno berilo v obliki dvomov, vprašanj, želje po komunikaciji z drugim, po razčiščevanju, raziskovanju. Ko je taka izbira pretehtana uporabnikova odločitev za sprostitev, bo koristna in ne bo škodovala knjižničarjevemu profesionalnemu ugledu. Ta se zamaje, ko knjižničar ne spoštuje upo-

10 Novljan, 2005, str. 140

11 Novljan, 2005 str. 139

12 Nacionalni program za kulturo, 2004

13 Martinčič, 2005

rabnikove zmožnosti in mu ne pomaga pri izbiri gradiva za preživljanje prostega časa v skladu z njegovimi možnostim.

Številke vsekakor opozarjajo kulturno administracijo in knjižničarje, da premislijo, v katero smer razvijati knjižnice, kje podkrepiti, podpreti njihovo delovanje, predvsem pa opozarjajo, da je vsak posameznik vreden pozornega pogleda in obravnave in najboljše storitve. Posebno obravnavo bi tako potrebovale skupine prebivalcev s posebnimi potrebami, ki še niso uporabniki knjižnic. Pa ne zato, ker ne bi imeli prostega časa, imajo ga lahko celo preveč, več kot želijo, ampak zato, ker jim knjižnice ne ponujajo gradiva in storitev v skladu z njihovimi zmožnostmi (etnične skupine, slepi, slabovidni, gluhi, naglušni, brezposelni in podobne ranljive skupine).

Pravica do prostega časa ni dobrina samo za tiste, ki so v delovnem razmerju, zato mora knjižnica ugotavljati potrebe po aktivnem preživljanju prostega časa pri vseh prebivalcih. Posebne pozornosti bodo deležne skupine, katerih posamezniki pogosto obiščejo knjižnice, da bi znotraj njih koristno izrabili svoj prosti čas. Zato danes poudarjajo v oblikovanju knjižničnega prostora stol in različnost njegovih pojavnih oblik pove marsikaj o raznolikosti ponudbe za aktivno preživljanje prostega časa v knjižnici, znotraj katere se neovirano srečujejo v komunikaciji avtor, uporabnik in knjižničar kot posrednik med obema. Avtorjevo sporočilo privabi posameznika v knjižnico, ki mu ponudi poleg tega še pogoje (dejavnosti primeren prostor in opremo), da ga uporabi za informiranje, študij, raziskovanje, sprostitve. Prihajajo pa tudi zaradi druženja, ki ga knjižnice spodbujajo s prireditvami ali z oddajanjem prostora, prihajajo zato, da znotraj knjižnice predstavijo rezultate svoje ustvarjalnosti, ki so lahko tudi posledica prostega časa, ali pa prihajajo, da si skrajšajo prosti čas s pomočjo knjižnice, da s študijem pridejo do dela, do obveznosti, prihajajo, da so sami s sabo. Raznolikost namenov, ki usmerjajo ljudi v knjižnico, ta lahko še poveča. Načrtno spodbuja obisk na različne načine, pri čemer so ji pri spodbujanju v pomoč raziskave o preživljanju prostega časa. Njihove podatke uporabi za nagovor in oblikovanje ponudbe, ki je dodatna vrednost k njihovemu sedanjemu načinu preživljanju prostega časa. Načrtnega snubljenja se knjižnica loti zato, ker ve, da dober prvi obisk ne bo zadnji, da se posamezniku z vstopom v knjižnico odpirajo možnosti, ki jih morda ni poznal in uporaba katerih lahko njegov prosti čas spremeni v korist tudi za druge. Zato knjižnica jasno pove, kaj nekdo lahko počne v knjižnici, kje, kako in zakaj.

Koristi preživljanja prostega časa v knjižnici

Odlika knjižnice je prosta izbira prave možnosti za zadovoljitev prepoznane potrebe. Druga odlika je varnost, ki jo zagotavlja pri uporabi informacij, bodisi znotraj fizičnega ali virtualnega prostora, tretja pa prijaznost storitev, ki jo razbiramo iz enostavne in hitre dostopnosti informacij, spoštljive obravnave potrebe in posameznikove zmožnosti za njeno zadovoljitev. Potrditev kakovostnega delovanja išče knjižnica v rasti števila članov, izposojenih enot knjižničnega gradiva, predvsem pa v zadovoljstvu uporabnikov. Na rast številk vplivajo namreč tudi uporabniki, ki so bili nezadovoljni z izbiro, ureditvijo, pomočjo, svetovanjem, a so prisiljeni obiskati knjižnico, ker nimajo druge izbire. Zato se knjižnice trudijo zmanjševati možnosti za slabo počutje. Učinkovita pot za to je vključevanje javnosti v delo knjižnice, v oblikovanje in izvajanje programa. Na ta

način pa lahko marsikateremu posamezniku pomagajo aktivno preživeti tudi prosti čas. Prostovoljno delo kot možna oblika preživljanja prostega časa si počasi utira pot v naše knjižnice in je dragocen prispevek za kakovostno preživljanje prostega časa drugih (pomoč pri učenju, branje drugim, družabne igre in podobno), pa čeprav ne bo zmeraj preživet v knjižnici (npr. knjižnica v posameznih primerih s soglasjem staršev omogoči le tem, da niso prisotni v knjižnici v času ure pravljic), lahko pa obogati tudi ponudbo knjižnice (npr. zbiranje domoznanskega gradiva, predstavljanje gradiva).

Kakovostno delo knjižnice omogoči, da je čas v knjižnici preživet koristno. Občutek zaželenosti, prostosti je tisti, ki zmore prosti čas, pa tudi obvezno delo, spremeniti v sproščujočo aktivnost, še zlasti ob zavedanju, da lahko računamo tudi na knjižničarjevo pomoč. Knjižnici se z večanjem in sedanjim poudarjanjem aktivnega preživljanja prostega časa povečujejo možnosti za ciljno načrtovanje storitev za raznolike načine preživljanja prostega časa. Pri tem se knjižnica poveže z drugimi ponudniki in s sodelovanjem okrepi svoj položaj v okolju. V okoljih z bogato ponudbo je navadno ponudba knjižnic bogatejša, prav tako obisk knjižnic. Še posebej skrbno mora knjižnica pripraviti ponudbo storitev za kraje, kjer je malo prostega časa ali malo možnosti za raznoliko preživljanje, pri čemer te niso povezane le z denarjem, ampak tudi s kulturo bivalnega okolja. V tem primeru še posebej izstopa sodelovanje z okoljem, z vsemi društvi, v katera se ljudje včlanijo in kjer preživljajo prosti čas. S predstavljanjem društvene dejavnosti v knjižnici se bogati domoznanska dejavnost knjižnice, članstvo in možnosti za pripravo skupnih razvojnih projektov. Koristi preživljanja prostega časa v knjižnici ali z njeno pomočjo so obojestranske, imata jih knjižnica in uporabnik, njihovo merilo uspešnosti pa je zadovoljstvo uporabnika in gospodarska rast okolja ter rast kulture bivanja.

Naslednjih deset let bo nadvse pomembnih za naslednjih tisoč let, pravijo znanstveniki. Tega se morajo zavedati tudi ustanove, ki kot javne službe pomagajo posamezniku, da svojo moč uporabi za varovanje doseženega, za aktivnosti, ki ohranjajo različnost, ki čudež, ki se imenuje življenje, spoštujejo in negujejo. Posebne pozornosti morajo biti deležni otroci. V prostem času lahko pridobivajo znanje o sebi, drugih in okolju z aktivnostmi, v katerih uživajo ob spoznavanju svoje moči, drugačnosti, odkrivajo svoje sposobnosti in jih razvijajo. Knjižnica jim bo dala za to različne spodbude: poletne raziskovalne tabore, igre, pomoč pri delu v knjižnici, ustvarjalne delavnice ..., v katerih bodo med drugim spoznali, da kar delajo sebi, delajo drugim, zato je tudi v preživljanju prostega časa, ki je najbolj svobodno, potreben nadzor, le da samonadzor. Priporočljivo je, pravi Scheer,¹⁴ da pri načrtovanju dejavnosti za otroke upoštevajo nekatere ključne elemente: pozitiven odnos z odraslimi, pozitivne koncepte razvoja otrok, sodelovanje družine in okolja, razvijanje sposobnosti za življenje, vključevanje otrok v odločanje, okoljsko varnost, vključevanje in spoštovanje različnosti, ravnotežje strukture in prilagodljivosti, omogočanje kognitivne rasti z aktivnostjo in učenjem, kontinuiteto skozi čas in prostor.

14 Scherr, Scott D (2005)

Sklep

Kam naj grem?, Kaj naj počnem? sta pogosti vprašanji na področju prostega časa, na kateri je možno dobiti odgovor tudi v knjižnici.

Ker tega še nimajo v zavesti vsi prebivalci, je prav, da jih knjižnica spomni na to in jim ponudi konkretne storitve, pri čemer ne bo nič narobe, če bo šla v podrobnosti, kadar bo to potrebno za pridobitev določene skupine, npr. povabilo strastnim reševalcem križank na reševanje križank. Izbiranje vsebine za ugotovljene potrebe dopolnjuje prav tako pomembna izbira načinov izvedbe storitev. Knjižnica ne bo dosegla uspeha samo z dobro zbirko knjižničnega gradiva, ampak takrat, ko jo bo potrebam primerno predstavila. Predstavljanje se začne z vsebinsko obdelavo v katalogu, znotraj katere lahko predstavi tudi namen dela, z ureditvijo gradiva v prostem pristopu, ki je lahko tematska (zgodbarska), teme pa izbrane z upoštevanjem interesov okolja, s posebnimi ponudbami za posamezne cilje skupine in podobno. Programi, ki jih razvijajo knjižnice za aktivno preživljanje prostega časa kot posebno ponudbo, so pogosto narejeni tako, da uporabniki pridobijo še nekaj znanja o uporabi knjižnice in informacijskih virov, spoznajo posebnosti knjižničnega gradiva in zbirk, s čimer si povečajo možnosti za izbiro. Npr. povabilo k izdelavi družinskega drevesa, k spoznavanju rojstnega kraja je hkrati lahko informacijsko opismenjevanje in promocija domoznanske zbirke, ki privabi še zlasti ljudi, ki jih veseli raziskovanje, ki radi brskajo po knjižničnem gradivu in se pomikajo od enega elektronskega vira do drugega. Nova tehnologija je še posebej uporabna za zanimivo in privlačno oblikovanje dejavnosti, pri čemer igra ni izključena. Pri slednji je raziskovanje, iskanje rešitve vabljiva dejavnost, ki lahko poteka po zavutih poteh, v nasprotju z iskanjem odgovora na določeno vprašanje, kjer je pričakovani rezultat izbrano gradivo, informacija, ki je vabljiva, ko je enostavna. Zapleteno iskanje marsikoga odvrne in raje uporabi druge vire, npr. Google.

Knjižnica lažje pridobi uporabnike na svojo spletno stran, ko jo ti poznajo in cenijo njeno delo. Ti bodo uporabljali digitalizirano gradivo in obisk priporočali še drugim. Ta pa se ne bo končal na spletni strani, slej ko prej bo uporabnika pripeljal v knjižnico. Osebo obveščanje, ki ga opravlja zadovoljen uporabnik, je najboljše povabilo v knjižnico. Lahko testirate. Odgovorite znancu, ki vas vpraša: »Kaj naj počnem?« »Pojdi v knjižnico!« in dobili boste odgovor na vprašanje, kako uspešne so knjižnice pri zadovoljevanju potreb prostega časa. Zanje se odločamo, ko nam ponujajo več kot drugi. To je lahko drugačno, boljše, udobnejše, cenejše, bogatejše, svobodnejše, kar predvsem pomeni: dobro, dostopno z manj ovirami. Oblikovanje take ponudbe je zahtevna naloga sodobnega menedžmenta, ki je, še zlasti v primerjavi z vodenjem in upravljanjem v prejšnjem družbenem sistemu, postavljen pred hudo konkurenco in skupaj z uporabnikom pred grožnjo, da se bo kulturno poslanstvo knjižnice spremenilo v komercialno ponudbo. Tega seveda ne morejo preprečiti še tako dobri zakoni in strokovna priporočila, ko vodstvu in osebju knjižnice nista jasna namen knjižnice in njena moč. Njihova prizadevanja bodo velika, učinek pa lahko vprašljiv. Hudo je, če zlorablajo njeno poslanstvo, namerno ali nevede, lahko celo s prepričanjem, da opravljajo koristno delo. Zato je še zlasti poudarjanje sprostitev in užitka pri prostem času potrebno uporabljati s premislekom; ti cilji so lahko hitro doseženi, ne vodijo pa v osebni in osebnosti razvoj. Vsekakor pa je priporočljivo, da tudi pri tej nalogi knjižnice sodelujejo z drugimi organizacijami, tako so hkrati prisiljene svoje poslanstvo nenehno preverjati, utemeljevati in ohranjati drugačnost znotraj podobnih ponudnikov

storitev. Knjižnica pa svoje poslanstvo lažje uresničuje v okolju, kjer ustanovitelji podpirajo njene cilje in kjer njeno delo vključujejo v prizadevanja za izboljšanje kulture bivanja. V takem okolju ni nenavadno, da splošna knjižnica deluje brezplačno, članstvo v splošni knjižnici pa prinaša ljudem lahko celo brezplačen obisk javnih muzejev in galerij in drugih javnih ustanov, ki so pomembni za širjenje znanja in vedenja. S takim načinom dela je položena pot za sodelovanje med njimi pri organizaciji in izvajanju aktivnosti za raziskovalno in ustvarjalno sproščujoče delovanje posameznikov in skupin v prostem času.

LITERATURA:

Kocijan, G.: *Knjiga in bralci*. – Ljubljana: Kulturna skupnost Slovenije, 1974.

Martinčič, T.: Posvetovanje Knjižničarji spodbujamo branje. – Knjižničarske novice 15(2005)6, str. 1-5.

Nacionalni program za kulturo. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo, 2004.

Novljan, S. (2005). Knjižničarstvo. V: *Knjižna kultura*. / Breznik, M. & Novljan, S. & Jug, J. & A. Milohnič, A. Spremn beseda G. Kocijan. – Ljubljana: UMco, 2005, str. 84-160

Novljan, S.: *Splošne knjižnice*. Poročilo za leto 2003. – Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, 2004.

Proust, M.: Na pragu duhovnega življenja. – *Sodobnost* 68 (2004) dec, str. 1516-1519.

Scheer, S. D.: *Essential Elements for Sustaining Effective Child and Adolescent Programs in a Global Context*. First International Conference on Childrens Rights and Educatioun for 21 Century. July 27.2005, Corpus Christi, Texas

Standardi za splošne knjižnice (za obdobje od 1. maja 2005 do 30. aprila 2015). – Ljubljana: Republika Slovenija: Nacionalni svet za knjižnično dejavnost. 21. april 2005

Izvleček

Knjižnica je prostor, kjer se lahko uživa prostost, pridobi prosti čas po učinkovito opravljenem nujno potrebnem delu, dobi spodbude in ideje za aktivno preživljanje prostega časa, kjer se uživa ob sprejemanje kulturnih, umetniških in drugih dobrin ali odkrivanju znanja. S svojo knjižnično zbirko in storitvami zagotavlja posamezniku pravico do prostega časa, do preganjanja dolgčasa, do sproščujoče aktivnosti, kjer je v ospredju želja pred potrebo, pa naj si bo raziskovalna ali ustvarjalna, do časa, ko je lahko posameznik, kar je, kar želi biti in to tudi v prostorih knjižnice.

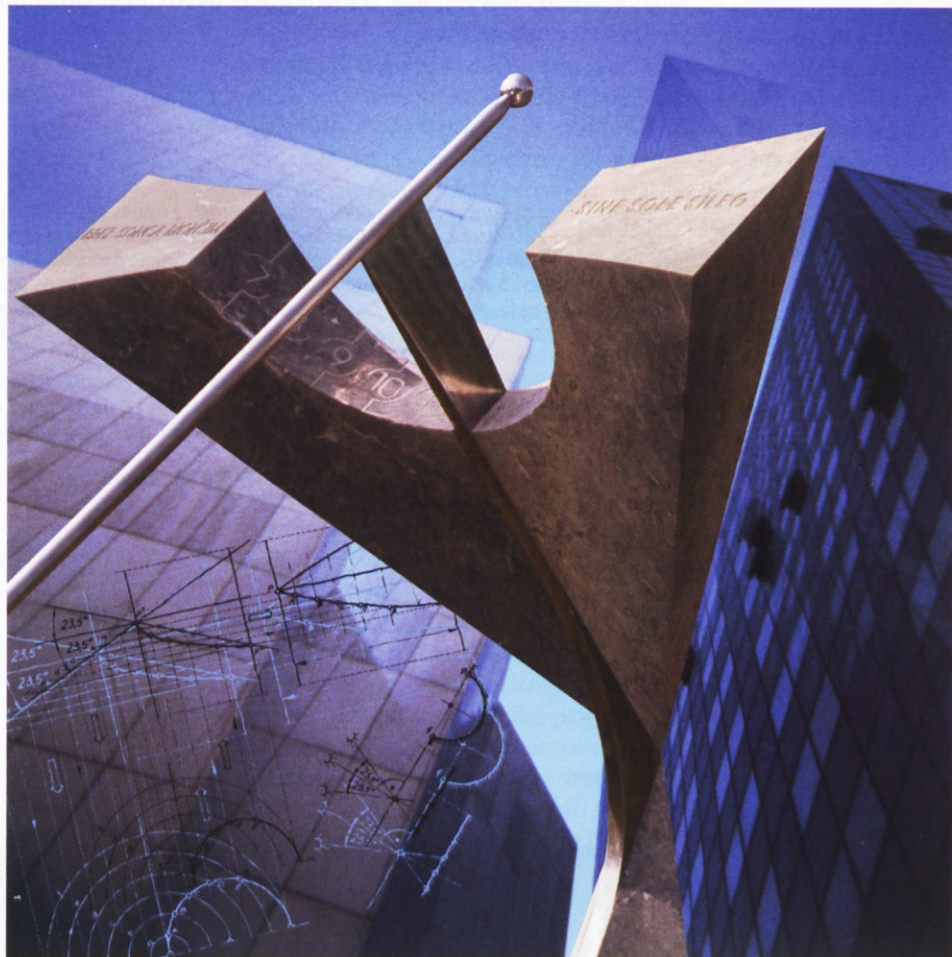
Knjižnica mora pri uresničevanju namena posvečati pozornost dejavnostim, ki jih posameznik mora opravljati, in tistim, ki jih želi. V prispevku opozarjamo na značilnosti njenega delovanja na tem področju, ugotavljamo, čemu daje prednost ter kako lahko razbremenimo obvezno delo.

Ključne besede: *knjižnice, splošne knjižnice, prosti čas, uporabniki, knjižnične storitve, branje, informacijska pismenost*

Solčna ura na fasadi kripe v Žički kartuziji; foto: Zvone Pelko

Jadranka
Matić Zupančič

KNJIŽNICA - IGRIŠČE ZNANJA IN ZABAVE

Strokovno srečanje z mednarodno udeležbo. Novo mesto, 12. in 13. septembra 2005

Za Knjižnico Mirana Jarca Novo mesto je velik dogodek organizacija dvodnevne strokovne srečanja Knjižnica – igrišče znanja in zabave, s podnaslovom Splošne knjižnice in prosti čas. Strokovno srečanje je potekalo 12. in 13. septembra v hotelu Krka v Novem mestu, skupni projekt dveh knjižnic pa so finančno omogočili Ministrstvo za kulturo RS, Mestna občina Novo mesto in Nova Ljubljanska banka.

Dela smo se lotili skupaj z Gradsko knjižnico Ivan Goran Kovačič iz Karlovca, osrednjo knjižnico Slovencev na Hrvaškem, s katero uspešno sodelujemo že dobrih 12 let. Sodelovanje načrtujemo naslednje leto nadaljevati v Karlovcu, takrat bo namreč karlovska knjižnica v sodelovanju z našo pripravila strokovno srečanje, k delu bodo povabili hrvaške in slovenske knjižnice.

Teme prostega časa in njegove izrabe v knjižnicah smo se lotili, ker se nam je zdelo, da se tema ne posveča dovolj pozornosti v bibliotekarski teoriji in praksi, da je ta tema dejansko na stranskem tiru pri slovenskih in hrvaških knjižnicah.

Po razpisu teme srečanja smo imeli srečno roko pri izbiri referentov. Oglasili so se namreč vrhunski slovenski in hrvaški bibliotekarski in drugi strokovnjaki, ki so temo sprejeli kot izziv in so bili pripravljeni svoja dognanja deliti z nami. Ker v praksi tako slovenske kot hrvaške knjižnice opravljajo veliko zanimivih programov in dejavnosti, s katerimi poskušajo uporabnikom omogočiti aktivno preživljanje prostega časa v knjižnicah, je bila naša naloga poiskati primerne knjižnice in njihove strokovnjake prepričati, da z nami delijo svoje zanimive izkušnje.

Poseben sklop predavanj smo se

odločili nameniti uporabnikom s posebnimi potrebami, ljudem, ki potrebujejo posebne storitve in bi radi še več uporabljali naše redne in tudi specifične, njim prilagojene storitve.

Strokovne srečanja se je udeležilo 70 knjižničarjev in predstavnikov druge zainteresirane javnosti. Za vsakega udeleženca smo pripravili promocijsko gradivo, karlovska knjižnica spominke in knjige, ki so jih izdali, ter Založba Mladinska knjiga brezplačne izvode svojih knjig.

Strokovno srečanje je slavnostno odprl župan Mestne občine Novo mesto, mag. Boštjan Kovačič. S ponosom je poudaril uspešno delovanje Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto, njeno pripravljenost lotiti se organiziranja tako pomembnega knjižničarskega strokovnega srečanja z mednarodno udeležbo. Obljubil je tudi, da bo mestna občina že letos začela z adaptacijo starega dela knjižnice.

Dobrodošlico vsem referentom in udeležencem je zaželela Andreja Pleničar, direktorica Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto. Spregovorila je tudi o skupni odločitvi Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto in Gradske knjižnice Ivan Goran Kovačič iz Karlovca za organizacijo in izvedbo srečanja ter se zahvalila plačnikom, ki so srečanje omogočili.

V nadaljevanju je mag. Jelka Gazvoda, predstavnica Ministrstva za kulturo RS, v imenu odsotnega ministra za kulturo Vaska Simonitija pozdravila vse prisotne in jim zaželela uspešno delo.

Prvi nosilni referat srečanja *Prosti čas kot vrednota v osebni ekonomiji sodobnega človeka* nam je predstavila dr. Mirjana Ule, profesorica na Fakulteti za družbene vede. V

referatu je spregovorila o obravnavi kategorije prostega časa skozi različna obdobja in skozi različne kulture in družbe. V osebni ekonomiji časa je prosti čas razumljen kot tisti čas, kjer ima človek največ osebne izbire in je najmanj determiniran z nujnimi eksistenčnimi, socialnimi, gospodarskimi zahtevami. V modernih družbah prihaja do ločevanja med delovnim in prostim časom. Torej je življenje odraslega človeka močno podrejeno delovnemu času. V poznomoderni družbi prihaja do obrata, skrajšuje se delovni čas in podaljšuje prosti čas. Mlada populacija je tista, ki je najprej odkrila prosti čas kot vrednoto in mu dala novo kvaliteto in dimenzijo, industrija pa je začela s svojimi množičnimi izdelki sooblikovati dejavnost prostega časa.

Sociološki obravnavi prostega časa je sledila filozofska. Hrvaški publicist **dr. Danko Plevnik** je s svojim prispevkom *Filozofski aspekti potrošnje slobodnog vremena* kritično opozoril, da so mediji tisti, ki ustvarjajo sliko idealne konzumacije prostega časa. Tako se dogaja, da ta postaja sezonsko iskanje ter trženje duhovnega sloga življenja, mi pa postajamo samo uporabniki ponudbe ideologije prostega časa.

Dr. Primož Južnič in **dr. Miha Kovač**, oba predavatelja na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo na Filozofski fakulteti, sta v prispevku *Novi študijski programi za bibliotekarstvo, knjižnice in prosti čas* opozorila, da je znanje o medijih nezadostno pri bodočih diplomantih knjižničarstva, da pa bo nova reforma študija, ki je v skladu z bolonjsko, knjižničarjem nudila poleg strokovno-knjižničnih znanj, ki so vezana na delovanje knjižnic kot informacijskih ustanov, tudi splošno, širšo medijsko izobrazbo, ki jim bo omogočala razumeti družbeni in medijski kontekst, v katerem delajo.

Dr. Silva Novljan, svetovalka za knjižnice v Centru za razvoj v NUK in predavateljica na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo na FF, je v referatu *Čas prostosti v knjižnici* spregovorila o tem, da bi knjižnica morala zmanjševati negativne učinke prostega časa, povečevati količino in kakovost preživljanja prostega časa, torej bi morala knjižnica načrtno

razvijati knjižnične zbirke in storitve: za dramljenje, spodbujanje ter razvijanje in omogočanje aktivnosti (s spoštljivim odnosom do okolja in do ohranjanja različnosti).

V drugem sklopu strokovnega srečanja je **Breda Podbrežnik Vukmir**, direktorica Matične knjižnice Kamnik, v prispevku *Skrita moč knjižnic - knjižnica kot motivacijski prostor za doživljajsko branje*, predstavila možnosti, ki jih ima knjižnica za motiviranje doživljajskega branja, saj po njem segamo predvsem v prostem času. V referatu so nazorno predstavljene te motivacijske možnosti: ustreza nabavna politika, ustreza organizacija leposlovnih zbirk na mladinskih oddelkih splošnih knjižnic, usposabljanje otrok in najstnikov za uporabo knjižničnega gradiva ter poizvedbe, ustrezno interdisciplinarno usposobljen ter empatičen bibliotekar.

Posebno pozornost je vzbudila predstavitev **Vesne Karuze** iz Gradske knjižnice Zadar, ki je v prispevku *Vidimo se v knjižnici – česta poruka na mobitelima naših najmlajših korisnika* spregovorila ter nam z bogatim slikovnim gradivom predstavila številne programe, ki jih za otroke in mladino zelo uspešno izvajajo v zadarski knjižnici. To so npr. dnevi sivke, ko so se otroci naučili iz nje izdelovati najrazličnejša darila v knjižnici, dnevi jabolka, ko so v knjižnici gostinske šole pripravili jedi iz jabolka, učenci, ki se šolajo za cvetličarje, so napravili najrazličnejše aranžmaje z jabolki, otroci pa so napisali in odigrali različne prizore o jabolkih. Najstniki imajo možnost tudi soustvarjati program v knjižnici, enkrat mesečno lahko pokažejo svoje veščine (petje, risanje, igranje ...), lahko sami predstavljajo njim najbolj zanimive knjige, predavajo o svojih potovanjih. Vse to se dogaja v prostem času otrok in mladine v Gradski knjižnici Zadar.

Avtorji prispevka *Brisanje prahu s knjižničnih in muzejskih polic*, **Igor Andrin**, **Neda Isaković**, mag. **Mateja Ločniškar-Fidler** (vsi iz Knjižnice Bežigrad Ljubljana) in **dr. Orest Jarh** iz Tehniškega muzeja Slovenije, so predstavili svojo novejšo dejavnost – sodelovanje Knjižnice Bežigrad s Tehničkim muzejem Slovenije, ki poteka v njihovi knjižnici

v obliki mesečnih tematskih delavnic, pri katerih lahko otroci in mladostniki sodelujejo s kustosom Tehniškega muzeja. Tako so nastale odlično obiskane elektro delavnice, delavnica tkanja, periskop, delo z voskom in druge. Cilji povezave med muzeji in knjižnicami so bili na ta način doseženi: povečalo se je zanimanje za muzejsko dejavnost, s pomočjo različnih predavanj, delavnic in promocijskih gradiv ter strokovne literature je bila knjižnica ustanova, ki je spodbudila interes svojih obiskovalcev za zbirke in storitve v slovenskih muzejih.

Maja Šinkovec Rajh in **Andreja Štorman** iz Matične knjižnice Kamnik sta v prispevku *Ljudsko izročilo kot izziv za delo z otroki* predstavili interaktivno knjigo za otroke, ki je nastala v njihovi knjižnici, ter spremljajoče dejavnosti, ki so ob nastajanju knjige spremljale bibliopedagoško delo v knjižnici, prosti čas otrok in njihovo šolsko delo. Na privlačen način sta otroke seznanili s pravljičami iz lokalnega okolja, posebej pa je pomembno, da sta to naredili na sodobnem mediju.

Tretji sklop predavanj sta odprla **Kristina Čunović** in **Zdravko Vuković** iz Gradske knjižnice Ivan Goran Kovačić iz Karlovca. V prispevku, ki sta ga naslovlila *Slobodno vrijeme mladih*, sta spregovorila o raziskavi, ki so jo opravili med mladimi uporabniki Knjižnice za mlade v Karlovcu. Rezultati raziskave povedo, s kakšnimi aktivnostmi se mladi ukvarjajo v prostem času, koliko pri tem uporabljajo splošno knjižnico ter v kakšnih programih mladi radi sodelujejo.

Nela Načinović, ravnateljica Gradske knjižnice Pula, je v prispevku, ki ga je naslovlila *Motiviranost slovenskih turista za koriščenje knjižničnih uslug Gradske knjižnice Pula – Multimedijalne čitaonice*, spregovorila o multimedijški čitalnici, posebnem oddelku puljske knjižnice, kjer so bila turistom na voljo različna referenčna gradiva, CD-romi, igrače, igre, možnost učenja tujih jezikov, dostop do interneta itd. Knjižnico so turisti veliko obiskovali.

Strokovni del prvega dneva posvetovanja smo sklenili s strokovnim prispevkom *Nabito polna zatišnost: srečanje s poezijo Barbare Simoniti*

ob izbranih diapozitivih, ki so ga skupaj izvedle **Jadranka Matić-Zupančič**, **Mira Grahek** in **Barbara Simoniti**. Ker je branje poezije kot tudi njeno ustvarjanje samotno početje, ki se dogaja v času, ki je osvobojen vsakdanjega delovnega ritma in je zavezan meditaciji, tišini, pretoku in osmišljanju doživetega, smo poskušali dejstvo, da se poezijo sorazmerno malo bere in izposoja v slovenskih knjižnicah, vsaj malo ublažiti. Po uvodnem teoretskem razmišljanju o poeziji, o njenem branju in doživljanju smo interpretativno branje pesnice Barbare Simoniti iz njenih pesniških zbirk *Zatišnost* in *Zlati dež* povezali z elementi likovnega z izbranimi diapozitivi, ki jih je posnela Mira Grahek. Tako je doživetje poezije postalo na nek način globlje in bolj povezano.

Po zadnjem predavanju smo se udeleženci posvetovanja preselili v Knjižnico Mirana Jarca Novo mesto, kjer smo bili priča krstni izposoji knjižnega gradiva s knjigomatom, ki deluje s pomočjo knjižničarskega sistema radiofrekvenčne identifikacije (RFID) BiblioChip (ta se v svetu pospešeno uveljavlja). V Sloveniji je Knjižnica Mirana Jarca prva, ki se je odločila s pomočjo sredstev Ministrstva za kulturo za to tehnologijo. Po uvodnem govoru direktorice Andreje Pleničar in govoru Irene Dečko, menedžerke družbe Betax, slovenskega zastopnika Bibliotheca, je predsednica sveta knjižnice Danijela Pavlič preizkusila izposajo s knjigomatom. Nato so lahko udeleženci srečanja prisluhnili predavanju ob diapozitivih Janez Trdina – popotnik in samotnik pod Gorjanci, ki sta ga pripravili višja bibliotekarka **Mira Grahek** in **Darja Peperko Golob**, vodja Posebnih zbirk Boga Komelja. Na voljo je bil tudi ogled razstave, posvečene 100-letnici smrti Janeza Trdine.

Drugi dan posvetovanja smo začeli s sklopom predavanj, ki je bil namenjen osebam s posebnimi potrebami.

V prvem prispevku je **Mateja Perko** iz Zavoda za usposabljanje invalidne mladine Kamnik v prispevku *Radovedni in razposajeni otroci in mladostniki s posebnimi potrebami v knjižnici ali hendikep kot privilegij* predstavila zanimive programe, ki jih izvajajo z osebami s posebnimi po-

trebami: doživljajske vrednote, zgodnje branje, pripovedovanje in ustvarjalno igranje, pravljice za radost in veselje ter psihosocialna rehabilitacija in prilagajanje mladim uporabnikom s posebnimi potrebami. Na primerih iz prakse smo se seznanili s potekom glasbene pravljice in skupinskih srečanj na temo etnologije, bibliologije in hipoterapije, ki potekajo v njihovi knjižnici.

Dunja-Marija Gabriel, predsednica Komisije za knjižnične storitve za osebe s posebnimi potrebami pri Hrvaškem knjižničarskem društvu, je v prispevku *Grada lagana za čitanje kao pomoć u opismenjevanju osoba s posebnim potrebama* spregovorila o posebni vrsti gradiva, ki je namenjeno tako osebam s posebnimi potrebami in bralcem z omejenim poznavanjem jezika kot tudi bralcem z nezadostno sposobnostjo branja. Hrvaška Komisija za osebe s posebnimi potrebami glede tega načrtuje vrsto dejavnosti, npr. spodbujanje izdelave primernih gradiv in njihovo pojavljanje na tržišču, programe vključevanja knjižnic in njihovih storitev, izdelavo nacionalne strategije za knjižnične storitve za osebe s posebnimi potrebami, ki naj bi postala del nacionalne strategije edinstvene politike za osebe z invalidnostjo.

Šolska svetovalna delavka **Zlatka Gazvoda** je v zelo zanimivem prispevku *Čari in težave legastenije* spregovorila o specifičnosti legastenije (disleksije), ki je izrazita predvsem ob pričetku šolanja otrok. Pri tem gre za motnjo, ki je delno nevrološkega izvora in zahteva kompleksno obravnavo, v katero je potrebno vključiti posebno otrokovo družinsko in širše okolje. Premalo pozornosti se daje prednostim, ki jih imajo otroci z legastenijo. Takšni otroci, ker imajo bolj razvito desno stran možganov, so lahko zelo uspešni v ustvarjalnem delu in v umetnosti. Z zvezi s tem na šoli izvajajo tudi programe, s katerimi razvijajo močna področja oziroma prednosti otrok z legastenijo, obenem pa jim omogočajo razvoj pozitivne samopodobe in volje do učenja.

Tudi zadnji sklop predavanj je bil izredno zanimiv. V prvem predavanju sta **mag. Tilka Jamnik** in **Metka Zver** v prispevku *Knjižne čajanke in prosti čas: branje je ustvarjalna*

prostočasna dejavnost uspešen model knjižnih čajank, ki jih že četrto leto organizirajo in pripravljajo centralno (Mladinska knjiga Trgovina in Knjižnica Otona Zupančiča, enota Pionirska knjižnica), izvajajo pa jih knjižničarke iz splošnih knjižnic in knjigarji v devetih slovenskih krajih. Knjižne čajanke so uspešen model sodelovanja med knjigarnami in knjižnicami, njihov namen je pritegniti k branju otrokom odrasle ljudi v njihovem prostem času ter jih seznaniti z novostmi na področju mladinskih knjig, jih pritegniti v knjigarstvo ter jih povabiti v knjižnico. Na čajankah knjige predstavljajo tako, da jih udeleženci doživljajo kot prijetno preživljanje prostega časa, ob tem pa jih spodbujajo, naj čimveč berejo svojim otrokom in vnukom ter čimveč obiskujejo knjižnice, ki poleg bralnih spodbud nudijo še druge možnosti za preživljanje prostega časa.

V prešernem in domiselnem predavanju **Antona Praznika** *Šah – zanimiva igra za preživljanje prostega časa v knjižnici* smo se seznanili s šahovsko dejavnostjo, ki jo že vrsto let razvijajo v Knjižnici Otona Zupančiča, enoti Delavska knjižnica. Poleg zbiranja šahovskega gradiva so leta 2003 uvedli šahovski kotiček, ki ga pogosto obiskujejo mladi šahisti, pa tudi odrasli, saj dve stalno pripravljeni šahovski garnituri na mizah vabita uporabnike k druženju ob šahovski igri. V predavanju smo izvedeli veliko zanimivega o šahu, o prostočasni igri, ki je odličen pripomoček za razvijanje logičnega in ustvarjalnega mišljenja. Šah je postal tudi niša za pridobivanje novih članov, knjižnica pa je s šahisti odkrila še eno ciljno skupino uporabnikov, ki v njej vsak dan preživljajo svoj prosti čas.

Referentka **Slavka Kristan** je v prispevku *Mladinska knjižničarka »soli pamet«* staršem spregovorila o razvejeni bibliopedagoški dejavnosti, ki jo v obliki predavanj izvaja v vzgojno-varstvenih ustanovah in na Oddelku za mladino Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto, namenjena pa so tako staršem in otrokom kot tudi vzgojiteljicam. Predavateljica je predstavila udeležencem knjige, s katerimi si lahko pomagajo pri zahtevni vlogi starševstva, v središču njene pozornosti so tudi lite-

rarna dela za otroke o tabu temah, projekt Mavrična ribica, ki ga v knjižnici uspešno izvajajo že trinajst let, branje ali pripovedovanje pravljic, literarni kič ...

Zaključno predavanje srečanja *Izdavačka djelatnost Gradske knjižnice Ivan Goran Kovačić* je imela direktorica karlovške knjižnice **Nada Eleta**. Ker se v prostem času pojavlja veliko zanimanje za domoznansko dejavnost knjižnice, zlasti za knjižno in neknjižno gradivo o domačem kraju, njegovih ljudeh in pomembnih dogodkih za kraj in pokrajino, so se v knjižnici odločili za sistematično razvijanje izdajateljske dejavnosti. Tako spodbujajo nastajanje najrazličnejših publicističnih in umetniških del ljudi, ki živijo na njihovem območju. Do sedaj so objavili številna dela najrazličnejših žanrov, npr. aforizme, polemike, romane, pesmi, potopise, dela iz mladinske književnosti (romani, novele, slikanice), monografije, vodiče, faksimilirane izdaje del pomembnih za Karlovec in Karlovčane, zbrana gradiva najrazličnejših okroglih miz, likovne kataloge itd. S to dejavnostjo mislijo nadaljevati tudi v prihodnje.

Na koncu strokovnega srečanja smo udeleženci sprejeli t.i. *Novo-*

meško deklaracijo, s katero smo želeli opozoriti, da so splošne knjižnice nepogrešljiv dejavnik preživljanja prostega časa, ki pomembno prispeva k njegovi kakovosti. Za doseganje ciljev, povečevanje koristi prostega časa pa je potrebno posebej izpostaviti osebe s posebnimi potrebami, za katere je potrebno začeti izvajati vrsto dodatnih aktivnosti.

Strokovno srečanje smo sklenili z ogledom Novega mesta in njegovih znamenitosti (pomembnih kulturno-zgodovinskih stavb, frančiškanske knjižnice in Dolenjskega muzeja). Naši kolegici, ki sta tudi vodički, sta udeležencem srečanja odkrili lepote in kulturne znamenitosti Novega mesta. Dan je bil poln zlate svetlobe, mi vsi pa razpoloženi in polni novih zamisli, ki jih bomo lahko z veseljem uporabili tudi v naših knjižnicah.

Posebej moram poudariti, da smo bili vsi iz Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto, ki smo se kakorkoli ukvarjali s pripravo, organizacijo in izvedbo strokovnega srečanja, nadvse srečni in ponosni, da je bilo srečanje tako kvalitetno in odlično izpeljano. Kaže, da je v nas še veliko tovrstnega potenciala, ki bi ga kazalo tudi v prihodnje smotrno porabiti.

NOVOMEŠKA DEKLARACIJA KAKOVOSTNO PREŽIVLJANJE PROSTEGA ČASA SPLOŠNA KNJIŽNIČNA PRAVICA

Deklaracija, sprejeta na strokovnem srečanju v Novem mestu

Splošne knjižnice so nepogrešljiv dejavnik preživljanja prostega časa, ki pomembno prispeva k njegovi kakovosti. S knjižnično zbirko in storitvami, ki ju strokovni kader v primernem prostoru in s primerno opremo ponuja posameznikom in skupinam za zadovoljitev njihovih raznolikih pridočasnih želja, interesov, potreb s področja informiranja, izobraževanja, kulture, omogoča uspešno, učinkovito in sproščujoče ustvarjanje, raziskovanje in druženje.

Dramijo, spodbujajo, razvijajo in omogočajo aktivnost posameznikov s spoštljivim odnosom do okolja in ohranjanja raznolikosti.

Uspešnost zadovoljevanja potreb beležijo knjižnice v rasti članstva in izposoje knjižničnega gradiva in obiskovalcev raznolikih prireditvev, ne nazadnje pa tudi s količino novih del na knjižnih policah, ki so rezultat ustvarjalnosti v prostem času.

Prizadevanja knjižnic za razvoj pismenosti, še zlasti bralne, na različnih starostnih stopnjah in v različnih socialnih skupinah pa omogočajo, da posamezniki lahko izbirajo med informacijami, sledijo razvoju nosilcev in posrednikov informacij in jih koristno uporabljajo za preživljanje prostega časa.

Zato **pozivamo vse**, da se aktivno zavzamejo za povečevanje koristi prostega časa, tako da:

- ustanavljajo nove knjižnice,
- izboljšujejo kakovost obstoječih knjižnic (prostor, kader, opremo),
- omogočajo razvijati načrtno kakovostno nabavno politiko knjižnic,
- omogočajo razvijati ciljne storitve, prireditve v knjižnicah,
- spodbujajo sodelovanje knjižnic z drugimi ponudniki in nevladnimi organizacijami.

Za doseganje ciljev je potrebno v programu razvoja knjižnične dejavnosti izpostaviti tudi **potrebe prebivalcev s posebnimi potrebami**, in sicer:

- dopolniti študijski program Oddelka za bibliotekarstvo z vsebino o organizaciji in izvajanju knjižnične dejavnosti za prebivalce s posebnimi potrebami,

- dopolniti program dopolnilnega izobraževanja Centra za izobraževanje v NUK z vsebinami, ki so značilno povezane s knjižnično dejavnostjo za prebivalce s posebnimi potrebami,

- spodbujati temeljne, predvsem pa aplikativne raziskave za razvoj knjižnične dejavnosti za prebivalce s posebnimi potrebami,

- spodbujati sodelovalno delo knjižnic in knjižničarstva z drugimi znanstvenimi disciplinami, ki strokovno poglobljeno obvladajo značilnosti prebivalcev s posebnimi potrebami,

- spodbuditi sodelovanje splošnih knjižnic s knjižnicami za posebne skupine prebivalcev,

- v vsaki osrednji knjižnici zadolžiti določenega strokovnega delavca za spremljanje in razvijanje knjižnične dejavnosti za ugotovljene potrebe prebivalcev s posebnimi potrebami,

- program knjižnične dejavnosti vsake osrednje knjižnice in program prireditev za prebivalce s posebnimi potrebami je potrebno pripraviti v sodelovanju s predstavniki pripadnikov skupin posebnih potreb,

- spremljati dostopnost knjižnične dejavnosti v knjižnicah z vprašalniki Centra za razvoj knjižnic pri NUK in poskrbeti, da bodo potrebe teh prebivalcev zastopane v dokumentih, ki se navezujejo na knjižnično dejavnost,

- dopolniti založniške programe (tudi avdio in video) z vsebinami in oblikami sporočil za posamezne značilne potrebe prebivalcev s posebnimi potrebami (slepi, slabovidni, gluhi, naglušni, z motnjami branja in pisanja; npr. zvočne knjige, lažje berljive knjige in časopisje) in omogočiti dostopnost teh posebnih izdaj v vseh knjižnicah,

- vsaka publikacija se naj natisne v 3 do 5 odstotkih od vseh izdanih izvodov v velikem tisku (large print); publikacije s to obliko tiska naj bodo v vsaki knjižnici urejene na vidnem mestu,

- ustanoviti Komisijo za knjižnično dejavnost za prebivalce s posebnimi potrebami pri ZBDS in poskrbeti za njeno tesno sodelovanje z drugimi organizacijami, ki razvijajo bralno pismenost, npr. Bralno društvo Slovenije, Sekcija za mladinsko književnost, Društvo Bralna značka Slovenije in podobno,

- kandidirati člana v Sekcijo za knjižnično dejavnost za prebivalce s posebnimi potrebami pri IFLA in poskrbeti za mednarodno sodelovanje pri razvoju knjižnične dejavnosti,

- poskrbeti, da bo tema knjižnična dejavnosti za prebivalce s posebnimi potrebami zastopana na vseh strokovnih knjižničarskih posvetovanjih in primerno tudi na posvetih drugih strok, ki obravnavajo potrebe prebivalcev s posebnimi potrebami,

Knjižnice si prizadevajo z raznolikimi storitvami, predvsem pa s prireditvami, povečati možnosti za aktivno preživljanje prostega časa. Kljub prizadevanjem pa te niso dostopne vsem in ne na enaki kakovostni ravni v krajih, kjer ni knjižnice in kjer so te prostorsko, kadrovsko ter finančno šibko razvite. Še posebej pa so okrnjene potrebe posebnih skupin prebivalcev, ki jih knjižnice še niso uspele prepoznati kot ciljne skupine in zanje primerno organizirati knjižnično dejavnost. Število teh pa raste in raslo bo lahko tudi število tistih, ki se ne bodo zmogli aktivno vključevati v razvoj okolja, če jim okolje s knjižnicami ne bo nudilo svoje strokovne pomoči. Zato udeleženci pozivajo vse, ki so kakorkoli povezani in odgovorni za delovanje in razvoj knjižnic, da se aktivno zavzamejo za uresničevanje teh določil.

»JESULUS PRAGENSIS«

Razstava Jesulus Pragensis: praški Jezušček in druge voščene figure, Slovenski verski muzej Stična, 2005

Mali Jezuščki, prva polovica 20. stoletja (Foto: Darja Srebnik)

1 Avtorici razstave, ki smo jo odprli 9. 9. 2005, sva višja kustodinja mag. Nataša Polajnar Freljih in restavratorka specialistka mag. Darja Srebnik.

2 Večino figur, oblačil, kronic in drugih dodatkov so Slovenskemu verskemu muzeju v letih od 1990 do 1992 v hrambo zaupale škofjeloške uršulinke.

3 Osnovna literatura v slovenščini o češčenju deteta Jezusa: p. Herman Koneberg, Milostni Jezušček v cerkvi »Marije od Zmage« v Pragi in njegovo češčenje, Ljubljana 1898. France Štukl: Praški Jezušček v Škofji Loki, Loški razgledi, 42, Škofja Loka 1995, 19-29; Niko Kuret, Nunski delež pri naših baročnih jaslicah, Jaslice na Slovenskem: Kulturnozgodovinski in narodopisni oris, Ljubljana 1981, 104-114; Anton Novotni, Zgodovina Milostnega praškega Jezuščka, slovenski prevod Mara Prašelj, Ljubljana 1984.

4 Restavratorsko delo sta opravili mag. Darja Srebnik, vodja muzejske restavratorske delavnice, in mag. Irena Potočnik, s sodelovanjem kolegic restavratorskega oddelka za tekstil v Pokrajinskem muzeju Ptuj in Narodnega muzeja Slovenije. D. SREBNIK, Restavriranje bogate zbirke voščenic figur in soočanje z raznolikostjo materialov, v: Strokovna predstavitev slovenskih konservatorskih in restavratorskih delavnic 2005, Ljubljana 2005, str. 45.

5 Jesulus Pragensis: praški Jezušček in druge voščene figure v Slovenskem verskem muzeju, Stična 2005. Knjiga formata A4 ima 96 strani in večje število barvnih fotografij. Cena knjige je 3.500,00 sit.

V Slovenskem verskem muzeju v Stični je do 31. decembra 2005 na ogled razstava Jesulus Pragensis: praški Jezušček in druge voščene figure v Slovenskem verskem muzeju, na kateri je javnosti prvič predstavljenih štirideset figur, ki so jih skozi stoletja izdelale in častile škofjeloške klarise in uršulinke.¹ Zbirka zanimivih in dragocenih sorodnih zbirkami po Evropi, hkrati pa je, glede na dosedanje raziskave, največja na Slovenskem.²

Na razstavi je na ogled deset večjih figur deteta Jezusa in Marije, ki merijo med 30 in 51 cm, ter večje število manjših ležečih ali sedečih Jezuščkov, angelskih glav, angelčkov ter ene omarične jaslice.³ Figure so v celoti izdelane iz voska, nekatere, predvsem večje, pa imajo voščene le glave, roke in noge. Oblečene so v razkošna oblačila, ki jih prekriva bogata vezanina. Na glavah pogosto vidimo razkošne kronice, nekatere figure krasi tudi nakit. Zaradi dragocenosti so te figure postavljali v posebne omarice s steklenimi prednjimi in stranskimi površinami. Redovnice so jih častile v samostanski cerkvi, v kapelah in v sobah.

Med večjimi figurami po svoji imenitnosti izstopata dve kopiji svetovno znanega Jezuščka iz Prage, t.i. praškega Jezuščka, štirje stoječi ali sedeči Jezuščki tolažniki – »Trösterlein«, ki so jih novinke ob vstopu v samostan prejele v spomin od svo-

jih domačih, povito Dete Božje – »Fatschenkind«, ki je različica znamenitega Deteta iz rimske cerkve Aracoeli, figura Marije otroka – »Maria Bambina« in figuralna skupina Žalostne Matere Božje z mrtvim Jezusom v naročju – Pietà. Na ogled je tudi sedem manjših ležečih Jezuščkov iz prve polovice 20. stoletja, ki so jih redovnice za božič polagale v jasli, pripravljene v svojih sobah, še nekaj let po drugi svetovni vojni pa so jih izdelovale tudi za prodajo in se še danes marsikje nahajajo po domovih.

Vzporedno z raziskovanjem izvora in namembnosti tovrstnih voščenic figur je potekalo tudi izjemno zahtevno in obsežno restavriranje te, tako ogrožene, kulturne dediščine. Restavratorki sta se pri tem soočali s številnimi izzivi in z zahtevnimi postopki ohranitve tako občutljivega gradiva. Figure so namreč sestavljene iz različnih materialov (vosek, tekstil, lasje, les, kovina, steklo), različna je bila stopnja njihove ohranjenosti (poškodbe zaradi vlage, izpostavljenosti svetlobi, insektom, mehanske poškodbe).⁴

Razstavo spremlja razstavni katalog, v katerem je šest avtoric predstavilo omenjeno tematiko z zgodovinskega, etnološkega, teološkega in restavratorskega vidika.⁵ Razstavo in izdajo razstavnega kataloga je finančno omogočilo Ministrstvo za kulturo.

Razstava Jesulus Pragensis: praški Jezušček in druge voščene figure v Slovenskem verskem muzeju (Foto: Darja Srebnik)

NA ROB RAZSTAVI IN KATALOGU NOVOMEŠKA TRGOVINA IN TRGOVCI

Razstavo in katalog Novomeška trgovina in trgovci je zasnovala Zorka Skrabl s sodelovanjem Mete Matijevič v okviru Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enote za Dolenjsko in Belo krajino v Novem mestu. Slikovno gradivo in razpravo, ki obravnava trgovino do leta 1900, je oskrbela Meta Matijevič, po letu 1900 pa Zorka Skrabl. S slikovnim gradivom in arhivskimi dokumenti avtorici nazorno prikazujeta temo, s precizno, suvereno pisanima strokovnima razpravama pa osvetljujejeta trgovinske tokove od začetkov do današnjih dni. Posebna pozornost in analitična obravnava je značilna za prikaz novomeške meščanske trgovine. Meta Matijevič in Zorka Skrabl s preiskavo gradiva osvetljujejeta razvojne usmeritve trgovine in njenih različnih pojavnih oblik.

Kot je zapisano v publikaciji, se Zgodovinski arhiv s takimi dejanji odpira v širši prostor in tako prerašča zgolj strokovne okvire. S pričujočo razstavo in publikacijo prinaša v svetlobo naše zavesti pojave, ki so pomembni v naši tradiciji in segajo posledično v današnje dni.

Razstava in publikacija soočata preteklost s pogledom sedanjosti. Soočenje je pravzaprav nostalgичno melanholično: nečesa, kar je bilo, ni več. Pa vendar, ko gledamo slikovno gradivo in beremo študiji, vidimo, da že sama spreminjajoča se podoba mesta priča o ustvarjalni nepretrganosti, ki prinaša razvoj in napredek. Smo dediči preteklosti, od nje sprejemamo zagon, ki nenehno spreminja že doseženo v nove, presežne pojave.

Novomeška trgovina je bila svet dejavnih, tvornih ljudi. Ljudi, ki ne poznajo zastalosti. Ni mirovanja, značilno je iskanje nenehno novih prijemov, ki jih terja trg. Trgovec ne pozna varnosti, ki bi mu jo zagotavljali drugi, sam je odgovoren za presojo, odločitve. V težkih, zagatnih situacijah se mora odločiti za ustrezen rešitev: pot, na katero se bo podal, mora izpeljati sam. V zgodovini so

bile težke, trgovini izrazito nenaklonjene situacije: turški vpadi, kuga, požari, gospodarska kriza. Težke preizkušnje, v katerih so vzdržali le najbolj vzdržni, samogotovi ljudje, ki so tudi v najbolj mrakotnih situacijah našli izhod in rešitve. Človeška volja se je izkazala kot neustavljiva sila: mnogi so sicer v spopadu s temnimi silami propadli, a najbolj samostojni in pogumni so vztrajali in našli poti, da so zaobšli zagatne precepe.

Trgovci so bili pozorni do družbenega dogajanja in so bili praviloma nosilci naprednih teženj, saj jih je njihov poklic vabil v vedno nove, razvitejše oblike delovanja, imeli pa so ponavadi pretanjen občutek za skrite možnosti in mikal jih je prodor v novo. Zavzeti so bili za dogajanja okrog sebe, v nenehnem stiku so bili z drugimi. Skrbno so prisluhnili željam potrošnikov, da so lahko živeli z njimi v tvornem sožitju. Ločenosti, osamitve v tem poklicu ni bilo. V odnosu z drugimi se je izpisovala trgovčeva usoda. Samo verodostojna dejanja, zanesljiva kakovost in resnično pristen odnos do drugega so omogočali plodno sožitje in tvorno delovanje. Nezanesljivost in slabo kakovost je neusmiljeno izločal trg sam.

Trgovci so bili pravilo v ospredju dogajanja. To kažejo že njihovi obvladujoči položaji na Glavnem trgu. Njihova intelektualna prodornost, taktična spretnost in pretanjen posluš za drugega, ne nazadnje pa tudi poslovna prodornost, jim je večkrat omogočala visoke družbene položaje. Ne glede na politično in strankarsko pripadnost pa je bil zanje značilen svoboden duh, saj so sprejemali pozitivne spodbude in bili hkrati sami nosilci podnetov, ki so razgibavali življenje. Bili so v živem, odprtem razmerju z obdajajočim svetom, ki so ga sooblikovali, hkrati pa so dobivali od njega spodbude pa tudi zanesljiv korektiv za svoje delovanje.

Ni slučaj, da je bila večina trgovcev narodno zavedna in da so med

drugo svetovno vojno v taki ali drugačni obliki podpirali odpor zoper okupatorja. A ne glede na to so bili po vojni zavoljo ideološke doktrine označeni za izkoriščevalce in je bila njihova dejavnost nacionalizirana. Podjetna, ustvarjalna energija je bila zavrta v osnovi in prišli so časi sivo planiranih, birokratsko določenih trgovinskih vzorcev. Bil je čas zamrlosti, ledene omrtvičenosti, mehničnega prevzemanja nalog. Vse je bilo določeno vnaprej, mimo resničnih

potreb življenja. Šele surov udarec informbiroja je pretresel naše gospodarstvo v celoti; postopno se je začelo sproščati in porajale so se nove, svobodnejše oblike menjave, čeprav trgovin, kakršne smo poznali v preteklosti, ni bilo več, razen v redkih, izjemnih okoliščinah. Zdaj prevzema podjetniški duh preteklosti nove oblike trgovanja in v njih se urešničuje in potrjuje ustvarjalna energija, ki je bila tako značilna za novomeško trgovino in njene trgovce.

Bojana Medle

SPOMINI NA DEDA

Stalna etnografska razstava na Jurčičevi domačiji na Muljavi

Na Jurčičevi domačiji na Muljavi so 24. septembra slovesno odprli etnografsko razstavo Spomini na deda. Ime je dobila po Jurčičevem delu Spomini na deda, ki je po odlomkih izhajalo v Bleiweisovih Novicah. Projekt je dobil podporo Ministrstva za kulturo preko javnega razpisa. Z odprtjem stalne etnografske razstave se je Jurčičeva domačija na sam otvoritveni dan priključila Dnevom evropske kulturne dediščine, ki so pri nas potekali med 23. septembrom in 1. oktobrom in so bili posvečeni neopredmeteni oziroma nesnovni dediščini. S pomočjo oblikovalca Doreta Južne jo je postavil in odprl etnolog dr. Boris Kuhar, ki že leta sodeluje z Jurčičevo domačijo in je razstavljene predmete tudi zbral s terenskim delom. Vse druge zasluge pa gre pripisati vztrajnosti in prizadevnosti Tatjane Lampret in delavcev Jurčičeve domačije.

V »štali« Jurčičeve domačije so na ogled postavljena stara kmečka orodja in naprave, ki so pomembnejše zaznamovala čas Jurčičevega življenja. Med njimi je nekaj takih, ki se še vedno uporabljajo, večina izmed njih pa živi le še v spominu naših dedov in babic ali kot razstavni eksponati v muzejih in zasebnih zbirkah. Delovne šege in navade, značilne ob začetku ali koncu večjih kmečkih del, katerih prvotna funkcija je bila izboljšanje rodovitnosti, so se namreč z industrializacijo in mehanizacijo znatno spremenile,

izginile ali pa so jih nadomestile nove. Skupaj z njimi pa počasi izgublajo svoj prvotni pomen tudi stara kmečka orodja in naprave, ki so bili njihovi nujni spremljevalci. Od tod najverjetneje tudi izvira odločitev poimenovanja razstave prav po Jurčičevem delu Spomini na deda.

Postavitveni prostor ni velik, vendar je premišljeno zapolnjen s predmeti. Ob otvoritvi je bil v središče razstavnega prostora postavljen pajkelj, naprava na ročni pogon za odstranjevanje plev in primesi iz žita, ki je prihajala v rabo konec 19. stoletja, opuščali pa so jo z uvedbo kombajnov konec šestdesetih let 20. stoletja. Postavitev predmetov, skupaj z nekaterimi pripadajočimi dodatki, govori o njihovi funkciji in je podkrepljena še z dodatnimi starimi fotografijami, ki so razstavljene nad njimi. Vodilna tematika fotografij so delovne šege in navade, pri katerih ljudje uporabljajo razstavljena orodja in naprave. Nastale so pred petdesetimi leti, posneli pa so jih kustosi Slovenskega etnografskega muzeja in študentje.

Pri postavitvi razstave je sodelovalo še Društvo čebelarjev Krka – Zagradec, ki je bilo zadolženo za postavitev Dedovega kotička. Razstavili so stari točilec medu ter nekatere čebelarске izdelke in jih obiskovalcem tudi predstavili. Kotiček dopolnjuje zbirka kombinacije starejših in novejših panjskih končnic, poslikanih čelnih deščic na

čebeljem panju, ki so pomemben vir pri preučevanju človekovega načina življenja, saj so priča kulturnih zahtev, pogledov na svet in ustvarjalnosti podeželskega prebivalstva. Razširjene so bile od sredine 18. stoletja do 1. svetovne vojne, nastale pa so ob sezonskem prevažanju čebeljih panjev na pašo. Na podlagi sličic so namreč prepoznali panje in njihove lastnike. Polovica izmed njih ima nabožne motive, med posvetnimi pa prevladujejo šaljivi motivi. Ena izmed slednjih ima osrednje mesto med razstavljenimi in prikazuje, kako kmet ziblje Francoza v krušni kadunji ali nečki. Nastala je po resničnem dogodku, ki je našel pomembno vlogo v lokalnem ljudskem izročilu. Avtorji novjših panjskih končnic so okoliški mladi umetniki.

Za kulinarčne dobrote je poskrbelo Društvo podeželskih žena občine Ivančna Gorica, katerega članice so spekle slastne medene kolač-

ke, medenjake, potice ter več vrst kruha.

Jurčičeva domačija postopno, vendar vztrajno, gradi svojo prepoznavnost muzeja na prostem z uspešnim kombiniranjem pisateljeve literarne dediščine ter ohranjanjem in predstavitvijo dolenske stavbne dediščine. Domačijo sestavlja pisateljeva rojstna hiša s pripadajočimi gospodarskimi poslopji ter nekatera naknadno prenesena gospodarska poslopja, ki imajo prav tako vidno vlogo pri spoznavanju dolenskega načina poselitve, gradnje podeželskega stavbarstva ter opreme bivališč in gospodarskih poslopjij.

Stalna etnografska razstava Spomini na deda je vsebinsko dopolnila postavitev v Jurčičevi rojstni hiši in je tako pomembna pridobitev, ki obogati ponudbo Jurčičeve domačije ter je hkrati bistvenega pomena za ohranjanje regionalne kulturne dediščine.

**Tatjana
Pregl Kobe**

BARVNA SVETLOBA MINIMALISTIČNIH POKRAJIN

Razstava Urške Nine Cigler v Galeriji Krka, Novo mesto

V uvodu besedila Sinje sanje Urške Nine Cigler ob njeni razstavi leta 1974 v novomeški Galeriji Krka je umetnostni zgodovinar in likovni kritik dr. Milček Komelj zapisal, da slikarka izhaja "iz znane novomeške družine, ki se je v več generacijah ljubiteljsko posvečala umetnosti, igralstvu, slikarstvu in glasbi, in iz-

pričala zavzetost za razkrivanje krajevne preteklosti, razvidne tudi iz pričevalnosti starih zidinj; zato ne preseneča, da jo je slikarstvo pritegnilo tako intenzivno, da ga je doštudirala in se mu posvetila kot samostojna ustvarjalka".

Slikarka, ki ustvarja na področju slikarstva, kiparstva in fotografije ter

kot likovna pedagoginja vodi slikarske tečaje za otroke in odrasle, je v slovenski likovni prostor po končanem študiju – leta 1999 je diplomirala na Pedagoški fakulteti v Ljubljani pri prof. Zdenku Huzjanu – vstopila s čisto osebnim in samosvojim likovnim svetom. Njen likovni jezik, ki ni ne abstrakten ne realističen, niti ne gradi na starih preizkušanih normah, že od vsega začetka ni podrejen nobenim likovnim tokovom. Z užitkom razkriva mikavnost detajlov iz narave, ki jih nežno, a vztrajno vrisuje v slike, a ji pri tem ne gre za vsebinsko izpoved, temveč za prevajanje osebnih doživljanj v likovni jezik. Drobne skice in kolorirane risbe tako nastajajo bolj sproščeno kot slike, za katere vnaprej določi osnovno kompozicijo. Predvsem za večje slike išče kompozicije v fotografijah, na katere sama zapisuje izseke iz narave, najraje arhitekturne detajle, strukture razpadajočih zidov ali zvalovanih streh, okrogle in pravokotne okenske odprtine ali nikoli enake, a skladno ubrane oblike kamnov, ki sestavljajo stene hiš (Piran, 1999). Tu in tam droben znak kot grafična sled, zarisan v opustel rdečkast omet, je kot nezatna misel vsajen v prostore slik. Najnežnejši odtenki občuteno skladnih in mehkih barv lebdiijo v prostoru svetlih podob, da se zdi, kot bi slikarka v vrtincu vetra prisluškovala molku v sebi. Skoraj otipljiva otožnost v prostoru pomanjšanih slutenj ozadja, vzvalovana iz navidez nepomenskih simbolov, nakazuje ranljivo navzočnost svežine jutranjih svetlob.

Lirično navdahnjeno slikovno polje je večinoma plod čiste slikarske domišljije (Hiške, 1998), v ciklu kasnejših risb in slik pa je osnovna ideja vznikla ob besedilu za pripovedno knjigo Rdeče marjetice (Milena Pungerčar, Založba Mondena, 2000), ki jo slikovito spremlja deset njenih ilustracij. Včasih si motiv za sliko izbere tako, da ga zavestno poišče skozi fotografski objektiv zunaj slikarskega ateljeja, in ga nato kot skico prenese na dvodimenzionalno površino, kjer pa asociacija na predmete ali prostore nima več prostorskega, ampak barvni učinek. V barvnem pogledu njene zgodnje slike nedvomno pričajo o nadarjenosti za koloristično obvladovanje prostora. Koordinatno statičnost

kompozicijske gradnje slik, kjer so ji pri zasnovi v pomoč fotografije, slikarka kasneje dinamično osvobodi z nekontroliranimi in skrajno sproščenimi gestami. Čeprav na prvi pogled pri nekaterih slikah ugotavljamo, da jo predvsem zanima raziskovanje odnosov med obliko in barvo v nepredmetnih predstavitev, pa s pozornejšim vstopom v sliko kmalu zaznamo prehod iz čiste abstrakcije v doumeto oblikovnost narave (Triptih, 1999). Na samostojni predstavitvi teh slik v Pilonovi galeriji (v okviru skupine d.b.o., Ajdovščina, 1999) pa je prvič razstavila tudi svoje kipe, ki so v likovni umetnosti novost.

V najčistejšem pomenu abstraktna, a vizualno na podoben asociativen način berljive metafore so ob pogledih na njene kipe logične (Kip, 1999). Skoraj samoumedno se zdi, da se kipi, tematsko sorodni slikam, pojavijo kot nadgradnja oziroma kot tretja stopnja ustvarjalnega procesa. Iluzije utrinkov iz spretno izslikanih domišljijjskih pokrajin je slikarki uspelo ujeti tudi v neponovljiv splet valujočega ritma mas. Ciglerjevo znova odlikuje ubranost barv, ki pa so tu materializirane v sami strukturi, saj se ne pojavijo površinsko, ampak kot barvna gmota, ki jo slikarka za vsak odtenek dobi z natančnim mešanjem pigmenta v belo glino. Pri ustvarjanju dosledno sledi svoji viziji: senca temni barvo, svetloba jo svetli in poudari, barva poudari obliko, jo optično potiska v notranjost ali navzven, risba soustvarja kompozicijo, kompozicija postavi v ospredje volumen, volumen povzroči senco, senca nariše črto. Čeprav je to njeno likovno delo najbolj teoretično in načrtovano izpeljano, pa ji mehka masa obarvane gline, preden jo obdelano žgejo pri visokih temperaturah, prav tako dopušča dovolj umetniške svobode že pri samem modeliranju. Izdelane tridimenzionalne umetnine, stkanne tudi z igro svetlobe in senc, ustvarjajo kompaktna, toda živahna slikovita površina (Kip III, 2000). Slikarka, ki v kipih skuša z glinenimi gmotami različnih odtenkov pričarati podobno iluzijo barvnih svetlob kot z barvo in čopičem na platnu, z gnetenjem in oblikovanjem barvnih gmot zavestno posnema oblike potez čopiča. Pastelno krhke barve v končni obliki

dobijo s prerezom tudi načrtovano dvodimenzionalnost slikarske površine, saj se na ravni površini zopet pojavi slika.

Samostojna razstava umetniških fotografij v Galeriji KUD France Prešeren v Ljubljani (2004) predstavlja le del celotnega ustvarjanja Urške Nine Cigler, ki jih je doslej kot tvorno celoto razstavljala skupaj s slikami in kipi. Fotografija je z iznajdbo pred več kot sto petdesetimi leti postala prva priča zgodovine, njena soustvarjalca in hkrati njena ilustracija. V primeru, da je fotografija umetnost, je poetični, neredko čutni izraz človekove želje. Ciglerjeva želi, da gledalec njene fotografije – tako kot njene slike in kipe – gleda spontano, da opazuje, kakšne občutke mu vzbujajo in da ni obremenjen z iskanjem skritih konceptov. Fotografija je končna in sklenjena in je lahko samo takšna, kot je. Razstavljen cikel umetniških fotografij z naslovom Stene dokazuje avtoričino odlično fotografsko znanje, hkrati pa ta njena likovno občutena dela odlikujejo barvna in tonska izbrušenost, perspektivična privlačnost in kompozicijska dovršenost. Ciglerjeva s fotografskim aparatom slika motive, ki jih na zunanosti starih, spranih hiš lahko vidimo, a jih sami le oplazimo s pogledom ali jih sploh ne opazimo (odpadel, od vlage načet in spran omet, deli žleba, zračniki, okna, vrata, strehe ...). Umetnico, ki jo pri likovnem ustvarjanju zanima predvsem njeno oživljanje barve na platnu in v kipih, pri fotografijah zanimajo barve na površinah, ki jih je ustvaril nekdo drug – najprej pleskar, nato čas, vreme, zrak ..., pa tudi naključni mimooidoči, ki so v stene vpraskali ali narisali svoje ime, risbe ... Kljub fotografskemu mediju, kjer objektiv poglablja in širi polje vidnega, učinkujejo razstavljene podobe zelo slikarsko. Večina fotografij deluje abstraktno, da od daleč težko razberemo situacijo ali lokacijo posnetka. Fotografije, na prvi pogled nežne in svetle, razvršča v tri sklope, med katerimi prevladujejo modra, rdeča in zelena barva. Z iskanjem umetniških detajlov in ustvarjanjem umetniških kompozicij ponujajo njeni posnetki novo resničnost, ki sama po sebi ni več dejanski, temveč neki možen svet.

Najnovejši slikarski del njenega ustvarjanja je, čeprav v celoti nasičen s pripovedjo o krajini, doživet s sodobnimi očmi mladega človeka, ki z modernimi oblikovnimi prijemi izslikuje svoje videnje in prevaja osebna doživljanja v likovni jezik. Na slikah iz cikla Stene se tiha igra senc v sinji svetlobi, ki se daljšajo in krajšajo, kaže kot na platno odtisnjena tišina. Tanke črte, ki se iz razblinjajočega ozadja dvigujejo v rahlo rastoči diagonalni, nakazujejo jedno slikarkinega čutenja: so hrepenenje, ki sije v prihodnost kot tankočutna predstava o življenju, vzvišenem, lepem, čistem in nedolžnem kot deklishe sanje. V novem, razstavljenem abstraktno asociativnem ciklu slik črte izginejo, slikarkina odslikava pripovedi pa je do kraja izčiščena in asketska tako v izbiri barv, kjer prevladuje sinja, bela ter kot poudarki sončno topla oker ali rumena barva, kot v njihovem nanašanju na platno. Kot postopek slikarka uporablja spontane geste, kjer jo pri mnogih barvnih nanosih različne intenzitete zanimajo predvsem osnovne likovne prvine in ne vnaprej predviden rezultat. Za zajetje motivnega sveta so zgovorni tudi intimni formati slik, ki jih uporablja glede na lastnost upodobljenega motiva oziroma določenega izseka namišljene pokrajine, njenega izseka ali arhitektonskih segmentov v naravi. Ob likovno zahtevni realizaciji slik pa se njihovo osnovno subtilno sporočilo od nekdanj rojeva v slikarki sami, ko na svoj način upodablja zidove z madeži na dotrajanem ometu, okenske okvire, vrata in kamnite podboje, line, vogale ali celo jaške (Hiša z rumenimi vrati, 2003). Najnežnejše nianse občuteno skladnih in mehkih sinjih barv (Zaliv, 2004) lebdijo v prostoru svetlih podob – kot bi slikarka pri ustvarjanju prisluškovala molku v sebi. S sinjino presvetlene slikarske površine neba in morskih daljav (Obala, 2005) so ustvarjene kot monokromne pokrajine tišine in Urška Nina Cigler nas – neobremenjene – vabi vanje. Minimalistično zasnovane podobe kot vsebinska nadgradnja preveva neskončni mir, kjer ni čudenja in subjektivne stiske, temveč samo samota in tišina neskončnega in večnega trenutka.

JANEZ TRDINA IN SVET POD GORJANCI

Razstava 7. slikarske kolonije Šentjernej

V okviru jernejevega, praznika občine Šentjernej, je šentjernejska slikarka Jožica Medle sedmič po vrsti organizirala že tradicionalno slikarsko kolonijo v Šentjerneju. Prejšnja leta so umetniki iskali likovna izhodišča v okoliški pokrajini z značilnimi vinogradi, za motive v teh letih so izbirali trto, cviček in konje, predvsem pa petelina kot krajevni simbol in znak v šentjernejskem grbu. Izhodišče za letošnje ustvarjalno tematiko je bila stoletnica smrti pisatelja Janeza Trdine (1830–1905). Na temo Janez Trdina in svet pod Gorjanci so vsak s sebi lastno likovno govorico ustvarjali *Duša Jesih, Anton Siefert, Marjan Skumavec, Janez Suhadole, Gorazd Šimenko* in *Tanja Špenko*. Udeleženci so poleg izletov, obiskov razstav, koncertov ter večernih druženj ustvarili likovna dela, ki na različne načine – od realističnih do simboličnih in abstraktnih likovnih nagovorov – prikazujejo današnjo Trdinovo pokrajino pod Gorjanci. Razstava del sodelujočih slikarjev je bila v novi knjižnici verskega središča v Šentjerneju.

Mlada slikarka *Duša Jesih*, ki se občasno ukvarja tudi z grafiko, v zadnjih treh letih raziskuje razsežnosti in možnosti uporabe novih medijev – predvsem digitalne fotografije – za izpeljavo svojih likovnih vizij. S potezami, ki ustvarjajo ritem različnih barvnih površin, z oblikami in deformacijami oblik ter z vpraskanimi risi preoblikuje resničnost, ki ji jo ponuja narava. O pokrajini razmišlja kot o torišču, kjer se dogajajo odgovori na zastavljena vprašanja, razmišljanja, čutenja. Čeprav je dogajanje na njenih slikah še tako ujeto v abstrakcijo, izvira iz resničnega, vidnega sveta, v katerem išče motiv zato, da bi videno poenotila z občutenim. Na sliki *Bajke* in *povesti o Gorjancih* je njena domišljija povezala preteklost in sedanost ter ju na platno prevedla v občutje, zamejeno v štiri ploskve. Geometrijsko sestavljen svet povezanih oblik, ki se kažejo kot od vseh strani povezana barv-

na polja, je nabit z duhovno in življenjsko energijo, ki ju slikarka črpa iz vživljanja v Trdinov čas in intenzivnega doživljanja sedanosti. Skrito, ki ga izlušči iz bivanja v preteklosti, postane vidno in stopi na površje tudi pri drugi sliki *Bar-Tolovaj – sin tistega*, ki orje brazde, ki jo likovno polnijo žive in nežive, amorfne oblike. Avtorica, ki je še na začetku oblikovanja lastnega načina ustvarjanja, se vsekakor prepričljivo loteva svoje naloge. Ko ustvarja iz lastnega navdih in neobremenjena s trenutnimi likovnimi trendi in usmeritvami, je najbolj zvesta sami sebi. Čeprav so njene slike še v fazi odkrivanja in iskanj, je njena likovna ustvarjalnost zelo odprta in sveža.

Čeprav išče slikar *Anton Seifert* navdih predvsem v pokrajini, katere posamezne predele je v slikah mogoče prepoznati in dojeti, se na teh podobah elementi razblinijo v svetlobne vibracije ter se z nanašanjem množice različnih črt barvito zlivajo v upodobljeni motiv. S takim postopkom ustvarja slikar posebno ozračje, prežeto z občutji, ki jih je pokrajina slikarju omogočala med samim ustvarjanjem, upodabljanjem motiva v naravi. Pri sliki *Otok Dobrova* je z oljnimi barvami na platno preneseno subjektivno doživetje, ki se kaže kot sledi igre linij in gest v bogati barvni paleti. Za slikarjevo svojevrstno, z osebno izpovedjo prežeto motiviko priljubljenih podob pokrajin, je značilna barvitost motivov in prepoznavna stilizacija, kar se kaže tudi na manjši sliki *Povest dveh dreves*. Seifert navadno posreduje podobe, ki zelo mimetično upodabljajo izbrani motiv, včasih pa presega način čiste posnemanja narave. V teh delih ohranja motivni izziv tematske navezanosti na krajino, ki pa jo posreduje v razgrajeni obliki, kjer pokrajinske slike skozi podobo zaživijo veliko popolneje. Nekatere slike, pri katerih je modernizem z minimalnimi posegi dobil svoje mesto, se s poenostavljanjem opazovanega motiva nagibajo k ekspresivni abstrakciji. Spuštuje velike slikarje iz zgodovine

umetnosti, ki jim je s slikanjem po njihovih delih posvetil kar nekaj svojih slik, ukvarja pa se tudi s slikanjem portretov – prijateljev, znancev, naročnikov, ob dvestoti obletnici Prešernovega rojstva je naslikal tudi svojo vizijo pesnika, v spomin na Trdinovo stoto obletnico smrti pa tudi pisateljev portret.

Marjan Skumavec je že med študijem slikarstva – leta 1972 je diplomiral na ljubljanski Akademiji za likovno umetnost pri prof. Gabrijelu Stupici ter končal slikarsko specialko pri prof. Janez Berniku – iznašel svoj razpoznavni ekspresionistični figuralni slog z vehementnimi potezami in živo barvno paletu. Slikar, ki nikoli ni sledil nobeni veljavni likovni usmeritvi, upodablja predvsem tisto resničnost, ki je zaradi nelagodnosti, kakršno začutimo ob njej, navadno zamolčana. Že od vsega začetka je ustvarjal človeške like v trenutkih bede, groze in najhujše samote: najznačilnejši prizori kažejo ljudi v duševnih stiskah, ponesrečence, samomorilce, deklince-hotnice ter kasneje tudi demonstrante in boksarje med borbo. Vznemirjajo ga ljudje z roba in njihove zgodbe, ki nam večinoma niso blizu, zapisuje brez izmišljanja in olepševanja ter brez sprenevedanja, da se kaj takega pri nas ne dogaja. Tako ženske kot moške figure na njegovih podobah niso lepe, največkrat so prikazane groteskno karikirano s prevelikimi deli človeškega telesa in s poudarjenimi osebnostnimi potezami. Tematsko so na njegovih slikah naturalistično izslikani skriti prizori iz življenjskega dna današnjega urbaniziranega sveta, vendar te podobe niso ustvarjene z namenom družbene kritike; slikar ne analizira obstoječega sveta, niti ga ne skuša reševati. Njegov ideal je estetika resnice same. Skumavec se posveča tudi pokrajinskim motivom, predvsem istrski pokrajini, svet pod Gorjanci pa je na ekspresivnih risbah s svinčnikom zaznamoval s prizorom smetnjaka na pokopališču pod ovenelim drevesom in gole trte, ki simbolizira odmiranje kot del bivanja.

Podobe, ki jih slika *Janez Suhadolec*, so večinoma vzete iz resničnosti. Zanj slikanje ni samo naloga, projekt, ampak predvsem igra, užitek in osebni način izražanja pogleda na svet. V njegovih likovnih delih ni

težko odkriti avtorske razpoznavnosti oziroma sloga, saj ga k samosvoje zasnovani krajini usmerja lastna občutljivost za linije, ploskve, barve in oblike. Njegov likovno premišljen nagovor – slikanje s pasteli na papir – je hkrati estetsko občuten in tehnično dovršen ter notranje viden in doživet. Če so v začetku izstopali poudarjeni obrisi in naslikane podrobnosti, ki so urejale barvne površine, se je kasnejše obdobje njegovega zanimanja vse bolj osredotočilo na barvo in širše, premišljeno sestavljene ploskve, posute z drobnimi risarskimi zaznamki in barvnimi lisami. Intenzivnost podob dosega Suhadolec s poetično stopnjevano in harmonično usklajeno barvitostjo ter z ritmično uravnoveženo kompozicijo. Osebne izkušnje in lastno notranjost izraža neposredno, včasih ekspresivno, drugič intimno impresivno. Čeprav izhaja iz prepoznavnega, se s tem ne odreka iskanjem lastnih kompozicij in skladnosti. Z osebno doživeto potezo ujame motive v realistično govorico s poetičnim pridihom ali ekspresivnejšim izrazom in tehnično popolnostjo, da zažarijo v novi pojavnosti, ki je daleč od upodobitve vidnega. Z občutkom za barvo, harmonijo in kompozicijo ter s posebno ljubeznijo do pozabljenih in izginjajočih domačij, starih mestnih jeder, zakotnih ulic, kozolcev, dvorcev, cerkev, grajskih fasad in samostanskih hodnikov nastajajo njegovi likovni zapisi tekoče, organsko in brez muke. S podobami asociativne pokrajine šentruperske okolice je tudi nazorni opisovalec današnje Trdinove pokrajine.

Gorazd Šimenko, eden izmed vidnejših predstavnikov mlajše generacije slovenskih grafikov v klasični tehniki, je umetnik, ki želi v svojo likovno govorico ujeti neoprijemljiva, iz podzavesti, sanj ali spomina (iz)vzeta videnja in jih oživljati predvsem v klasični grafični tehniki. Različne tehnike in vsebine, ki se jim spontano in z raziskovalno vneto predaja, nenehno nadgrajuje in išče tisto prepoznavno nit, ki jih avtorsko povezuje in označuje. V domišljenih kompozicijah, na katerih vzpostavlja pravilna barvna in oblikovna razmerja tako, da osnovne plošče kombinira v različnih razmerjih in zasukih, so se simboli v procesu snovanja izoblikovali v čisto likovno podobo,

očiščeno vsega nebitnega. V prostoru grafik, ponujenem za meditacijo, se vseskozi prepleta premišljena in simbolična sporočilnost z načrtovano naključnostjo. Tako zasnovane duhovne podobe delujejo lahko, breztežno in ustvarjajo občutek transparentnosti medija, vtis nežne breztelesnosti. Z njimi ponuja iluzijo prostora kot najbolj intimno duhovno razsežnost bivanja. V zadnjem času Šimenko, občutljiv raziskovalec likovne govorice simbolično naglašeni struktur, ustvarja na intimno poetični in filozofski osnovi tudi kot slikar. V času, ki nam s svojim ponorelim ritmom skorajda ne dopušča več, da bi gledali in videli, ko postajamo vse bolj slepi in otopeli, nas njegove podobe nevsiljivo vabijo, da zaznamo, začutimo in vidimo njegovo sporočilo, ujeta v minimalistično abstrahirani kompoziciji, kjer nevidno vsenavzočnost časa zaznamuje tudi svetloba. Odstrt je plašč pozabljenega molka, lupina je zdrobljena in pot za iskanje človeške identitete v prostranosti sodobnega časa je odprta.

Slikarka *Tanja Špenko* razvija estetiko, ki ima v različnih obdobjih svoje posebnosti. Za njena starejša dela, s katerimi je vidno vstopila v slovenski likovni prostor, je značilno, da so imela izrazito prostorsko dimenzijo, pri katerih je barvam in osnovni slikarski površini dodajala še najrazličnejšo materialnost. Pri postavitvi je bil za slikarko izjemno

pomemben prostor, v katerega je te tridimenzionalne slikovne objekte postavljala kot instalacijo. Prostorske danosti prostora je izkoristila tudi pri zadnji razstavi: pri domišljeni postavitvi razstavnega projekta *Nove razsežnosti* v nekdanji cistercijski cerkvi kostanjeviškega samostana je upoštevala dano okolje, ki se nanaša na harmonijo in red kozmosa ter predvsem na širjenje dimenzij, vse do duhovne teozofske pete dimenzije. Večje slike predstavljajo novost v tem, da so na njih namesto risbe navzoče tanke aluminijaste in medeninate žičke: s platnom jih povezuje laks, ki sega proti gledalcu in tudi simbolizira širjenje dimenzij. Pri ciklu slik na papirju *Prisotnosti* pa gre za dvodimenzionalna slikarska dela, kjer sta pomembni predvsem barva in oblika. Nosilni simboli – poteze, pike, črte, spirale in različni geometrijski liki – so njena lastna mreža med tukaj in tam, med znotraj in zunaj, med potjo navzven in potjo navznoter. Vsebinsko je ves cikel prežet z intimno poetiko osebnih znakov skrajno občutljive ustvarjalke, ki ne vsiljuje pojmov, jih pa ponuja z naslovi slik, ki govorijo o oseh življenja, hrepenenju, pretakanju... Naslov *Prisotnosti* nosi tudi slika na platnu, ustvarjena za šentjernejsko slikarsko kolonijo. Izslukani liki so tudi tu osebni in univerzalni nosilci simbolike z različnimi razsežnostmi pomenov in predstav. Tudi o svetu pod Gorjanci.

Katja Ceglar

MOJCA ZLOKARNIK: NESLIŠNO

Galerija Krško, 15. septembra – 22. oktobra 2005

Mojca Zlokarnik (1969, Ljubljana) je leta 1993 diplomirala na oddelku za slikarstvo ljubljanske Akademije za likovno umetnost v razredu prof. Metke Krašovec ter pod njenim mentorstvom nadaljevala podiplomski študij slikarstva. Leta 1998 je končala magistrski študij grafike pri prof. Lojzetu Logarju. Študijsko se je izpopolnjevala v Parizu, New Yorku in v Bolgariji. Za

ustvarjanje v grafiki je prejela več nagrad. Živi in ustvarja v Ljubljani.

Mojca Zlokarnik je ena izmed redkih umetnikov, ki ustvarjajo v tehniki linoreza. Linorez skupaj z jedkanico, akvatinto in lesorezom uvrščamo med klasične grafične tehnike. Zlokarnikova v tej tehniki ustvarja že nekaj let. V tem času je korenito preizkusila in izbrala verjetno večino možnih pristopov k sami teh-

niki ter izrabi le-te za doseganje končnih učinkov – odtisov. Bistvena inovacija, ki jo je umetnica vpeljala v tehniko linoreza, pa je uporaba slikarske barve. Ta v nasprotju s prevladujočo enobarvno oziroma črno-belo grafiko (če izvzamemo sitotisk) omogoča uporabo zelo bogate barvne lestvice. Istočasno sama osnovna plošča linoleja omogoča ostro konturno risbo ter reliefne učinke t.i. slepega tiska v končnem odtisu. Mojčina inventivna in originalna raba tehnike se harmonično staplja z njeno osebno ikonografijo. Vsebinsko osnovno prizorišče predstavljajo pejsaži, ki jih naseljuje poenostavljena figuralika. Preprosta risba motivov, ki jih črpa iz neposredne okolice in narave, se vpenja v barvno določena atmosferska prizorišča. V preteklosti so motivno prevladovali rastlinski motivi – trave, cvetje, listje, v zadnjih dveh letih pa umetnica poleg povsem abstraktnih grafik upodablja predvsem motiv rok in nog.

V Galeriji Krško se je Zlokarnikova predstavila z najnovejšimi grafikami, z naslovi, kot so *Roke, Čas, Tišina* (2005, linorez). Fragmentarne podobe stopal se sekvenčno vrstijo v atmosferski krajini, kot da bi poskakovale ali lebdeče plavale. Stopalo je simbol prihajanja in odhajanja, in v številnih simboličnih

konotacijah lahko predstavlja tudi sredstvo »prizemljenosti« v smislu telesne manifestacije, lahko simboli-zira tudi socialne vezi. Simbolično prav tako bogat motiv rok umetnica upodablja v specifičnih kretnjah oziroma držah. V vseh civilizacijah je z večjo ali manjšo subtilnostjo prisotna govornica rok, kretenj in drž, ki se odraža na vseh nivojih človekovega bivanja – tako v vsakdanjem življenju kot v religioznih in ezoteričnih sferah.

Mojco privlačijo znanja vzhodnih civilizacij in morda bi med drugim navdih upodabljanja motiva rok lahko izhajal iz muder (to je določenih kretenj, ki manifestirajo in istočasno razvijajo določena duševna stanja) ali iz obrednih plesov jugovzhodne Azije, v katerih, tako kot v likovni umetnosti, medsebojni položaji dlani in prstov simbolizirajo duševno stanje. Zdi se, da upodobljene roke v teh neslišnih prizorih skušajo ujeti oziroma zadržati nekaj, vsaj v zemeljski zavestni bivanjski obliki tako izmuzljivega, kot je čas ... Umetnica tako s preprostimi narativnimi simboli, z originalnim likovnim izrazom, na zelo subtilen, lahkoten in igriv način hkrati reflektira intimno izpoved soočanja s temo smisla duhovne eksistence, ki se slejkoprej dotakne vsakega izmed nas.

Boris Gorupič

POUDARKI V BARVITIH DETAJLIH

Janko Orač: Vrtovi, likovna razstava v Lamutovem likovnem salonu, Kostanjevica 2005

Na razstavi Janka Orača smo si lahko ogledali njegova dela, ki so novejšega datuma in so nastala letos oziroma v obdobju nekaj preteklih let. Glede na obravnavo avtorjevega slikarstva v daljšem času, pa recimo kar od njegovih začetkov, gre tokrat gotovo za zrelo stopnjo njegovega delovanja. Pri tem velja poudariti, da se na razstavi nismo srečali toliko z novo stopnjo, ki bi jo razvil (čeprav bi se dalo tudi o tem razpravljati, zlasti s stališča instalacijskega značaja, ki ga prepoznamo v delu po-

stavitve), pač pa predvsem z izpolnitvijo nekaterih shem, ki jih sicer že dalj časa konstantno uporabljala.

Za ta slog abstraktnega slikarstva, s katerim se ukvarja avtor, je predvsem značilno, da išče predloge v naravnem prostoru, zaradi česar ga pogojno lahko obravnavamo kot krajinarstvo. Zadržke imamo zato, ker na teh upodobitvah le malokdaj najdemo oprijemljivejše scene iz realnosti, pač pa gre praviloma bolj za barvne občutke, ki jih je avtor našel v nekem prostoru. Lahko pa

Boris Gorupič
POUDARKI
V BARVITIH DETAJLIH

najdemo vzporednico med klasičnim pejzažem in njegovimi slikami v tem, da tudi Orač v različnih delih naravo obravnava na več načinov. Tako imamo v slikah večjega formata predvsem impresionistično zgradbo, v kateri ne najdemo podrobnosti, ki bi jim uspelo, da si v tem obsežnem likovnem polju oblikujejo svoj status individualnosti. Zato, večje kot so slike, bolj imamo vtis, da je bilo izhodišče teh del predvsem v prevzetosti z izraznostjo, ki jo ponujajo barve in spontano iskanje oblik, ki so se razvile v najrazličnejše variacije. A kot nekakšno nasprotje temu imamo v manjših slikah, nekaterim lahko rečemo kar sličice; čeprav gre prav tako za resen pristop, izhodišča z bolj različnimi poudarki od prej omenjenih. V njegovi izvedbi manjša dela ne prenesejo toliko improvizacije kot večja in predvsem v njih

najdemo bistveno več ukvarjanja z detajli. Ti dobivajo še z barvitimi poudarki osrednje mesto na sliki. Gre za like, ki so sicer lahko manj bogati v svoji večplastnosti, kot je to prepoznavno na večjih slikah, a prav zato pridejo tudi njihove manj opazne strukture, podrobnosti, celo reliefnost še bolj do svojega pomena.

Ker je bila razstava organizirana tako z večjimi kot tudi manjšimi slikami, je celovito predstavila avtorja in njegov odnos do slikarstva v našem času. Torej kapaciteto, ki je pomembna v kontekstu novejših abstrakcije, kot se sedaj razvija. To slikarstvo, ki je v svojem izhodišču vezano na dogajanje v poznem modernizmu, ima še vedno svoje zagovornike, tako med avtorji, kot tudi javnostjo. Oračeva dela so nam pokazala, da je takšno slikarstvo še vedno v kakovostnem razvoju.

Majda Pungerčar

AUERSPERGI PO SLEDEH MOGOČNEGA TURA

Miha Preinfalk: Auerspergi. Po sledih mogočnega tura.

Založil: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU,

Ljubljana 2005. Zbirka: Thesaurus memoriae; dissertationes 4

Preteklost Dolenjske so oblikovali številni rodovi naših prednikov. Spomin na večino le-teh počasi utone v breznu pozabe. Nekateri posamezniki ali družine, pa so s svojim delovanjem močno posegli v kolo zgodovine in se z njih deli še danes srečujemo. Na Kranjskem to prav gotovo velja za plemiško družino Auersperg. Raziskovalci politične, vojaške, pravne, gospodarske idr. zgodovine na Kranjskem od srednjega veka dalje se slej ko prej srečajo z Auerspergi. Iskanje podatkov o posameznikih te družine je bilo do nedavnega zamudno delo, saj ni bilo dela, kjer bi bila družina genealoško predstavljena. Delo Mihe Preinfalka je zapolnilo vrzel na tem področju.

Družina Auersperg je bila najpomembnejša plemiška družina na Kranjskem, posamezne veje pa so s svojim delovanjem posegle tudi v srednjeevropski prostor. V knjigi je

dan poudarek genealogiji družine Auersperg od prvih omemb v virih do danes.

Delo je razdeljeno na več smiselno preglednih vsebinskih sklopov. Avtor je po uvodni predstavitvi svojega dela na kratko predstavil pravila plemiškega življenja, kar bralcu omogoča lažje razumevanje delovanja posameznikov in rodbine kot celote v določenem času in prostoru. Iz istega razloga so predstavljeni tudi dedni častni uradi in viteški redovi, predvsem tisti, ki so jih nosili ali bili člani posamezniki družine Auersperg.

Uvodnemu delu sledi genealoška podoba rodbine Auersperg. Prvi del je namenjen predstavitvi družine v srednjem veku. Glede izvora Turjačanov obstajata dve teoriji. Po eni naj bi bili domačega izvora, po drugi pa naj bi se na Turjak naselili iz Švabskega, kjer je kraj Ursberg, ki je ime

ODMEVI IN ODZIVI

Rast 6 / 2005

verjetno dobil po divjem govedu tur. Tu je že v 11. stoletju stal tudi grad z istim imenom. Avtor dela je bolj naklonjen tej teoriji in podatku, da je prvi v virih omenjen Turjačan Engelbert iz leta 1162. V nadaljevanju so predstavljeni Auerspergi v Furlaniji, na Turjaku ter starejša in mlajša dolenska veja.

Drugi del je namenjen predstavitvi treh generalnih družinskih linij, znotraj katere so predstavljeni posamezniki. Glede na področje delovanja in podeljene plemiške nazive je avtor predstavil družinsko drevo, razdeljeno na tri linije: kranjsko, knežjo in avstrijsko linijo. Znotraj teh linij so predstavljena posamezna gospostva, kjer so v določenem času gospodovali člani družine Auersperg.

Kranjska linija je posedovala gradove Šumberk, Turjak, Ig, Kirchberg am Wald, Mokrice, Čušperk, Križ, Lanšprež, Šrajbarski turn, Velika vas in Žužemberk. Podrobno so razložene sorodstvene povezave med lastniki teh gradov, delovanje posameznikov in njihovi nazivi. Auerspergi iz kranjske linije so leta 1630 dobili grofovski naziv.

Iz najmlajše veje kranjske linije se je s podelitvijo knežjega naziva leta 1653 oblikovala t.i. knežja linija. Njihov matični grad je bil Kočevje, poleg tega pa so člani te veje posedovali še gospostva Soteska, Zleby, Zelena Hora, Weitwörth in Prestaviky. Ker nosilci te linije niso živeli in umirali v Kočevju, imeli pa so kočevski grad za svoj izvorni grad, so po smrti simbolno pošiljali srca umrlih v Kočevje. Tako je v župnijski cerkvi v Kočevju niša s štirimi žarami kočevskih vojvod. Številčno so danes najmočnejši ravno člani te knežje linije.

V petnajstem stoletju je najmlajšega izmed treh Turjaških sinov pot zanesla v Spodnjo Avstrijo, kamor se je poročil in postal začetnik avstrijske linije Auerspergov, ki je v moški liniji izumrla leta 1944. Člani te linije so skozi stoletja postali gospodje na gradovih Purgstall, Peilenstein, Altschloss-Purgstall, Wieselburg, Neuschloss-Purgstall, Weinern, Wang, Perwarth in Hrebenty, Waasen, »Neapel«.

Predstavitvi vseh treh linij sledi kratek povzetek delovanja Auerspergov v času in prostoru na politič-

nem, premoženjskem in ženitno-sorodstvenem področju. Premišljeno in načrtno ravnanje na teh treh področjih je bil ključ preživetja rodbine vse od 12. stoletja do danes. Po avtorjevem mnenju je bila odločilna poteza Turjaških, da se posest ob vsakokratnem dedovanju ne deli na enakovredne dele, ampak ostane v glavnem celota in jo deduje le najstarejši moški potomec. Vsi ostali člani pa so posest pridobivali bodisi z ženitvami ali z lastno iniciativo na različnih področjih: z opravljanjem služb na cesarskem dvoru na Dunaju, na vojaškem področju, na deželnih uradih ipd. Auerspergov izvorni grad Turjak je bil v lasti ene same družine vse od 12. stoletja do druge svetovne vojne, kar ni bilo ravno značilno za večino slovenskih gradov. Navsezadnje pa botruje takemu razvoju dogodkov tudi nekaj »sreče« v življenju, predvsem kar se tiče preživetja moških potomcev družine.

Tekstovnemu delu knjige sledi leksikografski del članov rodbine Auersperg po abecednem vrstnem redu. Ta del vsebuje številne zgoščene podatke o posameznikih, ki vključujejo rojstne in smrtne datume in povezavo z drugimi družinskimi člani. Našteti so nazivi ter službe, ki so jih posamezniki opravljali. Podatki so zbrani od prve omembe Auerspergov do izida knjige.

Sledi obsežen seznam virov in literature, zahvale, rodovniki, zemljevidi rodbinskih posesti, seznam slikovnega gradiva in register osebnih in krajevnih imen.

Rodovniki so narejeni na osnovi treh rodbinskih linij in znotraj teh po posameznih gospostvih. Isti princip je avtor uporabil tudi pri zemljevidih rodbinskih posestev. Tak pristop omogoča dobro preglednost knjige in enostavno iskanje zelenih podatkov, kljub množici podatkov. K cilju dobre preglednosti in najkrajše poti do informacij pripomoreta tudi register osebnih in krajevnih imen in leksikografska predstavitev članov rodbine. Avtor knjige Miha Preinfalk se je zelo potrudil tudi s slikovno opremo knjige, česar nismo ravno navajeni pri večini knjig z zgodovinsko tematiko. Objavljenih je 487 slikovnih prilog z vsega geografskega področja delovanja družine Auersperg. Pri zbiranju podatkov in slikovnega gradiva se je posluževal

Majda Pungerčar
AUERSPERGI. PO SLEDEH
MOGOČNEGA TURA

številnih institucij in zasebnikov in zbral res zavidljivo število podatkov in podob, vezanih na obravnavano temo. Tudi slikovno gradivo je vir številnih informacij, na nek način je objavljen inventar, po drugi strani pa knjigo približa tudi širšemu krogu bralcev.

Genealoška podoba družine Auersperg bi lahko bila zelo suhoparna knjiga, kjer bi naštevali podatke od začetka do kraja. Vendar v tej knjigi ni tako. Že avtor je v uvodu omenil, da je skušal imeti pri pisanju pred očmi ljudi, ki so živeli v določenem času, bili ujeti v družbeni stroj in se vsak posebej spopadali z življenjskimi usodami. Zlasti v tekstovnem delu knjige je čutiti ta pristop pri opisih poteka življenja posameznikov, zlasti usod žena in otrok, ki so bili sicer le spremljevalci »vodilnih« mož v družini. Že pri bežnem pregledu rodovnikov postanemo pozorni, kolikokrat so se moški člani družine poročili, kako pogosto so,

večinoma ob rojstvih otrok, umirale njihove žene in kako veliko otrok je umrlo v prvih petnajstih letih življenja. Iz napisanega začitimo človeško stisko teh mater, očetov in otrok. Poleg nenehne prisotnosti smrti v družini so bili zlasti družinski nasledniki pod stalnim pritiskom moškega nasledstva. In tudi v tem pogledu so imeli Auerspergi toliko sreče, da so se uspeli obdržati skozi vsa ta stoletja, ko je velika večina drugih plemiških družin na Kranjskem že izumrla.

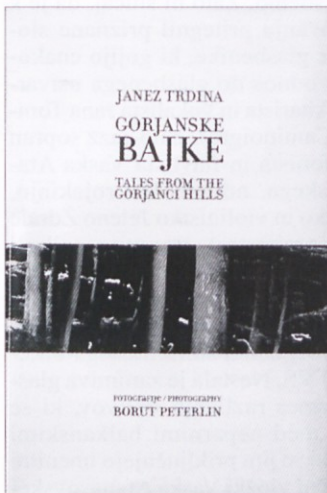
Monografija družine Auersperg je celovita predstavitev družine in hkrati posameznika znotraj nje. Je dobrodošel pripomoček raziskovalcem različnih strok, ki se pri svojem delu slej ko prej srečajo s katerim od Auerspergov. Knjiga je zaradi prijetnega načina pisanja in povednih slikovnih prilog primerna tudi za vse druge bralce, ki jih zanima ta del naše zgodovine.

Tomaž Koncilija

GORJANSKE BAJKE – TALES FROM THE GORJANCI HILLS

Janez Trdina: *Gorjanske bajke / Tales from the Gorjanci Hills.* Fotografije: Borut Peterlin. Angleški prevod: Maja Visenjaki-Limon, David Limon. Novo mesto: Goga, 2004.

Marijan Dovič: *Gorjanske bajke / Tales from the Gorjanci Hills.* Novo mesto: Goga, 2005 (Glasbena zbirka Goga Musica).

V »Trdinovem« letu 2005 smo se Novomeščani ob 100-letnici smrti in 175-letnici rojstva tega velikega Slovenca z več različnimi manifestacijami spomnili omenjenih jubilejev. V tem duhu je pri založbi Goga pod idejnim vodstvom Marijana Doviča izšel ambiciozno in celostno zastavljen projekt, ki brez vsakega dvoma presega lokalne okvire in se prek slovenskih obronkov zazira celo v mednarodni prostor. Takšna usmeritev mlade novomeške in slovenske založbe se zdi pravzaprav edina prava, saj le z v vsakem pogledu vrhunskimi izdajami lahko dosegamo uveljavitev in renome v slovenskem založniškem prostoru in širše. Za kaj gre?

Zamisel o literarno-gledališko-

glasbeno-fotografskem projektu, katerega rdeča nit bi bile zlasti Trdinova pisateljska zapuščina, je zorela že dlje časa. Glavno spodbudo zanj je pomenil ciklus skrivnostnih nadrealističnih fotografij gorjanskega nočnega sveta izpod sprožilca Boruta Peterlina, ki jih je tudi razstavil v naravnem, gozdnem okolju Ragovega loga. Marijan Dovič, literarni znanstvenik in mladi raziskovalec na SAZU-ju, obenem pa tudi urednik pri Založbi Goga ter džezovski glasbenik, je Peterlinovo idejo nadgradil še z zamisljivo o bibliofilski izdaji Trdinovih *Bajk in povesti o Gorjancih* skupaj z angleškim prevodom, znanstvenem simpoziju ter zborniku o Janezu Trdini, gledališko-glasbeni predstavi na temo *Bajk in povesti* ter

ODMEVI IN ODZIVI

Rast 6 / 2005

663

avtorskem glasbenem albumu, ki bi izšel v paketu s Trdinovo knjigo. O Trdinovem simpoziju in zborniku je pisal Rasto Božič že v prejšnji številki Rasti, zato na tem mestu nekaj več o knjigi in zgoščenki *Gorjanske bajke / Tales from the Gorjanci Hills*.

Že naš prvi pogled pritegne občuteno enotno, prefinjeno in celostno oblikovanje tako knjige (trda vezava) kot ovitka zgoščenke, delo vse bolj prepoznavnega Jurija Kocuvana. V knjigi je po izboru Marijana Dovića natisnjenih devet Trdinovih bajk, ki so izmed celote štiridesetih besedil, ki so konec 19. stoletja v Ljubljanskem zvonu izhajale pod skupnim naslovom *Bajke in povesti o Gorjancih*, brez dvoma najznačilnejše, slogovno navdušujoče in s svojim mitološkim ozadjem nadčasovne in univerzalne, česar morda ne bi mogli trditi o nekaterih drugih, zlasti politično in nacionalno bolj obremenjenih Trdinovih besedilih. Pred bralcem tako znova zaživijo *Cvetnik*, *Velikani*, *Gospodična*, *Ukleti grad*, *Rajska ptica*, *Ptica Zlatoper*, *Vila*, *Gluha loza* in *Kresna noč*. Znova seveda zato, ker so bile Trdinove zgodbe o Gorjancih že ničkolikokrat ponatisnjene v bolj ali manj uglednih izdajah in ob različnih priložnostih. Kljub navidezni inflaciji ponatisov Trdine (NUK-ova baza podatkov npr. pod tem naslovom postreže s kar šestindvajsetimi zadetki) so pričujoče *Gorjanske bajke* nekaj posebnega. Najprej je tu ob slovenskem besedilu zelo korekten angleški prevod, delo Maje Visenjaka-Limon in Davida Limona, prvi tovrsten podvig v zvezi s Trdino, ki dolnjškega barda končno ponuja v branje tudi širšemu občinstvu. Ob vsem naštetem pa je treba posebej izpostaviti célo- ali celó dvostranske barvne fotografije Boruta Peterlina na temo gorjanskih bajk, ki predstavljajo avtorsko ustvarjalno nadgradnjo monografije in tkejo niti povezave med sedanostjo, preteklostjo in prihodnostjo. Peterlinove naravnost magične fotografije, posnete ponoči sredi gorjanskih gozdov s posebno tehniko osvetljevanja z barvnimi lučmi ter izjemno dolgimi ekspozicijami, v nas sugestivno vzbujajo občutke, da se skrivnosti na večkrat nezaveden način razodevajo pravzaprav v vsem, kar nas obdaja. Vzeti si je treba le čas, da jim prisluhnemo,

da jih opazimo in da tisto najgloblje – mitološko, prvinsko – začutimo kot del nas samih, ujetih v vrtimec sodobnega časa.

Glasbena zgoščenka z enakim naslovom (*Gorjanske bajke / Tales from the Gorjanci Hills*) prinaša sedemnajst skladb, navdihnjenih z že zgoraj omenjenimi devetimi Trdinovimi bajkami. Njihov avtor je Marijan Dovič, ki smo ga kot violinista doslej poznali zlasti po sodelovanju v etno obarvanih projektih z Brino Vogelnik in Stringsi, z med džezom in šansonom gibajočim se Žabjak bendom ter kot vodjo mednarodne glasbene delavnice Jazzinty. Tokrat se je lotil povsem avtorskega projekta, pisanja neke vrste programske glasbe, ki bi jo slogovno morali uvrstiti verjetno v ti. svetovno glasbo oz. world music. Skladbe različnih dolžin – od slabe minute do dobrih pet minut – v Dovičevu samosvoju in slogovno prepoznavno glasbeno govorico prevajajo osrednje motive posameznih bajk, ki se prelivajo drug v drugega ter na ta način delujejo kot v skupni okvir vložene zgodbe. Ta občutek še podkrepi uvodna tema *Skrivnosti gore*, ki ploščo simbolno tudi sklene.

Dovičev ustvarjalni princip je brez dvoma improvizacija, ustvarjalnost trenutka, ki nadgrajuje osnovno ritmično, melodično in harmonično shemo. Zato ni slučaj, da je k sodelovanju pritegnil priznane slovenske glasbenike, ki gojijo enakovrsten odnos do glasbenega ustvarjanja: kitarista in vokalista Jana Tomšiča (Caminoigra), etno-jazz sopran saksofonista in flavtista Vaska Atanasovskega, novomeško rojakinjo, violistko in violinistko Jeleno Ždrale (Fake orchestra), trenutno najbolj iskanega slovenskega tolkalista Blaža Celarca ter najbolj klasičnega izmed naštetih, kontrabasista Matjaža Zorka, člana simfoničnega orkestra RTVS. Nastala je zanimiva glasbena zmes različnih vplivov, ki se giblje med neparnimi balkanskimi ritmi, ki se jim priključujejo imenitni solistični vložki Vaska Atanasovskega v podobnem duhu, ter med bolj umirjenimi in intimnejšimi, a vseeno globoko strastnimi Dovičevimi potegi z lokom. Osnovna ideja plošče je bila morda nakazati prepletanje alpskega, panonskega, mediteranskega in balkanskega – uskoškega

melosa, kot se kaže tudi v Trdinovih bajkah in o čemer je med drugim pisal sam Dovič v spremni besedi k zgoraj omenjeni monografiji. Avtorju ta namera v glasbenem pogledu deloma uspeva, čeprav se bo našel kdo, ki se mu bodo zdeli nekateri glasbeni prijemi daleč proč od podgorskega in gorjanskega predstavnega sveta. S slednjimi mislim zlasti na glasovni del skladbe *Rajski vrt*, kjer Tomšič z improviziranim vokaliziranjem prestavi poslušalca v neka povsem druga, mnogo bolj vzhodna podnebja. Seveda pa je možno ta glasbeni ekskurz na drugo celino razložiti z naslovom skladbe, pri čemer cvetnik, rajski vrt dobrosrčnega Vlahu Elije, postane most med vzhodom in zahodom, sredstvo zблиževanja kultur ter pokazatelj podobnosti mitičnih izhodišč indoevropskih civilizacij.

Na drugi strani je Dovič ustvaril nekaj silno prepričljivih in doživetih, čustveno nabitih glasbenih tem, ki so že prerasle okvire plošče in se prelevile v filmsko glasbo, npr. v Robarjevem *Trdinovem ravs*u. Mislim zlasti na uvodne in sklepne *Skrivnosti gore*, ob tem pa še na *Ukleti grad*, *Studenec* in še nekatere druge, tudi povsem ambientalne skladbe, ki poslušalca z inovativnim onomatopéjskim zvočenjem glasbil in glasu povedejo v svet gorjanskih skrivnosti. V celoti gre skratka za zelo poslušljivo ploščo, ki vseskozi vzdržuje določeno mero artističnosti, vendar tega ne želi početi na račun poslušljivosti ali razumljivosti. Opazno je, da je Dovič svojim glasbenim sodelavcem pri snemanju pustil precej-

šnjo mero svobode, tako da je vsak izmed njih vtisnil albumu lasten pečat. V tem pogledu se tudi na tej, instrumentalno-interpretativni ravni potrjuje vsebinska zasnova več različnih (življenjskih, stilističnih, umetniških ...) zgodb, vloženi v enoten okvir. Posebej velja omeniti še povsem zadovoljivo produkcijo plošče, glede na dejstvo, da je bila posneta le v treh dneh v živo na odru velike dvorane Kulturnega centra Janeza Trdine v Novem mestu (producent je bil Marijan Dovič, koproducent in tonski mojster pa Simon Žižek). Malce bolj izurjeno uho lahko sicer tu in tam zasliši tudi kakšno drobno napako v izvajanju, kar pa je treba pripisati dejstvu, da je bila inkubacijska doba nastajanja albuma kratka, čas skupne adaptacije snema-jočih pa skopo odmerjen.

Dejstvo je, da mlada generacija ustvarjalcev okrog založbe Goga ostaja aktivna in je sposobna z lastnimi močmi in s plodnim sodelovanjem z drugimi slovenskimi umetniki producirati vrhunske stvaritve, ki večkrat odmevajo daleč čez meje rodne Dolenjske. Gre za velik kulturno-umetniški potencial, ki ga premore naše mesto, zato bi se bilo nespametno zanašati na nekakšno mladostno zagnanost in lokalpatriotizem trenutnih akterjev na tem področju. Pri vsem skupaj gre tudi za promocijo mesta in pokrajine glede kulturne prepoznavnosti, kar bi moralo biti – če že ne vse drugo – zadosten razlog za oblikovanje smernic občinske kulturne politike, usmerjene v resnično, evropsko kakovost.

Tomaž Koncilija

ŠE NEKAJ O GLEDALIŠKEM BONTONU

Saša Špec: *Odlike gledališke olike*. Novo mesto: Kulturni center Janeza Trdine, 2005, 159 str.

V začetku letošnjega septembra je pri Kulturnem centru Janeza Trdine izpod peresa Saše Špec izšla zanimiva knjižica z naslovom *Odlike gledališke olike*. S svojim izidom je obogatila praznovanje desetletnice

delovanja omenjene ustanove ter na knjigam lasten, intimen način napovedala novo gledališko sezono v dolenjski metropoli in širše (tudi kot darilo ob vpisu gledališkega ali glasbenega abonmaja). Okusna in nevsi-

ljiva zunanja podoba je delo preverjenega mladega oblikovalca in arhitekta Jurija Kocuvana, bralcu prijazne, tople in mestoma duhovite, čeprav za žanr nekakšnega vodnika primernege vedenja v gledališču morda preveč »slikaniške« ilustracije pa je prispevala prav tako mlada novomeška avtorica Maja Grabrijan. Če zanemarimo še njihovo neodločeno stoji med ilustracijo in karikiranjem vsebine, bi knjigi glede njenega videza lahko zamerili le na zadnji dve strani nametane raznobarvne logotipe najrazličnejših sponzorjev, ki v takšni obliki natisa ne delujejo prav nič olikano. Čas bi že bil, da podjetja, ki podpirajo kulturo – kar je seveda nadvse hvalevredno – spoznajo tudi, da nekritično vrivanje lastnega imena ali znaka (pri čemer je njegova velikost in živopisnost ponavadi premo sorazmerna z višino meceneške podpore) lahko deluje tudi kot negativna reklama, saj ruši estetsko enotnost oblikovalčeve vizije.

Saša Šepec, sicer zaposlena kot oblikovalka kulturno-umetniškega programa v Kulturnem centru Janeza Trdine, je svoje delo zasnovala večdimenzionalno. Njen osnovni namen je popeljati svojega bralca in obiskovalca gledaliških dogodkov od nakupa vstopnice prek prihoda na predstavo ter njenega spremljanja do odhoda domov, pri čemer v uvodu v nekaj bistvenih in jedrnatih črtah osvetli še pojem samega gledališča ter njegovo zgodovino. Glede na tako zamišljeni koncept, ki nikdar – niti v uvodu – ne posega v sfero v strokovnost zavite akademskosti, je moč sklepati, da so *Odlike gledališke olike* namenjene generacijsko, izobrazbeno in stanovsko karseda pestremu občinstvu. Ob upoštevanju še ene razsežnosti knjige, namreč da Šepčeva sodobnemu pogledu na vedenje v gledališču sopostavlja citate iz bolj ali manj znanih priločnikov gledališkega in siceršnjega bontona z začetka 20. stoletja, postane jasno, da lahko njeno delo z enakim zanimanjem bere osveščeni šolar, ki se želi poučiti o tem, kako se pravilno obnašati na gledaliških in drugih predstavah, kot tudi izkušeni pozna-

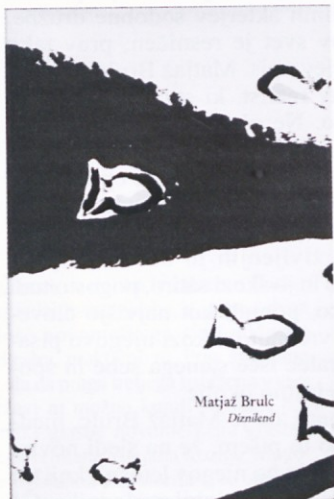
valec družabnega življenja in »gledališki maček«, ki se bo gotovo nemalokrat namuznil ob zahtevah, ki so jih obiskovalcu javnih prireditev narekovala pravila vedenja izpred stoletja ali več.

Vsemu povedanemu navkljub pričujoče delo Saše Šepce ni normativni priročnik. Čeprav jasno, natančno in sistematično opisuje pravzaprav vsak trenutek, povezan z ogledom gledališke, koncertne, operne ali baletne predstave, nikdar ne preide v zapovedi ali prepovedi. Namesto tega raje na več mestih pove in razloži svoje globoko prepričanje, da vsak človek najprej deluje s svojo osebnostjo, bolj kot zapeto upoštevanje pravil je pomembna naravnost in skladnost razmišljanja, besed in dejanj, bolj kot teorija je pomemben zgled in v vsakem trenutku spoštovanje umetniške ustvarjalnosti. Bralcu seveda pokaže pravi način, kako naj se obnaša ob obisku gledališča, a končno odločitev prepušča njemu, saj je po avtoričinih besedah vedenje v javnosti in s tem tudi v gledališču ali v koncertni dvorani del splošne kulture, s katero človek govori o sebi in svojih vrednotah. S tem avtorica izjemno prefinjeno na enem mestu združuje poljudnost, ki nikdar ne zapade v banalnost, in sebi lastno kultiviranost, nekakšen graciozni humanizem, ki nevsiljivo – tako kot fizična podoba knjige – a hkrati silno nalezljivo preveva svojega bralca. Saša Šepec s svojim diskurzom, ki nikakor ne želi biti šolsko didaktičen, zato prikrito opozarja na pasti današnjega časa, ki se glede javnih odnosov med ljudmi navidez močno, v resnici pa bore malo loči od preteklih desetletij, da ne rečemo stoletij. Prav tako kot nekoč še vedno marsikdo skriva svoj resnični jaz pod masko zunanjega blišča ali »predpisanih« protokolov, marsikdaj pa nam manjka resnične osebnostne odličnosti, kulture duha in človeške širine, ki so temelj kakovostnega sobivanja med ljudmi. V tem pogledu drži avtorica hote ali nehote ogledalo sodobnemu svetu in samo od nas je odvisno, ali ga bomo najprej zmogni odkriti in se upali vanj tudi zazreti.

ODLIKE
GLEDALIŠKE
OLIKE

Matjaž Brulc, Diznilend, Literarna zbirka Goga, Založba Goga, Novo mesto 2005

Ko sem pred časom v mesečniku Park prebral Brulčevo zgodbo o kolesarju z naslovom Izpadanje las, sem tega kolesarja, značilni obrobni lik neke urbane sredine, videl živo, kako goni ono neke ukradeno kolo, malo nanovo pobarvano, s kompletom zarjavelih francoskih ključev v košari na prtljažniku. Pred očmi se mi je plastično pojavil njegov lik, izrisal njegov osebni duhovni svet zadovoljstva z malimi rečmi, svet preproste, vendar prvinske ljubezni, enostavne pragmatične logike, včasih so takim značajem rekli, »bog skrbi zanje in jih pita kot ptičke«.

Ime avtorja zgodbe mi ni ostalo v spominu, sem pa kasneje, ko mi je prijatelj v roke porinil njegovo knjigo, že po nekaj prebranih stavkih vedel, za kaj gre. Takoj sem prepoznal zgodbo, tekoč stil, besede tečejo kot dobro namazana veriga kolesa, če smo že pri tem. Navdušila me je popolnoma posneta vsakdanja govorica, večplastni presek značajev, vendar sem takoj v prvem hipu nekaj pogrešil. Nekje sem to zgodbo že bral v morda bolj popolni obliki. In se mi je posvetilo, seveda v Parku. Poiskal sem staro številko in primerjal besedili ter ugotovil, da je vmes prišlo do bežnega posega, ki je zgodbo nekako pogladil, ji odvzel oni oster rob, ki se je zarezal in vtisnil v mojo bralsko zavest. Da ne bo pomote, zgodba, objavljena v knjigi, je popolna, menim le, da je omenjeni poseg preveč zarezal vanjo, čeprav samo površinsko in še to ne povsod. Kakor koli, pisatelj me je drugače vsekakor prepričal.

Pozneje sem v spremni besedi prebral, da je avtor Novomeščan, kar me je navdalo z lokalpatriotskim ponosom, njegovo ime je Matjaž Brulc. Leta 1976 se je rodil v Novem mestu, študiral je umetnostno zgodovino in pred tremi leti diplomiral, sedaj se med Novim mestom in Ljubljano poti kot novinar, vmes je zapisal teh petnajst kratkih zgodb. V začetku poletja jih je novomeška založba Goga izdala v Literarni zbirki Goga, ki skupaj z Brulčevo knjigo Diznilend, če ne štejemo novih

jesenskih izdaj, šteje skupaj devetindvajset knjižnih izdaj.

O čem torej piše Brulc? Kolesarja, ki mu izpadajo lasje, smo že uvodoma omenili, zatem gremo skupaj z nekaj mestnimi mulci in puncami na piknik v naravo, nakupujemo s slikovitim mladim herojem in vmes osvajamo prsato prodajalko, rezultat obojega in logika pa končata v kabini za preoblačenje. Naslednja zgodba Delavnica sodi med najbolj pretresljive. Pisatelju je v njej uspelo na nekaj straneh zajeti vso tragiko, vendar tudi neke vrste komičnost in brezizhodnost usihajočega podeželskega ali bolje v primestje čedalje bolj spreminjajočega okolja. Soočamo se s primerom izgubljanja identitete, tavanja v tranziciji sistema in duše, nenaravnosti življenja, ki ga dodatno uničujejo potrošništvo, pogoltnost in človeška zloba, kot posledica vsega tega.

Pogovorni jezik v tej zgodbi naravnost blesti. Počutiš se, kot bi sam, vse to tam sredi podgorjanskih vasi, skusil na lastni koži. Vstopiš v razčlovečen svet, čeprav na prvi pogled ne deluje tako, razpet med negotovo prihodnost, preživetje, neusmiljeno kmečko logiko, gostilniške pijanske blodnje, tudi cerkev sredi vasi je zgolj še simbol, človeku je odvzeto dostojanstvo. Ostaja sam, brez družine in potomcev, celo njegovo bistvo, navezava na zemljo, je ogroženo. Kako naj se znajde v tem naglo spreminjajočem, negotovem svetu?

Dalje skozi Okno, lahko ga razumemo tudi kot simbol, opazujemo vsakdan študentskega(?) para, idiliko, ki jo tetino posredovanje spremeni v stanovanjski problem, Brulc v tej zgodbi pokaže tudi lirične sposobnosti opisovanja. V nadaljevanju kiosk na robu naselja ponuja presek mestno slumovske subkulture, v Veliki zgodbi o uspehu nas brezkompromisno zadane razkol med generacijami. V nadaljnjih zgodbah spoznamo družinsko odtujenost, ljubezen, gledamo v stanovanja ljudi, spoznavamo življenje marginalcev, klošarjev, njihov odpor proti sodobni etiketi, srečujemo pravi spekter

značajev in usod, ne Babilon, ampak pravi Disneyland sodobnega človeštva. Ni naključje, da se knjiga zaključí z naslovno zgodbo Diznilend, ta se dotakne še istospolne ljubezni, ki jo junaka idilično doživljata v varnem zaporu, izolirana od zunanjega sveta. Kako značilno in simbolično za našo slabo prezračeno podalpsko družbo, ki vse bolj postaja vredna avtorjevega naslova.

Na videz knjiga prinaša različne zgodbe, vendar vse z nekim skupnim imenovalcem, celo določeni junaki se pojavijo večkrat. Zgodbe tečejo gladko, le pri branju sem dobil občutek, da so najboljše postavljene v prvi del knjige. Brulčevi junaki so osebkí, ki živijo na obrobju osrednjih tokov, enkratne pojave, vsakega posebej ne glede na starost je življenje zaznamovalo na svojstven način. Imajo lasten svet, so sicer žrtve sodobnih pošasti; rumeno komercialnih medijev, televizije, agresivnega oglaševanja, potrošništva, politike, posegajo po alkoholu, pornografiji, mehkih drogah, saj gre le za zabavo, menijo. Njihova prihodnost je vprašljiva, so le tukaj in zdaj, v tem trenutku je njihov svet, zato se postavlja vprašanje, ali ima prihodnost sploh kakšen pomen. Kakšna majhna kraja, srečno naključje, drobne življenjske radosti, prijateljstvo, ljubezen, preživetje pride samo po sebi, vsakdanje reči, repro-

sta doživetja zapolnjujejo njihovo življenje. Vest Brulčevih junakov je praktično naravnana, izkušnje so jo naredile za pragmatično. Junaki so v glavnem mlajši, čeprav njihova leta niso ovira, da v njih ne bi prepoznali značilnih akterjev sodobne družbe, njihov svet je resničen, prav tako avtorjev opis. Matjaž Brulc je pravzaprav realist, ki stvari opiše take, kot so. Ne olepšuje jih, pogovorni sleng je natančno posnet kot zabeležena tonska sled. Je večje opazovalec in poslušalec, vendar tudi šaljivec. Gleda v junakovo dušo, v teh zapletenih življenjih in usodah najdbe lepoto in jo skozi satiro, pogosto tudi tragiko, ponudi kot najvišjo človekovo vrednoto. Skozi njegovo pisane bralec išče samega sebe in spoznava lastno okolje.

Upam, da je Matjaž Brulc, medtem ko to pišem, že na sledi novim usodam in bo njegov letošnji knjižni prvenec kmalu dobil naslednika. Če na koncu navedemo avtorja, ki v zgodbi o kolesarju pravi: »Ampak on tega itak sploh ne jebe – lasje mu pa vseeno izpadajo.«

Še podatki o knjigi: spremno besedo je napisala pesnica Stanka Hrastelj, tudi sama avtorica založbe Goga, izdajo je v prepoznavnem slogu oblikovala in opremila Sandra Hrovat Grum, natisnili so jo pri Tiskarstvu Opara.

Rasto Božič

NOVO MESTO – GLASBENI CENTER?

Marijan Dovič, Gorjanske bajke, Goga musica 2005; Ntoko, Dobrodelni koncert ob koncu sveta, RapNika 2005; Aleš Hadalin/Marko Boh, Norec, ZKP 2005; Muvaruvagruva, Mišnposibl, samozaložba 2005

Grem domov v Novo mesto se glasi naslov pesmi Draga Vovka, ki jo je leta 1977 novomeška rock skupina Rudolfovo izdala na mali vinilni plošči. To je bila prva uradna izdaja kakršnekoli popularnoglasbene oblike s tega dela Slovenije. Skupina Rudolfovo kam dlje od te izdaje takrat ni prišla, pesem je postala mestni zimzelena slavospev, šele kasneje, v času kompaktnih CD plošč, je prvim zasedbam uspelo izdati tako ime-

novane albume. Preporod z nizom visokokakovostnih glasbenih izdaj je prišel šele na prelomu tisočletja z ustanovitvijo založbe Goga in njeno pregledno glasbeno izdajo, antologijo novomeškega rocka in popa, *Novo mesto 77-97*.

Letos poleti smo bili po štiriindvajsetletnem premoru priča nastopa ponovno vstalega Rudolfovega, praktično je na noge postavil trume mestnega občestva, ki se je 26. avgu-

sta, zadnji dan Poletnega festivala glasbe in poezije Muzejski vrtovi, zgnilo na vrt Dolenjskega muzeja in pokrilo teme kapiteljskega griča. Nastop je bil več kot glasbeni dogodek. Šlo je za medgeneracijsko srečanje in priznanje še ne tako davno zapostavljeni pop/rock glasbi. Za glasbo in pesmi Rudolfovega se je izkazalo, da so globoko vtakane v zavest mestnega prebivalstva in prepletene z odraščanjem številnih generacij.

Skoraj simbolično so tako v letošnji pomladi in zgodnjem poletju izšle kar štiri plošče novomeških ali z našim mestom povezanih izvajalcev.* Najprej je založba Goga v glasbeni zbirki Goga musica kot devetnajsto po vrsti izdala ploščo Marijana Dovića, *Gorjanske bajke – Tales From The Gorjanci Hills*. V začetku maja je pri ljubljanski založbi Nika, podzaložbi RapNika, sledil izid novomeškega raperja Ntoka. Oznaka raper ni najbolj ustrezna, saj je Miha Blažič alias Ntoka precej več kot to. Naslov njegovega po vrsti že drugega albuma je *Dobrodelni koncert ob koncu sveta*.

Pri ljubljanski založbi ZKP RTV Slovenija je v maju izšla plošča dueta Aleš Hadalin/Marko Boh z naslovom *Norec*. Hadalin nima z Novim mestom nobene zveze, Marko Boh pa je po končanem študiju medicine ostal v Ljubljani, vendar tukaj se je rodil, odraščal, šolal, glasbeno zorel in pustil marsikatero glasbeno sled. Še vedno sodeluje z novomeškimi glasbeniki, recimo s house duetom Urban Dance Institution, katerega delovanje in izdaje so vezane v glavnem na tujino. Letos poleti sta s Hadalinom predstavila ploščo *Norec* tudi v atriju Knjižarne Goga.

Zadnja plošča v tem pomladnem nizu je sad uspešnega kakovostnega pedagoškega delovanja novomeške Glasbene šole Marjan Kozina in enega izmed njenih pedagogov, Mira Tomšiča. Pod njegovim mentorstvom od leta 2002 deluje devetčlanska tolkalska zasedba Muvavagruva, ki je prve dni poletja v samozaložbi izdala ploščo, naslovljeno *Mišnposibl*.

Torej, v prvi polovici leta smo dobili kar štiri nove izvirne glasbene izdaje, katerim se ob koncu leta pridružujejo še nove, o katerih bo govora v bližnji prihodnosti. V novembru je z novo ploščo postregla

uveljavljena domača skupina Moveknowledge, njen naslov je *Ant People*, založba Goga je izdala etno-jazz projekt slovenskih in indijskih glasbenikov Sagar. V času nastajanja tega članka so napovedane še plošče novomeških skupin *Dom za sanje*, *Od Francelna možgani*, *Soddiha*, za naslednje leto napoveduje izdajo Tomaž Zorko, v februarju pa je že potrjen izid prvenca novomeškega bobnarja Jake Bergerja. Pri ugledni italijanski jazzovski založbi Splasc(h) Records bo izšla njegova avtorska plošča *Brgs Time*, posneta v triu. Založba bo album distribuirala po Združenih državah Amerike in Japonski, kar praktično pomeni mednarodni preboj novomeškega jazzovskega snovanja.

Skupni imenovalec vseh štirih pomladanskih izdaj je glasbeni izraz, ki temelji na jazzu ali se oplaja z njim, vendar vsaka plošča zase vleče v lastno žanrsko smer. Pravzaprav gre za transžanrske izdelke, za glasbo mejnih stilov.

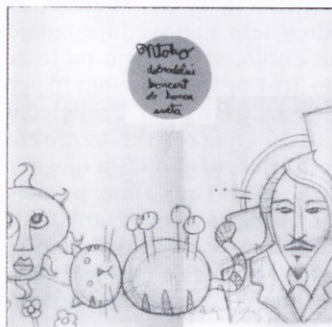
Marijan Dović, glasbenik, violonist, pedagog, komponist in urednik Goge music je prve skladbe, nastale v zvezi s Trdinovimi bajkami, predstavil lansko poletje. Letos je v sklopu Trdinovega leta izšla plošča, ki se navezuje na istočasno izdano in enako naslovljeno knjigo novomeškega mednarodno priznanega mojstra fotografije Boruta Peterlina. Njegovi fantazijski posnetki nočnega gozda so objavljeni tudi na privlačnem ovitku in spremni knjižici plošče. Oprema plošče je izčrpna. Knjižica razloži izdajo, postreže z zgoščenim tolmačenjem vsake Trdinove bajke ali povesti in tako napove skladbo. Besedilo je prevedeno v angleški jezik. Na ovitku so zapisani vsi sodelujoči: Jan Tomšič – vokal in akustična kitara, Vasko Atanasovski – saksofon in flauta, Marija Dović – violina, Jelena Ždrale – viola, violina, Matjaž Zorko – kontrabas in Blaž Celarec – tolkala. Oblikovalec ovitka je Jurij Kocuvan, vsa glasba je delo Marijana Dovića. Obdelal je Trdinove teme: *Cvetnik*, *Velikani*, *Gospodična*, *Ukleti grad*, *Rajska ptica*, *Ptica Zlatoper*, *Vila*, *Gluha loza* in *Kresna noč*, pogosto so dvostavčne, v enem primeru v treh delih.

Dović se je zadeve lotil čustveno in lirično izpovedno. Večinoma gre za nežno melodično glasbo, ki ni

* Članek se dotika le zabavne glasbe, saj izdaj resne glasbe, z izjemo dveh plošč novomeškega simfoničnega orkestra, praktično ni. Prav sramotno je, da na pragu tretjega tisočletja v vsej državi ni možno kupiti plošče s posnetki glasbe novomeškega glasbenega velikana Marjana Kozine. Mogoče bi občina kaj storila v to smer in podprla tovrstno izdajo? Plošča bi bila lepo darilo mestu in gostom. V članku prav tako ni omenjena narodnozabavna glasba, katere nivo redkokdaj zadosti osnovnim merilom.

toliko izročilna, kot bi si mislili, saj za razlago občutij posega v različne dele sveta. Slišimo neparne ritme Balkana, tukaj mu je v izredno pomoč saksofonist in flavtist Vasko Atanasovski, melodiko panonskih ravnic, elemente romske glasbe, posega celo po latinskoameriški glasbi. Ta glasbena pestrost pravzaprav kaže na prehodno območje in prostor mešanja različnih kultur in vplivov. Čeprav bi težko dejali, da manjka, občasno pogrešimo neko srednjeveško glasbeno patino, saj gre za obdelavo sporočil preteklosti. Vendar avtor to patino zadostno nadomesti z drugimi že naštetimi elementi. To sta pač njegova odločitve in izraz ter kot taka ju tudi spoštujemo.

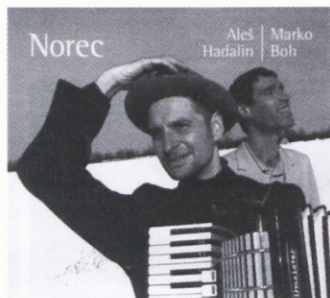
Lahkotna, zasanjana, tudi ritmična, včasih dramatično poudarjena glasba preseneti z melodičnostjo in kristalnimi sozvočji. Izhodišče predstavljata oba godalca, ritem je začimba, kontrabas opora, saksofon in predvsem flavta brezčasna nadgradnja. Gre za zapisano glasbo, ki se zgolj po formi dotika jazz, vendar prelomi, poudarki, pesimistični ali optimistični pristop, trenutna kakofoničnost in hrup kažejo karakter zgodbe in govorijo o improvizaciji, čeprav zapisani in nastali v avtorjevi zavesti. Tudi pevec prispeva lasten, izviren vokalni improvizacijski način, ki smo ga vajeni že iz njegove matične zasedbe Caminoigra. Ta nadjezični scat se sprva izkaže za zelo posrečen dodatek, ki z naslednjimi vokalnimi posredovanji blesti in postaja enoličen. To je pravzaprav edini očitek, ki ga lahko pripišemo temu uglajenemu izdelku, izredno izvirni in tankočutni počastitvi dela Janeza Trdine. Samo poslušanje plošče z enakima, čeprav različno obdelanima začetno in zaključno temo, daje občutek sklenjenega magičnega kroga Trdinove pravljčnosti. Plošča izpade kot celota z zasnovo in izvedbo na visoki ravni. Govori o avtorjevi navezanosti na te kraje in njih pomen.

Ntoko, kar je umetniški naziv Mihe Blažiča, je po dveh letih od izida prvenca *Cesarjeva nova podoba* dobesedno udaril s ploščo, ki prinaša novo glasbeno podobo, novo spremljevalno zasedbo, vendar še vedno prepoznaven radikalen napad na našo stvarnost in vsakdanje dožemanje sveta. Ntoko je globok mislec,

študij teologije mu je pustil pečat, vendar ga ni zadovoljil. Išče naprej, spoznava, trga naš svet na kosce in ga secira. Njegova poezija, podana v svojevrstnem rapu, je neprizanesljiva. Nastavlja ogledalo naši družbi, potrošništvu, samopašni politiki, verski hinavščini, malomeščanstvu, plehkosti, nasilju, pedofiliji, obsedenosti, odtujenosti, razklanosti, zavedenosti in še bi lahko naštevali. Gre za nekakšen idejni punk, katerega primeru je nastrojena tudi glasba. V osnovi se mešajo prvinski hip-hop, rhythm and blues, dub, rock in jazz. Predvsem zadnji je vse bolj prisoten v Ntokovi glasbi. Pojavlja se v obliki zgodnje jazz rock fuzije, kot smo je bili v kasnih šestdesetih letih 20. stoletja vajeni pri izdelkih kvinteta Milesa Davisa. Vendar to ni posnemanje, je le element, ki bogati dramatični glasbeni izraz. Ntoko je seveda mojster miselno/verbalne improvizacije in tokratna glasbena oblika mu povsem ustreza. Tekoče dele nenadoma prekinejo prelomi, glasba jo neubrano ubere v novo smer, se zopet ritmično pobere ali jezno nadaljuje. Na trenutke spominja na frenetičen punk, pojavljajo se različni prijemi, stili, elementi. Skoraj transžanrska glasbena gverila, ki je brez dvoma letos nekaj najboljšega, kar smo dobili na slovenskih tleh. Težko je izpostaviti temo, vse so idejno in izvedbeno močne. V veliko pomoč je bila zagotovo pestra zasedba: Uroš Weinberger – kitara in sintetizator, Gal Gjurin – bas, kontrabas, trobenta, pianino, vibrafon, David Cvelbar – bobni, tolkala, Igor Matkovič – trobenta, Jaka Berger – tolkala in še nekaj gostov. Pomemben je tudi podatek o snemanju, miksal je Aldo Ivančič, oseba, ki stoji za odmevnimi glasbenimi projekti, kot sta *Borghesia* in *Bast*.

Ntoko je med drugim še likovni ustvarjalec, tudi za ta album je sam izdelal ovitek. Zrisan je minimalistično, le s svinčnikom. Podaja izčrpne podatke, navaja povzetke posameznih tem, kar je za to glasbeno obliko zelo redko in še toliko bolj pohvalno. Avtor teh vrstic je prepričan, če Ntoko ne bi deloval v tako neznani deželi omejenih možnosti, bi bil velika zvezda. Vendar potem po drugi strani tudi ne bi imel za obdelavo in tolmačenje na voljo tako prvovrstnega gradiva.

Izdelek **Marka Boha** in **Aleša Hadalina** je posledica nagrade za najboljšo interpretacijo pesmi festivala Šanson 2003. Del nagrade za Bohovo pesem Norec je bilo 100 snemalnih studijskih ur, ki sta jih izkoristila za snemanje enako naslovljene plošče. Oba sta prekaljena glasbenika. Hadalin ima za seboj dve samostojni plošči in vrsto nastopov. Markovo ime se pojavlja na vsaj osmih albumih, je ploden pianist, sodeluje z glasbeniki raznovrstnih stilov, privlačijo ga jazz, klasična glasba, etno, blues in šanson in vse to se po malem skriva v glasbi plošče Norec, ki prinaša devet uglasbenih šansonov Marka Boha. Glasbo pri posamezni skladbi vleče v določeni žanrski konec, kar je značilno za tega glasbenika, nesporno kot izrazna oblika prevladuje šanson. Ploščo sta poleti predstavljala le v duetu, drugače je posneta s širšo zasedbo znanih slovenskih imen, če naštejemo le najvidnejše: Žiga Golob - kontrabas, Uroš Rakovec - kitara, Blaž Celarec - tolkala, Blaž Grm - bobni, Klemen Kotar - saksofon, Aleš Drenik - klarinet, Benjamin Prešeren - trobenta, Frode Barth - kitara itd. Skratka, široka zasedba, glasba temu primerna, vendar z nekoliko sterilno in površno produkcijo. Bohovo podajanje je lirično, tekoče spevno, slog iskrič in bogat, poleg akustičnega in električnega klavirja poseže še po orglah, harmoniki, priročnih glasbilih. Njegova besedila so kritična, šaljiva, erotična, izpovedna. Hadalin jih odpoje včasih malce grobo, drugič se poistoveti, menja razpoloženja, njegov mogočni glas pride popolnoma do izraza šele na predstavitvah v živo. Ovitek plošče je opremljen s fotografijami Gorana Antleja, oblikoval ga je Blaž Grm. Vsekakor gre za ploščo, ki ji je bilo na domačem terenu posvečeno odločno premalo pozornosti, kar je v veliki meri krivda brezbrizne založbe, ki deluje zgolj kot privesek nacionalnega RTV mastodonta in se jim ni treba potrjevati na trgu.

Kot zadnje se lotevamo plošče skupine **Muvaruvgruva**, ki je odraz delovanja glasbenega podmladka, kar je še najbolj razveseljivo. Z njo se najmlajša generacija ustvarjalcev smelo postavlja ob bok starejši in preseneča z nivojem izvedbe in glasbenim obzorjem. Glas-

vena šola preko nje kaže vso širino glasbenega delovanja in znanja, ki ga posreduje mestu.

Jedro skupine sestavlja sedem tolkalk/cev; Manca Dular, Marko Jurečič, Jerca Majzelj, Klemen Mihalič, Primož Pibernik, Petra Vidmar in Martin Zajc, zadnji je zasedbo že zapustil, vendar sodeluje na plošči. Mladim ustvarjalcem se pridružujeta mentor Miro Tomšič in basist Peter Jenič ter gosta: Ivanka Benkovič s harmoniko in Tomaž Koncilija z bas kitaro. Gonilna sila zasedbe je Miro Tomšič, ki je tolkala študiral na glasbeni šoli pri profesorju Lojzu Gradiškju, sedaj na šoli Marjana Kozine tudi poučuje. V Ljubljani je pri Alešu Rendli končal srednjo glasbeno in baletno šolo ter v Velenju pri prof. Martinu Bajdetu srednjo šolo Fran Korun Koželjski. Letos zaključuje študij tolkal na ljubljanski Akademiji za glasbo pri profesorju Borisu Šurbku. Je član Simfoničnega orkestra GŠ Marjana Kozine, pihalnega orkestra Krka in pop skupine Dom za zanje, opazili smo ga tudi v novomeškem Komornem orkestru Tartini.

Na ploščo je uvrščeno kar šestnajst sklad različnih avtorjev. Od Pink Pantherja Henryja Mancinija do Argentince Lala Schifrina in njegove filmske teme, ki je plošči dala naslov, vmes je nekaj avtorske in tradicionalne glasbe. Pri poslušanju se podamo na glasbeno popotovanje, ki nas z ritmi pelje od obeh Amerik, preko Karibov in Evrope z Balkanom vred do zahodne Afrike. Glasbeniki obvladajo impresiven tolkalski instrumentarij; vibrafon, marimbo, bobne, konge, bongose, timbale, gonge, pavke itd., tolkala uporabljajo tudi kot solistična glasbila, zvok bogatijo z malimi zvočili in nekaj malega elektronike. Ritme in zvoke so sposobni izvabiti zgolj iz lastnih teles. Muvaruvgruva je uspela povezati vse glasbene niti in samo s tolkali ustvariti glasbo, ritme nadgraditi. Ovitek plošče je všečno oblikovan, gre za delo Leticije Yebuah. Album je predvsem za tako mlade glasbenike lep uspeh in zasluži vso pohvalo. Obenem potrjuje močno glasbeno zaledje, ki bo v prihodnosti gotovo dalo še boljše rezultate in mogoče ne bo, kot vsi v članku navedeni glasbeni izdelki, vezano večji del le na zanesenjaštvo avtorjev.

ZVONE PELKO: Platenja

SAMOSTANSKE KNJIŽNICE NA DOLENJSKEM

KAPUCINI IN KAPUCINSKI SAMOSTAN KRŠKO

Nastanek kapucinskega reda

Kapucini so najmlajša od reformnih vej reda manjših bratov Frančiška Asiškega. Začetnik reda p. Matej,¹ pridigar iz ankonske province observantov, je bil doma iz kraja Bascio blizu Pesara (provinca Marche). Odločil se je, da bo živel še strožje v duhu Frančiškovega Vodila kot drugi bratje. Odpravil se je v Rim in leta 1525 mu je papež Klemen VII. dal ustno dovoljenje, da sme dobesedno izpolnjevati redovno vodilo, nastopati kot potujoči pridigar, živeti v ločeni kolibi ter nositi brado in habit z dolgo kapuco.² Kot prva sta se mu pridružila brata Ludvik in Rafael iz observantske veje manjših bratov, ki sta tudi želela kar najpristneje živeti po Vodilu in Oporoki. Bradati možje so bili oblečeni v rjave kute s kapuco, po njih so kasneje dobili tudi svoje ime. Uživali so podporo škofa iz Kamerina,³ naklonjena jim je bila tudi Katarina Cibo, nečakinja papeža Klemena VII. Leta 1528 je p. Matej skupaj s Katarino Cibo odšel v Viterbo, kjer se je takrat ravno mudil papež, ter prosil za pisno potrditev puščavniškega reda manjših bratov. Na njeno priporočilo je papež Klemen VII. res potrdil novo skupnost. V ta namen je dne 3. julija leta 1528 izdal bulo Religionis zelus,⁴ s katero je potrdil novi red z imenom Frančiškovi mlajši bratje puščavniki ter dovolil sprejemati nove člane iz vrst laikov, duhovnikov in redovnikov.

Prvi kandidati so prihajali iz različnih krajev, največ je bilo observantov. Novi red se je hitro širil, že naslednje leto jih je bilo okrog 30, do leta 1535 se je red razširil že po vsej Italiji, imeli so že 12 provinc in 500 članov. Na prvem kapitlju reda leta 1529 v Albaciniju so izvolili patra Mateja za generalnega vikarja, vendar je že čez nekaj mesecev to službo odložil in se posvetil samo molitvi in pridiganju. Na njegovo mesto so izvolili Ludvika iz Fossombrona, ki je bil kot ustvarjen za predstojnika in je znal novemu redu pridobiti veliko simpatij in ugleda. Na tem kapitlju je red sprejel osnovne konstitucije, ki so izhajale iz Frančiškovega Vodila. V njih je bilo poudarjeno predvsem ubožstvo, molitev, redovna disciplina, molk in samota, pridigarstvo pa je omenjeno le bežno in priporočeno samo zunaj samostanov.

Značilno za kapucine tistega časa je bilo življenje po strogih pravilih, njihova glavna naloga je sčasoma postala pridiganje, niso pa smeli spovedovati svetnih ljudi. Prav tako se niso smeli ukvarjati z znanostjo in niso smeli imeti knjižnic. Red je tako na samem začetku imel bolj puščavniško-kontemplativno podobo, zaradi take usmeritve niso posvečali posebne pozornosti študiju in knjižnicam.⁵ Brate naj

1 P. Matteo da Bascio.

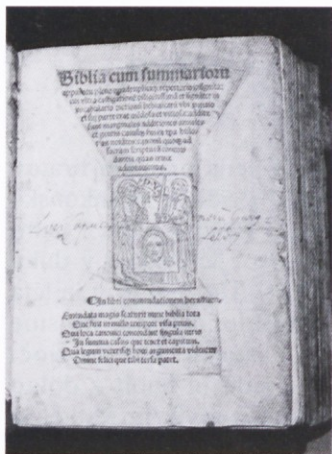
2 Teraš, 1929, str. 10.

3 V Kamerinu jih tudi prvič imenujejo kapucini. Prim. Benedik, 1994, str. 9.

4 Teraš, 1929, str. 11.

5 Benedik, 1995, str. 163.

Biblia cum summarion – latinska biblija iz Liona (1510), ki je v Sloveniji unikat in jo je menda uporabljal celo Adam Bohorič na svoji prvi šoli v Krškem. Na naslovnem listu je vpisano tudi lastništvo kapucinskega samostana v Krškem.

6 Prepoved širjenja reda izven meja Italije je uvedel papež Pavel III. leta 1537. Prepoved je bila na prvi pogled trda, vendar je omogočila, da se je kapucinski red posvetil organizaciji reda, kar jim je omogočilo kasnejše bliskovito širjenje po Evropi. Kapucini so v Italiji tako napredovali, da so imeli leta 1571 že 300 samostanov, 18 provinc in 3.000 članov.

7 To letnico navaja Teraš, 1929, str. 13. Nekateri avtorji navajajo tudi letnico 1575. Prim. Benedik, 1994, str. 10.

8 Benedik, 1994, str. 10.

9 Teraš, 1928, str. 15.

SKRITI ZAKLADI
KULTURNE DEDIŠČINE

Rast 6 / 2005

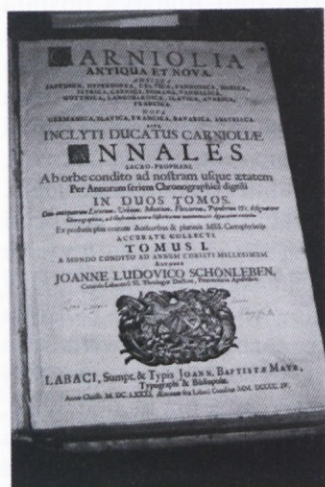
bi za življenje in delovanje dovolj navdihovalo Sveto pismo. Že leta 1536 pa so nove redovne konstitucije poleg prej naštetih temeljnih elementov reda prinesle veliko bolj temeljite smernice za pridigarsko dejavnost kot najpomembnejšo apostolsko dejavnost ter priporočile ustrezen biblični študij. O duhovni moči kapucinov priča tudi to, da je na tridentinskem koncilu (1554-1563) sodelovalo osem kapucinskih teologov. Na temelju odlokov tega koncila so konstitucije kapucinskega reda iz leta 1575 zahtevale, da za podporo poudarjeni pridigarski dejavnosti vsaka provinca ustanovi posebno študijsko hišo, kjer naj bi poleg filozofije in teologije poučevali tudi svetne znanosti, potrebne za širšo teološko izobrazbo.

Kapucini so že kmalu po svojem nastanku doživeli hude preizkušnje. Novemu redu so zelo nasprotovali nekateri observanti, ki so hoteli novo ustanovo že v kali zatreti, saj so kapucine imeli za odpadnike od observantskega reda, čeprav je bil kapucinski red že ustoličen. Temu zunanjemu nasprotovanju so se pridružile še notranje težave. Na kapucine in njihove prijatelje je moralo slabo vplivati, ko je p. Matej zapustil kapucine in se zopet pridružil observantom. Druga neprijetnost je bil dogodek z Ludvikom iz Fossombrona. Ko ga na drugem kapitlju reda leta 1535 v Rimu niso več hoteli izvoliti za generalnega vikarja, temveč so izvolili Bernardina iz Astija, ga je to močno užalilo. Z dovoljenjem Sv. stolice je leta 1536 še enkrat sklical vse kapitularje na kapitelj, ker je upal, da bodo tokrat izvolili njega. Vendar se to ni zgodilo, kapitularji so ostali pri svoji prvotni odločitvi in potrdili Bernardina za generalnega vikarja reda. Zaradi tega je Ludvik, jezen in užaljen, redu obrnil hrbet, izstopil iz njega ter nato še nekaj časa rovaril proti kapucinom. Največje težave pa je leta 1542 redu povzročil Bernardin iz Ochina. Že prej, ko je bil še observant, je bil slaven pridigar, lektor in odličen poznavalec svetega pisma, zato so ga kapucini z veseljem sprejeli medse. Čez nekaj let so ga izvolili za generalnega vikarja, pričakovali so, da bo s svojim ugledom in s svojo besedo premagal vsa nasprotovanja redu. Vendar pa se je zgodilo ravno nasprotno. Ko so ga leta 1541 v drugo izvolili za generalnega vikarja kapucinskega reda, ga je zaradi suma krivoverstva papež poklical na zagovor, vendar se vabilu ni odzval, ampak je pobegnil v Genevo in se pridružil kalvincem. Seveda je nastal pravi vihar, kapucinom je grozila razpustitev, vendar so se kljub temu obdržali, ostala pa je začasna prepoved njihovega širjenja izven Italije.⁶

Kapucini so polagoma zopet prišli do ugleda in veljave. Leta 1574⁷ je papež Gregor XIII. ukinil prepoved širjenja reda izven Italije in še istega leta so kapucini prišli v Francijo, leta 1578 v Španijo, leta 1581 v Švico, leta 1586 v Belgijo, nato leta 1593 na Tirolsko, leta 1599 v Prago, leta 1600 pa v München, na Dunaj in v Gradec. S tem so bili leta 1600 postavljeni temelji za češko-avstrijsko-štajersko provinco. Leta 1619 je red dosegel popolno pravno samostojnost, pred tem je bil formalno podrejen generalnemu ministru minoritov. Red je takrat imel že 40 provinc s 14.846 člani.⁸ Širjenje reda se je nadaljevalo, leta 1615 so kapucini prišli še na Irsko (samostojna provinca leta 1733), v Anglijo pa po letu 1700. V Severno Ameriko so kapucini prišli že leta 1632, samostojni provinci (pensilvanska in kalvarijska) pa sta bili ustanovljeni šele leta 1822.⁹

Najvišje število redovnikov je red doživel leta 1754, takrat je

Janez Ludvik Schönleben je bil doktor teologije in ljubljanski kanonik. Osem let pred Valvasorjem je izdal zgodovino kranjske dežele v nemškem jeziku Carniola Antiqua et Nova, izšla v Ljubljani, 1680 (prvi del, drugi del ni izšel).

imel že 63 provinc, 1.715 samostanov in 32.821 redovnikov. Prošenj za vstop v red je bilo toliko, da niso mogli vseh sprejeti in so nekateri čakali tudi več let na sprejem. Poleg sinov kmečkih, rokodelskih in meščanskih staršev so v red vstopali tudi iz bogatih in plemenitih družin, od nižjega plemstva pa vse do grofov. Proti koncu 18. stoletja pa je začel kapucinski red zelo nazadovati. Vzroki za to so bili različni. Na eni strani je bil to prosvetljeni duh časa, ki ni bil naklonjen pobožnosti in cerkvenim redovom, posledice so znane, Jožef II. je zatrl mnogo samostanov, ne le kapucinskih. Isti prosvetljeni duh časa je privedel tudi do francoske revolucije, ki je preganjala redovništvo, Napoleonovi zakoni iz leta 1810 so bili naperjeni zoper cerkvene redove. V Španiji so bili leta 1834 redovniki zaradi »eksklaustracije« preganjeni iz svojih samostanov in so bežali v Južno Ameriko. V Italiji so redovnike začeli preganjati leta 1866, preganjanje se je nekajkrat ponovilo. Redovnike so v času kulturnega boja zatirali v Nemčiji, v Franciji pa so leta 1880 in 1901 sprejeli zakone, ki so bili naperjeni zoper redovništvo. Vsa ta preganjanja so seveda oslabila tudi kapucinski red, tako da je leta 1888 štel le še 7.628 članov.

Po letu 1888 pa se je kapucinski red znova začel razvijati. Pregarji redovniki so se polagoma vračali v svoje stare samostane ali pa so se naseljevali drugod, tudi po privatnih hišah, kjer so si uredili kapelico, celice, knjižnico in vse drugo, kot da bi bili v samostanu. Skoraj po vseh provincah so odprli serafske šole, v katerih so vzgajali svoj redovni naraščaj. Močan udarec je kapucinom zadala prva svetovna vojna, primorski kapucini so morali zapustiti svoj samostan zaradi italijanske zasedbe. Leta 1917 so zaradi bližine fronte odpeljali knjige v Krško, od koder se jih je vrnila le desetina. V času med 18. majem 1924 in 5. februarjem 1946 so v samostanu bivali italijanski kapucini, takrat so iz knjižnice izginili vsi slovenski tiski. Tudi druga svetovna vojna je močno prizadela kapucine, celjski in krški so bili preganjeni, oba samostana pa je zasedla nemška vojska. Vendar pa je red preživel vse težave in preizkušnje in še danes nadaljuje svoje poslanstvo.

Kapucini in njihovo poslanstvo

Apostolsko delovanje je poleg lastnega posvečenja prvi in glavni namen kapucinskega reda. Njihove redovne konstitucije imenujejo oznanjevanje božje besede službo, ki je ena izmed pomembnejših, koristnejših in višjih služb vojskujoče se cerkve.¹⁰ To službo so kapucini z velikim veseljem in gorečnostjo opravljali od svojega začetka pa do danes. Bili so ljudski govorniki v pravem pomenu besede, ljudstvo je povsod zelo rado prihajalo k njihovim pridigam. Pridiganje je postalo ena od poglavitnih dejavnosti kapucinov, kar dokazujejo tudi ohranjene samostanske kronike ter tiskani in rokopisni pridigarški priročniki. Temeljno izhodišče kapucinske pridige je vsebovano že v Pravilu Frančiška Asiškega, ki ga dopolnjujejo kasnejše kapucinske konstitucije. Frančiškovo navodilo pravi, naj bratje oznanjajo grehe in kreposti, kazen in slavo. Že konstitucije iz leta 1529, še bolj pa dopolnjene konstitucije iz leta 1536, so oblikovale razločno zahtevo, naj bratje oznanjajo evangelij.¹¹ Posreden vpliv za nastanek takih zahtev morda lahko najdemo tudi v tem, da je pridigarstvo v času, ko je nastal kapucinski red, zašlo v občutno dekadenco, pridigarji so se izgubljali v

10 Teraš, 1928, str. 31.

11 Benedik, 1987, str. 389.

dolgovezнем besedičenju in posvetnem modrovanju. Zato so kapucinske konstitucije še toliko bolj poudarjale oznanjevanje evangelija. V 117. členu konstitucije zahtevajo: »Da bi mogli oznanjati Kristusa križanega, božje kraljestvo, spreobrnjenje in zveličanje duš, obvezujemo pridigarje in jim zabičujemo, da v svojih pridigah uporabljajo sveto pismo, najbolj novo zavezo in še posebej evangelij, da bi tako po 'evangeljskih' pridigarjih tudi ljudstva postala 'evangeljska'.¹² V dekadentno pridigarstvo je prav ta kapucinska evangeljska pridiga vnesla novost, pri poslušalcih je bila izredno dobro sprejeta in je postala najmočnejše sredstvo verskega preporoda v času katoliške obnove po tridentinskem koncilu. Pridigarski službi so namenjali veliko pozornosti in jo v samem redu zelo spoštovali, pridigam pa so prisojali enako vlogo kot ostalim oblikam bogoslužja. Dejstvo pa je tudi, da so kapucine v posamezne dežele poklicali predvsem kot pridigarje, to je bil tudi vzrok za njihov prihod v naše kraje. Kapucini so pridigali v svojih samostanskih cerkvah in tudi v cerkvah, kamor so jih povabili. Pridige so bile redna oblika pastoralne dejavnosti, čeprav pridigarske službe niso opravljali vsi kapucinski redovniki, ampak samo tisti, ki so bili za to posebej usposobljeni. Tudi sama služba pridigarja se je delila na nedeljske, praznične in postne pridigarje. Najbolj je bil zaposlen nedeljski pridigar, zato so ga pogosto imenovali redni pridigar, ker je pridigal vse nedelje v letu. Postni pridigar je moral za postni čas pripraviti 15 pridig. Kapucini so po navodilih konstitucij gradili manjše cerkve, ki so bile v skladu z njihovim idealom ubožstva preproste in skromne, in niso želeli sami ustvarjati večjih duhovnih središč, ampak naj bi več pridigali drugod, kamor jih pokličejo. V vsakem samostanu je bilo več rednih pridigarjev, ki so pridigali v samostanskih cerkvi in mestnih župnijskih cerkvah. V večjih mestih z večjim številom cerkva je bilo tudi več rednih pridigarjev.

Še bolj kot pridiganje v mestih pa je bilo za kapucine značilno pridiganje na podeželju. Vsak samostan je imel široko zaledje svoje dejavnosti, patri so pogosto hodili pridigat na okoliške župnije na prošnjo župnikov, ponekod pa so se župniki za stalno dogovorili s samostanom, za katere praznike ali druge dogovorjene dneve bo pater kapucin prišel pridigat. Samostani so vodili sezname, v katere so vpisovali takšne dogovorjene obveznosti, takšno pomoč pa so običajno izvajali patri, ki so bili praznični pridigarji. Ravno ta pomoč, ki so jo patri nudili dušnim pastirjem ob sobotah in pred prazniki po okoliških, ponekod tudi zelo oddaljenih župnijah, ki je patre vodila povsod po podeželskih cerkvah,¹³ je kapucinski red najbolj zblížala in povezala z ljudmi, da je sčasoma postal pravi ljudski red. To ne pomeni, da so kapucini delovali samo med preprostimi podeželskimi ljudmi, ampak so se zblížali in živeli v sožitju z ljudmi vseh slojev.

Kapucini so v neposreden in pristen stik z ljudmi vseh slojev prihajali tudi pri spovedovanju ter postnih in drugih pobožnostih. Kronike govorijo o neverjetnem številu ljudi, ki so jih kapucini spovedovali, predvsem v postnem času. Vendar pa kapucini niso bili samo spovedniki za preprosto ljudstvo, najdemo jih tudi med osebnimi spovedniki vladarjev in plemičev. Z veliko gorečnostjo so se bratje trudili po bolnišnicah in ječah, spovedovali so bolnike in jetnike, nudili duševno tolažbo umirajočim, spremljali na smrt obsojene na njihovo zadnjo pot, poučevali spreobrnjenca. Znana je

13 Temu posebnemu delu apostolskega delovanja kapucinov rečemo ekskurzi.

14 Prim. Teraš, 1929, str. 67.

15 Pasijonske procesije so kapucini po letu 1610 uvedli tudi v Ljubljani in po drugih mestih. Najbolj znan je seveda Škofjeloški pasijon, ki so ga uprizarjali od leta 1721, skoraj izključno v slovenskem jeziku, je edino ohranjeno besedilo od vsaj devetih sočasnih pasijonskih procesij na Slovenskem. Besedilo hrani škofjeloška kapucinska knjižnica. Prim. Enciklopedija Slovenije, 13, str. 55, geslo Škofjeloški pasijon, avtor J. Faganel.

16 Teraš, 1928, str. 54.

njihova skrb za reveže, ničkoliko so jih nahranili skozi stoletja premoščanja prepada med bogatimi in revnimi. V Franciji so opravljali tudi službo gasilcev, skoraj dvesto let so bili edini gasilci v Parizu.¹⁴ V času kuge so stregli bolnikom in umirajočim in mnogi od njih so pri tem sami podlegli bolezni. Poleg tega so nudili duhovno tolažbo vojakom in mornarjem v bitkah ter se odlikovali z veliko hrabrostjo. Zelo so se zavzemali za pogosto prejemanje zakramentov, redno obiskovanje božje službe in odločno nastopali proti nravnim razvadam. Z lastnim zgledom pobožnosti, požrtvovalnosti in skromnosti so bistveno doprinesli k preobrazbi verskega življenja. V skladu z zahtevami tridentinskega koncila so se posvetili oznanjanju božje besede in spreobračanju krivovercev. Na mnogih krajih so vpeljali štirideseturno češčenje presvetega Rešnjega Telesa in bratovščino Kristusovega trpljenja, prirejali so pasijonske procesije.¹⁵ Uvedli so tudi ljudske misijone, že v 16. stoletju so se podali v razne kraje Afrike zaradi širjenja evangelija in odkupovanja jetnikov, pospeševali so katoliške misijone v raznih pokrajinah Evrope, Azije in Amerike, kjer so z velikim pogumom in vztrajnostjo premagovali razne nevarnosti in težave, pri tem pa bili pripravljeni žrtvovati tudi svoje življenje. Že leta 1550 sta dva kapucina odšla v Egipt in v Kairu v ječi umrla od lakote. Leta 1566 je kapucin Ignacij iz Apira odšel na Kreto in tam v dveh letih ustanovil bolnišnico in pet samostanov. Leta 1586 je večje število kapucinov odšlo v Alžirijo in Tunizijo, da so tolažili in nudili duhovno oskrbo krščanskim jetnikom, ki so tam pri muslimanih morali opravljati poljedelska dela. Organizirano misijonsko delovanje pa se je začelo leta 1587, ko so na generalnem kapitlju sklenili, da je za odhod med nevernike potrebno pridobiti dovoljenje. Še istega leta se je večje število kapucinov odpravilo v Turčijo, kjer so ustanovili višje šole, ki so si sčasoma pridobile ugled in veljavo. V začetku 17. stoletja so se kapucini naselili na turško-grškem ozemlju, ustanavljali so misijonske postaje po vsej Mali Aziji. Ustanavljali so bolnišnice, šole in sirotišnice ter spreobračali ljudi v katoliško vero. Prišli so celo v Rusijo in Bolgarijo, v Afriko, Tibet in Indijo. V Ameriki delujejo od prve polovice 17. stoletja, v Braziliji že od leta 1611. V misijonih še danes sodelujejo tudi slovenski kapucini. P. Mavricij Teraš o kapucinskih misijonarjih pravi: »Kapucini so res pionirji krščanske vere in krščanske kulture. Iz ljubezni do Boga zapuščajo svoje domače kraje, svoje znance in prijatelje ter se podajajo v daljne dežele, da oznanjujejo tujim narodom blagovest krščanstva, jim zidajo cerkve, šole in bolnišnice, jih poučujejo v poljedelstvu in v obrti, jih zdravijo od telesnih bolezni ter jih navajajo h krepostnemu življenju. Misijonar mora biti vse: dušni pastir, učitelj, arhitekt, zdravnik in sodnik. Težak in požrtvovalen je poklic misijonarjev: treba se je odpovedati vsem udobnostim življenja, treba se je privaditi drugemu podnebjju, drugemu načinu življenja in drugim šegam, treba se je bojevati s sto in tisoč nepravilnostmi. Toda vsega tega se misijonarji ne ustrašijo. Z veseljem se trudijo in žrtvujejo za neskončno dobrega Boga, ki jih bo nekoč bogato poplačal za njihovo ljubezen in požrtvovalnost.«¹⁶

Kapucini nikoli niso imeli znanstvenega delovanja za svoj glavni namen, ampak so se z znanostjo ukvarjali le toliko, kolikor je bilo potrebno za uspešno delovanje v dušnem pastirstvu. Zato se tudi ukvarjajo s tistimi znanostmi, ki so z dušnim pastirstvom najbolj

17 Med pridigarji in duhovnimi pisatelji med slovenskimi kapucini so najbolj znani Janez Svetokriški, Rogerij Ljubljanski, Hipolit Novo-meški ter Frančišek iz Gorice.

povezane, predvsem z bogoslovnimi vedami. Največ pri kapucinih študirajo sv. pismo, dogmatiko, moralno in pastoralno teologijo, ascetiko, cerkveno zgodovino in cerkveno pravo. S teh področij so tudi objavili največ knjig.¹⁷ Ukvarjajo pa se tudi s filozofijo, naravoslovjem, matematiko in astronomijo, geografijo, politiko, sociologijo ter drugimi posvetnimi znanostmi. Proslavili so se tudi kot leposlovni pisci. V svojih večinoma religioznih delih so opisovali Kristusovo življenje, Marijine vrline in svoja pobožna čustva, lotevali pa so se tudi svetne tematike. Kapucini tudi izdajajo vrsto znanstvenih revij, v katerih objavljajo svoje prispevke. Ker se dobro zavedajo, kako pomembna je v današnjem času znanstvena izobrazba, skrbijo tudi za dobro izobraževanje svojega redovnega podmladka. Povsem v kapucinskem duhu je namreč prepričanje, da so najbolj ponižni najbolj učeni.

Kapucini torej niso samo molili, pridigali, spovedovali in pisali knjige, ampak so se uspešno udejstvovali tudi na karitativnem, socialnem, diplomatskem in celo političnem področju. Kjerkoli so lahko kaj pomagali, so to storili z vso požrtvovalnostjo. Zato ni nenavadno, da so s svojim apostolskim delovanjem pritegnili pozornost ne samo preprostega ljudstva, ampak tudi papežev, škofov, cesarjev in knezov ter postali njihovi spovedniki in svetovalci v duhovnem življenju.

Kapucini na Slovenskem

Pri obravnavanju kapucinov na Slovenskem se ne moremo omejiti zgolj na naše etnično ozemlje, ampak je njihov prihod k nam potrebno umestiti v okvir Štajerske province, ki je kot skupna upravna enota pokrivala vse dežele Notranje Avstrije in tudi dele Hrvaške. Prihod kapucinov na to ozemlje je povezan z misijonskim poslanstvom sv. Lovrenca Bridiškega¹⁸ v Prago.¹⁹ V drugi polovici 16. stoletja se je namreč v Pragi število katoličanov zmanjšalo na eno tretjino prebivalstva in v delo rekatolizacije na Češkem je praški škof poleg jezuitov želel vključiti tudi kapucine. Z dovoljenjem papeža Klemena VIII. je poleti leta 1599 v Prago prispelo 12 kapucinov pod vodstvom generalnega definatorja Lovrenca Bridiškega. Po načrtu najvišje cerkvene hierarhije so se vključili v delo katoliške preнове, ta skupina je postala tudi izhodišče za širjenje in dejavnost kapucinskega reda v vsej srednji Evropi. Prvi samostan so ustanovili že leta 1599 na Dunaju, leta 1600 pa v Pragi in v Gradcu in s tem postavili temelje češko-avstrijsko-štajerskemu komisariatu. Zaradi nagle rasti števila kapucinskih samostanov in redovnikov ter obširnosti ozemlja se je ta kmalu razdelil v več provinc. Začetki naših najstarejših kapucinskih samostanov so povezani s prvotno skupino misijonskega poslanstva Lovrenca Bridiškega, tudi p. Bernard iz Vidma, ki je bil leta 1606 skupaj s p. Damascenom iz Benetk na dunajskem kapitlju določen, da pride v Ljubljano, kjer bosta skupaj uredila vse potrebno za ustanovitev samostana, je bil eden od dvanajstih članov praške misije Lovrenca Bridiškega.

Leta 1608 je imel komisariat na obsežnem prostoru med Prago in Ljubljano že sedem samostanov, leta 1608 so ga zato razdelili na češko-moravsko-avstrijski in na štajersko-koroško-kranjski del, ki se je imenoval Štajerski komisariat. Tudi ta se je v naslednjih desetih letih močno razširil, ob generalnem kapitlju leta 1618 je štel že deset samostanov s 104 redovniki, zato so ga povzdignili v samostojno

18 S. Lovrenc Brindiški je bil odličen pridigar, teološki pisatelj, cerkveni učitelj in papeški diplomat.

19 Misija sv. Lovrenca je povezana s prihodom kapucinov v avstrijske dežele. Leta 1599 je sv. Lovrenc Brindiški z dvanajstimi tovariši prišel iz Benetk na Dunaj, kjer je na željo cesarice Ane postavil prvi kapucinski samostan v avstrijskih deželah. Še istega leta je potem s tovariši odšel v Prago, kjer je naslednje leto tudi ustanovil samostan. Še istega leta kot v Pragi je ustanovil tudi samostan v Gradcu.

21 P. Mavricij Teraš ta dogodek opisuje takole: »Kapucinski samostan v Ljubljani je bil zatrt pod vladno generala Marmonta leta 1809, in sicer iz smešnega vzroka. V stolnici je na pustni torek pridigal neki kapucin proti nedostojni modi. V svoji preveliki gorečnosti je vrgel svoj žepni robec med občinstvo in robec je priletel Marmontovi ženi baš na gole prsi. Cerkev je postala konjušnica, v samostanu pa so se naselili francoski vojaki. Ker niso niti cerkve niti samostana nič popravljali, je začelo oboje razpadati, tako da so morali leta 1817 oboje popolnoma porušiti.« Prim. Teraš, 1929, str. 73.

22 Ob posvetitvi vsake kapucinske cerkve so večinoma v koru za oltarjem vzdali spominsko ploščo s priložnostnim napisom, ki je sporočal, komu v čast je cerkev posvečena ter kdo in kdaj jo je posvetil.

23 Ivan Jakob Khiesel.

redovnikov. Imel je tudi svojo lekarno, v njem so se zdravili tudi kapucini iz okoliških samostanov. Že od samega začetka pa vse do jožefinskih reform je bil samostan tudi stalna študijska hiša, v kateri so redno izvajali študij teologije. V njem so se ves dopoldne vrstile maše, kapucini so spovedovali ter obiskovali bolne in umirajoče. V domači cerkvi so imeli redne pridige, občasno pa so pridigali tudi po drugih cerkvah v mestu, štirje patri so ob določenih dnevih pridigali tudi v stolni cerkvi. Na prošnje župnikov so pogosto hodili spovedovat in pridigat po drugih župnijah. Na veliki petek so prirejali pasijonsko procesijo, ki je privabljala na tisoče ljudi tudi iz oddaljenih krajev. Samostan se je preživljal z miloščino, precej so mu pomagale nekatere plemiške rodbine. Skrbel je tudi za reveže in popotnike, vsak dan je poskrbel za kosilo 50 revnih dijakov. Samostan je sicer preživel jožefinske reforme, čeprav mu je bilo prepovedano sprejemati novince, nato pa ga je leta 1809 razpustila francoska uprava.²¹ O njegovi knjižnici pričajo le redke knjige z ekslibrisom tega samostana, raztresene po kapucinskih in drugih samostanskih knjižnicah.

V **Celju** je nastal tretji kapucinski samostan na našem narodnostnem ozemlju. Mestni prebivalci so bili večinoma protestanti, svojo vero so trdovratno branili. Postavili so tudi velik okrogel tempelj na 20 stebrih, v katerem so se zbirali k molitvi. Po zmagi protireformacije so dobili ukaz, da ga morajo zapreti, vendar so se uprli in tega niso hoteli storiti. Prišli so vojaki, ki so s pomočjo okoliških kmetov tempelj do tal podrli. Že nekaj let za tem pa so meščani sami prisilili kapucine, da bi prišli med njih. Nadvojvoda Ferdinand je njihovi prošnji ugodil in leta 1609 so postavili temeljni kamen za kapucinsko cerkev in samostan. Ker so zidali s prostovoljnimi prispevki, je zidanje trajalo več let, cerkev je škof Hren posvetil šele leta 1616.²² Že takoj na začetku so se celjski kapucini posvetili dušnemu pastirstvu, v samostanu je bilo 28 celic in 5 bolniških sob. Ker lastne lekarne niso imeli, so zdravila za bolne brate zastonj dobivali iz mestne lekarne. V samostanu so v presledkih izmenično imeli tudi noviciat in študij filozofije ter nekaj let tudi teologije. Osrednja dejavnost samostana je bila pridiganje, pridigali in spovedovali so slovensko in nemško, posvečali so se pouku protestantov, več so jih tudi sprejeli v katoliško vero. Samostan se je preživljal z miloščino, prispevke mu je dajala tudi žička kartuzija. Samostanu se je uspelo ohraniti skozi viharne čase do današnjih dni, v njem je bil tudi zadnji sedež nekdanje Štajerske province.

V **Mariboru** so kapucini načrtovali postavitev samostana že leta 1609, temeljni kamen pa je položil škof Hren v aprilu leta 1613. Prostor je odstopilo mesto, stroške gradnje pa je poravnal grof Kisel,²³ tedanji gospodar mariborskega gradu. Samostan, ki je bil postavljen na mestu sedanjega frančiškanskega samostana, je imel 27 celic in 6 bolniških sob, imel je tudi svojo lekarno. Krajši čas je bil v njem noviciat, med letoma 1675 in 1769 pa študij filozofije, delno tudi teologije. Leta 1784 je bil s cesarskim dekretom samostan razpuščen, kapucini so ga morali izročiti minoritom ter zapustiti Maribor. Tja so se kapucini vrnili šele 136 let kasneje, leta 1920 so se naselili na Studencih poleg cerkve sv. Jožefa, kjer so dogradili samostan in odprli serafsko malo semenišče. Leta 1941 so jih Nemci izgnali in zasedli samostan. Kapucini so se vanj vrnili 1945. leta.

V **Radgonu** so kapucine poklicali leta 1614 na pomoč pri delu

Čelešnik - podstavek za trske, ki je nekoč služil namesto svečnika.

24 Svoje nasprotovanje prihodu kapucinov v Novo mesto so frančiškani utemeljevali s tem, da v tako majhnem mestu ne moreta biti dva samostana uboštenih redov. V ozadju gre za vprašanje pobiranja miloščine oz. preživljanja obeh samostanov. Prim. Benedik, Kapucini v Novem mestu, 1994, str. 197.

SKRITI ZAKLADI
KULTURNE DEDIŠČINE

Rast 6 / 2005

rekatolicizacije, ki mu domači župnik sam ni bil kos. Radgončani so bili menda najbolj trdovratni pristaši protestantizma na Spodnjem Štajerskem. Protireformacijske komisije so sicer strle njihovo zunanjo organizacijo, vendar pa so v srcu še zmeraj ostali luterani. Kapucini so se ljudem tako priljubili, da je mestno starešinstvo zaprosilo, da bi v Radgoni ustanovili kapucinski samostan. Kapucinom so izročili že skoraj popolnoma porušeno cerkev regularnih kanonikov sv. Avguština. Leta 1617 so začeli cerkev popravljati in zidati samostan. Samostan je skupaj z mestom dvakrat pogorel, in sicer leta 1645 in 1713, vsakokrat so ga znova pozidali. V samostanu je bilo 26 celic in 4 bolniške sobe. Kapucini so tudi tukaj izvajali vse tiste dejavnosti, zaradi katerih so se tako priljubili ljudem: spovedovali ljudi, pridigali, obiskovali bolne in umirajoče, izvajali pa so tudi misijonsko dejavnost na ozemlju Ogrske, to je v Prekmurju, kjer so živeli Slovenci, ki so do leta 1777 spadali pod madžarsko goersko in zagrebško dekanijo. Samostan je bil ukinjen leta 1816.

Na **Ptuj** so leta 1615 meščani sami povabili kapucine, naj se naselijo pri njih. V mestu so jim odkazali kraj za samostan, vendar pa ta zaradi premajhnega prostora in hrupa ni bil primeren. Leta 1623 so postavili temeljni kamen za gradnjo samostana in cerkve zunaj mestnega ozemlja na zemljišču, ki jim ga je podaril tedanji ptujski gospodar knez Eggenberg, ki je poravnal tudi vse stroške zidave. Velik požar, ki je izbruhnil v mestu leta 1705, je zajel vse mesto in upelil tudi kapucinsko cerkev in samostan. V ognju sta končala tudi samostanska knjižnica in arhiv. S podporo nekaterih plemiških rodbin so samostan in cerkev ponovno pozidali. Samostan je imel 27 celic in 5 bolniških sob, v njem je bil krajši čas tudi noviciat. Leta 1786 je cesar Jožef II. samostan ukinil, poslopja pa je zasedlo vojaštvo. Leta 1924 so se kapucini ponovno vrnili na Ptuj.

V **Vipavski Križ** so se kapucini na željo prebivalcev naselili leta 1634. Temeljni kamen so na prostor za gradom prinesli grofje Ferdinand in Maksimilijan Attems ter Bernardin in Lovrenc Lanthieri. Samostan je prvotno štel 17 celic in 3 bolniške sobe. Leta 1649 je bil v samostanu študij moralne teologije, leta 1744 in 1746 pa študij filozofije. V času med letoma 1730-1741 ter 1753-1781 je bil v samostanu noviciat. Leta 1923 je bil samostan pridružen Beneški provinci, leta 1946 je ponovno pripadel Ilirski, od leta 1967 pa je del novonastale Slovenske kapucinske province.

V **Kranju** so meščani prosili kapucine, da bi se naselili pri njih zaradi pomanjkanja duhovščine v mestu. Sredstva za gradnjo samostana je v oporoki zapustil bogati trgovec Mihael Papler, prispeval pa je tudi vicedomski urad in drugi dobrotniki. Temeljni kamen je bil postavljen leta 1640, cerkev je bila posvečena leta 1644. V samostanu je bilo 19 celic, v njem je bivalo 17 do 18 redovnikov, nikoli pa ni služil za študijsko ali noviciatsko hišo. Kranjski kapucini so hodili pridigati in spovedovati po vseh gorenjskih župnijah, saj daleč naokrog ni bilo nobenega samostana. Leta 1786 je bil samostan ukinjen, velik del njegove nekdanje knjižnice se danes nahaja v knjižnici kapucinskega samostana v Škofji Loki.

V **Novem mestu** so se kapucini naselili na željo tamkajšnjega prošta in nekaterih okoliških plemenitašev, močno pa so njihovemu prihodu nasprotovali frančiškani.²⁴ Temeljni kamen za samostan so postavili v letu 1658, cerkev pa je bila posvečena leta 1672. V samostanu je bilo 22 celic in 4 bolniške sobe. V letih 1713-1715 je bil v

26 Benedik, 1995, str. 37.

27 Benedik, 1995, str. 164.

Naslovna stran rokopisa iz krške knjižnice.

28 Ibid.

29 Ibid.

30 Benedik, 1995, str. 164.

najpomembnejšo apostolsko dejavnost in temu primerno priporočile tudi študij. Še posebej pa so na razvoj študija v redu vplivale odločitve tridentinskega koncila, na katerem je sodelovalo tudi osem kapucinskih teologov. Papež Pij IV. je koncilске odloke potrdil 26. januarja 1564, le nekaj mesecev zatem je generalni kapitelj kapucinskega reda določil, naj bo v vsaki provinci nekaj samostanov določenih za študijske hiše, kjer bodo kleriki študirali "pozitivno gramatiko in sveto pismo".²⁶ Izraz "pozitivna gramatika" povzema celovit pouk latinskega jezika, skupaj z branjem poganskih in krščanskih klasikov kot temelja nadaljnjega študija teologije in drugih znanosti. Kasnejše redovne konstitucije so vključile v študij še klasično teologijo ter logiko in filozofijo, kar naj bi pripomoglo k boljшему razumevanju sholastične teologije in svetega pisma. Kako resno so jemali študij kaže določilo, da morajo višji predstojniki presoditi, kdo je glede na svoje intelektualne sposobnosti in moralne kvalitete primeren za študij ter da kandidata, ki se v teku študija izkaže za neprimerne, izključijo iz študija. Osnovni pogoj za nadaljevanje študija je bil opravljen izpit iz gramatike. S študijem je kandidat lahko začel šele dve leti po redovnih zaobljubah. Po predpisih generalnega kapitlja iz leta 1613 in konstitucijah iz leta 1643²⁷ je študij logike in filozofije trajal tri, študij teologije pa štiri leta. Tisti kleriki, ki so končali študij v skladu z redovnimi konstitucijami, so kasneje postali pridigarji. Za to službo je vsakega posameznika potrdil predstojnik reda, in sicer na osnovi provincialovega poročila o uspešno končanem študiju. Tisti, ki so študirali samo moralno teologijo, so lahko opravljali službo spovednika. Druge klerike brez študija so sicer tudi posvetili v duhovnike, vendar so ostali navadni duhovniki. Predpis je veljal, dokler so kapucini imeli lastne interne teološke šole.

Vzporedno z razvojem študija so se razvijale tudi kapucinske knjižnice. Prve redovne konstitucije iz leta 1529 so predstojnikom naročale, naj skrbijo, da se pri skupni mizi vedno bere iz kakšne duhovne knjige, pridigarji pa smejo na svoja apostolska potovanja vzeti največ tri knjige. Sicer pa je knjige treba hraniti v skupnem prostoru.²⁸ Ob naraščanju pomena pridiganja so predpisi od redovnikov glede knjig zahtevali branje predvsem svetega pisma nove zaveze, evangelij in njegovo razlago ter druge duhovne knjige. Nikakor pa v samostanu ni smelo biti knjig, ki bi bile "nekoristne, prazne in škodljive Kristusovemu Duhu, ki naj preveva vsakega redovnika."²⁹ Posamezni redovniki niso smeli imeti svojih knjig, ampak so knjige bile v lasti celotne skupnosti. V ta namen je vsak samostan moral imeti manjši prostor, kjer naj bi se hranilo sveto pismo, razlage očetov in druge nabožne knjige. Bogoslužne knjige naj bi bile skromne, preprosto vezane, brez bogate opreme. Generalni kapitelj leta 1552 je prepovedal gvardijanom prenašanje knjig iz enega v drug samostan, razen v primeru, če je šlo za odvečne duplikate, ki bi lahko koristili redovnikom drugega samostana. Na generalnem kapitlju leta 1596 pa je že bila postavljena zahteva, da se v nekaterih pomembnejših samostanih uredi knjižnice.³⁰

V času, ko so se kapucini začeli naseljevati na naših tleh, so bile redovne norme glede študija in knjižnic v glavnem že začrtane. Vsi naši kapucinski samostani so imeli knjižnice, ki so jih začeli urejati praktično od začetka posameznega samostana ter jih dopolnjevali. Ohranjeni knjižnični katalogi dokazujejo, da so v 18. stoletju kapu-

31 Prim. podatke o katalogih v krški, škofjeloški in kriški kapucinski knjižnici.

32 Benedik, 1995, str. 165.

33 Škafar, 1996, str. 118.

34 Ibid., str. 166.

35 Benedik, 1995, str. 168.

36 Benedik, 1995, str. 168, Škafar, 1993, str. 65-66.

cinske knjižnice premogle že kar lepo število knjig, njihova vsebina pa je bila v skladu s potrebami redovnikov pri opravljanju njihovega poslanstva.³¹ Zaradi močno poudarjenega uboštva se po številu in bogastvu opreme knjig kapucini niso mogli primerjati z benediktinskimi, cistercijanskimi in drugimi meniškimi samostanskimi knjižnicami. Kljub temu pa je zaradi študijskih potreb in izrazite pridigarke naravnosti reda vsak od naših ohranjenih kapucinskih samostanov imel svojo knjižnico že od nastanka naprej, kar dokazuje tudi njihova arhitekturna zasnova, saj so vsi zgrajeni po isti zasnovi. Po požarih, v katerih so bile uničene kapucinske knjižnice v Radgoni, na Ptuj in v Zagrebu, je vodstvo Štajerske province določilo, da morajo redovniki vestno skrbeti za to, da bodo knjižnice v obokanih prostorih, kjer bodo knjige in arhivi varnejši pred ognjem.³²

Knjižnica je morala biti vedno na razpolago vsem članom samostanske družine. Knjige so si lahko izposojali, jih odnesli v svojo celico in jih po uporabi zopet vrnil v knjižnico. V provincijski obrednik, ki je bil sprejet na provincialnem kapitlju v Mariboru leta 1739, so zapisali, naj redovniki ne pišejo po knjigah, ampak si delajo izpiske na listke, naj jih varujejo pred prahom in plesnijo ter naj knjig ne puščajo odprtih, da se ne raztrgajo.³³ V skladu s splošnimi normami so v omenjeni obrednik Štajerske province takrat v Mariboru tudi zapisali, da mora v vsakem samostanu biti brat knjižničar (duhovnik, ki ima za knjižničarsko delo zadostno izobrazbo), ki skrbi za knjižnico, pri sebi hrani ključ tega prostora, ureja knjige in pobriše z njih prah.³⁴ Bratom, ki za svoje delo žele določeno knjigo, jo on izda, napiše njihovo ime, datum izposoje ter seveda skrbi, da se knjiga po uporabi vrne na svoje mesto v knjižnici.

Ohranjeni knjižnični katalogi spadajo med pomembne dokumente, ki izpričujejo razvoj posameznih knjižnic in dajejo tudi pregled nad urejenostjo, vsebino in obsegom gradiva v njih. Med najstarejše ohranjene knjižnične kataloge na Slovenskem spada ravn katalog kapucinske knjižnice v Krškem iz leta 1695.

Kapucinska knjižnica v Škofji Loki je danes najbogatejša med vsemi starimi slovenskimi kapucinskimi knjižnicami, čeprav je samostan med najmlajšimi danes obstoječimi kapucinskimi samostani na Slovenskem. Kljub težkim časom med jožefinskimi reformami, nemški okupaciji, ko so bili vsi redovniki, razen enega brata laika izgnani iz samostana, in nenaklonjenemu povojnemu obdobju, se je knjižnici uspelo obdržati pri življenju. Knjižnica je nastala skupaj s samostanom, njeno prvotno nahajališče je bilo v predpisanem obokanem prostoru, v njem je, z izjemo enkratne preselitve, ostala vse do leta 1936, ko so jo preselili v novodozidano poslopje. Iz ohranjenih dokumentov pa se da sklepati, da v prvih desetletjih obstoja zanjo niso pretirano vestno skrbeli.³⁵ Šele po letu 1740 jo je začel urejati p. Joahim iz Kranja, ki je bil v letih 1740-1743 škofjeloški gvardijan in prvi znani knjižničar škofjeloškega kapucinskega samostana. Po njegovem katalogu iz leta 1743 je takrat bilo v knjižnici 834 različnih naslovov del v prek 1000 zvezkih.

Stari knjižnični katalog z naslovom *Catalogus Librorum Bibliothecae Locopolitanae Fratrum Minorum Capucinatorum* je nastajal v letih 1740-1753, dopolnjen 1841.³⁶ Gradivo je v katalogu razdeljeno na 24 strokovnih skupin, in sicer: A – sveto pismo; B – razlaga svetega pisma, cerkveni očetje; C – dogmatična teologija; D – moralna teologija; E – nedeljske in postne pridige v latinščini; F – nedeljske

in postne pridige v nemščini; G – praznične pridige v latinščini; H – praznične pridige v nemščini; I – nedeljske, praznične in postne pridige v slovenščini in italijanščini; K – cerkveno pravo; L – polemčni spisi; M – zgodovina Cerkev; N – redovna zgodovina; O – svetovna zgodovina; P – asketika, premišljevanja v latinščini; Q – asketika, premišljevanja v nemščini; R – asketika, premišljevanja v italijanščini; S – filozofija; T – latinski učbeniki; V – razno; W – obredniki; X – leksikoni, slovarji; Y – zdravstvo; Z – katehetski priročniki.

Knjižnica se je močno povečala po letu 1786, ko je bil razpuščen kapucinski samostan v Kranju in so v škofjeloško knjižnico prenesli večino njegovih knjig skupaj s katalogom, ki je še ohranjen. Katalog kranjske kapucinske knjižnice (*Catalogus Bibliothecae Capucinatorum sublati monasterii Crainburgensis*) žal ne pove, koliko je star, saj mu manjka druga stran, vanj pa je vpisanih 2.036 knjižnih enot.

V škofjeloškem katalogu najdemo kasnejši vpis, da so leta 1841 po navodilu provinciala p. Alojzija Žirovca iz Idrije knjižnico spet uredili v prvotnem prostoru po ustaljenem redu ter vanjo vključili knjige iz razpuščenih samostanov v Kranju, Ljubljani, Novem mestu in še nekaterih ter da je treba te knjige vnesti v škofjeloški katalog. Kot kaže, pa je bila v celoti prenesena samo kranjska knjižnica, iz drugih samostanov pa le posamezne knjige.³⁷

Pri knjižnici kapucinskega samostana v Mariboru imamo natančnejši pregled samo za starejši del gradiva, za 110 knjig iz starejše kapucinske knjižnice v Mariboru (1613 - 1784), ki so se ohranile in so danes v fondu kapucinske knjižnice v Mariboru.³⁸ Pretežni del gradiva predstavlja pridigarska literatura, zastopana pa so tudi vsa druga področja teologije. Gradivo je postavljeno po formatih, urejen pa je samo fond iz stare kapucinske knjižnice. V knjige so s črnilom vpisali lastništvo, pojavljajo se naslednji vpisi: /Loci/ Capucinatorum Marpurgi Styriae, Loci Capucinatorum Marpurgi in Loci Capucinatorum Marburgi. Zelo prizadeven knjižničar iz časa pred razpustitvijo samostana je bil p. Florimundus Frauenberger.³⁹

Ohranjen je tudi katalog kapucinske knjižnice v Vipavskem Križu (*Index Cathalogi bibliothecae ad facilius reperiendos libros in eo contentos, compositi Anno 1749*). Gradivo deli na naslednje strokovne skupine: A – Scriptura & Concordaiae; B – Expositores; C – Theologi Speculativi; D – Moralistae; E – Sancti Patres; F – Concionatores Latini; G – Concionatores Italici, Schlavonici & Croatici; H – Concionatores Germani; I – Conceptus Praedicabiles; K – Miscellanei Libri; L – Controversistae; M – Canonistae; N – Vitae Sanctorum; O – Historiae Sacrae; P – Analistae Bullaria; Q – Regulares; R – Cathechistae Rubricistae; S – Philosophi & Scholastici; T – Historici Profani; V – Ascetae Latini; W – Ascetae Italici; X – Ascetae Germanici; Y – Medici, Herbarii & Juristae; Z – Nomenclatores, seu Cornu Copia & Synonima.

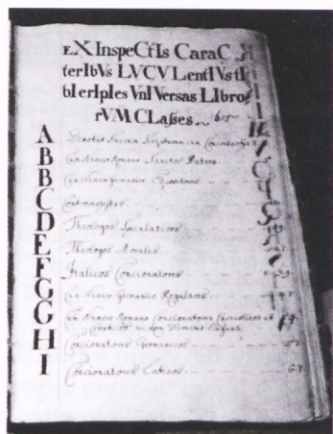
Omenimo še kapucinsko knjižnico v Celju, ki ima v kroniki samostana za obdobje 1918–1941 prepis inventarja knjižnice, razdeljen na strokovne skupine in po abecedi avtorjev znotraj strokovne skupine. Nekatere ohranjene knjige imajo na hrbtih oznake strokovnih skupin, zapisane z veliko črko abecede, ki ji sledi zaporedna številka knjige. Novejših popisov ni, prav tako se ne ve, v kakšni meri zgoraj omenjeni popis odraža dejansko stanje fonda, saj knjižnica ni urejena, velik del gradiva pa je tudi v slabem stanju.

37 Benedik, 1995, str. 170.

38 Škafar 1993, str. 65.

39 Škafar, ibid.

Naslovna stran kataloga krške kapucinske knjižnice, enega najstarejših knjižničnih katalogov pri nas. V ravnogramu je skrita letnica 1695.

Ohranjene starejše kapucinske knjižnice pri nas

Na današnjem slovenskem ozemlju se je, kljub različnim pretresom in burnim časom, skozi zgodovino do današnjih dni uspelo ohraniti le delu nekdanjih kapucinskih knjižnic. To so knjižnice v kapucinskih samostanih Krško, Vipavski Križ, Škofja Loka in Celje ter del knjižnice nekdanjega kapucinskega samostana v Mariboru. Večji del kranjske kapucinske knjižnice je bil po ukinitvi samostana prenesen skupaj s katalogom v škofjeloško knjižnico, od kapucinskih samostanov v Ljubljani in Novem mestu pa se je ohranilo le nekaj knjig. Vendar pa so le redke knjižnice ostale ves čas na istem mestu. Vzrok za to je treba iskati v različnih dogodkih, ki so na ta ali oni način prizadeli samostane, od prehajanja v druge roke, razpustitev, selitev zaradi vojn, požarov in notranjih preurejanj. Knjige iz kapucinske knjižnice v Vipavskem Križu so zaradi bližine fronte leta 1917 izselili v Krško, od koder se je delno vrnila šele leta 1974. Med drugo svetovno vojno so knjižnico samostana Krško Nemci zmetali skozi okno na dvorišče. Celjsko kapucinsko knjižnico so zaradi vojn in drugih katastrof večkrat selili v neprimerne prostore in še danes nima stalnega doma. En del knjižnice se je dolgo vrsto let nahajal v popolnoma neustreznem prostoru in neusmiljeno propadal. Kapucinska knjižnica iz nekdanjega kapucinskega samostana v Mariboru je šele po dolgih romanjih okrnjena našla zasilno bivališče v sedanjem mariborskem kapucinskem samostanu. Škofjeloška kapucinska knjižnica je razdeljena na dva dela, en del se nahaja v starem prostoru knjižnice.

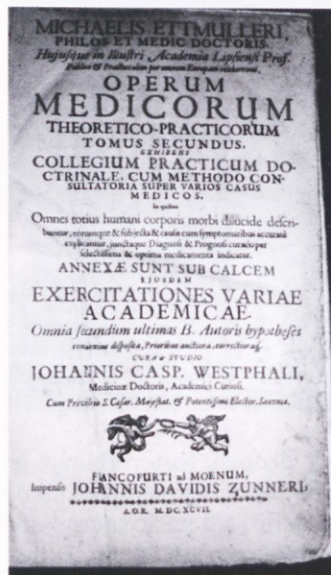
Kapucinski samostan Krško in njegova knjižnica

Ko so kapucini ustanovili svoj samostan v Krškem, so bili redovni predpisi glede študija in knjižnic v glavnem že določeni. Vsi samostani Štajerske kapucinske province so imeli svoje knjižnice, ki so jih začeli urejati že pri ustanovitvi samostana in jih nato dopolnjevali. Vendar pa je knjižnica krškega samostana ena redkih, ki je skozi tri stoletja ostala na istem prostoru. Med drugo svetovno vojno so nemški vojaki patre izgnali, knjižnica je bila demolirana, knjige so zmetali skozi okno na dvorišče samostana. Po pripovedovanju so jih okoličani poskrili (tudi na podstrežje Valvasorjeve hiše) in po vojni vrnili samostanu. Žal se je v tem času precejšen del fonda odtujil. Pred vojno je bila knjižnica dobro založena z gradivom, ki so ga kapucini potrebovali pri svojem delu, to so bile vzorčne pridige za nedelje in praznike, zbirke zanimivih zgodovinskih anekdot, s katerimi so okrasili svoje pridige, še zlasti pa bogata dogmatična in filozofska literatura. Pred vojno je knjižnica štela okrog 4.000 zvezkov, nekaj pergamentnih kodeksov in precejšnje število šematizmov raznih škofij. Do današnjih dni pa se je ohranilo še 1.344 knjižničnih enot.

Najmanj šest inkunabul nekdanje krške knjižnice se danes nahaja v Posavskem muzeju v Brežicah.⁴⁰ Inkunabula Gregorius IX. Decretales (Basileae, 1500), v vezavi iz 16. stoletja, ima lesene platnice, oblečene v belo usnje z renesančnimi okraski. Na hrbtu ima napis in staro signaturo, ohranjeni sta tudi zaponi. Nad besedilom s signaturo ima lastniški vpis krškega kapucinskega samostana Loci capucinatorum Gurgfeldi in Ex libris Joannis Khodrutsch Canonici Nicolspugensis (Janez Kodrič, kanonik iz Mikulovega na Slovaškem). Tiskana je dvobarvno, besedilo je obdano s komentarjem, vsebuje posamezne marginalije. Naslednja inkunabula, Bonifacius

40 V Posavskem muzeju v Brežicah se poleg šestih inkunabul nahaja še 43 drugih knjig, med njimi tudi Dalmatinova Biblija. Vse so v muzej po 2. svetovni vojni prišle iz zbirnega centra, vanj pa iz zapuščine Otona Aumana, ki je v Krškem ustanovil Muzejsko društvo. Zaradi prostorske stiske se je to kasneje preselilo v Brežice.

Operum medicorum theoretico – practicum, medicinska knjiga Marka Gerbca iz leta 1647.

41 Knjižnica Kapucinskega samostana Krško ima tudi priročno knjižnico, ki vsebuje okrog 1.500 enot in je nastala večinoma iz zapuščin redovnikov, vendar pa še ni urejena in še nima inventarne knjige in katalogov.

42 Ena od njih je bila prodana za 9.000 din, druga pa zamenjana za peč. Oba kupca sta bila kasneje izgnana, njuno imetje pa zaplenjeno. Ena od Biblij je danes v Posavskem muzeju Brežice, druga pa v Knjižnici Mirana Jarca v Novem mestu. Prva je popolnoma ohranjena, drugi pa manjka nekaj listov.

43 Adam Bohorič, prvi slovenski protestantski šolnik in prvi slovniciar slovenskega jezika je bil približno v času od leta 1551 do 1563 v Krškem vodja lastne šole.

SKRITI ZAKLADI
KULTURNE DEDIŠČINE

Rast 6 / 2005

VIII. Liber sextus Decretalium. Clemens V.: Constitutiones ... (Basileae, 1494), privezana k prej navedeni inkunabuli. V isti knjigoveški enoti se nahaja še tretja inkunabula, Macrobius. Constitutiones elementarum Macrobi in libro Socratis (Basileae, 1494). Od inkunabule Missale Augustanum (Augustae Vindelicorum, 1491) je ohranjen le fragment, list, tiskan na pergamentu, ki je nekoč služil za vezavo neznane knjige in najverjetneje prav tako izhaja iz krške knjižnice. Od inkunabule Historia Alexandri Magni (avtor Alexander Magnus) je ohranjen le spodnji del 70. lista, ki je bil prilepljen na notranjo stran zadnje platnice druge inkunabule v Posavskem muzeju, in sicer Guilermus, Postilla super epistolas et evangelia (Augustae vindelicorum, 1494). V isto inkunabulo sta vlepljena še dva ohranjena lista od skupno štirih, in sicer prvi in zadnji list inkunabule Passo pragensium (Nurenberae, 1483). Zanimiva je pot, ki jo je do Posavskega muzeja prehodila ta postila: od leta 1505 do leta 1506 je bil njen lastnik Janez Kolina iz Ljubljane, nato je bila pri goriških kapucinih, v svetokriškem kapucinskem samostanu ter pri kapucinih v Krškem.

Leta 1984 sta bila tako samostan kot tudi knjižnica popolnoma obnovljena. Pohoštvo v knjižnici je le deloma preostalo iz časa ustanovitve knjižnice, saj je bila knjižnica med vojno močno poškodovana, kapitlji baročnih stebričkov na knjižnih omarah so bili odneseni, ostala sta le dva, po njihovem vzoru so naredili manjkajoče. Knjižnica je danes zaščiten kot kulturni spomenik.⁴¹ V obnovljenem prostoru je postavljeno samo starejše gradivo, ki je nastalo do leta 1800. Knjige so zložene v sedmih omarah, ki segajo od tal do stropa in se po obliki prilegajo tudi obokanemu stropu. Vsaka omara ima sedem enostranskih polic in dva predalnika. Police so prilagojene velikosti knjig, saj je gradivo zloženo po formatih in po vsebini. Vsebinsko gradiva označujejo velike tiskane črke od A do Z, ki so nalepljene na hrbtih knjig in označujejo strokovno skupino, v katero je delo uvrščeno v katalog knjižnice. V katalogu je poleg strokovne skupine s številko označeno tudi mesto v polici, kjer je delo postavljeno. Tako naj bi lahko vsako knjigo našli brez težav, vendar pa v praksi žal ni tako. Vse knjige niso dosledno označene, ponekod so hrbti odpadli, nekatere signature so vpisane napačno, ponekod so ostale starejše signature iz drugih knjižnic ali pa so obledele in nečitljive. Kot posebnost postavitve gradiva omenimo, da si knjige po vsebini sledijo vodoravno, od leve proti desni in ne navpično, kakor je običajno.

Samo gradivo je zelo raznovrstno. Poleg latinskih in nemških biblij s komentarji, brevirjev, molitvenikov in podobnega gradiva je po katalogu razvidno, da je imela knjižnica tudi nekaj antične literature, ki pa se je doslej ni dalo indentificirati in se je verjetno izgubila. V knjižnici sta nekoč bila tudi dva izvoda Dalmatinove Biblije, ki pa ju je tedanji predstojnik leta 1929 zaradi gmotne stiske samostana prodal. Ta dogodek je bil tako nepojmljiv za kapucine, da je zabeležen celo v kroniki samostana kot opomin za vse večne čase.⁴² V knjižnici Kapucinskega samostana Krško hranijo tri postinkunabule, in sicer: Biblia cum summarion – latinska biblija iz Liona (1510), ki je v Sloveniji unikat in jo je menda uporabljal celo Adam Bohorič na svoji prvi šoli v Krškem,⁴³ na kateri je bila latinščina obvezna. Tu je morda v prvi stik z biblijo prišel tudi njen bodoči prevajalec Jurij Dalmatin. Knjiga je lepo ohranjena, nekoliko

Detajl stebrička s kapitljem v krški kapucinski knjižnici.

je poškodovan le hrbet knjige. Tisk je zelo droben, šesterodnevje je opremljeno z lepimi ilustracijami. Naslovna stran je prelepljena tako, da je viden samo del z naslovom in ilustracijo. Na naslovnem listu je vpisano tudi lastništvo kapucinskega samostana v Krškem. Besedilo je razvrščeno v stolpce, najprej sta dva, nato trije. Calepinov grško-latinski slovar iz leta 1502 je najstarejša knjiga v knjižnici. Naslovna stran ni ohranjena, strani niso štete, podatki o avtorju ter kraj in letnica nastanka so navedeni na koncu knjige. Ohranile pa so se tudi medicinske razprave iz leta 1508 *Omnia a vertice ad calcem morborum signa, causae, indicationes & remediorum compositiones ...*, ki jih je napisal Aleksander Benedikt Veronski in jih dal natisniti v Baslu, v tiskarni Henrika Petrine. Knjiga je zelo lepo ohranjena, z lepim tiskom, vsebuje tudi ilustracije in ima skupaj kar 1.271 strani. Zadnja stran je nekoliko poškodovana. Unikat v Sloveniji je tudi Calepinov sedemjezični slovar *Ambrosii Calepini Dictionarium linguarum septem* (Basilea, 1575). Hranijo precej del z življenjepisov kapucinov, npr. P. Carolo de Arembergh: *Flores Seraphici sive Icones Vitae et gesta* v dveh delih (1642, 1648). Večina knjig je v tujih jezikih, slovenskih knjig pa je malo: *Sacrum promptuarium Janeza Svetokriškega*, vseh pet delov *Palmarium Empyreum, seu Conciones CXXVI. de Sanctis totius anni patra Rogerija*, ki je bil nekaj časa celo predstojnik tega samostana, *Schönlebnova Carniola Antiqua et Nova*, izšla v Ljubljani, 1680-81 (prvi del, drugi del ni izšel). Zelo zanimivi pa so tudi nekateri zgodnji ljubljanski tiski, npr. Andrej Klemenčič: *Cynosura evangelica* iz leta 1714 (zbirka pridig); stare medicinske knjige: Marcus Gerbezius: *Chronologia medicopractica. Intricatum extricatum medicum ...* (Frankfurt 1713), *Operum medicorum theoretico – practicorum* iz leta 1647, farmacevtske knjige itd. Od hrvaških avtorjev omenimo Štefana Zagrebškega (*Stephano Zagrabiensi*) z delom *Pabulum spirituale ovium christianorum* (1718, 1727 in 1734).

V historični knjižnici je danes poleg starejših knjig z vpisanim lastnikom »*Loci capucinatorum Gurgfeldi*« tudi nekaj knjig iz drugih samostanov, predvsem razpuščenih. Od teh 17 knjig nosi oznako »*Loci capucinatorum Rudolfswerti*« (Novo mesto); 8 knjig ima oznako »*Loci capucinatorum Labaci*« (Ljubljana); 5 knjig je iz samostana

»Loci capucinatorum Gradiscae (Gradišče); 5 knjig ima vpis »Loci capucinatorum Cormonij« (Gradišče); 4 knjige imajo vpisanega lastnika »Capucinator. Goritiae« (Gorica); 2 knjigi sta iz »Loci capucinatorum Crainburgi« (Kranj), 2 knjigi pa iz »Loci capucinatorum Locopoli« (Škofja Loka). Naslednjih deset knjig pa je še iz drugih samostanov, vendar njihova imena niso dovolj čitljiva za zanesljivo določitev. Nekaj knjig iz kapucinskega samostana v Krškem hrani danes Posavski muzej v Brežicah (43 knjig, med njimi Dalmatino Biblijo, 6 inkunabul).

Tudi glede jezikov je gradivo precej raznoliko. Večina gradiva je v latinskem (478 enot), nemškem (220 enot) in italijanskem jeziku (94 enot), z nekaj deli pa so zastopani tudi naslednji jeziki: francoski, grški, hrvaški in slovenski, ena knjiga celo v albanščini (opisuje življenje albanskega narodnega junaka Skender-bega).

Današnja postavitvev gradiva v knjižnici se zgleduje po katalogu iz leta 1695. Knjige so zložene v sedmih omarah, ki segajo od tal do stropa in se mu prilagajajo po obliki, saj ima knjižnica obokan strop. Vsaka omara ima sedem enostranskih polic in dva predalnika. Police so prilagojene velikosti knjig, v spodnjem delu so zloženi večji formati, v zgornjem delu pa manjše knjige. Zaradi varčevanja s prostorom so knjige ponekod zložene v dveh vrstah. Gradivo je razdeljeno po strokovnih skupinah, znotraj strokovnih skupin je postavljeno po formatih.

Velik del knjig je v značilni vezavi s supralibrisi, knjige imajo na hrbtu črko in številko, ki ustreza črki in številki v katalogu. V njem pa je precej nedoslednosti, saj so hrbti knjig ponekod odpadli, kasneje so bile nekatere signature napačno vpisane, nekatere knjige pa so brez oznak. V knjigah je s črnilom vpisan lastnik, kapucinski samostan v Krškem (Loci capucinatorum Gurgfeldi). Razen teh oznak pa najdemo tudi lastniške vpise drugih samostanov v knjigah, ki so jih redovniki kljub prepovedi prinesli iz drugih samostanov. Žal o nekdanjih knjižničarjih te knjižnice nismo našli nobenih podatkov. Današnja postavitvev knjižnice se zgleduje po tem katalogu.⁴⁴

Katalog knjig iz leta 1695 je eden najstarejših ohranjenih knjižničnih katalogov na Slovenskem. Katalog je v knjižni obliki v velikosti folio, ima lesene platnice in obsega 137 strani. Razdeljen je na 22 strokovnih skupin, ki so označene z velikimi tiskanimi črkami od A do Z, urejen po abecedi in z oznako formata (in folio, in 4to, in 8vo, in 12mo, in 16to). Znotraj formata so knjige oštevilčene z arabskimi ali rimskimi številkami. Pri vsaki knjigi je naveden avtor, naslov dela, številka zvezka in število izvodov. Strokovne skupine so naslednje: : A – Biblije; B – Življenje svetnikov; C – Cerkevne razlage v nemščini; D – Pravila; E – Spekulativna teologija; F – Moralna teologija; G – Nemška sveta pravila; H – Italijanska sveta pravila, slovenska, hrvaška in drugi jeziki; I – Zgodovina svetnikov – latinskih in nemških; J – Zgodovina italijanskih svetnikov; K – Življenjepisi svetnikov; L – Cerkevna zgodovina; M – Juristicna (pravo); N – Filozofi; O – Nemške duhovne knjige; P – Duhovne italijanske in slovenske knjige; Q – Latinske duhovne knjige; R – Pravila (bule, koncili); S – Katekizmi; T – Medicina; U – Imeniki; V – Raznotero (mešano). Pri vpisanih knjigah so zabeležene tudi oznake za velikost hrbtov: Folio, 4, 8, 12. V katalogu je zabeleženih 1.322 knjig, v knjižnici pa se danes nahaja 1.344 zvezkov. Poleg tega kataloga obstaja tudi

44 Knjižnico je leta 1983 v skladu z ohranjenim katalogom na novo postavil Jaro Dolar.

45 Na tem mestu bi se rad zahvalil p. Metodu Jeršinu in p. Romanu Motore za vso prijaznost in čas, ki sta mi ga naklonila ob mojih obiskih knjižnice ter za vse dragocene informacije in nasvete, ki sta mi jih posredovala.

novejši katalog knjig v današnji postavitvi v obliki rokopisne karto- teke s skrajšanim bibliografskim opisom. Ob novi postavitvi knjiž- nice ga je pripravil p. Metod Jeršin, ki je precej let skrbel za knjiž- nico. Veliko truda je vložil v ta popis, žal pa je ta še vedno dostopen samo tistim, ki v knjižnico tudi vstopijo. Zasluži si, da bi bil dostopen širši javnosti.⁴⁵

Knjižnica nas ob vstopu preseneti s svojo prijazno domačnostjo. Čudovite knjižne omare z izrezljanimi kapitlji stebričkov navidez podpirajo obokan strop, lok od enega kapitlja sega do naslednjega tik ob oboku. Vse je prekrito s patino časa, čas pa kot da bi se ustavil. Na mizi poleg bralnega naslonjala, obdan s starodavnimi knjigami, stoji stari svečnik čelešnik. Manjkajo mu samo še prižgane akacijeve trske. In že lahko vstopimo v preteklost.

VIRI

1. BAHOR, Stanislav. Razvoj in pomen starejših samostanskih knjižnic in njihov položaj v sodobnem knjižničnem informacijskem sistemu v Sloveniji : magistrsko delo. Ljubljana: [S. Bahor], 2003. 200 f. str., barvn. fotogr.
2. BAHOR, Stanislav. Cerkevne in samostanske knjižnice v Sloveniji. V: Knjižnica (Tisk. izd.). [Tiskana izd.], 1996, 40, št. 3/4, str. 337-347.
3. BAHOR, Stanislav. Samostanske in druge teološke knjižnice v Sloveniji. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, Državna matična služba za knjižničarstvo, 1999. 43 f.
4. BAHOR, Stanislav. Krško : Kapucinski samostan - Knjižnica = Gurfeld : Bibliothek des Kapuzinerklosters. V: Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa. Hildesheim ; Zürich ; New York : Olms-Weidmann, 1997-<2001>. Bd 9: Kroatien, Slowenien, Italien (2001), Str. 215-216.
5. BAHOR, Stanislav. Celje 2 : Kapucinski samostan - Knjižnica = Cilli 2 : Bibliothek des Kapuzinerklosters. V: FABIAN, Bernhard (ur.). Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa : eine Übersicht über Sammlungen in ausgewählten Bibliotheken. Hildesheim; Zürich; New York: Olms-Weidmann, 1997-<2001>, 2001, b d9: Kroatien, Slowenien, Italien, str. 209-210
6. BAHOR, Stanislav. Maribor 3 : Kapucinski samostan - Knjižnica = Marburg 3 : Bibliothek des Kapuzinerklosters. V: FABIAN, Bernhard (ur.). Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa : eine Übersicht über Sammlungen in ausgewählten Bibliotheken. Hildesheim; Zürich; New York: Olms-Weidmann, 1997-<2001>, 2001, b d9: Kroatien, Slowenien, Italien, str. 222-223.
7. BAHOR, Stanislav. Škofja loka 1 : Kapucinski samostan - Knjižnica = Bischoflack 1 : Bibliothek des Kapuzinerklosters. V: FABIAN, Bernhard (ur.). Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa : eine Übersicht über Sammlungen in ausgewählten Bibliotheken. Hildesheim; Zürich; New York: Olms-Weidmann, 1997-<2001>, 2001, b d9: Kroatien, Slowenien, Italien, str. 237-238.
8. BAHOR, Stanislav. Vipavski križ : Kapucinski samostan - Knjižnica = Heiligenkreuz : Bibliothek des Kapuzinerklosters. V: FABIAN, Bernhard (ur.). Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa : eine Übersicht über Sammlungen in ausgewählten Bibliotheken. Hildesheim; Zürich; New York: Olms-Weidmann, 1997-<2001>, 2001, b d9: Kroatien, Slowenien, Italien, str. 244-246.
9. BENEDIK, Metod. Kapucini na Slovenskem v zgodovinskih virih. Nekdanja Štajerska kapucinska provinca. Ljubljana : Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani, 1994. (Acta ecclesiastica Sloveniae; 16).
10. BENEDIK, Metod. Kapucinska knjižnica v Škofji Loki. V: Knjižnice na Škofjeloškem : jubilejni zbornik ob 50-letnici Knjižnice Ivana Tavčarja Škofja Loka. Škofja Loka 1995, str. 163-170.
11. BENEDIK, Metod. Protireformacija in katoliška prenova. V: Zgodovina Cerkve na Slovenskem. Celje : Mohorjeva družba, 1991, str. 113- 152.
12. BENEDIK, Metod. Kapucini kot pomemben dejavnik v oblikovanju duhovne podobe slovenskega naroda v 17. in 18. stoletju. V: OBDOBJE baroka v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi : mednarodni simpozij, v Ljubljani od 1. do 3. julija 1987. Ljubljana : Filozofska fakulteta.(Obdobja ; 9), str. 385-393..
13. BENEDIK, Metod. Kapucini v Novem mestu. V: Zgodovinski časopis 48(1994), št. 2,

str.195-216.

14. BERČIČ, Branko. O knjigah in knjižničarstvu : razvojne študije in analize. Ljubljana : Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo, 2000.
15. BERČIČ, Branko. Tiskarstvo na Slovenskem : zgodovinski oris. Ljubljana : Odbor za proslavo 100-letnice grafične organizacije na Slovenskem, 1968.
16. BERČIČ, Branko. DOLAR, Jaro. Samostanska knjižnica. V: Enciklopedija Slovenije. Ljubljana : Mladinska knjiga (1987-<2001>). 10 (1996), str. 382-384.
17. DOLAR, Jaro. Kapucinska knjižnica Krško. V: Kapucinska knjižnica in galerijska zbirka Krško. Krško : Krajevna skupnost Krško, 1983, str. 9-11.
18. DOLINAR, France Martin. Kapucini. V: Enciklopedija Slovenije, Ljubljana : Mladinska knjiga (1987-<2001>). 4, 1999, str. 405-406.
19. DOLINAR, France Martin. *Samostan*. V: Enciklopedija Slovenije, Ljubljana : Mladinska knjiga (1987-<2001>). 10: Pt-Savn (1996), str. 380.
20. DOLINAR, France Martin. *Slovenska cerkvena pokrajina*. Ljubljana : Teološka fakulteta : Inštitut za zgodovino Cerkve, 1989. (Acta ecclesiastica Sloveniae, ISSN 0351-2789 ; 11).
21. FAGANEL, Jože. Škofjeloški pasijon. V: Enciklopedija Slovenije, Ljubljana : Mladinska knjiga (1987-<2001>). 13, str. 55.
22. FLORJANČIČ, Ana. Ekslibrisi v knjižnici kapucinskega samostana v Škofji Loki. V: Ekslibrisi slovenskih knjižnic in knjižničarjev. Škofja Loka : Knjižnica Ivana Tavčarja, 1999, str. 17 – 28.
23. GSPAN, Alfonz, J. Badalič. Inkunabule v Sloveniji. Ljubljana : SAZU, 1957.
24. KAPUCINSKA knjižnica in galerijska zbirka Krško. Krško : Krajevna skupnost Krško, 1983
25. KNOWLES, M. David. Zgodovina Cerkve. 2, Srednji vek (600-1500). Ljubljana : Družina, 1991.
26. KOS, Milko. *Srednjeveški rokopisi v Sloveniji = Codices aetatis mediae manu scripti qui in Slovenia reperiuntur*. Ljubljana : Umetnostno-zgodovinsko društvo, 1931.
27. KOVAČ, Primož, 1963-. Začetki kapucinskega samostana v Škofji Loki. V: Acta ecclesiastica Sloveniae. 10(1988), str. 161-199.
28. Kralj, Franc; Angel Kralj. Kapucinski samostan s cerkvijo v Vipavskem Križu. Ljubljana : Kapucinski provinciat, 1993.
29. OBDOBJE baroka v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi : mednarodni simpozij, v Ljubljani od 1. do 3. julija 1987. Ljubljana : Filozofska fakulteta. (Obdobja ; 9).
30. KULTURNA dediščina meniških redov = The heritage of monastic orders. Ljubljana : Uprava Republike Slovenije za kulturno dediščino, 1996. (Po poteh slovenske kulturne dediščine ; 'zv. '5).
31. PIVEC-Steale, Melitta. Naše knjižnice. V: Glasnik muzejskega društva za Slovenijo 13 (1932).
32. PIVEC-Steale, Melitta. Srednjeveške knjižnice v Sloveniji. V: Knjižnica 15 (1971) št. 3-4, str. 87-97.
33. Pokorn, Franc. Loka. Ponatis iz revije Dom in svet, letnik 7. Škofja Loka 1995.
34. SAMOSTANI v srednjeveških listinah na Slovenskem = Die Klöster in den mittelalterlichen Urkunden in Slowenien : [razstava Arhiva Republike Slovenije, Ljubljana 1993]. Ljubljana : Arhiv Republike Slovenije, 1993. (Publikacije Arhiva Republike Slovenije. Katalogi ; 'zv. '13).
35. SIMONITI, Primož. *Sloveniae scriptores latini recentioris aetatis : opera scriptorum latinorum Sloveniae usque ad annum MDCCCXLVIII typis edita : bibliographiae fundamenta*. Zagreb : Institutus historici Academiae scientiarum et artium Slavorum meridionalium; Ljubljana : Academia scientiarum et artium Slovenica, 1972.
36. ŠKAFAR, Vinko. Knjige in knjižnica v nekdanjem kapucinskem samostanu v Mariboru (1613-1784). V: Časopis za zgodovino in narodopisje (1993), št. 1, str. 62-92.
37. TERAŠ, Mavricij. Iz zgodovine, življenja in delovanja kapucinov : v spomin 400-letnice kapucinskega reda. Celje : Kapucinski samostan, 1929.
38. TÜCHLE, Hermann. Zgodovina Cerkve. 3, Reformacija, protireformacija in katoliška prenova (1500-1715). Ljubljana : Družina, 1994.
39. ZGODOVINA Cerkve na Slovenskem. Celje : Mohorjeva družba, 1991.

DOLENJSKE TOPLICE, 1. septembra – Kitarist Dušan Pavlenič je pospremil otvoritev likovne razstave Mlini in gradovi v dolini reke Krke novomeškega ljubiteljskega slikarja Franca Urbančiča. Umetnika je predstavil Jožef Matijević, z branjem pesmi pa sta dogodek obogatila Ivan Hrovatič in Franci Umek.

NOVO MESTO, 1. septembra – Novomeški pesnik Smiljan Trobiš je povabil v atrij Knjigarne Goga na recital svojih pesmi. Te je poleg avtorja recitiral še Tomaž Koncilija, s kitaro pa jih je pospremil Marijan Dovič.

NOVO MESTO, 2. septembra – V atriju Knjigarne Goga so odprli razstavo Zorana Lesjaka iz Medvod. Sledil je koncert Jake Bergerja na bobnih in Sama Šalamuna na kitari. – V okviru Novomeškega glasbenega festivala je bil v Evangelijski cerkvi koncert Sofije Ristič na harfi.

SEVNICA, 2. septembra – Sevniško grajsko poletje se je nadaljevalo s koncertom Jadranke Juras na Gradu Sevnica.

TRŠKA GORA PRI KRŠKEM, od 2. do 3. septembra – Potekal je dvodnevni festival poceni filma.

PREČNA, 3. septembra – So brajde prav polne je bil naslov koncerta ljudskih pevcev in godcev na pristavi gradu Lukna.

BRUSNICE, 4. septembra – Novomeški glasbeni festival se je nadaljeval s koncertom Walterja D'arcangela na orglah v župnijski cerkvi.

KOČEVJE, 5. septembra – Na literarnem večeru v dvorani Glasbene šole je domača pesnica Majda Senčur predstavila svojo novo pesniško zbirko Planet bolečine, ki je izšla v samozaložbi. Z avtorico se je pogovarjala Mojca Delač, dogodek pa so popestrile pevke vokalne skupine Nagelj.

KRŠKO, 7. septembra – V Dvorani v parku v starem mestnem jedru je bil v sklopu Poletnih večerov glasbe v parku koncert Krško jazz quarteta.

NOVO MESTO, 7. septembra – Z gledališko-plesno prireditvijo, posvečeno desetletnici delovanja, je Kulturni center Janeza Trdine začel letošnjo sezono. Desetletnico je pospremila izdaja knjige o kulturnem bontonu na prireditvah Odlike gledališke olike avtorice Saše Šepec. Nastopili so violinistka Petra Božič, pevka ljudskih pesmi Bogdana Herman, plesalka Rosana Hribar, recitator Tomaž Koncilija in tolkalna skupina Muvaruvagruva.

NOVO MESTO, 8. septembra – V razstavišču Gradu Grm Arkade so pripravili razstavo Straža - cerkev Marije Vnebovzete.

SEVNICA, 8. avgusta – V galeriji Gradu Sevnica so na ogled postavili razstavo ročno obdelane trte Rudija Amerška in slikarsko razstavo Irene Ameršek. Razstavo očeta in hčere so popestrile pevske skupine Corona.

TREBNJE, 8. septembra – Talisman je naslov knjige sonetov Zvezdane Majhen, ki so jo predstavili v avli Centra za izobraževanje in kulturo. Knjigo je ilustriral Lucijan Rešič, z avtorico pa se je na predstavitvi, ki sta jo popestrili Kristina Gregorčič na kljunasti flavti in Jera Rot na violini ob klavirski spremljavi Mirjane Tumpej, pogovarjal Jože Zupan.

DOLENJA STRAŽA, 9. septembra – V cerkvi Marije Vnebovzete je bil v sklopu Novomeških poletnih večerov koncert Daria Savrona na marimbi.

SEVNICA, 9. septembra – Učitelji in učenci OŠ Sava Kladnika so na Gradu Sevnica pripravili muzikal Kraljična na zrnu graha.

STIČNA, 9. septembra – V Slovenskem verskem muzeju so odprli razstavo Jesusus Pragensis: praški Ježušček in druge voščene figure iz zbirke Slovenskega verskega muzeja.

STRAŽA, 9. septembra – V cerkvi sv. Tomaža je bilo mogoče prisluhniti koncertu instrumentalne skupine Metulj iz Ljubljane.

KOČEVJE, 10. septembra – Sedemnajst članov KUD Laterna iz Črnomlja se je predstavilo na društveni razstavi v Likovnem salonu. Spregovoril je programski vodja Laterne Slavko Čučura.

LESKOVEC PRI KRŠKEM, 10. septembra – Instrumentalna skupina KUD Stadion je oblikovala 3. Anin glasbeni večer v cerkvi sv. Ane.

NOVO MESTO, 10. septembra – Pri OŠ Drska so odprli razstavo del, nastalih na 2. kiparski koloniji Tretja razsežnost – Drska 2005. Umetnike je predstavil Jožef Matijević, za kulturni program pa so poskrbeli pevci Podgorjanski prijatelji, citrar Peter Golob ter učenci šole.

VESELA GORA PRI ŠENTRUPERTU, 10. septembra – Na tradicionalni prireditvi S pesmijo na Veselo Goro so na prizorišču Za gradom nastopili Vinogradniški oktet, Vocalis, Folklorna skupina Ivana Navratila in zbor Vinogradniki Šentrupert.

BREŽICE, 11. septembra – V grajskem parku pri Mladinskem centru so pod naslovom Nedelja v parku pripravili odprtje procelne fotografske razstave Jurija Vižentina, ulično gledališko parodijo Partizani in koncert Saše Pipiča, koncert mlade brežiške jazz skupine Trilas ter projekcijo kratkih filmov Luksuz produkcije Društva zaveznikov mehkega pristanka. Na ogled so postavili še fotografsko razstavo Foto-video grupe Piksl in likovno razstavo del članov likovne družine KUD Franca Bogoviča z Dobove.

MARIBOR, 11. septembra – Na festivalu narečnih popevk v Slovenskem narodnem gledališču so nastopili tudi novomeška skupina Dežur in Stari bas ter Prifarski muzikantje iz Kostela. Slednji so za pesem Moja deklica prejeli nagrado za najlepšo narečno popevko po izboru občinstva.

PRESKA, 11. septembra – Prav lušno je res na deželi – Preska 2005 je bil naslov koncerta slovenskih ljudskih pesmi na dvorišču kmetije Hrovat.

NOVO MESTO, od 12. do 13. septembra – Knjižnica kot igrišče znanja in zabave je bil naslov mednarodnega strokovnega srečanja, ki ga je v Hotelu Krka pripravila Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto v sodelovanju z Gradsko knjižnico Ivana Gorana Kovačiča iz Karlovca. Z referati so sodelovali številni slovenski in hrvaški strokovnjaki. V Knjižnici Mirana Jarca so prvi v Sloveniji uvedli izposojno knjig s knjigomatom, prvo izposojno pa je na otvoritveni slovesnosti opravila predsednica sveta knjižnice Danijela Pavlič. O pomenu nove tehnologije je spregovorila direktorica knjižnice Andreja Pleničar.

NOVO MESTO, 13. septembra – Jazzovski pianist Blaž Jurjevčič je pospremil otvoritev samostojne razstave akrilov mlade likovne ustvarjalke Urške Nine Cigler v Galeriji Krka. Na otvoritvi je umetnico predstavil dr. Milček Komelj. – V likovnem ateljeju Kulturnega centra Janeza Trdine so se pričele slikarnice za otroke, ki jih vodi Tanja Kraševac.

KRŠKO, 14. septembra – V Dvorani v parku v starem mestnem jedru je bil koncert Plesnega orkestra Krško v okviru Poletnega večera glasbe v parku.

NOVO MESTO, 14. septembra – Na literarnem večeru v Knjigarni Goga so predstavili pesniško zbirko Nizki toni Stanke Hrastelj.

KRŠKO, 15. septembra – V prenovljeni cerkvi Sv. Duha, kjer domuje Galerija Krško, so odprli likovno razstavo mlade ljubljanske akademske slikarke Mojce Zlokarnik z naslovom Neslišno. Umetnico je predstavila Katja Ceglar, za glasbeno popestritev pa je poskrbela pevka Tjaša Fabjančič ob klavirski spremljavi Erika Marenčeta. Za dolgoletna prizadevanja za kulturno dediščino je ob tej priložnosti priznanje prejel Franci Černelič.

METLIKA, 15. septembra – Z literarnim in glasbenim programom so učenci metliške glasbene šole pospremili gostovanje Knjižne skrinje v Ljudski knjižnici Metlika.

KOSTANJEVICA, 16. septembra – Nove razsežnosti je naslov slikarske razstave ljubljanske akademske slikarke in likovne pedagoginje Tanje Špenko, ki so jo odprli v samostanski cerkvi Galerije Božidarja Jakca. Avtorico in razstavo je predstavil Jure Mikuž, flautistka Anja Brezavšček in Filip Šijanec pa sta zaigrala izvorno glasbo Brine Jež Brezavšček, ustvarjeno prav na razstavljenih slikah. Razstavo je odprla podsekretarka ministrstva za kulturo Nada Zoran.

METLIKA, 16. septembra – V Belokranjskem muzeju je potekala delavnica Arheološki nakit, ki sta jo vodila Alenka Misja in Jasmina Nedanovski.

NOVO MESTO, 16. septembra – Na zadnjem koncertu Novomeškega glasbenega festivala sta v Evangeljski cerkvi nastopila Mateja Bajt na kljunasti flavti in Milko Bizjak na špinetu.

ŽUŽEMBERK, 16. septembra – V nekdanji vinski kleti Žužemberškega

Urška Nina Cigler in Milček Komelj v Galeriji Krka v Novem mestu.

P. dr. Karel Gržan in Rudi Stopar na predstavitvi Stoparjevih knjig v Lekos Galeriji Ana v Sevnici.

gradu je bil večer melodij, petja, plesa in poezije Pesem, iz mavrice spletena.

NOVO MESTO, 17. septembra – Nastop glasbenikov, pesnikov in plesalcev je obogatil prireditev Ustavimo nasilje v Kulturnem centru Janeza Trdine.

SEMIČ, 17. septembra – V Taborski hiši se je z razstavo Mlini na Kolpi umirajo predstavil predsednik KUD Artoteka Bela krajina Črnomelj Stane Lozar. V kulturnem programu je sodeloval Mladinski pevski zbor Semič.

SOTESKA, 17. septembra – V Hudičevem turnu je bilo mogoče prisluhniti koncertu kvarteta Akord in violinistke Anje Bukovec.

ARTIČE, 18. septembra – Otroška folklorna skupina KUD Otona Župančiča je nastopila v Prosvetnem domu ob zaključku projekta Poljska 2005.

DOLENJSKE TOPLICE, 20. septembra – Družinski trio Novina je povabil na dobrodelni koncert v Kristalno dvorano Zdravilišča.

SEVNICA, 22. septembra – V Lekos Galeriji Ana so predstavili pesniški zbirki domačega besednega in likovnega ustvarjalca Rudija Stoparja Te moje pesmi – Tolmuni neba in Haige. O avtorju in njegovi poeziji sta govorila p. dr. Karel Gržan in Drago Pirman iz brežiškega Literarnega društva Žarek, pesmi je recitiral gledališki igralec Zvone Hribar, dogodek pa je z igranjem na klavir popestrila Stoparjeva vnukinja Eva Marija.

ČRNOMELJ, 23. septembra – V Galeriji Laterna so odprli prvo samostojno razstavo del kočevskih likovnikov. – V Kulturnem domu je potekala zaključna prireditev za mlade reševalce Slovenskega knjižnega kviza.

NOVO MESTO, 23. septembra – V atriju Knjigarne Goga so predstavili monografijo akademskega slikarja Branka Suhyja Manhattan Srebrenice/Srebrenica Manhattana z gostoma prof. dr. Jožetom Muhovičem in doc. ddr. Tarikom Muranom. Večer je z glasbo dopolnil harmonikar Daniel Ivša.

Prof. Branko Suhy, doc. ddr. Tarik Murano in prof. dr. Jožef Muhovič na predstavitvi Suhyjeve monografije v knjigarni Goga v Novem mestu.

PODBOČJE, 23. septembra – Podboški Mladi harmonikarji so na Pesem dveh dežel povabili Srake z Rake, Trebeške drotarje, pevko Danielo ter folklorno skupino kulturnega društva iz avstrijske Globasnice.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 23. septembra – Duet Gorjanski roži in nastop Folklorne skupine interesnih dejavnosti novomeških upokojencev so obogatili otvoritev prve samostojne likovne razstave Novomeščana Ivana Marušiča v hotelski avli Zdravilišča.

Stanislav Petrovič-Čonč na svoji razstavi v Kulturnem centru Janeza Trdine v Novem mestu.

METLIKA, 24. septembra – V Belokranjskem muzeju je potekala delavnica za otroke Oživljeni predmeti.

MULJAVA, 24. septembra – Na Jurčičevi domačiji so odprli etnološko razstavo Spomini na deda, v samostanu Stična pa je bil brezplačen ogled muzejske zbirke Slovenskega verskega muzeja.

PISECE, 24. septembra – Društvo Pleteršnikova domačija je s srečanjem počastilo spomin na prof. Maksa Pleteršnika. Na Pleteršnikovi domačiji sta se na seji sestala upravni in strokovni odbor društva, spregovorili pa so predsednica društva Marjanca Ogorevc, prorektor mariborske univerze dr. Marko Jesenšek, brežiški župan Ivan Molan in predsednik KS Pišece Uroš Škof. V dvorani pri OŠ Maksa Pleteršnika so domači in gostujoči učenci pripravili jezikovno obarvano prireditev, v šoli pa so bile na ogled razstave.

TREBNJE, od 24. do 30. septembra – Ob Dnevih evropske kulturne dediščine so na OŠ Trebnje pripravili delavnico zbiranja gradiva o starih običajih ob rojstvu in poroki ter pripravili razstavo na to temo. V Knjižnici Pavla Golie je bila predstavitev nastanka knjige od pisanja do izida, na ogled pa je bila tudi spremljajoča razstava Zgodovina knjige in knjižnic. Organizirali so še srečanje ilustratorjev in učencev osnovnih šol Velikega Gabra, Mirne in Trebnjega s podružnicami. V kapeli Petra Pavla Glavarja na Lanšprežu so pele pevke skupine Ragle, čebelarji pa so predstavili svoje izdelke.

ZUŽEMBERK, 24. septembra – Kulturno društvo Tartini je v počastitev 250-letnice Mozartovega rojstva, ki bo 27. januarja prihodnje leto, pripravilo niz koncertov. Na uvodnem v župnijski cerkvi sv. Mohorja in Fortunata v Žužemberku ter kasneje še v Vavti vasi sta nastopila Komorni godalni orkester Tartini in združeni pevski zbor pod taktirko Aleša Makovca.

KOBILE, 25. septembra – Na domačiji Šribar so ob Dnevih evropske kulturne dediščine pripravili rodoslovno predstavitev rodu Kranjčevičev, razstavo kruha, ogled etnološke zbirke, slišati pa je bilo mogoče tudi ljudsko glasbo na citre in ljudske zgodbe iz krškega hribovja.

NOVO MESTO, 25. septembra – V Frančiškanski cerkvi je potekala revija pevskih zborov.

BREŽICE, 26. septembra – Sve nije to Elvis zakuhao je bil naslov komedije, ki jo je v Prosvetnem domu zaigralo Narodno pozorište Kikinda.

NOVO MESTO, od 26. do 30. septembra – Ob Dnevih evropske kulturne dediščine bil na ogled grad Grm in v razstavišču Arkade razstava o obnovi cerkve Marije Vnebovzete v Straži.

NOVO MESTO, 27. septembra – Komorni orkester Tartini, Mešani pevski zbor sv. Jakob iz Vavte vasi ter številni vokalni in instrumentalni solisti so izvedli koncert v počastitev Mozartovega rojstva v kapiteljski cerkvi. – Akademski glasbenik Tomaž Burkat je pospremil otvoritev likovne razstave celjskega likovnega ustvarjalca Stanislava Petroviča-Čonča v Kulturnem centru Janeza Trdine. Umetnika je predstavil Drago Medved.

KOSTANJEVICA, 28. septembra – Na ustvarjalnici za otroke so v Galeriji Božidarja Jakca izdelovali grafike v tehniki kolografije.

NOVO MESTO, 28. septembra – V šmihelski cerkvi so nastopili sopranistka Urška Damiš Burger, tenorist Matej Kastelic in organist Matej Burger.

METLIKA, 30. septembra – V Kulturnem domu so predstavili knjigo Tisočkrat: kakaj samomor avtorice Milice Stekovič.

RIBNICA, 30. septembra – Lasje je naslov razstave Polone Tratnik, ki so jo odprli v galeriji Miklove hiše.

KOSTANJEVICA, septembra – V Lamutovem likovnem salonu so odprli likovno razstavo novomeškega likovnega ustvarjalca Janka Orača z naslovom Vrtovi. Umetnika je na otvoritveni slovesnosti, ki jo je glasbeno obogatil Lado Jakša, predstavil direktor Galerije Božidarja Jakca Bojan Božič.

METLIKA, septembra – Na ogled je bila premiera celovečernega filma V Beli krajini, ki ga je posnel dijak Miomir Čikič iz Foto kino kluba Fokus.

NOVO MESTO, septembra – Na Glavnem trgu je diplomirana slikarka Jožica Medle iz Šentjerneja odprla slikarski atelje. – V avli novomeške občinske stavbe so na ogled postavili slike in mozaike ljubiteljske likovne ustvarjalke Marije Udovč.

PORABJE, septembra – Novomeški slikarji Kulturnega društva Mavrica ter pevska skupina Vaški zvon iz Prečne so bili gostje porabskih Slovencev

OKTOBER na Madžarskem.

SEVNICA, septembra – Gostja zaključka prireditve slovenskega knjižnega kviza je bila pisateljica Desa Muck.

SMUK, september – Župan Janko Bukovec je v Lovskem domu odprl razstavo del, nastalih na 19. semiškem slikarskem srečanju. Na otvoritvi je na cimbalu igral Adam Bičkej iz Šmarji pri Jelšah, na sintetizator pa ga je spremljal Emil Goršak iz Rogaške Slatine.

TREBNJE, septembra – Gostja zaključka slovenskega knjižnega kviza za osnovnošolce je bila v Knjižnici Pavla Golie novomeška pisateljica Ivanka Mestnik, ki je predstavila svojo zadnjo otroško knjigo Zgodba o Zari.

OKTOBER

BREŽICE, 1. oktobra – Mešani pevski zbor Viva je povabil na letni koncert v Viteško dvorano Gradu Brežice. Nastopil je še Komorni orkester Tartini.

ŠENTJERNEJ, 1. oktobra – Mladi plesalci iz Kostanjevice in Šentjerneja so na oder osnovne šole postavili plesno pravljico Kraljična na zrnu graha.

LESKOVEC PRI KRŠKEM, 2. oktobra – Na Aninem glasbenem večeru v cerkvi sv. Ane se je predstavila vokalna skupina Zefir.

TREBNJE, 2. oktobra – V Kulturnem domu je potekalo srečanje pevcev in godcev slovenske ljudske glasbe.

KRŠKO, 3. oktobra – V okviru Lutkovnega festivalčka je v Kulturnem domu z lutkovno predstavo Čarobni prah nastopil Mini teater.

ČRNOMELJ, 4. oktobra – Dramski krožek OŠ Vinica je v Kulturni dom povabil na ogled predstave Kdo je napravil Vidku srajčico. Dramski krožek OŠ Mirana Jarca Črnomelj pa je pozneje zaigral predstavo Štiri sestre.

KRŠKO, 4. oktobra – Mini teater je v Kulturnem domu zaigral lutkovno predstavo O miški, ki si je trebušček raztrgala.

SEVNICA, 4. oktobra – V Kulturni dvorani je bila na ogled lutkovna predstava Volk in kozlički v izvedbi Mini teatra.

ČRNOMELJ, 5. oktobra – Učenci OŠ Dragatuš so z Reklamami nastopili v Kulturnem domu. Sledila je predstava Imeniten rojstni dan v izvedbi otroške gledališke skupine OŠ Loka Črnomelj.

KRŠKO, 5. oktobra – Lutkovno gledališče Maribor je v Kulturnem domu zaigralo predstavo Pavliha.

METLIKA, 5. oktobra – V Kulturnem domu je bila na ogled lutkovna igrica Rdeča kapica.

BREŽICE, 6. oktobra – V Mladinskem centru so v galerijskem prostoru avle postavili 4. območno razstavo fotografij enajstih avtorjev. V kulturnem programu sta nastopila Elizabeta in Dragutin Križanič.

KRŠKO, 6. oktobra – Glasbeno gledališče Melite Osojnik je v Kulturnem domu uprizorilo gledališko predstavo Pravljica o zlati roži.

SEVNICA, 6. oktobra – Umetnost združuje je bil naslov likovne razstave Judith in Toneta Zgonca v Lekos Galeriji Ana.

ČRNOMELJ, 7. oktobra – Potekal je ekstempore mladih likovnikov Bele krajine. – V Mladinskem kulturnem klubu je bil filmski večer Borili se bomo proti njim.

KRŠKO, 7. oktobra – V okviru Lutkovnega festivalčka je v Kulturnem domu Mini teater Ljubljana izvedel gledališko predstavo Trije prašički. Predstavo je čez nekaj dni ponovil tudi v Kulturnem domu Trebnje.

SEVNICA, 8. oktobra – Ob začetku nove sezone je Mladinski center pripravil srečanje gledališke skupine Proludus.

ŠENTRUPERT, 8. oktobra – V Kulturnem domu je bila na ogled monokomedija To je življenje - Thats life v izvedbi Zorana Moreta.

DOBOVA, 9. oktobra – V Marijini cerkvi je potekala revija mladinskih cerkvenih pevskih zborov.

BREŽICE, 12. oktobra – V Knjižnici Brežice je potekalo prvo srečanje v nizu pogovorov o prebranih knjigah z Aksinjo Kermauner, avtorico knjige Dnevnik Hiacinte Novak.

NOVO MESTO, 13. oktobra – Saksofonista Aleš Suša in Blaž Trček sta popestrila otvoritev razstave grafik novomeške akademske slikarke Nataše Mirtič v Galeriji Krka. Umetnico je predstavila umetnostna zgodovinarica in likovna kritičarka Tatjana Pregl Kobe.

Tugo Lebič ob eni od svojih slik na razstavi v Galeriji Posavskega muzeja v Brežicah.

Vse fotografije v Kroniki: M. Markelj

SEVNICA, 13. oktobra – V Kulturni dvorani je bila na ogled gledališka komedija Agencija za ločitve.

BREŽICE, 14. oktobra – Dramska sekcija KUD Slavček Velika Dolina je v Klubu Mladinskega centra nastopila s komedijo Moža je zatajila.

KOSTANJEVICA NA KRKI, 14. oktobra – V lapidariju Galerije Božidarja Jakca so odprli razstavo akademske kiparke Tanje Smole Cvelbar Snov kaže. Umetnico je predstavila Barbara Rupel, s petjem ob spremljavi kitare pa je otvoritev popestril Leon Matek.

NOVO MESTO, 14. oktobra – Pozdrav z Mirne Novemu mestu je bil naslov koncerta pevskih zborov Društva pokojencev Mirna v Kulturnem centru Janeza Trdine.

BREŽICE, 15. oktobra – V Viteški dvorani Brežiškega gradu je potekala izbrana revija oktetov Slovenije, ki jo je strokovno spremljal zborovodja Andraž Hauptman. – V klubu Mladinskega centra je bilo mogoče prisluhniti koncertu skupine Sušica band.

ČATEŽ POD ZAPLAZOM, 15. oktobra – Zaključila se je slikarska kolonija sedmih amaterskih slikarjev likovne sekcije KUD dr. Lojzeta Kraigherja iz Kliničnega centra.

METLIKA, 15. oktobra – Ob 140-letnici ustanovitve Narodne čitalnice v Metliki so v Kulturnem domu pripravili čitalniški večer. Spregovorila je direktorica Ljudske knjižnice Metlika Anica Kopinič ter svetovalka za ljudske knjižnice pri SAZU dr. Silva Novljan. V kulturnem programu so nastopili recitarorja Vesna Dupor in Gregor Nemanič, pevci, ki jih je na klavirju spremljala Mateja Jakša-Jurkovič, Mestna godba Metlika in tamburaši Folklorne skupine Ivana Navratila. Marija Roglič in Matjaž Rus sta za to priložnost napisala igro Preketo življenje, ki si jo je bilo mogoče ogledati.

NOVO MESTO, 15. oktobra – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bil Potopisni koncert Pomlad po Argentini. Sledila je fotografska razstava.

TREBNJE, 15. oktobra – V Mercator centru je bila gledališko glasbena predstava Cingulin renguli.

TRIBUČE, 15. oktobra – V Gasilskem domu so predstavili pesniško zbirko domačinke Lojzke Puhek Upanje. Knjižico je likovno opremil ljubiteljski slikar Janko Butala z Butoraja. V kulturnem programu so sodelovali gledališka skupina Zveze za izobraževanje Črnomelj in skupina Smo prijatli.

VESELA GORA, 15. oktobra – V cerkvi je bilo mogoče prisluhniti koncertu duhovne glasbe vokalnih skupin.

BREŽICE, 17. oktobra – Pred Gimnazijo Brežice so odkrili Batičevo skulpturo. – V galeriji Gimnazije Brežice so odprli dijaško likovno razstavo Monokromija. Vodja projekta je bil akademski slikar Alojz Konec.

BREŽICE, 18. oktobra – Ne le rožmarin za spomin je naslov knjige domačinke, mlade raziskovalke v Ljubljani Mateje Habinc, ki so jo predstavili v Knjižnici Brežice. V kulturnem programu so nastopili dr. Irena Rožman ter Kulturno osvobodilna banda Pipi in Gus.

NOVO MESTO, 18. oktobra – V prostorih zgodovinskega arhiva Novo mesto v Gradu Grm so odprli razstavo Novomeška trgovina in trgovci, ki sta jo zasnovali vodja novomeškega arhiva Zorka Skrabl in Meta Matijević. Na otvoritvi je spregovoril direktor Zgodovinskega arhiva Ljubljana mag. Brane Kozina. Ob razstavi je izšel tudi katalog. – S koncertom Komornega godalnega orkestra Slovenske filharmonije se je v Kulturnem centru Janeza Trdine pričel niz koncertov glasbenega abonmaja nove sezone.

BREŽICE, 20. oktobra – V Galeriji Posavskega muzeja so odprli slikarsko razstavo Snovanje rojaka, ljubiteljskega likovnega ustvarjalca Tuga Lebiča, ki zdaj živi in ustvarja v Novem mestu. Umetnika in njegov najobsežnejši pregled ustvarjanja je predstavila kustosinja razstave Oži Lorber, dogodek pa sta glasbeno obogatila violinistka Petra Gačnik in harmonikar Branko Rožman. – Družinsko gledališče Kolenc je v Mladinskem centru uprizorilo otroško predstavo Volk in sedem kozličkov.

ČRNOMELJ, 20. oktobra – V Špeličevi hiši so odprli slikarsko razstavo Stanke Golob. – V Kulturnem domu je bila na ogled ruska ljudska pravljica Medved išče pestunjo.

NOVO MESTO, 20. oktobra – V restavraciji Splošne bolnišnice Novo mesto so odprli slikarsko razstavo akrilov domače ljubiteljske likovne ustvar-

jalke Marjane Dobovšek. Otvoritev njene četrte samostojne razstave je popestril nastop ženskega pevskega zbora Jasmin, ki ga slikarka tudi vodi. – V Mladinski knjigi je potekala knjižna čajanka Srebrne niti.

ČATEŽ POD ZAPLAZOM, od 21. do 22. oktobra – Državni seminar za tolkala in afrolatino sta v Domu Čebelica vodila bobnar Zlatko Kaučič in tolkalec Nino Mureškič. Ob koncu so pripravili zaključni nastop.

ČRNOMELJ, 21. oktobra – V Kulturnem domu so pripravili prikaz belokranjske kulturne dediščine Društva kmečkih žena Dragatuš.

METLIKA, 21. oktobra – V Ganglovem razstavišču so odprli razstavo radijskih aparatov belokranjskega rojaka Antona Stipaniča.

MOSTEC, od 21. do 22. oktobra – V stari gostilni Krulc se je pričela likovna kolonija Mostec 2005. Zadnji dan so pripravili razstavo nastalih del.

BERLIN, 22. oktobra – Pri Slovencih v Berlinu so gostovali pevke in pevci KUD Brežice in tamburaši KUD Otona Župančiča iz Artič.

SEMIČ, 22. oktobra – V muzeju so odprli razstavo panjskih končnic Nadje in Reneja Čopija in razstavo 19. slikarskega srečanja.

SEVNICA, 22. oktobra – V Mladinskem centru je potekal literarno-igralski večer Trije velikani skupine Proludus.

ŠKOCJAN, 22. oktobra – Na Škocjanski jeseni v Gostilni Luzar so na srečanju ljudskih pevcev nastopili Fantje z vasi, Škocjanski lovski rogisti, trebanjske Ragle, Vaški zvon iz Prečne, dekliška skupina Dobrina z Loke pri Žusmu, mešana zasedba Ajda iz Dolenje vasi in Fantje s Preske.

TREBNJE, 22. oktobra – Niz koncertov, ki jih ob tridesetletnici delovanja pripravlja Glasbena šola Trebnje, se je pričel s celovečernim klavirskim recitalom pianista Zoltana Petra v avli Centra za izobraževanje in kulturo. – V Kulturnem domu je bilo mogoče prisluhniti koncertu priznanega bobnarja Zlatka Kaučiča in njegove skupine mladih bobnarjev s projektom Kombo.

DOLENJSKE TOPLICE, 23. oktobra – Na parkirišču Balnee so pripravili tekmovanje harmonikarjev za nagrado Dolenjskih Toplic.

LITVA, 23. oktobra – Mešani pevski zbor Viva iz Brežic je na 15. mednarodnem pevskem tekmovanju Stasys Šimkus v kategoriji mešanih zborov zasedel prvo mesto.

SEMIČ, 23. oktobra – V Taborski hiši so odprli razstavo del, nastalih na likovni koloniji.

LJUBLJANA, 25. oktobra – V Galeriji MIK so odprli likovno razstavo akademskega slikarja Jožeta Kumra iz Dolenjskih Toplic. Otvoritev je glasbeno popestril duet Roberta Kramariča in Davida Tomana.

NOVO MESTO, 25. oktobra – V Mali dvorani Kulturnega centra Janeza Trdine so na ogled postavili likovna dela devetih slikarjev, ki so sodelovali na 1. novomeških likovnih dnevih junija v Narodnem domu. Razstavo je na otvoritvi predstavila likovna kritičarka Anamarija Stibilj Šajn, z glasbenim nastopom pa so dogodek popestrili člani Komornega orkestra Tartini.

ČRNOMELJ, 27. oktobra – Skozi korenine je naslov slikarske razstave domačega akademskega slikarja Jožefa Vrščaja, ki so jo na ogled postavili v poslovalnici Nove Ljubljanske banke. V otvoritvenem programu je nastopil violinist Peter Jud, o razstavljenih delih pa je spregovoril avtor. – V Kulturnem domu je bila na ogled ruska ljudska pravljica Medved išče pestunjo.

KRŠKO, 27. oktobra – V Galeriji Krško so odprli razstavo Rapsodija v oranžnem Vojka Pogačarja. Na otvoritvi je avtorja predstavila umetnostna zgodovinarica Katja Ceglar, dogodek pa sta glasbeno popestrila violinistka Živa Ciglenečki ob kitariski spremljavi svojega očeta Slavka.

NOVO MESTO, 27. oktobra – V klubu LokalPatriot so literarni večer Beri četrtek posvetili ameriškega pisatelju Williamu Burroughsu.

OTOČEC, 27. oktobra – Na Gradu Otočec so odprli slikarsko razstavo Ive Lukeš.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 27. oktobra – Družinski trio Novina je ob 21-letnici delovanja povabil na dobrodelni koncert v restavracijo Zdravilišča.

KOČEVJE, 28. oktobra – V Šeškovem domu je bil dobrodelni koncert Lasa z znanimi kočevskimi glasbeniki.

LOKA PRI MENGŠU, 28. oktobra – V okviru praznovanj Trdinovega leta sta Muzej Mengeš in Oddelek za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani na gradu Jablje v Loki pripravila mednarodni simpozij

OKTOBER

o življenju in delu tega znanega slovenskega pisatelja, etnologa in publicista.

NOVO MESTO, 28. oktobra – S pevcem Vladom Kreslinom se je pričela tretja sezona družabnih večerov s kulturnim programom z naslovom Petkovi večeri pod kavarno.

NOVO MESTO, 28. oktobra – Trio bratov Šušteršič je obogatil otvoritev razstave del, ustvarjenih na 1. slikarski koloniji GRC 2005, ki so jo odprli v Gasilsko–reševalnem centru. O razstavi, na kateri se je predstavilo osem slikarjev likovne skupine KUD Revoz, je spregovoril umetnostni zgodovinar Jožef Matijević.

PLETERJE, 28. oktobra – V stari gotski cerkvi je bilo mogoče prisluhniti koncertu koralnih napevov v izvedbi zbora Schola cantorum labacensis.

RIBNICA, 28. oktobra – V Miklovi hiši so pripravili prireditev Od štucke rüte do firtaha o načinu oblačenja v Ribniški dolini pred sto leti.

CERKLJE OB KRKI, 29. oktobra – Na 2. srečanju ljudskih pevcev so nastopili Koledniki iz Bušeče vasi, Ljudske pevke Žejno, ljudski pevci Boštanj, duet Gorjanski roži, Ljudski pevci Globoko, Pilharmoniki iz Leskovca, trebanjske Ragle in Ljudski pevci Zarja z Račne.

RIBNICA, 29. oktobra – Župnijski pevski zbor Ribnica je v župnijski cerkvi sv. Štefana priredil letni koncert.

TREBNJE, 29. oktobra – Gledališče GOML je v Kulturnem domu izvedlo predstavo Kako se dan lepo začne.

ČRNOMELJ, oktobra – V okviru projekta Za-pisano veselje je Srednja šola Črnomelj prejela 40 knjig zbirke Beletrina, ki sta jih podarila NLB za Dolenjsko, Posavje in Belo krajino ter Študentska založba iz Ljubljane.

LJUBLJANA, oktobra – Bogato in plodno življenjsko pot je sklenil akademik dr. Marijan Zadnikar, ugleden umetnostni zgodovinar, konservator in plodovit pisec strokovnih razprav, esejev in knjig, rojen v Novem mestu.

METLIKA, oktobra – V samozaložbi je knjigo Tiskočrat zakaj samomor izdala Milica Steković iz Metlike.

NOVO MESTO, oktobra – Pri Založbi Magnolija je izšla knjiga Slavka Dokla Utrip nekega časa 3.

SEVNICA, oktobra – Ob občinskem prazniku je v Galeriji Gradu Sevnica pripravila razstavo olj ljubiteljska slikarka Milena Roštohar. Likovnico je na otvoritvi predstavil akademski slikar Alojz Konec, za kulturni program pa sta poskrbela flavtistka Vanja Ivankovič in klarinetist Boštjan Dimnik.

ŠENTJANŽ, oktobra – V Gostilni Repovž so odprli razstavo petih slikarjev, ki so v okviru prireditve Portal ustvarjali na temo Užitek kulinarike.

ŠOŠTANJ, oktobra – Kipar Matjaž Matko, ki je dolgo živel in ustvarjal v Novem mestu, zdaj pa ima svoj dom in kiparsko delavnico v Koprivniku na Kočevskem, se je z razstavo Zgneteno, iz gline narejeno predstavil v Mestni galeriji Šoštanj.

- 000 -

*Naročnikom, sodelavcem in bralcem revije Rast
želimo vesele božične praznike
in veliko dobrega v letu 2006!*

RAST

REVILJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA
LETNIK XVI., DECEMBER 2005, št. 6 (102), ISSN 0353-6750, UDK 050 (497.4)

- IZDAJATELJICA:** Mestna občina Novo mesto, zanjo župan mag. Boštjan Kovačič
- SOIZDAJATELJICE:** Občine Črnomelj, Dolenjske Toplice, Mirna Peč, Semič, Šentjernej, Škocjan, Trebnje, Žužemberk in Založba Goga
- SVET REVIJE:** Predsednica sveta: Staša Vovk (Mestna občina Novo mesto), člani: Rudolf Cerkovnik (Žužemberk), Anica Jakša (Semič), Ksenija Khalil (Črnomelj), Cvetka Klobučar (Škocjan), Jože Kumer (Dolenjske Toplice), Ida Zagore (Šentjernej), Aleksander Rupena (Mirna Peč), Stane Peček (Trebnje) in Mitja Ličen (Založba Goga)
- UREDNIŠTVO:** Milan Markelj (odgovorni urednik), Nataša Petrov (namestnica odgovornega urednika), Ivan Gregorčič (Literatura), Marinka Dražumerič (Kultura), Marko Koščak (Družbena vprašanja), Tomaž Koncilija (Odmevi in odzivi), Janko Orač (likovni urednik)
- NASLOV UREDNIŠTVA IN TAJNIŠTVA:** Mestna občina Novo mesto, Novi trg 6, 8000 Novo mesto, s pripisom: za revijo Rast, tel.: (07)39-39-253, faks: (07) 39-39-208, elektronska pošta: rast@novomesto.si.
- TAJNIK REVIJE:** Franc Zaman – Uradne ure ob sredah od 11. do 15. ure, tel.: 041-845-729.
- LEKTOR:** Peter Štefančič
- NAROČNINA:** Podračun Mestne občine Novo mesto, št. 01285-0100015234, s pripisom: za revijo Rast
Letna naročnina za fizične osebe je 4.500 SIT, za pravne osebe 7.500 SIT. Ta številka stane v prosti prodaji 1.000 SIT
Odpovedi so možne samo v začetku koledarskega leta.
- PRISPEVKI:** Rokopise sprejemajo tajnik revije in uredniki. Nenaročenih rokopisov in drugih gradiv ne vračamo. Željeno je, da so prispevki napisani z računalnikom, stiskani v dveh izvodih s širokim razmikom (30 vrst na stran). Zapisi na računalniški disketi naj bodo shranjeni v formatu MS Word.
- NAKLADA:** 500 izvodov
- PRIPRAVA ZA TISK:** MiM
- TISK:** Tiskarna Novo mesto
- Na podlagi Zakona o davku na dodano vrednost (Uradni list RS, št. 89/98) je revija uvrščena med proizvode, za katere se obračunava davek na dodano vrednost po stopnji 8,5 odst.
- Izhaja dvomesečno
- PODPORNIKI:** Izid te številke so podprli: Mestna občina Novo mesto, občine soizdajateljice, Ministrstvo Republike Slovenije za kulturo, Komunala Novo mesto, Trimo Trebnje in Krka, tovarna zdravil Novo mesto.

SODELAVCI TE ŠTEVILKE

Lojze ADAMLJE, akademski grafik, Ljubljana

Stanislav BAHOR, svetovalec za knjižnice, NUK, Center za razvoj knjižnic, Ljubljana

Rasto BOŽIČ, publicist, Novo mesto

Marjan BREZOVAR, univ.dipl.filozof, dramaturg, Ljubljana

Katja CEGLAR, univ. dipl. umetnostna zgodovinarica in univ. dipl. siociloginja, kustosinja v Galeriji Božidarja Jakca, Kostanjevica na Krki

Helena CRČEK, študentka na Veterinarski fakulteti v Ljubljani, Ljubljana

Marinka DRAŽUMERIČ, konservatorska svetovalka, Zavod za varstvo kulturne dediščine, OE Novo mesto, Novo mesto

Bojan FRANTAR, svobodni umetnik, Kranj

Nataša GAŠI, sodelavka Rasti

Nejc GAZVODA, študent na AGRFT v Ljubljani, Novo mesto

Boris GORUPIČ, prof. umetnostne zgodovine, dipl. univ. sociolog in likovni kritik, Žalec

Sergej JESENIN, ruski pesnik (1895-1925)

Tomaž KONCILIJ, univ. dipl. komparativist in prof. slovenščine, OŠ Grm, Novo mesto

Maja LOZAR ŠTAMCAR, dr., Narodni muzej Slovenije, Ljubljana

Martin LUZAR, univ.dipl.novinar, Dolenjski list, Gabrje

Lidija MARKELJ, univ.dipl. novinarka, Dolenjski list, Novo mesto

Bojana MEDLE, absolventka etnologije na Filozofski fakulteti v Ljubljani, Ljubljana

Anton NADRAH, dr., opat cisterijanskega samostana Stična, Ivančna Gorica

Silva NOVLJAN, dr. bibliotekarskih znanosti, svetovalka za knjižnice, NUK, Ljubljana

Tone PAVČEK, pesnik, prevajalec, urednik, Ljubljana

Zvone PELKO, fotograf, direktor Studia Visio, Ljubljana

Zdenko PICELJ, prof. zgodovine in sociologije, direktor Dolenjskega muzeja, Novo mesto

Nataša POLAJNAR FRELIH, mag. umet.zgodovine, višja kustosinja, Slovenski verski muzej, Stična, Ivančna Gorica

Tatjana PREGL KOB, univ. dipl. zgodovinarica, likovna kritičarka, esejistka, pesnica, Ljubljana

Jože PRIMC, novinar, Kočevje

Majda PUNGERČAR, prof. zgodovine in geografije, kustodinja v Dolenjskem muzeju, muzejska svetovalka, Novo mesto

Zvonko RUS, prof. geografije, Metlika

Jože SEVLJAK, prof. pedagogike, Litija

Maja SMOLE ĐORĐEVIĆ, prof. biologije in gospodinjstva, Nova Gorica

Dušan ŠTEPEC DOBERNIK, univ. dipl. etnolog in kult. antropolog, prof. umet. zgodovine, konservator, Zavod za varstvo kulturne dediščine, OE Novo mesto, Šentvid pri Stični

David ŠUŠEL, geodetski tehnik, MOP, GURS, Območna geodetska uprava Lubljana, izpostava Kočevje, Kočevje

Smiljan TROBIŠ, svobodni ustvarjalec na področju kulture, pesnik, Novo mesto

Jadranka MATIČ ZUPANČIČ, prof., višja bibliotekarka v Knjižnici Mirana Jarca, Novo mesto

POPRAVEK

Tiskarski skrat je v prejšnji številki v pesmih Marice Škorjanec "pojedel" naslednji krepko tiskani črki oziroma besedo:

- v pesmi Petelin: *ni bilo nikjer več našega petelina*

- v pesmi Skrivanje: *na očetovem vrtu / Jaz pa še vedno mižim.*

Avtorico in bralce prosimo za razumevanje.

82
RAST 2005

200701985,6

COBISS

KNJIZNICA M. JARCA
Domoznanski, oddiolek

RAST – DECEMBER 2005

MESTNA OBČINA NOVO MESTO